Skrivter

af

Naturhistorie-Selskabet.

3die Bind.

1ste Hefte.

Kiøbenhavn,
Trykt hos Hofbogtrykkerne N. Møller og Søn.
1793.

Smithsonian Institution
APR 19
191846
National Museum.

Indhold.

Afhandlinger.

Kob-

Kobbere.

Tab. 1. Fig. 1. Bobartia Linnæi fl. Zeyl.
— 2. Attelabus longimanus.
— 2. — 1. Chæna mumia.
— 2. — cuneiformis.
— 3. — rostrata.
— 4. — Cymbium.
— 8. Mya anserifera.
— 16. — rostrata.
— 18. — norvegica.
— 3. — 1. Vorticella punctata.
— 2. Kerona octoceros, beskreven Side 80.
— A. 1. 2. 3. 4. Cercaria varicans.
— B. 1. 2. 3. Bursaria rostellata.
— 4. Rohria lanceolata.
— 5. — squarrosa.
— 6. — hispida.
— 7. — monanthos.
— 8. — carthamoides.
— 9. — decurrens.
— 10. — cuneata.
— 11. — incana.
— 12. — spinosissima.
— 13. — palmata.
— 14 } Udsigter over Basalt-Bierge
— 15. } paa Færøe.

I.

Tre smaa Afhandlinger

af

Chr. Fredr. Schumacher,

Adjunctus og Reserve-Chirurgus ved det Chirurgiske Academie, og Lærer i Mineralogien ved Naturhistorie-Selskabet.

(Oplæst den 27 Januar 1792.)

Lyst til Videnskaberne vedblev vanskeligen, naar ikke ideligen viste sig Ting, som tiende til Opmuntring og til saavel lærerige, som og tildeels fornøielige Opdagelser. Ingen Videnskab har vel heri Fortrinnet for Naturhistorien; thi hvor meget har ikke dens Dyrkere at betragte, og hvor beundringsværdige ere ikke Naturens Skabninger, om de end allene betragtes efter deres udvortes Dannelse. De mangle derfor heller ikke Dyrkere, skiønt forskiellige efter hvers Øiemed.

Samleren, som skraber sammen uden Kundskab, eller uden anden end en flygtig Kundskab, bekymrer sig meest om det Pragtfulde, der viser sig udvortes glindsende, om det rare, uden videre at spørge om Sammenhængen og Hensigten. Han ruer gemeenligen over Skatte, hvis Bekiendtgiørelse vilde udbrede Lys og Kundskab, og ei tilsteder andre dertil Adgang, deels fordi han misunder andre den Ære, som han af Uvidenhed ikke kan naae, og deels fordi han undseer sig ved af andre at lade sine Sieldenheder beskrive.

Den sande Naturelsker er enhver Ting enten pragtfuld og glindsende eller af uselt Udseende kierkommen, naar den kun giver ham Anledning til Undersøgelse, enten til egen Fornøielse og Nytte eller til andres. Han er hverken tilbageholdende paa sin Samling eller Kundskab, mindst for at berøve sine medarbeidende Venner de lærerige Underretninger, som kunde tiene dem.

Det var til sand Gavn for Landet, naar der fandtes flere sande Dyrkere, om det ikkun var af nogle eller eet Fag af denne Videnskab. Medici og Chirurgi vilde lære at kiende de Lægemidler, som de fleste anvende uden nogen Eftertanke, og disse vilde da ikke troe at kiende Lægemidlet ved det af den blotte Øvelse lærte Navn, uden at spørge sig selv om det er et Lands Product, en Urt f. Ex. der voxer her, eller om den er fremmed, og de vilde ved denne Videnskab ledes til

at

at dømme om der og kunde findes nogen indenlandsk Plante af samme Virkning som var mindre kostbar. Hvor mange Læger savne ikke Kundskab om de indenlandske Planter, naar de hensættes i Provindserne? Vi kunne ikke alle vente at blive i Hovedstaden, hvor Lægerne i Almindelighed ikke bryde sig om at lægge Vind paa denne Videnskab. I Provindsen, hvor der er slet Apothek, maae en saadan uvidende Læge hielpe sig med at forskrive gamle forliggende udenlandske eller indenlandske Lægemidler, medens han, ved at spadsere om paa Marken, nedtræder de bedre virkende. Botanisk og chemisk Kundskab vil derimod sætte ham i Stand til baade at bruge indenlandske Lægemidler i Stedet for Apothekets uvirksomme, og til at dømme om, hvorvidt de i Apotheket værende Midler ere gode og de rette. Men troer Lægen, at saadan Kundskab egentligen vedkommer Apothekere, bliver Spørgsmaalet naturligt, om og alle eller de fleste Apothekere kiende og kunne efter rigtige og videnskabelige Mærker bestemme endog de almindeligste Planter?

Videnskabens Indflydelse paa Agerdyrkningen, Landhuusholdingen og Landmandens Arbeide er uden for Tvivl. Og det er ligesaa klart, at Præster, naar de medbragde saadan Kundskab, bleve i Stand til at gavne deres Menigheder og Landet.

Den Tid er nu igien kommen, at Naturhistorien hos os ikke mere ringeagtes som før, men yndes og understøttes. Det indrettede Naturhistorie-Sel-

skab, som derpaa er Bevis, giver nu enhver Leilighed, foruden at lære Grunden i Videnskaben, endnu beqvemt at bekiendtgiere de Opdagelser, han maatte giøre. Jeg nytter denne Leilighed og har den Ære for Selskabet at forelæse følgende Jagttagelser.

I.

En Tungspats Beskrivelse og Undersøgelse.

Denne Steen blev mig bragt af en Chirurgus fra Jylland, hvor han siger at have fundet den imellem Fridericia og Weyle i Høiene adspredt i forskiellige Former; saasom, nogle af en aflang fladtrykt, andre af en valseformig og andre af en mere uformelig Dannelse, men dog altid med rundet Overflade.

Af udvortes Udseende ere de fleste noget graaagtige af Farve, og med mange smaa Ujævnheder forsynede, som i en vis Stilling holdte ere noget matskinnende; men naar man seer dem nøie, vil man finde, de ere ordentlige Cristaller, som ere uformelig sammenklumpede, og enhver især er flad, og lagt skiælformet den ene paa den anden; ligeledes bliver man tydelig vaer med Forstørrelsesglas, at de ere giennemsigtige.

Den indvortes Beskaffenhed er ganske forskiellig fra forrige, saavelsom ogsaa Stykkerne indbyrdes. Hovedudseendet i Brudet er straalet, paa den

Maade, at Straalerne gaae fra Middelpunkten til Overfladen, og at de ere for største Delen med en spatagtig skinnende Flade, hvis Bredde er forskiellig og allesammen linieagtige; nogle af dem ere traadformige uden Skin. Nogle andre Stykker ere ganske tætte, at Straalerne støde lige sammen i Midten; men andre derimod have en Masse til Kierne, som er hos somme større, hos andre mindre, lysegraa, med smaa flade glimrende Dele indblandede, og med de blotte Øine betragtede af en jordagtig Udseende, men med Forstørrelsesglas, grynede uformelig cristalliserede igiennemsigtige, dog ved de fleste flade, som blive tættere og tættere alt som de komme til Straalerne, og man seer tydeligen, at disse Gryn paa nogle Steder selv ligge straalet og føie sig til de samme, hos nogle ere disse løsere og ikke saa glimrende, hos andre fastere og mere glimrende, hos andre igien uden alle glimrende Dele, mere lysegraa og en virkelig Mergel. Andre igien ere ligesom incrusterede over Klumper af Jord, eller ogsaa efter Udseende Petrificater af Rødder eller Coraller, men disse ere selv igiennemtrængte af Tungspat-Jorden, som tydeligen sees i deres Tverbrud paa de forskiellige afbrudte Stykker; disse ere ikke straalede, men allene bestaaende af spatagtige aflang firkantede tynde igiennemsigtige lysegraa Plader, som synes sorte, naar de betragtes uden Forstørrelsesglas.

Tyngden af Stykkerne er ogsaa forskiellig efter den foranførte Sammensætning; thi jo mere spatag-

tige Stykkerne ere i Brudet, jo tungere, og efter Forhold, jo større Kiernen er, jo lettere ere de.

Disse Stykker ligge i en Leermergel indsluttede, og af den Aarsag er ogsaa Forholdet imod Syren saa forskiellig, da somme Stykker bruse ved Syren, endogsaa ved meget svag, andre derimod ikke. Det er at sige, de, hvor man ikke tager sig i Agt for, at der sidder af Mergelen imellem Cristallerne, bruse, men naar man har vasket dem rene, og de blotte graa glindsende Overflader sees, skal man ikke finde noget Spor til Brusning. Ligeledes forholder sig ogsaa det Inderste; de Stykker, som ere ganske faste, bruse ikke; ei heller de, som have en fast mørkegraa Kierne; men naar de ere løsere eller ganske hvide, bruse de, og nogle meget stærkt.

For at erfare nærmere dennes Bestanddele, undersøgde jeg den paa forskiellige Maader:

1). Da Cristallerne paa Overfladen ere nogenledes overeensstemmende med dem jeg haver faaet udaf en harzisk Tungjords Forbindelse med Saltsyren, tænkte jeg, maaskee der kunde være Saltsyre blandet med den, især da den findes ved Søekanten; jeg tog derfor 2 Lod af Stenen, tørrede den, stødte den meget fiin, og kom 6 Lod Vitriol Olie derpaa; jeg bemærkede ingen Brusning, men efter nogen Tid en tiltagende Varme, som dog ikke blev stærkere, end at jeg kunde taale Retorten i Haanden, ligeledes mærkedes en Svovl Lugt. Vitriol Olien, som var reen og klar,

blev

blev snart sortbrun. Jeg bragde den paa et Sandbad, og holdte Ilden i 6 til 6½ Time under den, og tilsidst forøgede den meget stærkt; men intet uden en liden Qvantitet af Vand viste sig, som var formodentlig Cristallisations=Vandet af Tungspaten.

2det Forsog. For at see om mulig, hvad Jordarter den maatte være blandet med, calcinerede jeg 2 Lod af Stenen med 3 Lod Plante=Ludsalt, jeg kom det i en tildækket Digel, og lod det i en Times Tid blive stærk gloende. Da den begyndte at blive gloende, skummede den, og blev tilsidst halv flydende. Efter at den var bleven kold, tog jeg den ud af Diglen, og fandt, at en deel deraf var halv glasagtig, og noget som en haard Slakke. Det blev stødt til meget fiint Pulver, og udludet med Vand. Efterat det var tørret igien, veiede jeg det, og fandt at det havde tabt noget lidet meer end eet Qvintin. Jeg overhældte dette med 8 Lod Saltsyre, og fandt ved Overhældingen en liden Opbrusning med en betydelig Varme ledsaget, Pulveret blev i en Hast igiennemtrængt, og efter at det havde staaet en kort Tid blev det ganske løst og pibret, og opfyldte næsten den hele Qvantitet af Saltsyren; jeg lod det staae en Dag i Digestion i Sand paa en varm Stueovn, hældte det af, og udludede det, indtil Vandet ingen Smag mere havde; Luden blev bragt sammen og afdampet, som gav spydformige Cristaller, og ganske særskilte fra dem, som jeg havde erholdt udaf en Tungspat fra Hartz. Saltsyren

havde opløst lidet mere end 4½ Qvintin, hvilket var efter nærmere Undersøgelse en Tungjord. Og den tilbageblevne Jord, som veiede efter Tørringen 1 Qvintin og 20 Gran, var efter nærmere Undersøgning en Blanding af Leer, Kalk og noget Bitterjord.

3die Forsøg var at calcinere den i en bedeckt Smeltedigel i 2 Timer, ved Udtagelsen fandt jeg den i samme Form som jeg havde nedlagt den i, noget mere blød, og sommesteder noget spatagtig, men den meste Part var rød, jeg stødte det fiint, og prøvede det med Magneten, men jeg kunde ikke see det mindste af den tiltrukket.

4de Forsøg var at jeg lagde et lidet Stykke paa Kul for Blæserøret, og fandt, at det viste sig som Bruunsteen-Kalk, snart klar, snart mørk, som Hr. Professor Abildgaard ligeledes har undersøgt.

2.

Om Bobartia,

beskreven af Ridder Linné i hans Flora Zeylanica.

Denne Plante henhører blant dem, hvoraf man vel aldrig, tør jeg sige, seer nogen i Botanisternes Samlinger at ligne den eene den anden, og langt mindre den som Linnéus har meent; og det er ei heller andet muligt, da Beskrivelsen af denne Plante er langt fra ikke overeensstemmende med de af ham fra andre Skrivter anførte Steder, især Tegninger.

Det

Det er bekiendt nok, at det berømte Herbarium Zeylanicum, samlet af Herman, som var i Apotheker Günthers Eie her i Kiøbenhavn, blev sendt over til Linné, for at de derudi værende Planter maatte beskrives, og efter denne Samling blev Flora Zeylanica forfattet. Ogsaa i en Dissertatio Academica af Dassaw, forsvaret af Linnéus, under Navn af Nova genera plantarum zeylanicarum, er denne Slægt som et nyt Græs bleven beskreven.

Jeg har meget nøie, og tillige meget varsomt undersøgt dette beskrevne Græs efter Originalen, som er nu i det Grevelige Moltkiske Bibliothek, og fandt vel Lignelse med en Plante; men tillige et fortørret og ufuldkomment Exemplar, og intet mindre end et virkeligt Græs. Og formoder jeg, at da Beskrivningen, og Optegnelsen af det merkværdigste var skeet, Linné da sendte Samlingen tilbage til sin Eiermand, og siden ved nøiere Beskrivelse af Planten, af en Feiltagelse i hans Hukommelse, har henviist den til ganske andre Planter, som vare beskrevne af andre Lærde, i den Mening, at disse vare med hans formeente Bobartia een og samme. Medfølgende efter Originalen tegnede Figur, og Sammenligning med følgende af ham givne Henvisning, vil oplyse dette. I hans Flora zeylanica, Pag. 17. No. 41. citerer han af Scheuchzers Agrostographia:

Scirpus Maderaspatanus, Capitulo squamoso, subrotundo pag. 369. No. 2.

Naar man nu sammenligner alle Scheuchzers synonima og Citationer, og især dennes Citation af Plukenets Figur Tab. 300. fig. 7. med hans Beskrivelse og Figur, som er Cyperus arenarius beskreven af Pr. Retzius i fasciculo quarto observationum botanicarum, pag. 9. No. 11. sees det tydelig, at dette ei kan være Bobartia, omendskiønt der er nogen Lighed. Men langt mindre ligner den den, som er beskreven i 7de Tome af Amœnitates academicæ i fundamenta agrostographiæ pag. 183. Tab. II. fig. 6.

Ved at sammenligne denne Plante med et tørt Exemplar, som mig syntes den havde Lighed med, opdagede jeg, at det ikkun var et ufuldkommen Exemplar, og henhørde ikke mindre end under Græsarterne.

Dog saadanne Opdagelser kunne kun skee hændelsesvis, og allene naar man har Leilighed, med Roe at igiennemgaae lærerige Samlinger; og af dette Slags troer jeg nok er Sir Joseph Banks's i London een af de fornemste, om ikke den beste. Ham har jeg det første Spor at takke, jeg fik om den sande Bobartia; en Mand, som begegner sine Landsmænd, saavel som Fremmede, naar de har Lyst at see og lære noget, med den største Høflighed, hvis Bibliothek og Samling i Naturhistorien staaer enhver aaben, frit at benytte sig af til sin Underretning. I hans herbarium laae den under en af D. Solander beskreven Planteslægt, adskilt fra Moræa, nemlig Hecasta

jun-

juncea, men dog tillige med Anmærkning, at det var Thunbergs Moræa spathacea, jeg var saa lykkelig og fik et Specimen af ham; men mere glad blev jeg, da jeg, strax efter min Hiemkomst i Aaret 1789, med Hr. Konstforvalter Spengler besøgte ovenmeldte Bibliothek, fandt at Bobartia Linné. Fl. Zeyl. var ikke andet, end Moræa spatacea i Thunbergs Dissertatio botanica de Moræa pag. 11. Tab. 1. med den Forskiel, at paa Thunbergs Figur seer man corollam, pericarpium, og Bladene; paa min derimod intet uden de blotte Spathæ glumaceæ.

I Henseende til dens Fødested, har Ridder Linné ogsaa taget feil, da den er efter Ridder Thunbergs dissert. pag. 18. en Indbygger paa det gode Haabs Forbierg, men er af Linné regnet under de Indianske, men ogsaa herudi er Undskyldning; for til den Tid, kiendte Linné ikke Stedernes Indbyggere saa nøie, som han siden lærde at kiende dem, og desuden, er der en Mængde Kapske Planter i samme Herbarium.

I følge det foregaaende, faae vi altsaa en Planteslægt mindre, saavel i Flora Zeylanica, som ogsaa i det hele System.

3.

Beskrivelse af et hidtil ubeskrevet haardvinget Insekt, Attelabus longimanus.

Dette Insekt [1]) fandt jeg i Paris hos en Handlende med Ting henhørende til Naturhistorien, blandt mange andre, deels Surinamske, deels chinesiske Insekter, men kan ikke med Vished bestemme, hvor det kom fra, omendskiønt Kiøbmanden forsikrede mig det kom fra China; dog disse slags Folk ere stedse færdige, baade at give Navn og Fødeland til Tingene.

Da jeg troer, saavidt jeg kan undersøge dets Ædeværktøi, at have fundet det meest overeensstemmende med Attelabus, har jeg ogsaa ført det til denne Slægt.

Det er at regne blandt de smaa Insekter, hvis Hielm eller øverste Læbe er uformelig hiertedannet, fortil bredest, og i Midten noget fremstaaende, bag til mere og mere sammentrukken; dets Kiæber ere noget lidet fremstaaende, som man paa den underste Side seer deelte i to, deraf den inderste er kortest, den underste Læbe er forsynet med 2 Spidser, som ere kortere

[1]) Det findes i den, efterat denne Afhandling var forelæst, udgivne Entomologia Systematica Fabricii pag. 385. beskrevet ogsaa under Navn af Attelabus longimanus, og dets Fædreneland angivet at være Senegal.

tere end den øverste, ei heller saa bred, og indsluttede de andre Værktøier saa fast, at jeg ikke kunde see dem.

Følehornene ere som et paternoster Baand, bestaaende af 11 til 12 Led, hvoraf det første er ovalt, de 4 følgende hiertedannede, de 3 derpaa følgende mindre og kugledannede, de 3 til 4 sidste blive bredere, og ved Enden smalle igien, og er paa deres forreste Flade forsynede med noget graaagtig laadent, den bageste er convex, noget haared ved Ledemodet.

Hovedet er fortil smalt, men bliver tykkere og rundere bagtil, Øinene ere noget fremstaaende.

Brystet er ovalt og glindsende.

Skildtet er lidet, kugledannet, og glindsende.

De haarde Vingedekker ere aflang fiirkantede ved Siderne, og bagtil nedbøiede, stribede, enhver er fortil ved Brystet forsynet med 2 fremstaaende Knopper, af hvilke den yderste er den største; bag til med een som er kamformig, deelt i tre stumpe Ophøininger.

Underlivet er aflang rundt, og dets Spidse er stump indtrykt.

Forbenene ere de meest besynderlige. Laarets Ledemode ved Brystet ere tykke, Laarene selv begynde tynde, gaae noget udad, bøie sig fremad, og med Bøiningen blive tykkere, omendskiønt flade, og fornemmelig er Tykkelsen indad, og der, hvor de ere

meest

meest fremstaaende, afgaaer en meget fiin Spidse, som er næsten hageformig, og er frastaaende, paa den underste Flade er ogsaa en Spids, men den er meget mindre.

Skankerne af Forbenene ere meget tynde, ogsaa i en lige Tykkelse indad bøiede, noget flade, og paa den inderste Rand fiin saget: de endes med en Spids.

Fodderne sidde paa den udvortes Side, og af Foden sees ikkun det første Led, som er af en hiertedannet Skikkelse.

Bagbenene ere en 3die Deel kortere, og derved intet synderligt at bemerke, de ere uden Spidse, Bagfoden bestaaer af 2 Led, Sokkerne ere 2, som ere bløde og svampede, imellem dem sidder en 2 Ledet Taa, hvis yderste Led er hagdanned.

Farven af dette Insekt er ganske eensfarvet brun, med Forskiel, at Hoved, Bryst og Laarene ere mere sortbrune og glindsende.

I Henseende til dens lange Forbeen, har jeg kaldet den:

Attelabus longimanus, pedibus anticis elongatis incurvatis, femoribus intus gibbis bispinosis.

A. coryli paullo major.

Antennæ moniliformes, apice incrassatæ antice cinerascentes, postice rufo nigricantes.

Caput oblongum, cuneatum. Oculi vix prominentes;

Tho-

Thorax ovato-rotundatus, atro-nitens, punctatus.

Scutellum subrotundum minimum.

Elytra quadrato-oblonga, decumbentia striata striis punctatis, antice bituberculata, postice tuberculato-cristata.

Abdomen ovato-oblongum retusum.

Pedes antici elongati, femoribus incurvatis apicem versus interne gibbis bispinosis, spina altera in gibbositate, & altera in superficie inferiori; tibiis incurvatis planis, interne subserratis, tarsis biarticulatis, plantis villosis.

Forklaring over Tab. 1. fig. 2.

a. Attelabus longimanus i sin naturlige Størrelse.
b. Hovedet med Følehornene.
c. Ædeværktøiet.
d. En af de haarde Vinger.
e. Et af Forbenene.
f. Et af Bagbenene.

II.

Beskrivelse
over
et nyt Slægt af de toskallede Konkylier,
forhen af mig kaldet
Chæna,
saa og
over det Linnéiske Slægt Mya,
hvilket nøiere bestemmes, og inddeles i tvende Slægter.

---

ved
Konstforvalter Spengler.

(Oplæst den 24 Febr. 1792.)

Opmuntret af forskiellige Velyndere og Venner; som have giort Naturhistorien til deres Yndlingsstudium, og som tillige ikke ere ubevandrede i den tillokkende Konkyliologie, at fortsætte det begyndte Arbeide efter den Linnéiske Inddeling, bringer Ordenen mig til de toskallede Muslinger (bivalves), efter at jeg forhen iblant de mangeskallede (multivalves) har beskrevet de trende Slægter, Lepas, Pholas og Teredo, da jeg til en anden Tid skal beskrive Slægtet Chiton. Her er det rette Sted, hvor jeg troer, at det nye Slægt, som jeg har kaldet Chæna, bør staae. Nogle Arter af et meget sieldent og ikke forhen beskrevet Slags

Muslinger,

Muslinger, som afvige saa meget fra de Linnéiske Slægter, at man ikke med Føie kan sætte det under nogen af disse, har givet mig Anledning til dette nye Slægt og dets Navn. Skallerne have ingen Laastænder, men ere alene sammenheftede med et Ligament over Ryggen, hvor de slutte tæt tilsammen. Den forreste Deel af den hele Musling, nemlig den saa kaldte Bug, hvilken næsten udgiør det halve af begge Skaller, er lige afskaaren, saa at Dyret fra denne Side er blottet for al Bedekning. Disse Muslinger findes i steenskallede tillukte Ormerør, som efter deres forskiellige Arter ere hinanden meget ulige, men mindst skulde man troe, at disse vare beboede af regelmæssige toskallede Muslinger. Jeg har omstændelig beskrevet dette merkværdige Slægt i det 2det Bind af det Kgl. Vidensk. Selsk. Skrifters nye Samling, og oplyst denne min Beskrivelse med en Kobbertavle. Mange Naturforskere ere enige om, at det er bedre at danne nye Slægter, naar man seer sig i Stand dertil ved faste og adskillende Kiendetegn, end at tvinge mange afvigende Arter under et antaget Slægt-Kiendetegn. Omendskiønt Linné har ved de toskallede Muslinger, paa den ham altid udmærkende sindrige Maade, lært os at tage Kiendetegnene af Laasen eller Charnieren, saa er det dog ikke af Veien, ogsaa at have Hensyn til den udvortes Dannelse, naar Laasen formedelst sin mindre sikre Bestemmelse sætter os i Uvished. Saaledes forholder det sig f. Ex. med det ovenomtalte

nye Slægt, hvor den usædvanlig sieldne udvortes Dannelse giver os formedelst Mangel af Laasen et udmærkende Kiendetegn. Iblant Linnées toskallede Muslinger er intet Slægt ufuldkomnere i Henseende til det af ham angivne Kiendetegn paa Laasen end Slægtet Mya, og af den Aarsag kan det ikke ret vel undvære det ovenanførte Hielpe-Middel; det er alene de tvende første Arter, som har de foreskrevne Kiendetegn, hvilket Herr Pastor Chemnitz ogsaa meget rigtig anmærker i sit nye systematiske Konkylie-Kabinet, men allermindst passer her Perle- og andre Flod-Muslinger, derfor har ogsaa den lærde og af Naturhistorien saa fortiente Professor Retzius, i sin nyligen udgivne Dissertatio de novis Testaceorum Generibus giort af disse sidste omtalte Musling-Arter et nyt Slægt, som han har kaldet Unio. Disse og flere Forbedringer vilde Linné, efter hans Lærlingers Forsikringer, have foretaget, hvis han havde levet og selv besørget den 13de Udgave af hans Natursystem. Det vilde enten forraade Egensindighed eller Mangel paa Indsigt, dersom man blot af blind Kierlighed til det gamle ikke vilde antage det fuldkomnere nye. Da jeg nu foruden det ganske nye Slægt Chæna, ogsaa denne Gang agter at beskrive alle bekiendte Arter af Slægtet Mya, hvortil min Konkylie-Samling leverer mig rigelig Forraad, saa vil jeg efter Herr Professor Retzii gode Exempel, udtage alle Flod- og Perle-Muslingerne, som Linné har sat under Slægtet

tet Mya, og af disse danne et nyt Slægt under det passende Navn Unio. Det egentlige Mya Slægt, som efter de af Linné angivne Kiendetegn passer hos nogle faa Muslinger ganske, hos nogle andre alene for en Deel, vil jeg ved Underafdelinger sætte paa deres rette Sted, og give Konkylie-Samlerne bestemte Kiendetegn, til at kunne veilede dem ved den Uvished om en saadan Musling henhørte til Myæ, Mactræ eller ethvert andet Slægt. Linné selv har for Ex. sat Solen annatina, sam har de af ham fastsatte Slægts-Kiendetegn for Myæ, i det næste Slægt. Alene Mya vulsella, Mya perna og Mya arctica henhøre aldeles ikke under dette Slægt; den første er ufeilbarligen en Ostrea, og uagtet den meget omtalte Tand paa den smale Ende, saa er og bliver den anden en Mytilus, den tredie har hverken Laas eller udvortes Dannelse, som kan berettige den til at staae under Slægtet Mya. Efter denne Mynstring blive altsaa ikkun to Arter tilbage af Linnées Slægt Mya, men det skal blive rigeligen forsynet af mig ved andre nye og tildeels sieldne Arter.

Efter de mangeskallede Slægter, især efter Pholas og Teredo, passer beqvemmeligst det nye Slægt Chæna, da det har megen Lighed med de tvende førstnævnte. Professor Retzius har optaget dette Slægt i ovenanførte Dissertation pag. 19. under det Navn Chæna, og beskrevet alle dets Arter. Da jeg allerede forhen i det Kongelige Videnskabers Selskabs

Skrifter, paa det anførte Sted udførlig har beskrevet dette Slægt, saa kan jeg her være saa meget kortere.

Det første Slægt af de toskallede Muslinger Chæna.

Dette Slægts Kiendetegn er meget øjensynligt. Det har tvende Skaller, som ere hinanden lige, det haver ingen Laastænder; men er sammenføiet bag paa Ryggen, hvor Skallerne passe til hinanden med et Ligament (Hymen L.), Hvirvelen (Nates) ere nær ved den forreste Ende. Foran er Muslingen afskaaren og altsaa aaben uden Bedækning. Den er indsluttet i Orme-Rør, og aldrig truffen uden for dem i Søen. Dyret er ubekiendt.

No. 1 Chæna Mumia.

Testa lineari truncata, extremitate anali sulcata, dehinc oblique striata. Retzius. Nye Samling af det Kongelige Videnskabers Selskabs Skrifter. 2den Deel. pag. 176. Fig. 6. See Tab. 2. fig. 1.

Denne Musling har unægteligen den besynderligste Dannelse af alle Muslinger, da den ikke nærmer sig til nogen af de forhen bekiendte; den er tillige meget regelmæssig og net bygget. Ogsaa i Betragtning af dens Boepæl og bestandige Opholdssted, har den

ikke

ikke sin Lige. Fra Siden af Ryggen slutter begge Skaller tilsammen, og ere sammenheftede ved et Ligament, og udgiør en lige Linie. Hvirvelen er ved den øverste Ende ganske smal, og hæver sig i Midten til en skarp Ryg, og er smuk stribet. Neden til ere begge Skaller afrundede og slutte tilsammen, men den modsatte Side af Ryggen, som man hos Muslingerne pleier at kalde Bugen, er efter hele Længden udskaaren, og altsaa ganske aaben. Muslingen er hvid, let brækkelig, giennemsigtig og meget tynd. Dens Længde er 1 Tomme og 3 Linier; neden til, hvor den er bredest, er den 5 Linier, og oven til, hvor den er smalest, er den 2½ Linie bred. Orme-Rørene, hvori denne Musling boer, ere lige saa sieldne og ubekiendte, som Muslingen selv, de ere ganske lige og kegelformige. Ved den øverste Ende, som er aldeles tillukt og rundhvelvet, er den ½ Tomme, og ved den underste Ende, som er aaben, 2 Linier, dens hele Længde er 4 Tommer. Indvendig, omtrent i Midten, er et Skillerum med en æggedannet Aabning, paa denne hviler fra oven nedad den neden til afrundede og tillukte Deel af Muslingen. Udvendig ere disse Ormerør efter Rundingen fiint udskaarne, og ganske beklædte med fremmede Søe-Legemer, saasom Stene, Strandsand, Stykker af Muslinge-Skaller o. s. v. de ere tynde, giennemsigtige og brækkelige. De findes paa Søekysten ved Tranquebar, men ikkun sielden. Tab. 2. fig. 1. a.

No. 2. Chæna cuneiformis.

Testa ovali lævi subtereti-cuneata l. c. pag. 179. fig. 8. 11.

Chemnitz Tom. X. fig. 1678. 1679.

Pennant Br. Zool. Pl. 44. fig. 19. Mya dubia.

Tab. 2. fig. 2.

Omendskiønt denne Musling i Henseende til det udvortes er meget forskiellig fra den forrige, saa passer dog alligevel alle de oven anførte Slægts-Kiendetegn paa den. Hiin er efter dens Dannelse ganske lige, som en Linial, og har meget smale Skaller, den er fra Midten af henimod den underste Deel snever sammentrykt, og paa den forreste Side udskaaren, fra øverst til nederst. Nærværende Musling har en langagtig æggedannet Skikkelse. Fra Hvirvelen, der sidder tet ved Enden af Muslingen, indtil Midten ere begge Skaller rundt opblæste, den øvrige Deel er kiledannet indtil den underste afrundede Ende, hvor Skallerne slutte tæt tilsammen. Paa Ryggen blive begge Skallerne sammenheftede med et stærkt Ligament. Udskieringen ved den forreste Deel er hiertedannet, begynder oppe ved Hvirvelen, hvor Muslingen er bredest og indfattet med en overslagen Søm, og slutter i en Spids tæt ved Enden. Udvendig er hele Muslingen prydet med svage Striber, den er hvid og giennemsigtig, og meget stærkere end den forrige. Det

største

største Exemplar er 1 Tomme 4 Linier i Længden, og hvor den er bredest 7 Linier bred. Denne Muslings Opholdssted opdagede jeg i en Klump sammenviklede Ormerør, som var igiennemtrukket og overdraget med en Kalkmasse, ligesom en Inkrustation, som lignede Stalaktiten, eller Substantsen af Millepora polymorpha Linn. Denne Ormerørs Masse er fra Niquebar. Herr Pastor Chemnitz har truffet nogle af dem i Vestindiske Koral-Masser af Madreporer.

No. 3. Chæna rostrata.

Testa ventricoso-conica, extremitate anteriore triangulo transverse striata.

Chemnitz Tom. X. fig. 1680-81.

See Tab. 2. fig. 3.

Denne lille Musling besidder ligesaa fuldkommen, som de forrige, Kiendetegnene paa Slægtet Chæna, især viser Hoved-Karakteren sig her paa den vide Aabning af Muslingens forreste Deel. Den er ligesom de næstforegaaende i dens Omfang langagtig æggedannet. Begge Hvirvelerne sidde ikke oven ved Enden af Skallerne; men de nærme sig mere til Midten af samme. Bag til paa Ryggen, indtil Muslingens forreste Ende, have begge Skaller et smalt, men dybt Indtryk, hvilket hæver sig henad Midten til en skarp Kant, og danner de egentlige Nymphæ Linn. hvilke da, ligesom hos de andre Bivalver, blive indsattede

og skiulte af et Ligament. Et andet dybt Indtryk, der deler Muslingen i tvende ulige store Dele, ved en Diagonal Linie paa Overfladen, fra Hvirvelen til den underste Ende, viser sig indvendig, i et ligesom ophævet Rippe, men udvendig er den bredeste Deel af Muslingens Overflade glat, igiennemsigtig hvid, den anden mindre og forreste er ophævet, og ligner Dannelsen af en Pyramide, har paa tvers 12 Affatser, som Trinnene paa en Trappe. Farven af denne Deel er smuk guul, og giver Muslingen derved et sieldent Udseende. Dens Længde er 1 Tomme 1 Linie, dens Brede 4 Linier. Hr. Pastor Chemnitz har fundet den i en Vestindisk Koral-Masse.

No. 4. Chæna Cymbium.

Testa subcordata, umbonibus tumidiusculis lævibus. Retz.

Nye Saml. af Vidensk. Selsk. Skrivter 2den Deel. pag. 180. Fig. 12-16.

See Tab. 2. fig. 4.

Ved Opdagelsen af denne Musling, har jeg ligesaa lidet havt nogen Forgænger, som ved Chæna Mumia. Det er ikke et Tilfælde, men Undersøgelses-Lyst, der giorde mig bekiendt med den. I lang Tid bemerkede jeg, at paa forskiellige Muslingskaller, hvis Dyr vare døde, og som vare opkastede paa Stranden ved Tranquebar, havde der sat sig en graae steenskallig Masse, som hverken lignede en snoet Konkylie,

eller

eller et dreiet Orme-Rør. Den er ved den tykke Ende rund, eller kugelformig hvelvet, af Størrelse som en stor Kirsebærsteen, har henimod den forreste Deel 4 til 6 runde Affatser, af hvilke den følgende stedse er mindre end den foregaaende, og den forreste nesten spids, som tillige viser en Aabning af tvende smaae Huller. I Førstningen holdt jeg denne liden Skabning for en Sæd, eller Begyndelses-Spire til nogen Koral Art; men da den saa ofte forekom mig, saa undersøgte jeg den indvendig, om den ikke var en heel-igiennem opfyldt Masse. Men hvor forundret blev jeg ikke, da jeg ved dens Aabning opdagede tvende Muslingskaller, som indtoge det indvendige Rum af dette Ormehuus. Jeg satte begge disse Skaller sammen med Gummi Vand, paa det Sted hvor Ligamentet tilforn havde siddet, og erholdt derved een af de regelmæssigste Muslinger, af en Skikkelse, som jeg aldrig før havde seet.

Ogsaa ved denne Musling passe de angivne Kiendetegn paa dette besynderlige Slægt, omendskiønt med nogle Forandringer. Oven til, hvor de tvende Hvirveler støde sammen, ere Skallerne mod den aabne eller forreste afskaarne Side mere ophævede end paa de trende foregaaende, derimod er den øvrige Deel af Bugen, mere og dybere udskaaren, end hos de tvende foregaaende. Naar man lægger Muslingen paa Ryggen, saa har den aldeles Udseende af en Baad eller Pram, og derefter har jeg ogsaa givet den

Navn. Den er nemlig bred, og noget ophævet bag til, i Midten er den dyb udskaaren, og bliver saaledes aaben indtil den forreste smalle Ende. For det øvrige er det udvortes, Farven og Giennemsigtigheden, ligesom hos den forrige. Paa den indvendige Side bemerker man derimod tydeligen, imod den forreste Deel af hver Skal, et glindsende Indtryk, som det Sted, hvor Dyret har fæstet sig med tvende Muskler til sine Skaller, hvilken ikke kan sees ved nogen af de foregaaende.

Da Ormerøret har mod sin smalle forreste Ende tvende ved en liden Mellemvæg adskilte Huller, saa er det at formode, at Beboeren af denne liden Musling, maae ligesom hine hos Pholaderne, og de toskallede Muslinger, udstrække tvende Rør, for igiennem det eene, at forskaffe sig Luft og Næring, og ved det andet at skille sig ved sine Excrementer. At dette Ormerør maae være meget blødt, naar det er i Søen, sees deraf, at de fleste store Exemplarer, have ikke alene modtaget forskiellige Indtryk, men ere endog, ligesom Trippiére eller Steenbæreren, paa dens Overflade beklædt med Stene, smaae Sneglehuse, Stykker af Muslingeskaller o. s. v. ligesom paa Ormerørene af Chæna Mumia. Udenfor Vandet er den derimod saa besynderlig haard, at den ved Slibningen giver Ild fra sig. Tab. 2. fig. 4. a.

Det

Det andet Slægt af de toskallede Muslinger Mya.

Allerede i Begyndelsen af denne Afhandling har jeg berørt, hvorledes det er beskaffen med det lidet Slægt Mya Linn., og hvorledes de af ham angivne Kiendetegn alene ere anvendelige paa tvende Arter. Jeg har ogsaa allerede i Forveien sagt, at jeg vil, efter den duelige Konkyliolog Hr. Professor Retzii Exempel, beskrive Perlernes og andre Flod-Muslingers Kiendetegn under et eget Slægt. Men hvad som kan bringes under det egentlige Mya Slægt, vil jeg søge her at fastsætte i behørig Orden, og med tydelige Kiendetegn, ved fire Under-Afdelinger.

A. Den ene Ende af Muslingen er afrundet og tillukt, den anden er aaben, hvorigiennem Dyret udstrækker en meget foldet Snabel, som paa Enden er forsynet med tvende Huller. Laastanden paa den ene Side er bred og tyk, staaer opreist, og lægger sig i den udhulede Tand paa den anden Skal.

B. Begge Muslingens Skaller have en liden udhulet Tand, i Form af en Øreskee; ved den ene Ende ere begge Skaller afrundede og tillukkede, ved den anden Ende aabne, som hos den forrige Afdeling.

C. Muslingen har ligeledes paa begge Skaller en Tand som en Øreskee, derimod ere Skallerne i begge Ender tillukkede.

D.

D. Disse Muslinger have udvortes Anseende efter Linnées Mya truncata, ere for det øvrige aabne til begge Sider, og have ingen Laastænder, derimod blive begge sammenføiede ved et stærkt Hymen, eller Membran [1]).

A.

Den ene Ende afrundet og tilluft, den anden Ende aaben. Laastanden paa den ene Skal er breed, tyk og opreist og legger sig i den udhulede Tand af den anden Skal.

No. 5. Mya truncata. Linn. Syst. Nat. No. 26.

Testa ovata postice truncata, cardinis dente antrorsum porrecto obtusissimo,

Pennant Brit. Zool. 4 Tom. pag. 78. Pl. 41. fig. 14.

Chemnitz. Tom. 6. fig. 1 - 2.

Anm. Saa uanseelige end denne nærværende og den følgende Musling ere, saa have de dog forme- delst

---

[1]) Egentligen burde denne sidste Underafdeling udgiøre en egen Slægt, og indbefatte de af mig anførte Arter No. 17. 18. 19. Men da det her mere er mig magtpaaliggende, at bestemme Arter nøie, end giøre System, saa vil jeg lade dem endnu forblive under Slægtet Mya, da det overalt er vanskeligt, i Konchyologien rigtig at be- stemme

delst deres Laastand, og den Figur, som begge Muskler i enhver Skal formedelst Indtryk danne, saa meget udmærkende for andre Muslinger, at de tilfulde lønne Naturforskerens Opmærksomhed.

Disse tvende Myæ ere dernæst de eneste hvor Naturen ved Sammenføiningen af begge Skaller, afviger fra alle andre bekiendte Muslinger. I den venstre Skal fremstikker indvendig under Hvirvelen en Tand, der i sin Stilling næsten danner en ret Vinkel med Skallen. Fra Hvirvelen er dens Længde 5, og dens Brede 7 Linier. Den er oven til udhulet, og har til begge Sider 2 Lister, som tiene den til Indfatning, neden til er den halvrund, og naaer til Underdelen af Hvirvelen, her er den glindsende, glat, som det indvendige af begge Skaller, og hvid som Elfenbeen. Isteden for en Tand, har den anden høiere Skal en Huulning indfattet med en forhøiet Rand, som naaer indvendig fra, indtil den yderste Spidse af Hvirvelen. I denne indfattede Huulning hviler den store Tand, og Huulningen hos begge udfyldes ved et stærkt Ligament, som tillige er seigt, hvorved begge Skaller forbindes til hinanden. Foruden denne Sammenføining, er endnu Dyret befæstet med tvende Muskler paa hver Skal, af hvilke den eene udmærker

sig

stemme Slægtsmærker, saalænge man er nødt til at tage disse af Skallerne alene, af Mangel paa fuldstændig Kundskab om Dyrene, eller Beboeren af samme.

sig ved en meget dyb, glindsende, hiertedannet Huulning, af hvilken den igien, lig en Flod, flyder i en glindsende Figur efter Bogstavet Y til den bageste Muskel, der er flad og smal.

Fra Nordsøen, Island, Grønland og Norge.

No. 6. Mya arenaria. Linn. Syst. Nat. No. 27.

Testa ovata, postice rotundata, cardinis dente antrorsum porrecto rotundato, denticuloque laterali. Helbing 4ter Band einer Böhm. priw. Gesellsch. Tab. 3. fig. 36. ypperlig aftegnet.

Pennant Britt. Zool. Vol. 4. Tab. 42. fig. 16. Chemnitz Tom. 6. Tab. 1. fig. 3. 4. vign. 1. pag. 3.

Anm. Indretningen af Laasen er med megen liden Forandring den samme, som hos Mya truncata. Den store Tand er noget smallere, men og længere end den forrige, og rundt om indfattet med en forhøiet Kant, der staaer horisontal ud, og danner med Muslingen en ret Vinkel. Ved Siden af den store Tand imod den forreste Ende sidder endnu en liden deelt Tand. Indvendig ere Muskel Pletterne som paa den forhen beskrevne. Det øvrige, som kan siges om disse tvende Muslinger, kan efterlæses hos de nyere Skribenter. Fra Eilandet Før, og smaa Exemplarer ved Strandkanten udenfor Kiøbenhavn.

B.

Begge Skaller have en liden Tand, dannet som en Øreskee, den forreste Deel af Muslingen er aaben.

No. 7. Mya anatina, Solen anatinus. Linn. Syst. Nat. No. 40.

Testa ovata, membranacea inflata pilosa, cardinis costa falcata transversa.

v. Born. Mus. Cæs. pag. 23. paa Vignetten.
Chemnitz Tom. 6. Tab. 6. fig. 46-48.

Ikke kan jeg forklare, hvorfor denne Musling, som efter Linnés angivne Kiendetegn meget bedre passer sig til Slægtet Mya, end til Solen, er til den sidste af ham henført. Den har frit fremstaaende udhulede Tænder, den er ved dens bageste Ende afrundet, og tilluft, og foran opsperret, hvor Dyret pleier at udstikke sin Snabel. Alle disse Egenskaber passe sig meget vel til begge de foregaaende Afdelinger, og deres Slægts Kiendetegn, hvorhen jeg ogsaa har sat den. De skeedannede Tænder staae ikke her, som ved de fleste følgende, uden for Skallen, men synke lodret nedad. De sidde tæt under Hvirvelen, som ved et Indsnit er deelt; men her viser sig en Sieldenhed, som ikke finder Sted hos nogen anden Muslings Art. Da hele Bygningen af Muslingen er tynd som Papiir, og meget sprød, og den dybt udhulede Tand alene ved en liden Deel er tilvoxet, saa kunde disse Tænder ikke imodstaae det seige Ligament, dersom ikke Natu-

ren

ren havde understøttet dem. En Mellemvæg giør her Tieneste som en Console, og bærer den skeeformige Tand saa overordentlig næt, at man næppe bliver det vaer. Denne Mellemvæg, som jeg vil kalde den, følger Huulningen af den indvendige Musling, til hvilken den er fastgroet, forstærker en Deel af Hvirvelen, og strækker sig hen under Tanden, med hvilken den forener sig. For til er denne Mellemvæg udhulet, hvorved den unddrager sig for Øiet ved første Øiekast. Man seer ikke nogen anden Sammenføining, hvorved begge Skaller kan forenes med Dyret, end Ligamentet, som udfylder de udhulede Tænder. Det var muligt, at en fiin Membran kunde tiene dertil, da man iagttager, at begge Hvirveler ere giennemskaarne, og at denne Sutur virkeligen er opfyldt med en guul Hud. Det er hidindtil ikke anmærket af Skribenter, at den hele Musling udvendig er besat med nætte smaa Skiæl, hvilket foraarsager, at den er skarp at føle paa, som det var en Fiil. Fra Ostindien.

No. 8. Mya anserifera.

Testa oblonga membranacea inflata antice truncata cardinis costa descendente.

See Tab. 2. fig. 8.

Denne er en ganske ny Art, som hverken findes hos Skribenter, eller i Kabinetterne. Den har noget tilfælles med den foregaaende Musling, i Henseende

til

til dens Materie, Giennemsigtighed, Laastænderne, og at den er afrundet, og næsten tillukt i den bageste Ende, men meget aaben ved den forreste. Men denne Lighed er dog alligevel her i et ganske andet Forhold. Materien er vel som hos den forrige, nemlig som Anomia placenta, dog noget stærkere i Skallen end hine. Den udvortes Skikkelse er ellers æggedannet, men her er den som en Valse, da Muslingen ved den forreste og aabne Ende er ligesaa breed, som ved den anden. Hvirvlerne sidde her næsten midt paa Skallen, dog nermest mod den tillukte Ende. Tegningen deraf kan herved understøtte Beskrivelsen. Indskiæringen eller Suturen i Hvirvelen er hos denne Musling mere aaben og dybere, end hos den foregaaende Art, see Fig. 8. Litr. a og b. Mellemvægen, som tiener til den udhulede Tands Understøttelse, ligger ganske skiev efter den forreste Side Litr. c. i den indvendige Musling, og er paa den Deel, hvor Tanden hviler paa, ulige bredere end Tanden, saa at paa begge Sider, dog meest til den bageste Ende, fremstikker en afrundet Lap. Udvendig er denne Musling ligeledes skarp at beføle, og naar man betragter den igiennem Forstørrelsesglas, saa see de smaa Pigge ud, som Muslingen var bestreet med Sand. Dens Længde er 2¼ Tomme, og dens Brede er 1 Tomme og 1 Linie. Den findes paa Niquebar.

No. 9. Mya guinensis.

Testa ventricosa, antice marginato-truncata, costa obliterata.

Adanson Pl. 19. fig. 2.

Chemnitz Tom. 6. Tab. 2. fig. 13-16.

Denne besynderlige Mya er næsten dannet som en Kugle. Ved den bageste Ende er den afrundet, og begge Skaller slutte sammen indtil den forreste Deel, hvor Muslingen er aaben, og indfattet med en ophævet Rand. Det er at formode, at Dyret her, ligesom hos Mya truncata, udstikker sin Snabel. Den ophævede Ryg, der fremkommer fra den bageste Deel af Muslingen, og stiger i Veiret, danner den indad bøiede Hvirvel. Den sidder tæt ved Aabningen, og den dybt udhulede Tand, som har en udad bøiet Stilling, er sammenvoxet med Hvirvelen, og har henimod Mundingen endnu en liden Tand, paa den Side, hvor der indvendig i Muslingen viser sig en glindsende Kanal, som jeg anseer for et Indtryk af den Muskel, hvormed Dyret er fæstet til Skallen, og hvilken tillige betegner Grændsen, hvor Mundingen, eller Aabningen fra det indvendige begynder. Skallen er temmelig stærk, ganske hvid og giennemsigtig, udvendig er den, saavel paa Længden, som paa Breden, igiennemtrukket med fine ophævede Striber. Den findes paa Kysten Guinea.

No.

No. 10. Mya lactea.

Testa ventricoso-rhomboidea, subdiaphana, antice anguloso-truncata, carinata, costa depressa.

Nærværende Musling viser, at der maae findes flere Arter af denne Slags; den er noget mindre og tyndere i Skallen end den foregaaende. Hvirvlen har en Perlemoders Glands, og er ved et kort Indsnit deelt i tvende Dele, ligesom Mya anatina. Paa en af dem er den udhulede Tand, som er meget smal, og frit udstaaende, fast voxet. Dens Dannelse og Stilling er meget forskiellig, thi den strækker sig ikke ud over Randen af Skallen, og ligger tillige skiævt. Mundingen er tynd uden Søm, og udenfra adskilt fra den runde Musling, ved en skarp ophævet Ryg. Fornemmelig adskiller den sig fra den forhen beskrevne derved, at den udvendig er glindsende glat. Den er fra samme Sted.

C.

Muslingen har i begge Skaller en afrundet huul Tand, og begge Skaller slutte tæt til hinanden.

No. 11. Mya angulata.

Testa ovali, antice angulata, compresso-carinata, vix hiante, costa nulla.

Chemnitz. Tom. 6. fig. 17. 18.

Denne Musling er en ganske nye Art i dette Slægt. Den er langagtig rund, Skallerne ere hverandre lige, ved den bageste Ende rund, og ved den forreste kanted. Den lille Hvirvel er i Midten af Muslingen, og begge slutte tæt tilsammen. Til begge Sider løber en skarp Kant, fra Hvirvelen indtil Enden af den forreste Deel, og derfra er Muslingen skraa udskaaren imod den øverste Side, saaledes, at den derved ganske erholder Figuren af en Tellina. I Midten og over Hvirvlen er den rund opblæst, men bliver tyndere, og afrundet mod de øvrige Sider. Indvendig under Hvirvlen, fremstikker en temmelig lang udhulet Tand, i en lige Stilling. Henimod den bageste Ende, sidder endnu en liden smal Tand paa Siden, hvilken slutter i en Grube, som er i den anden Skal. Nær ved Enden henimod den øverste Rand, viser sig paa begge Skaller, tvende flade Muskelpletter, igiennem en Perlemoders Glands, hvilke blive forenede med hinanden, ved en Kanal lig en Flod, som trækker sig imod den yderste Kant af Muslingen. Imellem denne Indfatning er Skallen kalkartig og uden Glands. Udvendig er den meget fiin stribet paa Bredden, hvilke Striber blive fra Hvirvelen krydsede af andre. Den er noget tynd i Skallen, hvid og giennemsigtig. Dens Længde er 1 Tomme 8 Linier. Dens Brede er 1 Tom. 1½ Lin. Den findes paa Øen Niquebar.

No.

No. 12. Mya papyracea.

Testa ovali, compressiuscula, antice vix truncata, hiante costa nulla.

Denne liden Art, som tillige er ny, har meget tilfælles med den sidst beskrevne, omendskiønt det er en ganske forskiellig Art. Efter dens Omkreds er den kort oval. Den bageste Ende er rund, og den forreste har en meget kort afstumpet Vinkel. Hvirvelen er midt paa Skallen, og af den fremtræder en langagtig dyb udhulet Tand, som er ganske nedad hængende. Oven ved Roden af Tanden, trækker sig en skarp indskaaren Fordybning til begge Sider, langs med den øverste Rand af Muslingen, og i denne Fordybning, udbreder sig formodentlig det Ligament, med hvilket Hulningen af begge Tænder ere opfyldte. Det samme fandtes hos den forrige Musling. I Henseende til de tvende Muskelpletter, forholder det sig i lige Maade som hos den forrige. Det udvendige af Muslingen, er tæt overtrukket med fine Striber efter Breden, hvilke blive krydsede af andre efter Længden. Under Forstørrelsesglasset kan man meget got see dem. Desforuden seer man paa begge Skaller uvilkaarlige Indtryk, hvoraf man kan slutte, at denne steenskallige Materie maae forhen have været meget blød. Denne Musling er næsten tynd som Papir, hvid og giennemsigtig. Den er 1 Tomme 1 Linie lang, og 9 Linier bred. Den findes paa Niquebar.

No. 13. Mya orbiculata.

Testa antiquata orbiculari compressa transverse striata.

Chemnitz Tom. 6. Tab. 3. fig. 21.

Denne Musling har i sin Omkreds en ganske kort Oval. Den bageste Deel er rund, og den forreste viser en stump ophævet Ryg, som hefter sig ved Hvirvelen. Begge Hvirvlerne give sig tilkiende ved en ringe Forhøining i Midten af Muslingen, som er overmaade flad og sammentrykt. Laasen bestaaer hos begge Skaller i en mod den forreste Ende skievliggende Grube, som nedentil ved en kort Indfatning forestiller en Tand. I den eene Skal, ved Siden af Gruben henimod den bageste Ende, staaer en opreist smal Tand, som indfattes i en Fordybning i den modsatte Skal. End videre: Tæt ved Hvirvelen staaer henimod den forreste Side af hver Skal en ganske kort List (Nympha Lin.), hvortil Baandet, eller Ligamentet er befæstet, og dette Baand forener begge Skaller med hinanden. Muskelpletterne indvendig have samme Dannelse og Leie som hos den foregaaende. Denne Musling er tynd, og den udvendige Overflade paa Skallerne er prydet med fine Striber i Rundingen. Dens Farve er indvendig reen, udvendig smudset hvid, men de pleie ogsaa at være brune, naar de nemlig have ligget paa en guul liimagtig Grund. Dens Længde er 1 Tom. 7 Lin. Dens Brede er 1 Tom. 3 Lin.

Den findes i Overflødighed i det Middellandske Hav, og i Holsteen ved Udløbet af Elven.

No. 14. Mya atlantica.

Testa crassa oblonga margine tunicato-rugosa undique clausa, cardinis dente crasso profunde excavato.

Chemnitz Tom. 6. Tab. 3. fig. 19. 20.

Denne nye sydsøiske Mya er i sin Omkreds langagtig oval, begge Skallerne ere ligedannede, Enderne afrundede, stærk af Skaller, og de nedrige Hvirveler nøiagtig i Midten. Paa begge Skaller er Laastanden indvendig dybt indtrykt, kort og udhulet uden Indfatning. Til begge Sider af den ligge skieve knudrede Forhøininger, og over dem runde Fordybninger, saaledes at de ophævede skraae Tænder vexelviis indhæfte sig i Gruben af den anden Skal, hvorved Muslingen slutter tæt. Muskelpletterne ere store, nyredannede, og dybe ved begge Ender af Muslingen, tillige forbundne med hinanden ved en Linie. Det af disse Pletter og denne Linie indsluttede Rum er tykt ophævet, og kalkagtig hvidt, den øvrige Deel er kiødfarvet. Udvendig er Muslingen glat, kiødfarvet, og ved den underste Rand beklædt med en Epidermis. Den er 2 Tom. lang, 1 Tom. 2 Lin. bred, og findes paa Nye Zeeland.

Varietas Myæ atlanticæ.

Denne Musling fra Sydsøen har, ligesom alle andre Konkylier fra denne Verdens Deel, meget besynderligt. Dens Omkreds er en lang smal Oval. Hvirvelen sidder midt paa Skallen, og er i Forhold til den forrige ophævet langt over den yderste Kant, hvor Muslingen ogsaa er tykkest. Begge Ender ere afrundede, og hinanden saa lige, at man ikke kan see, hvilken der er den forreste, og hvilken der er den bageste Deel, tillige slutte Skallerne overalt tæt til hinanden. Den udhulede Tand indvendig er indad bøiet, foran til den ene Side er den i begge Skaller skraa afskaaren, og paa dette Sted ikke indfattet med nogen Kant. I den ene Skal er paa begge Sider langagtige skievliggende Tænder, som indfattes i de i den modsatte Skal indhulede langagtige Gruber eller Fordybninger. Omendskiønt Skallerne indvendig ere glatte og glindsende, saa kan man dog tydeligen kiende de store Muskelpletter. Farven er en Blanding af Kiødfarve og blaat, udvendig er Muslingen overalt glat, blegguul, og hist og her giennemskinnende blaae. Længden er 1½ Tom. Breden er 10 Linier.

No. 15. Mya donacina.

Testa crassiuscula lævi, margine antice obtusissimo, postico compresso, dentibus accessoriis binis marginalibus.

Hvis

Hvis man ikke ved denne Musling blev de antagne ubedragelige Kiendetegn af Laasen troe, saa maatte man ufeilbarligen giøre den til en Donax, da den har alle de udvortes Kiendetegn af dette Slægt. Donax cuneata Linn., som man seer her at komme i stor Overflødighed fra Tranquebar, er saa aldeles ligedannet med denne Sydsøiske Mya, som de vare støbte i en Form. Den udvortes Dannelse af denne usædvanlige Mya er tresidig. Fra Hvirvelen af, som sidder meget uden for Midten, og nær til den forreste Ende, begynder Ryggen i en lige Linie, og ender sig ved den bageste Ende i en Runding, som forener sig med den underste og Ryggen modsatte Rand. Den forreste Ende af Muslingen giør en lige Linie imod Hvirvelen, i den afstumpede eller afskaarne Deel, hvilket er det, som giør Slægtet Donax saa kiendeligt fra de andre. Indvendig ligger den udhulede Tand, hvilken fremkommer af Hvirvelens Spidse, meget dybt indad trykket, der er kun liden og fortil ikke indfattet med nogen Rand. I den ene Skal ligger skiev paa hver Side en lang Tand, af hvilken den forreste er den stærkeste, og disse indfattes af tilpassede Gruber i den anden Skal, saaledes, at de tvende Skaller blive formedelst denne Laas stærkt forbundne med hinanden. De store Muskelpletter, som kan sees næst ved den øverste Rand mod begge Ender, vise hvorledes Dyret er forenet med Skallerne. Muslingen er udvendig glat og smal sammentrykket, den er tykkest ved Hvir-

 velen,

velen, og løber kiledannet til den bageste Ende. Indvendig seer den ud som dødt Perlemoder, med Regnbuefarve, udvendig er den rødagtig guul, og nedentil ved den yderste Rand er den indfattet paa den ene Skal med et grønagtigt Baand. Dens Længde er $1\frac{3}{4}$ Tomme, dens Brede 1 Tom. 1 Lin. Den kommer fra Sydsøen.

No. 16. Mya rostrata.

Testa membranacea, parva, ventricosa, antice rostro cylindrico producto, cardinis dente minuto excavato.

See Tab. 2. fig. 16.

Iblant de beskrevne sieldne Arter af dette Slægt, er dette nærværende vist det allersieldneste; jeg kiender ikke nogen Musling, til hvilken den nærmer sig. Dens Dannelse er som et Fuglehoved med et langt Næb, naar begge Skaller ligge paa hinanden; skiller man dem ad, saa ligner enhver Skal, den indvendige Side af en Skee. Kobberstikket vil tydeligen vise Dannelsen af denne Musling, som er forestilt noget forstørret. Den største Deel af denne Musling er æggedannet, og mod den bageste Ende, og det man kalder Bugen, er den tyk opblæst og afrundet, og mod den forreste Deel taber den sig i en lang Snabel. Indvendig under Hvirvelen fremstaaer, som Slægts Kiendetegn, den udhulede Tand i en skiev Stilling,

og

og ved Siden af den viser sig en tynd breed Tand Litr. a., hvilken indfattes i den anden Skal af Muslingen, og hielper til at forbinde begge Skaller med hinanden. Man kan, formedelst den stærke Glands, som begge Skaller have indvendig, ikke med Vished sige om der er Muskelpletter. Derimod bliver man Spor af et Ligament vaer, hvilket maae have siddet paa den øverste Kant af Muslingen langs med Snabelen. Udvendig er denne Musling mat, indvendig er den glindsende hvid.

Jeg fandt den paa en Madrepora prolifera Lin. som var taget af Havet ved Bergen i Norge.

D.

De, som udvendig have Udseende efter Linnei Mya truncata, men uden fremstaaende Tand, og ere alene sammenheftede ved et stærkt Hymen, og hvis Skaller ikke slutte tæt til hinanden.

No. 17. Mya glycimeris.

Testa crassa, utraque extremitate oblique truncata, hiante, nymphis crassissimis longitudine ligamenti, cardinis dente nullo.
Lister Hist. Conchyl. Tab. 414. fig. 258.
von Born Mus. Cæs. Tab. 1. fig. 8.
Chemnitz Tom. 6. fig. 25.

Næsten alle Konkyliologiske Skribenter fra Aldrovandus, som har givet denne Musling Navn, indtil de nu levende nyere, have skrevet om denne, formedelst sin Størrelse vigtige Musling, og alle have de ganske urigtigt antaget det mærkværdigste, og kastet det paa Papiret, saaledes at den eene har efterskrevet den anden, uden selv at anstille en nøiere Prøve derover. Det kunde vel lønne Umagen, at bestemme denne Musling rigtig efter Naturen, og at beskrive den meere nøiagtig, da den virkelig har saa meget lignende med Mya truncata Lin., men dog, i Henseende til Sammenføiningen af begge Skaller, er forsynet med Værktøi, som er hiint ganske modsat. Jeg vil ikke opholde mig ved dens udvendige Beklædning, da Skribenterne, naar jeg alene undtager Lister, aldrig glemme det, men derimod saa tit forsømme den indvendige vigtigere Deel. Jeg vil altsaa ikkun tale om den indvendige Struktur for at vise, hvorledes begge Skaller ere forbundne med hinanden. Denne besynderlige Musling har hverken Laas eller Tænder, eller Bitænder, som ere indfattede i modsatte Gruber, hvilket dog, skiønt urigtigt, tillægges den. I Henseende til det, som tiener til Skallernes Forbindelse, er Indretningen i begge ligedannet. Hvirvelen paa begge Skallerne er omtrent i Midten, og de yderste Spidser af dem bøie sig nedad i Randen af Skallen. Fra denne Hvirvel fremstaaer i begge Skaller, langs med den forreste afstumpede Side, en meget tyk, afrundet, ind og ud bøiet 1 Tom. 2 Linier

lang

lang ophøiet Kant eller Liste, indtil den tilsidst forener sig med Randen af Skallen. Ved den bageste Side, som ligger op mod Skallen, er denne ophøiede Kant dybt udhulet, og erholder derved den til dens Bestemmelse nødvendige Dannelse. Naar altsaa begge Skaller blive lagte paa hinanden, saa støde begge de ovenfor beskrevne Kanter tilsammen, og danne den forreste Læbe af Muslingen, (Nymphæ Lin.) og over disse tvende Læber er et Baand eller Ligament (Hymen Lin.) hvilket sammenføier begge Skallerne. Man maae formode, at saa stor en Musling ikke kan være tient med det sædvanlige Baand, derfor har ogsaa Naturen her anvendt overordentlige Midler. En seig elastisk Materie har udgydet sig over de forreste Læber i en forhøiet tyk Masse, og denne er, tilligemed det sædvanlige Ligament, heftet til Skallerne i en høi og rund hvelvet Figur. Dette er alt hvad denne Musling har til Forbindelse af begge dens Skaller, da den aldeles maae undvære alle Arter af Laastænder med deres Gruber, hvormed alle andre Muslinger ere forsynede. Naar man undtager dette omtalte Sted, saa slutte begge Skaller alene nær ved den bageste Side oven ved Randen, (Margo) og noget lidet neden til i Midten. Det øvrige af Muslingen er ganske aabent, selv begge Hvirvlerne kunne ikke naae hinanden. Det forunderlige Indtryk af Musklerne paa den indvendige Side, hvilke man ligeledes seer hos Mya truncata og Mya arenaria, og ikke hos noget andet

Muslin-

Muslinge-Slægt, beviser tilstrækkelig, at denne Musling henhører til Slægtet Mya, og aldeles ikke er tvetydig, fordi begge Ender ere aabne, om den, som v. Born troede, skulde nærme sig til Slægtet Solen. Disse omtalte Indtryk ere her overordentlig dybe, begge sidde oventil under Randen, den ved den forreste Ende har Dannelse efter en Flaske, og den bageste er kegeldannet. Begge Indtryk ere forenede ligesom ved en Flod, hvilket har den besynderlige Dannelse efter et Y. Lister har paa det ovenanførte Sted meget nøiagtig forestillet det indvendige af denne Musling i naturlig Størrelse.

Det her beskrevne Exemplar er 7½ Tom. langt, og 4¾ Tom. bredt. Jeg eier meget større Exemplarer, men dette er tykkere i Skallen, og de indvendige Indtryk ere stærkere og dybere. Den findes i det Middellandske Hav.

No. 18. Mya norvegica.

Testa rudiori, crassa, transverse rugosa, angulis binis abtusis radiata, margine anteriore truncato, superne & antice hiante, nymphis crassis, dente cardinis nullo.

See Tab. 2. fig. 18.

Beskrivelsen af den foregaaende Musling var noget vidtløftig, omendskiønt jeg gierne kunde have sagt meget mærkværdigt om den endnu. Ved de efterfølgende tvende Myæ, vil jeg kunne fatte mig kortere,

da

da de i forskiellige væsentlige Dele, have meget tilfælles med den foregaaende. Denne Musling er en ganske nye, og hidtil ubeskreven Art, og har ogsaa Lighed med Mya truncata, formedelst den aabenstaaende forreste Deel. I dens Omkreds er den trekanted, den forreste afstumpede Deel indeholder i Breden ⅔ Deel af Muslingens hele Længde. Ryggen og den underste Rand løbe i en Spids sammen til den bageste Ende. Hvirvelen er ikke i Midten, men nærmer sig til den bageste Deel. Isteden for den bugede Forhøining hos andre Bivalves, er hele Muslingen, fra den yderste Spidse af Hvirvelen til den underste Rand, paa en usædvanlig Maade udhulet, saa at Overfladen af Skallen derved faaer trende lige Dele. Den mellemste er den nyligen omtalte hule Deel, den forreste er lige fremtrukket, og den tredie er afrundet og smal ved den yderste Ende. Den hele udvendige Flade er beklædt med ophævede Folder imellem dybe Furer, og tilbage bøiede Vinkler. Ved Hvirvelen, henimod den forreste aabenstaaende Deel, sidde de saa kaldte forreste Læber (Nymphæ), hvor Baandet med den seige elastiske Materie forbinder sig med samme, og forener begge Skaller. Den ligner fuldkommen den forhen beskrevne Musling deri, at den hverken har Tænder eller andet Laase-Redskab. Tillige slutte begge Skaller ikkun paa faa Steder tæt til hinanden, nemlig der hvor de ere forbundne ved Ligamentet, og foran ved den underste Kant, samt paa Ryggen ved den afrundede smalle Ende. Foruden

uden den foran opsperrede Munding, danne begge Skaller ved den underste Kant, en ulige vid stor Aabning, fra den ene Ende til den anden, ja Hvirvlerne selv staae i en Afstand fra hinanden. Indvendig ere Skallerne beklædte med en tyk, snechvid glindsende Glasur (email), hvilken hæver sig omkring hele Randen, ligesom en Vold eller Skandse. Muskel=Indtrykkene ere her ganske besynderlige fra de tvende største: under den øverste Rand følge, i en lang Række, baade mindre og større Indtryk i nogen Afstand fra hinanden, efter Dannelsen af et Y. Grunden i disse Indtrykke er gulagtig, af Skallens Materie, og de ere alle omgivne af den hvide Glasur. Jeg har et par Exemplarer, hvor Skallen er meget tyndere, og hvor den indvendige hvide Glasur tager sin Begyndelse fra Randen, hvilket udentvivl maae komme af dens yngre Alder. Dens Længde er 2 Tom. 2 Lin., dens Brede ved den forreste og bredeste Ende 2 Tommer. Denne sieldne Musling er et nordiskt Produkt, nemlig fra Tronhiem i Norge.

No. 19. Mya Siliqua.

Testa crassa ablonga tunicata, margine lineari, antice & postice hiante.

Denne hidtil ubeskrevne Musling er altsaa det tredie og sidste Species, efter det jeg kiender og eier, af den Underafdeling af Myæ, som ikke har Laastænder, og som er aabne fra saa mange Sider. Dens

Omkreds

Omkreds er en lang smal Oval, den er noget mere end dobbelt saa lang, som bred, ved begge Ender er den lige bred og afrundet. Saavel de forreste Læber, (Nymphæ), som ere bedækkede med et Ligament eller Baand, (Hymen), hvorved begge Skaller ere sammenfeiede, som Mangel af Laastænder, er her det samme, som hos de tvende foregaaende Muslinger. Hvirvelen er liden, lav, og i stor Afstand fra Midten henimod den forreste Ende, hvor ogsaa Baandet sidder. Udvendig gaaer efter Breden runde ophævede Folder, og hele Skallen er overtrukken med en kulsort glindsende Hud eller Epidermis, ligesom Mies-Muslingerne, hvilken Hud, ligesom hos disse, er ombøiet over den yderste Rand til den indvendige Side. Hvirvlerne ere afrevne, ligesom hos Flod-Muslingerne, og altsaa ere de hvide, dog ere de ikke saa meget afgnedne, som paa hine. Indvendig ere Skallerne glindsende hvide, men den største Deel af den øverste Kant nedad er beklædt med en tyk, ophævet, kalkartig, mat Materie, som er symetrisk imod den yderste Rand tagget. Tet under den øverste Rand, i Midten, efter Længden af Muslingen, er et lidet kegledannet Indtryk, og ved den forreste Ende er et meget større, af Skikkelse som en Flaske, hvilke tilkiendegive Pletterne af begge de sædvanlige Muskler. Denne ny Muslinge-Art er 3 Tom. 2 Lin. lang, og 1¼ Tom. bred. Den er fra Newfoundland i Nord America, og omendskiønt den optages paa Havets Bredde, saa

troer jeg dog, at den er skyllet derhen af en i Havet løbende fersk Flod.

Førend jeg forlader Slægtet Mya, maae jeg korteligen vise, hvor let det er ved nye Arter af Myæ og Mactræ at blande det ene Slægt med det andet. Havde Linné ikke sat Mya lutraria i Slægtet Mactra, saa havde man ikke saa let staaet Fare for denne Forvexling. Ved at erholde Kundskab om Mactra Spengleri, dannede denne store og skarpsindige Methodist et ganske nyt Slægt, som han indførte i den 12te Udgave af hans Natursystem, under Navn af Mactra. Til et fast Kiendetegn for dette ny Slægt, valgte han en vinklet, eller dobbelt opreist staaende Tand, paa den indvendige Side af den venstre Skal, hvilken Tand strækker sig til Spidsen af Hvirvelen, og haver Dannelse efter et omvendt Romersk V Tal. Denne hos alle Mactræ forekommende Tand, staaer tet ved den skeeformige udhulede Grube eller Tand, hvilken danner Kiendetegnet for Slægtet Mya, (de sidste 3 Arter undtagne). Nu havde Mactra lutraria denne vinklede Tand, og derfor satte Linné den ud af Mya Slægtet, da den forresten har udvortes og indvortes Anseelse af en Mya. Hele Slægtet Mactra har Side-Tænder, som indfattes i den modsatte Skal af Fordybninger, men Mactra lutraria har ligesaalidet disse, som Slægtet Mya. End videre har Mactra lutraria indvendig ganske nøiagtig de Muskel

Indtryk,

Indtryk, og den Flod, eller den Linie som ligner et Y, ligesom Mya arenaria. For at forbigaae flere saadanne Sammenligninger, vil jeg alene erindre, at man nødvendig maae give Agt paa denne dobbelte vinkelede Tand, for ikke at forbytte begge Slægter med hinanden, hvilket let kan skee. Saaledes f. Ex. i den 6te Tome af Neue System. Konkylien Kabinet fig. 12. hvor en Mactra af det Grevelige Moltkiske Kabinet er henført til Slægtet Mya. Ved Beskrivelsen er tillige sagt, at denne Musling ikke treffes i nogen anden Samling; Naturligvis, siden den i andre Kabinetter er henlagt under Slægtet Mactra. Dette er altsaa et Bevis, at tvivlsomme Kiendetegn endog kunne sætte den beste Kiender i Uvished.

Det tredie Slægt af de toskallede Muslinger Unio.

Det kunde vel lønne Umagen, at bringe Perle-Muslingerne og andre Fersk-Vands Arter, der have tilfælles Kiendetegn med dem, og hvilke ikke, som ovenfor er sagt, lade sig henføre under Slægtet Mya, sammen under et eget Slægt, og saa meget mere, da der nu ere saa mange sieldne Arter bekiendte, da derimod Linné ikkun kunde anføre tvende.

Dette Slægt har meget bestemte Kiendetegn. Begge Skaller ere hverandre lige, Laastænderne sidde

aldeles ved den forreste Side. Den ene Skal har kun een Tand, som passer imellem tvende andre i den modsatte Skal. Alle tre ere efter Længden riflede, og foran tagget. Paa Kanten af Ryggen lige under de forreste Læber (Nymphæ) fremstaaer en lang bladig Tand, som indfattes af en stærk Fordybning i den modsatte Skal.

No. 20. Unio margaritiferus.

Testa ovata, antice coarctata, Cardinis dente primario conico, natibus decorticatis.

Linn. S. Nat. No. 29.

Knorr. Tom. 4. Tab. 25. fig. 2. at see fra den indvendige Side.

Schröters Geschichte der Flus-Konkyl. Tab. 4. fig. 1.

Pennant Britt. Zool. Tom. 4. Tab. 43. fig. 18.

Chemnitz Tom. 6. fig. 5.

Anm. Denne Musling er saa ofte aftegnet, og saa mange Gange beskrevet, at jeg ikke har nødig at erindre meget om den.

Det er merkværdigt, at alle Skribenter i Konkyliologien alene have aftegnet og beskrevet den Europæiske Perle-Musling, som findes i saa mange af Tydsklands Floder, men fornemmeligen i Norge, uden at nævne den Indianske Flod-Perle-Musling, hvoraf man maae slutte, at de aldrig have seet den.

Alene

Allene Lister beskriver en saadan Ostindisk Perle=Musling, og har aftegnet dens indvendige Side, i hans Hist. Conchyl. Tab. 149. fig. 4. hvilken Tegning dog er anført i alle Konkyliologiske Skrifter, ved Beskrivelsen af den Europæiske Perle=Musling, som er dog saa forskiellig fra hverandre. I øvrigt har jeg alene følgende at anmærke: At denne mangler aldeles den bladige Tand paa Kanten af Ryggen, som indfattes i den modsatte Skal, af en lang Fordybning, derimod findes den hos den Indianske Perle=Musling, og alle øvrige Flod=Muslinger, som efter de af mig angivne Kiendetegn henhøre til dette Slægt.

Varietet af Unio margaritiferus.

Denne Flod=Perle=Musling er fra det Spanske Amerika. Samme ligner allermeest den sidst anførte Norske, men er ulige stærkere af Skal og Laasetænder. Muskelplætterne ere ligeledes meget dybere indtrykkede, og er den forreste i begge Skallerne tildeels udfyldt med kruse Ophævninger i Perlemassen. I den ene Skal mod den nederste Rand, ligge tvende fremvoxne store Perler. Udvendig er Muslingen lidet rund udskaaret mod den forreste Rand, og har sammesteds paa Overfladen tvende ved hinanden fremstaaende Ribber.

No. 21. Unio auricularius.

Testa crassa, oblonga, tunicata, rugosa, in medio sinu retusa & linea longitudinali lateribus depressa.

Lister Conchyl. Tab. 149. fig. 4.

Denne er den oven anførte Ostindiske Flod-Perle-Musling. Dens udvortes Dannelse er som et Øre. Kanten af Ryggen er rund, og udgiør en Deel af en stor Sirkel-Bue. Begge Ender ere runde, og den underste Kant af Muslingen er i Midten huul udskaaren. Den brede Hvirvel er nær ved den forreste Ende, og stærkt ophøiet over den, men fra samme, indtil Midten af den underste Rand, er Muslingen formedelst et Indtryk udhulet paa begge Sider. Begge Skaller ere sammenføiede paa Ryggen bag ved Hvirvelen med et stærkt Baand, som er spendt over Nymphæ. Side-Væggene ere ikke glatte, men skarpe og flisede, beklædte med en sortebrun tyk Hud. Naar Muslingen bliver afsleben, saa faaer den en stærk Glands, og overgaaer det sædvanlige Perlemoder i Skiønhed. Begge de store Hvirvler ere vel blottede for denne Hud, men ikke igiennemædt af Ormene, som paa de Europæiske Perle-Muslinger. Indvendig paa den venstre Skal, sidder lige under Hvirvelen en meget tyk, kegelformig, efter Længden stribet Tand, som slutter i to deslige Tænder, som sidde i den modsatte Skal. Under Nymphæ, paa Kanten

af

af Ryggen, fremstaaer ligeledes i den venstre Skal en lang listeformig Tand, som indfattes i den høire Skal af en dyb smal Grube. Det ene Muskel-Indtryk paa den yderste forreste Side er dybt og stort, ligner en Kam-Musling eller Pecten, det andet paa den bageste Side er æggedannet, og ikke saa dybt. Den hele Musling er meget tyk i Skallen, og veier 10½ Lod, da derimod den Nordiske kun veier 6½ Lod. Længden er 5 Tommer, og 2¾ Tomme bred. Nok et saadant Exemplar, endnu noget større, med fuldstændige Hvirvler, ved Kunst afsleben og poleret indtil det skiønne Perlemoder. Blandt min Samling af Petrificationer forefindes Steenkiernen af denne Musling, i en med Leer og Micca meleret Sandsteen, og hvor man paa forskiellige Steder endnu forefinder Perlemoderskallen siddende. Er 4 Tom. i Længden, og 2 i Breden. Fra Berlingen ved Unterseen i Sveitz.

No 22. Unio violaceus.

Testa crassa, oblonga, antice hinc angulose flexa interne violacea.

Denne Perle-Musling er fra Nord Amerika, og er saavel som den forrige, som et nyt Species endnu ikke beskrevet. Dens Omkreds er æggedannet, og efter dens Brede kun kort. Ved den forreste Ende henimod Hvirvelen, er den afrundet, og ved den bageste smalle Deel skiev trykket, saa at der paa den

ene Skal er en forhøiet Ryg, og paa den anden en Fordybning. Denne skiev dreiede smalle Deel, er en af de af Linné fastsatte Kiendetegn for Slægtet Tellina. Af denne Aarsag fik jeg denne Musling fra Engeland under Navn af en Tellina. Saa meget den endogsaa paa denne Deel udvendig ligner dette Slægt, saa utvetydig er den derimod indvendig efter dens Figur, og Stilling af alle Laastænderne, Muskelpletternes Indtryk, o. s. v. ligesom den forhen anførte Perleførende Musling. Men den udmærker sig formedelst dens skiønne Perlemoders Farve, den er nemlig meget skiøn violet, ogsaa udvendig under den flisede brune Hud eller Bark skinner Perlemoderens violette Farve igiennem. Saaledes vise sig de fleste Sydseiske Fersk-Vands Muslinger, baade udvendig under deres Epidermis, og fra indvendig i denne prægtige Farve. Denne Perle-Musling er tung og tyk i Skallen, den er 3½ Tom. lang, og 2¼ Tom. bred.

No. 23. Unio crassus.

Testa ovali, antice parum retusa, dentibus analibus vulvæque crassis. Retz.

Schröters Geschichte der Flusconchyl. Tab. 2. fig. 2. vel aftegnet og pag. 182. beskreven.

Denne liden Musling er æggedannet, tyk opblæst, buget og stærk af Skallen. Begge Overfladerne ere med forhøiede Folder imellem udhulede Fordybninger

ninger belagte. Hvirvlerne ere noget, dog ikke dybt indædte, og Farven er mørkegrøn. Fra indvendig ligner denne Musling fuldkommen de tvende foregaaende Perle-Muslinger, undtagen i Henseende til Laastanden paa den venstre Skal, som paa hine er kegeldannet, paa denne derimod bred, og ligeledes med indskaarne Tænder. Den Europæiske Perle-Musling ligner den mindre, da denne har den lange Sidetand, hvilken mangler hos hiin. Omendskiønt den er tyk i Skallen, saa er den dog ikke mere end 2½ Tom. lang, og 1 Tomme 4 Linier bred. Den kommer fra Tranquebar.

No. 24. Unio tumidus.

Testa ovata cuneata tumida, dentibus analibus compressis. Retz.

Denne Musling har en pyramidalsk Bygning, foran ved Hvirvelen er den meget bred, tyk opblæst, og løber immer smalere og tyndere indtil den yderste Ende i en afrundet Spids. Omendskiønt denne Musling er lang, saa sidde dog de brede og ophævede Hvirveler nær ved den tykke yderste Ende. Bag ved Hvirvelen, findes de forreste Læber eller Nymphæ, hvilke ere bedekkede med et Ligament. Huden, hvormed denne Musling er overtrukken, er sortbrun og glindsende. Hvirvlerne ere ikke blottede af den yderste Hud, og meget mindre afslidte, som de fleste fersk

Vands Muslinger, men deres Spidser, som strække sig indtil Randen af Skallen, ere prydede med trende Rader ophøiet Løvverk, hvilke man iagttager paa flere mindre Arter, dog kun utydelig. Den store Laastand i den venstre Skal, er her meget stærk og bred. Indvendig opad er den glat, paa Kanten tagged, og oventil efter Længden og Breden, fiint riflet. Den indfattes i den høire Skal, i de tvende skievt ved hinanden liggende fladtrykte, brede og taggede Tænder, under og ved Siden af samme. Den lange Side-Tand stikker ogsaa frem, som hos de forrige Muslinger, og indfattes i en stærk Fordybning. Tet ved det dybe store Muskel-Indtryk, ved den brede Ende af Muslingen, seer man endnu en rund, dyb Hule, ved den smalle Ende, er isteden for et Muskel-Indtryk, dette Sted alene udmærket ved en Regnbue Farve, dog viser sig en fordybet Linie, fra det store Muskel Indtryk, indtil denne Plet. Denne Musling har indvendig en smuk Perlemoder, og dens Skaller ere vist de sværeste og tykkeste af alle Europæiske Flod-Muslinger. Den er ogsaa meget sieldnere, da den alene bliver funden i vore fersk Vands Søer her i Siælland. Dens Længde er 4½ Tomme, og dens Brede 2 Tommer 2 Linier, hvoraf man kan slutte sig til dens Størrelse.

No.

No. 25. Unio pictorum.

Testa ovata, cardinis dente primario crenulato, laterali longitudinali: alterius duplicato.
Linn. Syst. Nat. No. 28.
Lister Hist. Conchyl. Tab. 147. fig. 2-3.
Pennant Britt. Zool. Tom. 4. Tab. 43. fig. 17.
Chemnitz Tom. 6. fig. 6.
Schröters Fluschonchyl. Tab. 3. fig. 2. 3. 5.

Denne almindelig bekiendte Musling findes ikke alene i de fleste Europæiske, men endog i de Indiske Floder, og er saavel af de ældste, som af de nyere Naturkyndige med største Flid bleven beskreven. Da man saa let kan erholde dem, da Skallerne ere saa stærke, og deres Dannelse saa beqvem, saa har Vindskibeligheden opfundet, at bruge dem til at giemme de for Kunstnere og Kunstelskere tilberedte Vandfarver, og heraf har den faaet sit Navn, Farve-Musling. Man kan letteligen forestille sig, at i de Lande, hvor Floderne fremføre disse Muslinger i stor Mængde, der maae ogsaa findes utallige Forskielligheder, i Henseende til Størrelsen, Skikkelsen, Farven o. s. v. hvilket har givet Skribenterne ugrundet Anledning til at tvivle paa, om adskillige af disse Varieteter vare den sande og egentlige Farve-Musling? Mit Exemplar, som er fra Tranquebar, er langt og smalt. Huden, hvormed den er beklædt, er olivenfarvet skiøn glindsende, og Hvirvlerne ere ikke blottede for denne Hud, men deres

res

res Spidser ere prydede med smaa Forhøininger. Den er 3½ Tomme lang, og 1½ Tomme bred.

No. 26. Unio conus.

Testa ovato-cuneata, antice coarctata, cardinis utroque dente crenulato.

Lister Hist. Conch. Tab. 146. fig. 1.

Omkredsen af denne liden Musling er kegledannet. Paa den forreste Ende, hvor Hvirvlene sidde, er den tyk og buget, men taber sig fra alle Sider i en flad trykt fortil afrundet Spids. Dens udvendige Sideflader ere giennemtrukne med uordentlige Folder, og Huden, med hvilken den er beklædt, er mørkebrun, men hos yngre Exemplarer gulbrun, og grøn blandet, med en smuk Glands, og hvorpaa alene Hvirvelspidserne ere blottede indtil Perlemoderen, og prydede med ophævede Zickzack Linier. En af disse udvorede Muslinger er belagt paa den øverste Side-Flade med fremmede Legemer, som see ud som en ubekiendt Flustra. De bestaae af dobbelte Rader, smaa, hvide, runde, med hinanden sammenkiedede Sirkler, som i Midten ere aabne. Men da man ikke kiender nogen Flustra i det ferske Vand, saa maae det være en fersk Vands Polypes Arbeide, hvilket bliver saa meget mere sandsynligt derved, at, da jeg siden efter havde lagt denne Musling i Vand, for at rense den fra det paasiddende Mudder, bemerkede jeg, at dette usædvanlige Broderie

rie var bleven ganske blødt, uden dog at forandre sig, eller at flyttes fra sit Sted, hvoraf man kan see, at det ikke har været steenskalligt, men membraneus, og maaskee det har været Æg af en anden Art Muslinger. Lister har ved den ovenanførte Musling, paa den samme Tavle, forestilt en kiedeformig Række af dette Polype-Arbeide, kun Skade at han ikke taler derom. Den indvendige Beskaffenhed af denne Muslings Laas er aldeles som ved Farve-Muslingen, og de efterfølgende Arter, neinlig: i den venstre Skal sidder en tyndtrykket tagged bred Tand, og under Kanten af Ryggen sidder den lange Sidetand; den første indfattes i den modsatte eller høire Skal, imellem tvende skievt mod hinanden staaende, tagged og stribede Tænder, den lange bladige Sidetand skydes ind i en dyb Rende. Det store Muskel-Indtryk er tet ved den forreste Laastand, og har en dyb Huulning ved Siden. Stedet for det andet Indtryk kiendes alene ved Farven i Perlemoderen. Foruden denne Laas, tiener ogsaa det tykke Ligament eller Baand, som er spendt over Muslingens Nymphæ, til at sammenføie begge Skaller. Dens Længde er 2 Tommer 4 Linier, dens Brede 1 Tomme 4 Linier. Den kommer fra Tranquebar.

No.

No. 27. Unio radiatus.

Testa tenui, subfusca, subtilissime transversim striata. O. Müller.

Lister Hist. Conch. Tab. 152. fig. 7.

Chemnitz Tom. 6. fig. 7.

Den yderste Omkreds af denne sieldne Musling er æggedannet, ved den ene Ende er den overmaade bred, ved den anden meget smal; de ere begge efter deres Forhold aldeles runde. Ganske imod Sædvane er her Laastænderne, og alt det øvrige som henhører til Skallernes Sammenføining, paa den smalle Ende af Muslingen, altsaa tvertimod de andre Arter, i dette og flere Slægter, hvor Laasens Dele uforanderlig have deres Sæde paa den brede Ende af Muslingen, saasom denne ogsaa behøver mere Befæstelse end den smalle Deel. Hvirvlerne sidde altsaa paa den smalle Ende, ere lave og smaa, samt blottede lige indtil Perlemoderen, dog uden at have Fordybninger. Den hele Musling er meget tynd og giennemsigtig i Skallen. Side-Fladerne ere fladtrykte, uden nogen Folder, de ere jevne og glatte, og efter Breden umerkelig stribede. Huden, hvormed denne Perlemoders Skal er beklædt, er eensfarvet lysegrøn, og fra Hvirvelen til den yderste Rand, løbe mørkeblaae brede og smalle Straaler i lige Linie over den hele Musling. De egentlige Slægts-Kiendetegn af Laastænderne ere, uagtet de øvrige store Forskielligheder i dens Slægt, aldeles de samme som hos den foregaaende.

Den er 2¾ Tomme lang, og 1 Tomme 1 Linie bred, og findes i Ostindien.

No. 28. Unio delphinus.

Testa ovato-oblonga, glabra viridis, radiis picta, cardinis dente sinistro serrato.
Chemnitz Tom. X. fig. 1650.

Denne Musling har mange Skiønheder, som udmærke den fra de øvrige i dette Slægt. I dens Omkreds er den langagtig æggedannet, og har en glat glindsende Skal. Dens Hvirvel er bred, og usædvanlig meget ophævet over Randen, Spidserne staae i Afstand fra hinanden, og have ikke mistet noget af den fine Hud, hvormed de skulle være beklædte. Den forreste Deel af Muslingen er sirkelrund, og meget lavere end Hvirvelen. Ved denne Skikkelse erholder denne Musling nogenledes Dannelsen af et Marsviins Hoved. I Henseende til Farven, er Ryggen lysegrøn, det øvrige af Muslingen har en meget smuk og stærk gul Farve. Begge Hvirvlerne ere graa, og indfattede efter Breden med et mørkebrunt Baand. Indvendig ere Laastænderne, Muskel-Indtrykkene, Baandet o. s. v. aldeles som hos den forrige, Perlemoderen har en glindsende gul Farve, og en Ild som en Orientalsk Perle. Den er 2¼ Tomme lang, og 1 Tomme 2 Linier bred, og findes ved Tranquebar.

No.

No. 29. Unio gibbus.

Testa obovata tumida, radiis picta, dente anali sinistro brevi, secundario tricuspidi.

Denne Musling fortiener og at blive optagen som en særskilt Art i dette Slægt, da den er saa meget forskiellig fra den forhen beskrevne. Dens Omkreds er en skiev Oval; den forreste Deel er rund som en Sirkel=Bue, den yderste Deel af den anden Ende er ligeledes rund, men bliver fra denne Side usædvanlig bred, formedelst Muslingens meget ophøiede skarpe Ryg. Begge Side=Fladerne, tilligemed Hvirvlerne ere runde, bugede, opblæste, og disse sidste have deres naturlige Hud ubeskadiget. Skallerne selv ere meget tynde, udvendig noget lidet ujevne, og ere mørkebrune, men paa nogle Steder grønne, med nedløbende gule Straaler. Indvendig er Perlemoderen gul, og ligesom forgyldt. Laastænderne tet ved Hvirvlerne, ere hverken tagged eller stribede, og de tvende Tænder i den høire Skal ere usædvanligen smaa. Ogsaa Sidetanden under den øverste Kant af Ryggen, er usædvanlig liden. Den runde dybe Indhulning ved det forreste Muskel=Indtryk, som er meget fladt, mangler her aldeles. Dens Længde er 2½ Tomme, dens Brede 1½ Tomme. Den kommer fra Tranquebar.

No. 30. Unio testudinarius.

Testa oblonga, glabra, fusca, subdiaphana, cardinis utroque dente ovali brevi.

Denne Muslings Omkreds er en langagtig regelmæssig Oval, begge Ender ere smalle og afrundede. Naar den ikke voxer mere og har naaet en vis Alder, saa ere ikke alene dens Hvirvler, hvilke ere meget lave, blottede indtil det skiønne Perlemoder, men endog en stor Deel af Skallens Overflade mangler denne Hud eller sorte Bark. Hverken Hvirvlerne eller de øvrige blottede Deele ere her, som hos mange andre Flod-Muslinger, afgnavede af Orme, men Huden er alene afskuret, da det sorte Overtræk er meget sprødt, og letteligen springer løs fra Perlemoderskallen. Yngere Skaller have ogsaa deres Hvirvler blottede indtil Perlemoderen, men deres Sider, som ere glatte og uden Striber eller Folder, pleie at være overtrukne med en smuk glindsende Hud, som ligner den skiønneste Skilpade-Skal baade i Glands og Farve. Saa forskiellig kan Konkylierne see ud efter deres Alder og Vext, og derfor skeer det og undertiden, at Skribenter, af Mangel paa et tilstrækkeligt Forraad, beskrive et yngere Exemplar som en ny Art. Denne Musling er tynd i Skallen, indvendig er dens Perlemoder hvid, og hos yngere Skaller noget blaalig. Laastænderne ere meget smaae og smalle, og hverken taggede eller riflede. Sidetanden er ligeledes kort og smal.

smal. Muskel-Indtrykkene ere paa begge Ender forholdsmæssig dybe, og ved det forreste store er imod den indvendige Side endnu et lidet Indtryk, men ingen dyb Indhulning under Laastanden, dog en bueformig Rende, fra den ene Muskelplet til den anden. Hos nogle bemerker man smaae ansatte Perler. Længden af denne store Art er 3¼ Tom. Breden 1¾ Tom. Den findes ved Tranquebar.

No. 31. Unio truncatus.

Testa ovata postice truncata, margine antico lineari, dente anali sinistro brevi, dextro majori.

Denne Musling er lang og rund hvelvet, altsaa valseformig. Ved den forreste Ende er den meget bred og lige afskaaren. Den underste skarpe Rand danner en lige Linie efter den hele Længde af Muslingen, og den bageste Ende er smal og afrundet. De lave Hvirvler ere glat afgnavede indtil det smukke Perlemoder, og en stor Deel af begge Overflader er af Orme blottet for den tykke og faste brune og sorte Hud. Indvendig er Hovedtanden i den venstre Skal bred og glat, baade ud- og indvendig. Sidetanden under Nymphæ er meget smal og kort. Begge de andre Tænder i den høire Skal ere lange, i nogen Afstand fra hinanden, og glatte. Muskelpletterne ere som hos den foregaaende Unio testudinarius. Perle-

moderen

moderen har en guul Farve. Muslingen er 3 Tom. 4 Lin. lang, og $1\frac{3}{4}$ Tom. bred; den findes ved Tranquebar.

No. 32. Unio musivus.

Testa obovata oblique tumida, dente anali sinistro duplicato, dextro simplici.

Denne liden Musling er æggedannet, og da den er tyk opblæst, saa har den Skikkelse efter en Valse. Hvirvlerne ere lave, og nær ved den forreste Ende, hvilken er smal og afrundet, den bageste derimod ulige bredere. Hine Hvirveler ere afgnavede af Orme indtil Perlemoderen. Udvendig er Perlemoderskallen overtrukken med en steenskallig hvid Beklædning, som er bedækket med en ganske tynd brun Epidermide. Laastanden i den venstre Skal ved Hvirvelen er rund, neden til glat, og oven paa fiin stribet. Sidetanden ved den forreste Ende er meget bred. De tvende andre Laastænder i den høire Skal ere taggede paa deres skarpe Kant. Muskelens dybe Indtryk er tet ved den forreste Ende, ved Siden af Laasen. Hiin ved den bageste og brede Ende kan alene kiendes paa Perlemoderens Farve. Denne liden Musling Art bruge Nürnbergerne til at giemme det saa kaldte Musling-Guld. Dens Længde er 1 Tomme 7 Linier, dens Brede 11 Linier, og den findes i Floderne i Tydskland.

No. 33. Unio corrugatus.

Testa ovali gibba, umbonibus, ano vulvaque sulcis rotundatis, dentibus omnibus duplicatis. Retz.

Chemnitz Tom. 6. fig. 22.

Schröters Flus Conchyl. Tab. 9. fig. 3.

Beschäftigungen der Berlinische Gesellſ. Tom. 6. Tab. 3. fig. 7. 8.

For mange Aar siden sendte de Evangeliske Brødre i Tranquebar, tillige med prægtige Samlinger af Insekter, Krebs, Krabber o. s. v., næsten hvert Aar ogsaa smukke Samlinger af Konkylier med vore Skibe her hiem. Ved at samle saaledes, have de, foruden Søe-Konkylier, ikke heller forsømt omhyggeligen at opsøge de fersk Vands Muslinger som fandtes paa Kysterne, og legge dem i deres Samlinger. Ogsaa denne nærværende Musling blev ikke sparsom hidsendt.

De usædvanlige Forhøininger eller Folder som forestiller en Figur af mange W, hvormed Hvirvlerne, og den skarpe Ryg paa Siden, hvor Ligamentet er fæstet, vare saa smukt udpyntede, haver udmærket den fra andre almindelige Muslinger. Der findes Exemplarer, som have en skien grøn Farve, tilligemed noget gult iblandet. Men ingen af alle de Konkylier som prale med Perlemoder, kommer den østerlandske Perle nærmere, end den indvendige Side af

disse

disse smaae, og unge Muslinger. Da denne Musling forhen er nøiagtig beskreven, saa var det overflødigt her at anføre noget mere om den.

Alle de i denne Afhandling beskrevne Konkylier ere af min egen Samling.

Forklaring over Tab. 2.

Fig. 1. Chæna Mumia.
— 1. Litr. a. Ormerøret, hvorudi denne Musling boer.
— 2. Chæna Cuneiformis.
— 3. Chæna rostrata.
— 4. Chæna Cymbium.
— 4. Litr. a. Forestiller det Indvendige af en liden Kammusling, hvori det Ormerør haver sat sig fast, som giemte Chæna Cymbium.
— 8. Mya anserifera.
— 8. Litr. a. b. Viser Indskieringen eller Suturen i Hvirvlerne.
— 8. Litr. c. Mellemvægen som tiener til Tandens Understøttelse.
— 16. Mya rostrata.
— 16. Litr. a. Viser Muslingen indvendig fra med den tynde og brede Tand.
— 18. Mya norvegica.

III.

Nogle Forsøg
betræffende
Infusions-Dyrenes Oprindelse
og
Aarsagen til Vandets Forraadnelse.

af

Professor P. C. Abildgaard.

(Oplæst den 30 Marts 1792.)

Med langsomme Skridt gaae Menneskene frem i Kundskab om Naturen og om Tingenes Aarsager og Virkninger. Visse Tidsrum synes at være frugtbarere paa Opdagelser end andre. Store Tidsrum ere forløbne, i hvilke det ikke vides, at nogen vigtig Opdagelse eller Fremgang i Videnskaber er giort; men neppe er det Fordom, at man almindeligen anseer dette Aarhundrede at være rigere paa Opdagelser i Naturen og dens Hemmeligheder, end alle foregaaende. Om vi imidlertid have Aarsag at glæde os derover, det er et Spørgsmaal, som ikke alle besvare med et bestemt ja. Mange Opdagelser synes at tiene blot til Tidsfordriv, til Føde for Nysgierrighed, og naar Naturforskeren i sin Forlegenhed for at retfærdiggiøre sin

Tilbøi-

Tilbøielighed, sin Tids, og sine Kræfters Anvendelse paa at randsage ubekiendte og skiulte Ting i Naturen, hvis Kundskab synes unyttig, eller i det mindste unødvendig, beraaber sig paa den Anledning saadanne Randsagninger give, til at beundre og tilbede den guddommelige Viisdom og Almagt, saa kan vel ingen nægte ham denne Sandhed; men for at opmuntre til denne fromme Beundring og Tilbedelse behøver man ikke at søge saa møisommeligen. Uden dyb Randsagning finder et tænkende Menneske ved hvert Skridt, og ved hver Bevægelse i og uden om sig, overflødig Anledning til andægtige Betragtninger, til Henrykkelse over Skaberens uendelige Visdom. Havde Natur-Grandskning ingen anden Hensigt og Nytte, saa var det udentvivl gavnligere for det borgerlige Selskab, at de mange gode Hoveder, som i alle Lande beskieftige sig med disse Ting, foretog dem noget andet Arbeide, som havde nærmere Virkning til Selskabets Fordeel. I det mindste burde man da være varsom til at opmuntre til dette Slags Beskieftigelser. Det er ikke her min Hensigt udførligen at afhandle, hvorvidt, og under hvad Vilkaar Kundskab i Almindelighed, og især Naturkyndighed, bidrager til at giøre Mennesker lykkeligere, dog kan jeg ikke afholde mig fra at henkaste nogle faa almindelige Betragtninger, foranledigede af de Forsøg jeg har foretaget, og som jeg her vil have den Ære at forelægge, betræffende den Klasse af Dyr, som synes mindst vigtige, og at have mindst Indflydelse paa

Mennesket og de borgerlige Haandteringer. Den gode Sully siger et Sted i hans Skrivter: Jeg veed ikke, hvad det er for en vanheldig Skiebne, der forvolder, at det som et Aarhundrede vinder i Oplysning frem for det foregaaende, bliver aldrig til Fordeel for Dyden, og tiener kun til at rafinere Lasterne. Rousseau har udførligen afhandlet denne Materie, og ved sin mageløse Veltalenhed søgt at bevise, at Kundskab og Oplysning ikke har giort Menneskene lykkeligere. Men det være hvordan det vil: Kundskabs Udbredelse og Oplysnings Fremgang kan nu ikke mere ved nogen menneskelig Magt standses eller tilbageholdes. Det kan maaskee undertiden lykkes i et enkelt Land, at Raahed og Uvidenhed, forbunden med Magt eller snedig Tyrannie, kan svække eller undertrykke Lyst til Videnskaber inden et Riges Grændser; men det maae da seent eller tidligen skee, at et saadant Land bliver afhængigt og undertrykt af de mere oplyste Naboe-Folk, som omringe det. Folketal og Rigdom er utilstrækkelig til Ligevægten der, hvor det er Ulighed i Oplysning. Af denne Aarsag, om ikke af nogen anden, bliver Fremgang i Kundskaber i det mindste et nødvendigt Onde. Men der kan da spørges: Hvilke Kundskaber blive de nyttigste, de vigtigste, og som fortiene meest Opmuntring? Fornuftigviis maae Svaret blive, at de Kundskaber ere de vigtigste, som meest gavne det borgerlige Selskab. Og spørger man, hvilke disse ere, saa viser Erfarenhed, at de Opdagelser, som i Begyndelsen synes aldeles uvig-

tige

tige og ligegyldige, give Anledning til en Mængde flere, som have de vigtigste Følger og fordeelagtigst Indflydelse paa Selskabet; At altsaa enhver ny Tings, ny Sandheds Opdagelse, i hvor ringe den end synes, bør ingenlunde foragtes, da det umuligt kan forudsees, hvor mange andre nyttige og vigtige Sandheder den om kort eller lang Tid kan blive Middel til at opdage. For ei at ligne stort ved smaat, vil jeg ikke opregne de mange smaa Opdagelser, som have havt store og vigtige Følger for Menneske-Slægten, men allene holde mig til min forehavende Materie — Infusions-Dyrenes Opdagelse.

De gamle kiendte Brugen af Kugle- eller Lindseformige Glas til at brænde ved Solens Straaler; men de have ikke efterladt os noget Spor til, at de kiendte deres Virkning, at forstørre de Legemer, som blive seete igiennem dem. Efter al historisk Sandsynlighed har man ikke vidst, at benytte sig af disse Glas til at hielpe et svagt Syn, førend mod Enden af det 13de Aarhundrede. Man tillægger en Florentiner Salvino delli Armati Brillernes Opfindelse, og denne Salvino døde 1317. Der henløb 300 Aar derefter inden Kikkerten af en Hændelse blev opfunden af en hollandsk Brillemagers Søn. Gallilæus fortæller i hans Nuncius Sydericus, som han udgav i Aaret 1610, at det var kun 9 Maaneder siden han var bleven forsynet med dette Instrument. De første mig bekiendte Efterret-

ninger om Microscopets Brug ere Borelli Observationes Microscopicæ trykte i Haag 1654.

Men Leuvenhoeck var den første, som mod Enden af det forrige Aarhundrede lærte os at kiende de for det blotte Øie usynlige Dyr i Vandet, som vi nu kalde Infusions-Dyr. Efter ham have Joblot, Bakker, Trembly, Reaumur, Roesel, Ledermüller, Bonnet, Wrisberg, Pallas, Münchhausen, Saussure, von Gleichen bekræftet og forøget Opdagelserne i dette Fag.

Men sidst og fuldstændigst af alle haver vor udødelige O. F. Müller afhandlet denne Dyre-Klasse, bragt den i systematisk Orden, og beriget den med mange forhen ukiendte Slægter og Arter, saa at man ikke let, i det mindste i vore Danske Vande, skal finde nogen Art, som ikke er beskreven og aftegnet i hans Latinske Værk om Infusoria, som efter hans Død er udgivet af dette Selskabs lærde og virksomme Medlem, Herr Otto Fabricius, og som er trykt i Aaret 1786.

Meget har denne store Naturforsker arbeidet, inden han har kunnet bringe dette Værk til den Fuldkommenhed, d t har; meget haver han lært os om disse Dyrs Levemaade og Forplantning, som Efterslægten vil med Taknemmelighed erkiende, endskiønt derved endnu ikke er udrettet noget synderligt, til Gavn for det borgerlige Selskab.

Det, som bragte mig til at arbeide lidet i dette Fag, var den urigtige Formodning jeg havde, at disse

Dyr,

Dyr, som ere saa meget udbredte i Naturen allevegne hvor der findes Vand, reent eller ureent, ogsaa maatte findes i de dyriske Vædsker. Efter at have vel øvet mig i Microscopets Brug, ved at eftersøge de af vor Müller beskrevne Dyr i Vand og Infusioner, undersøgte jeg Blodet, Lympha, Spyttet, Galden, Saften af Mave-Kiertelen, Vandet af Vattersottige Hævelser og flere Safter hos forskiellige Dyr og hos Mennesket, men aldrig fandt jeg nogensinde et eneste Infusions-Dyr i nogen af disse Vædsker, førend efter at de i nogen Tid havde været udsatte for Luften, og begyndte at gaae i Forraadnelse. Endogsaa Animalcula spermatica søgte jeg forgieves i de saa kaldte Sædeblærer og i den Saft, som kan udpresses af Testiklerne; jeg tvivlte endog om deres Existents, uagtet jeg i min Ungdom havde seet dem i Gøttingen, indtil jeg fandt dem i den ejaculerede Sæd af Hengsten; men da jeg søgde dem hos Dyrene paa de rette Steder, i Bikaaderne, (Epididymide), og i Vase deferente, saa fandt jeg dem hos alle de Pattedyr og Fugle, jeg undersøgde, og fandt da tillige, at de alle vare af eet Slægt, (Müllers Cercaria) men forskiellige Arter, meget afvigende fra hinanden i Størrelse og Form. Dog ligne Hestens Animalcula spermatica aldeles Menneskets, og ere omtrent af lige Størrelse. Det samme er af andre bemærket ved Æselets Sæd.

Disse og flere Undersøgelser, som jeg maaskee ved en anden Leilighed skal beskrive, bragte mig til at tænke

over

over Infusions-Dyrenes Oprindelse, og da jeg havde giort mig bekiendt med hvad andre herom havde forsøgt og giettet, anstillede jeg adskillige Infusioner af forskiellige dyriske og Plantematerier. Jeg fandt da, at visse Arter af Infusions-Dyr fandtes altid i alle Infusioner, men at nogle vare tilfældige, og fandtes ikke altid i Paagydninger af samme Vand med samme Planter eller samme dyriske Materie. Jeg mærkede snart, at disse tilfældige smaa Dyr, som ikke altid fandtes i de samme Blandinger, havde været enten som Æg eller som Dyr i Vandet, thi naar jeg brugte til disse Infusioner Vand, som havde længe kaagt, saa blev mine Infusions-Dyr altid og med sielden Undtagelse de samme, jeg siger, med sielden Undtagelse; thi dersom man bruger Kar, som forhen til andre Infusioner have været brugte, eller i hvilke der haver været andet Vand, saa kan man ikke giøre nogen vis Regning paa hvad Arter af Infusions-Dyr der vil fremkomme. Naar man med kogt Vand giør Forsøg, maae Glasset eller Karrene selv være kogte. Sætter man ukogt Vand af Peblinge-Søen, eller ukogt Vand af Slots Kilden, saa faaer man i første meget snart adskillige Infusions-Dyr at see, men i sidste, om Karret har været reent, meget faa eller ingen i de første 14 Dage. Sætter man kogt Vand af Peblinge-Søen i et kogt Glaskar, saa vil det vare meget længe inden nogle faa Grændse-Monader vise sig. Jeg har sligt Vand staaende een Maaned uden at finde endog en eneste Monade,

da

da disse, som de mindste, formodentligen have de mindste Æg, hvilke altsaa vanskeligere kunne ødelægges. Heraf har man vel Ret til at slutte, at disse Dyr, eller deres Æg, deels ere i Vandet, som bruges til Infusioner, deels i Planterne eller de Materier, man har brugt til at gyde Vand paa, og erholdet Infusions-Dyr af. Disse smaa usynlige Dyrs Æg kunne indeholdes i Planternes Rør, og i de Materier som anvendes, og udklækkes, naar dertil beqvem Leilighed gives. Thi enten maae disse Æg være i Vandet, eller i de Materier som Vandet paagydes. At de ikke ere alle i Vandet synes rimeligt deraf, at i det samme Vand, saasom reent Kilde-Vand, og stærkt kogt Vand, uden Tilsætning af nogen anden Materie, ingen Dyr avles. Saaledes satte jeg reent kogt Pompe-Vand i tvende rene Glas den 12 April, og fandt den 30 s. M. intet levende i 10 Draaber, som jeg undersøgde. Den 25 fandt jeg i 5te Draabe en Monas Termo i det ene Glas, men intet i det andet førend den 24 Mai.

Samme Vand, samme Dag hensat med Høe, var allerede den 16 fuld af Monas Termo, M. Lens, Kolpoda cucullus & Cyclidium Milium. Fra den 12 indtil den benævnte Dag blev Vandet i disse Glas undersøgt hver anden Dag, og ofte hver Dag, og hvert Forsøg giort dobbelt.

I samme Vand, stærkt kogt med Glasset, kom jeg 4 Draaber almindeligt Pompe-Vand, og hensatte det den 24 April. Det blev hver Dag undersøgt, og

først

først den 3 Mai fandt jeg nogle Kolpoder, hvis Antal derefter dagligen forøgedes.

Den 28 April hensatte jeg Høe kogt med Vand i tvende Glas, og først den 12 Mai fandt jeg i begge en Mængde af Monas Termo og Lens.

Kogt Høe med ukogt Pompe-Vand, hensat samme Dag, viste først den 5 Mai nogle Kolpoder, Dagen efter tillige Monas Lens og Paramæcium Cyclidium. For at forskaffe mig endnu mere Forvisning, besluttede jeg at giøre Infusioner med Indiske Planter: jeg troede, at dersom Æggene vare i Planternes Rør, saa maatte jeg her finde nye, og af vor Müller useete og ubeskrevne Arter.

Den 9 Junii 1790 gydede jeg kogt Vand paa nogle Stykker Arundo Bambos. Dette vil jeg kalde *A.*

Samme Dag heldede jeg paa nogle Stykker af denne Bambos Vand af Kilden ved Slottet, i hvilket Vand jeg ikke allene ingen Tid har fundet Infusions-Dyr, naar det blev optaget i rene Glaskar, end ikke naar det i nogle Dage har henstaaet. Dette vil jeg kalde *B.*

Jeg giorde samme Dag en Infusion med Frøhuse af en mig ubekiendt Lillie-Art fra Ostindien, som jeg vil kalde *C.* og en fierde med Calamus Rotang, som jeg vil kalde *D.*

Jeg blev indtil den 16 s. M. forhindret i at eftersee disse Paagydninger. Men da fandt jeg i *A.* saa stort et Antal Slag og Arter af Microscopiske

Dyr,

Dyr, som jeg aldrig før eller siden har fundet i nogen anden Infusion, og jeg havde megen Møie med at bestemme dem alle.

Jeg fandt af de hos Müller beskrevne, *Vorticella* citrina, globularia, Catulus, crateriformis. *Trichoda* Bomba, Gyrinus, Grandinella. *Kerona* pustulata. *Enchelis* seminulum & caudata. *Vibrio* intermedius. *Kolpoda* Cucullio. *Cercaria* Turbo. *Monas* Lens og Mica.

Vel tilstaaer jeg, at jeg hos nogle af disse opregnede Arter fandt Forskielligheder fra de Müllerske, saavel efter Beskrivelsen som Figur; men dog ikke saa betydelige, at jeg derfor tør udgive dem for nye Arter. Den, som er øvet i dette Arbeide, kiender dets Vanskelighed, og vil let tilgive mig min Uvished, men det er mindre skadeligt og forvilder mindre, at anføre nye Arter som bekiendte, end at skabe nye af bekiendte og beskrevne Arter.

Jeg fandt ikkun een eneste ny Art af Snurrere, Vorticella Mülleri, som jeg vil kalde den prikkede. Den var grøn, valseformig, dens Krop dannet som en Pung, dens forreste Rand var tet besat med smaa korte Pigge eller Tænder. De fleste vare uden Hale, men paa nogle fandtes 3 fremstaaende Pigge paa den tilrundede Bag-Ende. Hele Kroppen var efter Længden besat med punktede eller prikkede Linier. Den findes aftegnet Tab. 3. No. 1. a-b. 300 Gange forstørret i Tversnit.

J B.

I *B.* fandt jeg allene *Vorticella* globularia og crateriformis. *Trichoda* Bomba. *Vibrio* intermedius. *Enchelis* seminulum og *Monas* Lens og Mica.

I *C.* fandt jeg allene *Enchelis* ovulum og *Monas* Lens og ocellata tilligemed en ubekiendt, som jeg ikke kan henføre uden til Müllers *Kerona*.

Den er fortil krukkeformig, rund og aaben som Vorticella, men bag til flad. Ved begge Siderandene har den en opheiet Ribbe, løbende langs med disse Rander forfra bagud i tvende Spidser, der giør Dyret tohalet. Inden for den aabne Munding sidder oven og neden 4 smaa Tænder eller Horn. I Kroppens Midte ere nogle klare Kugler, og nærmere mod Fordelen et mørkt, rundt Indvold.

I *D.* fandt jeg allene *Enchelis* Ovulum, *Monas* Lens og ocellata.

Da jeg altsaa i disse Infusioner fandt Dyr, som hidtil ikke ere fundne i vore egne Vande, eller i Infusioner af dette Lands Planter, bestyrker dette meget min Mening, at Æggene til disse Dyr have været i Planterne, som bleve brugte til disse Forsøg, og at de Dyr, som ellers findes i reent Vand, der nogen Tid har henstaaet, have været i Vandet som Æg, eller som Dyr, og efterhaanden udviklet og formeret sig. Naar man til disse Erfaringer lægger følgende, som jeg ofte har igientaget, at Vand af Kier, af Moser, af Aaer og Bække give af sig selv, naar de henstaae i de reneste Glaskar, mange og forskiellige Arter af

Dyr,

Dyr, og disse forskiellige paa forskiellige Aarets Tider; at derimod reent Vand, som hensættes i rene Glas-Kar, giver ingen Dyr, saasom destilleret Vand, kaagt Vand, Slots-Vandet og Roeskilde-Vand, naar de optages i rene Glas-Kar; At derimod disse samme Vande, naar de paagydes Høe eller andre Planter, eller Leer, eller Jord, give en Mængde forskiellige Dyr efter Materiens Forskiellighed, som blandes med Vandet; At det reneste Vand, som endog i aabne, eller allene med Papir bedækkede Glas- eller Steen-Kar, stedse bliver frit for disse Dyr, bliver derimod i faa Dage, naar det hensættes i Træ-Kar, saa fuldt af Dyr, at de vrimle i hver Draabe; saa kan man neppe tvivle om, at Sæden af disse Dyr har været i Træet. Derfor kan det vel og være rigtigt, at Saften af Træ og Planter, eller dyrisk Materie, giør Vandet mere skikket til at ernære mange Dyr. Det synes og let at forstaae, hvorledes disse meget smaa Æg komme i Træet og Planterne. De kunne formedelst deres Fiinhed indsuges med Vandet af Jorden i Planternes Saftrør. Derfor finder man altid større Mængde og flere Arter af Infusions-Dyr i Vand som gydes paa Mose- og Vand-Planter, end i det, som har været gydet paa høit Lands Planter.

Ved disse og flere Forsøg blev jeg bragt til at formode, at disse Infusions-Dyr vel maatte være eeneste Aarsag til Vandets Forraadnelse. Efter vor

Kundskab om Vandets chymiske Bestanddele, synes desuden utroligt, at Vand som Vand kunde forraadne. For at kunne faae nogen nøiere Oplysning herom, anstillede jeg adskillige Forsøg. Af hvilke jeg allene vil anføre nogle, og saamange som behøves til min nærværende Hensigt.

1ste Forsøg. Høe i aabent Glaskar med paagydet Vand gav efter 6 Timer Monader, og efter 2 Dage var det fuldt af *Kolpoda* Cucullus, *Cyclidium* Bulla og Milium. Vandet var og tillige bedækket af slimig Hud. Denne slimige Hud, som findes paa raadent Vand, er dannet af de døde Infusions-Dyr, som flyde paa Overfladen, og, naar den tørres og brændes, lugter den som Horn, hvilket noksom beviser, at den er dyrisk Materie. Den 5te Dag var Vandet stinkende.

2det Forsøg. Høe i en tilproppet klar Glas-Flaske, med paagydet Vand der ganske fyldte Flasken, viste 6 Timer derefter ingen Dyr, den 2den og følgende Dage fandtes nogle faa *Cyclidia* Bullæ; men den 8de Dag vare ogsaa disse borte, og Vandet havde ingen Slimhud og ingen stinkende Lugt. Vandet var klart, men brunt.

3die Forsøg. Høe i et aabent Glas med paagydet Vand, hvori jeg havde kommet nogle Draaber Salpeter-Syre, saa at Vandet neppe havde nogen syrlig Smag, gav ingen Infusions-Dyr,

og

og skimlede ikke eller satte nogen Hud, men blev friskt og af behagelig Smag i en heel Maaned, jeg lod det henstaae, uagtet Vandet til Halvdelen var bortdunstet.

4de Forsøg. Ligesom 3die, men med Saltsyre, forholdt sig ligesom foregaaende, men begyndte at skimle den 20de Dag.

5te Forsøg. Ligesom 3die, men med Vitriol-Syre. Den 14de Dag fandtes deri en Deel ubevægelige Kugler, men dette var en Art Mucor, og den 16de Dag var det meget skimlet paa Overfladen, men heller ikke her fandtes noget levende Dyr.

6te Forsøg. 16 Lod Vand, hvori var opløst 1 Gran Mercurius sublimatus, blev gydet paa Høe. Den 2den Dag havde Vandet en metallisk skinnende Hud paa Overfladen, men ingen Dyr; det blev uforandret indtil den 40de Dag, da omtrent $\frac{7}{8}$ Dele af Vandet var bortdunstet; jeg gød da frisk Pompe-Vand derpaa, og vedblev at undersøge det indtil den 6te Dag derefter, da jeg fandt en Mængde Monader, og nogle kryllede smaa Kolpoder. Er maaskee Qvægsølvet da fordunstet til en Deel? Og har maaskee Vandets giftige Egenskab giort disse Kolpoder syglige og krøblige, at de derfor vare smaa og krøllede?

7de Forsøg. 16 Lod Vand paa Høe med et Qvintin radical Edike, gav indtil den 20de Dag ingen Dyr, men begyndte at skimle.

8de Forsøg. Samme med et halvt Qvintin Radical-Edike havde den 14de Dag nogle Lindse-Monader.

9de Forsøg. 30 Gran Salpeter i 8 Uncer eller 16 Lod Vand med Høe hindrede ikke Infusions-Dyrs Udvikling.

10 Forsøg. Det saa kaldede Gluten af Hvedemeel, som jeg havde udvasket, og som ellers saa meget hastig raadner i Vand, og giør det vrimlende fuldt af Monader, blev lagt i Vand blandet med ligesaa meget destilleret Vand af Laurocerasus, dette gav i en heel Maaned ingen Dyr, og raadnede ikke.

11 Forsøg. 2 Lod destilleret Vand af Laurocerasus, blandet med 14 Lod Pompe-Vand og gydet paa Høe, gav ingen Dyr, førend den 8de Dag, da der fandtes endeel Monader, og 4 Dage derefter var Vandet vrimlende fuldt af Monader, og begyndte at stinke.

12te til 16de Forsøg. Slots-Vand gydet paa Kride, paa Bornholmsk Leer, paa Valk Leer fra Saxen, paa Pulver af Islandsk Lava-Slakke, paa Marskkleig fra Ribe, havde alle den 3die Dag en Mængde Monader, og derefter andre Slag, saasom Kolpoder, Enchelider og flere. Den 30te og 36te Dag vare de alle stinkende.

17de Forsøg. Ligeledes Pompe-Vand og destilleret Vand af Laurocerasus blev paagydet Born-

holmsk

holmsk Leer, og indtil den 30te Dag, da det blev bortkastet, var deri ikke et levende Dyr, og det var aldeles ikke stinkende.

18de Forsøg. Leer med Vand, hvori var kommen nogle Draaber Salpeter Syre, at Vandet neppe smagede deraf, fik ingen Dyr i 30 Dage, og raadnede ikke.

Af disse Forsøg berettiges man til at fastsætte, som afgiort, at Vand raadner ikke, men at det allene er de i Vandet avlede Infusions-Dyr, som raadne og give det den stinkende Lugt. At man altsaa for at bevare Vand fra Forraadnelse allene behøver at sætte det i den Tilstand, at disse Dyr ikke kunne fremkomme eller avles. Saasom naar det giemmes i vel tilproppede Steen- eller Glas-Kar, naar det i Træ-Kar blandes med nogen Ting, som forhindrer disse Dyrs Udvikling, eller giør Vandet uskikket for dem at leve i.

Hertil synes de Mineralske Syrer, og især Salpeter-Syren fornemmeligen tienlig, da den liden Mængde, der behøves, ikke giør Vandet enten skadeligt eller ubehageligt at drikke, og kan i al Fald rettes med Luudsalt.

Heraf forklares ogsaa, hvorfor brændt Kalk, som de Engelske have brugt at blande i Vandet for at bevare det paa lange Søe-Reiser, forekommer dets Forraadnelse. Men denne Maade er besværlig, fordi Kalken skal igien ved Luftsyre skilles fra Vandet, førend det kan drikkes uden Skade for Sundheden.

Heraf kan det ligeledes let forklares, hvorfor Vand, som fyldes paa Tønder, der i Forveien ere fyldte med Dampen af Salt med paagydet Vitriol-Syre, bevares langt længere, end naar det uden denne Behandling fyldes paa nye og rene Tønder. Men det er ikke tilstrækkeligt til at bevare det længe nok, da Saltsyren er deels for flygtig, og deels forandres ved dens Virkning paa Træet.

Chymisterne have antaget trende Slags Giæring og bemærket, at nogle Plantematerier gaae først i en viinagtig Giæring, derfra i den sure og endelig i den raadne Giæring, at nogle gaae strax i den sure Giæring, og andre strax i den raadne. Af dette sidste Slags er Kaal og endeel andre Planter, men især Svampene.

For at erfare, om det ikke ogsaa har kunnet være Infusions-Dyrene man havde at takke for den raadne Giæring, giorde jeg følgende Forsøg.

19de Forsøg. Jeg tog noget Sukker og gydede derpaa 8 Dele Vand, og satte dertil lidet Giær. Under den viinagtige Giæring, som frembragtes, ved at sætte denne Blanding i Varmen, fandtes deri ved Forstørrelsesglasset en Mængde rolige smaa Blærer, disse samledes paa Overfladen, og dannede en hvid Skimmel-Huud paa Vædsken. Den 8de Dag var Blandingen bleven suur, og der fandtes endnu deri ingen levende Dyr. Jeg undersøgde det adskillige Gange derefter, men først den 26de

Dag

Dag fandt jeg nogle Vibriones og Monades. Den 34te Dag var det stinkende.

20de Forsøg. Jeg tog Saft af Rosiner, underkastede det Giæring, og bemærkede samme Forandring som i foregaaende, men jeg fik hastigere den stinkende Giæring og Infusions-Dyr.

21de Forsøg. Om den raadne Giæring ikke kan fremsbringes, uden ved disse Infusions-Dyr, og om de dyriske Materier selv ikke kunne raadne uden formedelst Infusions-Dyrene, det maae ved andre og flere anstillende Forsøg afgiøres.

At Infusions-Dyr kunne leve og trives bedre uden Forraadnelse, end ved denne, som dog tilsidst dræber dem, det har jeg forsikret mig om ved at blande Kul-Pulver i Vand med Høe. Infusions-Dyrene formerede sig i stor Overflødighed, men Kullet forhindrede al Forraadnelse, Vandet blev klart, og Dyrene selv vare klare og meget levende. 2 Qvintin Kul-Pulver i 2 Potter Pompe-Vand med Høe holdt dette med Dyr vrimlende Vand friskt i 2 Maaneder. Det blev da bortkastet.

IV.

Beskrivelse og Aftegning af tvende nye Infusions-Dyr, som findes i de Danske Vande.

af

Professor P. C. Abildgaard.

(Oplæst den 30 Marts. 1792.)

Uagtet jeg især i et par Sommere meget flittigen eftersøgde Infusions-Dyr i vore Vande, har jeg dog ikke fundet mere, end tvende, som have undgaaet vor Müllers Opmærksomhed. Den ene af disse er en ny Art af Müllers Halere (Cercaria) som jeg vil kalde den skrævende, (varicans). Det er en af de største Arter jeg kiender, og synlig for det blotte Øie. Dens kløftede Hale udmærker den fra de andre Arter af dette Slag. Kroppen er gul, bugget-valseformig, giennemsigtig, noget rynket, fortil en rund Mund-Aabning, som den kan udstrække lidet, og dens Indvolde ligne smaa neppe synlige Kugler.

Halen er rund og vandklar, fyldt med Kugler, som ere meget mindre end de i Kroppen, den er dobbelt længere end Kroppen, tilspidset mod Enden, og

kløftet

kløftet lige indtil Midten. Naar Dyret svømmer, bevæger det denne Hale meget hastig i forskiellig Stilling, og de to Lapper af Hale-Enden skræve næsten bestandig fra hinanden under Dyrets Bevægelser, sielden ere de sammenføiede. Naar Dyret skal døe, krymper det Kroppen sammen, indvikler Halen, og, i det Øieblik det døer, springer Halen fra Kroppen.

Jeg har fundet dette Dyr i stor Mængde, tillige med Müllers *Cercaria* Lemna i August-Maaned, i Vandet af en Bæk ved Jægersborg, som havde staaet i 8 Dage med Chara i Glasset. De døde næsten alle paa een Dag, efter at have levet i 5 Dage.

Definit. CERCARIA *varicans*, ventricoso-cylindracea, cauda corpore dulpo longiore ad medium bifida.

Tab. 3. fig. A. 1. Forestiller dette Dyr 40 Gange forstørret.
2. Viser det med bøiet Hale og udstrakt Mund.
3. Svømmende med Halens tvende Lapper sammenføiede.
4. Forestiller det døende.

Det andet Infusions-Dyr, som jeg vil beskrive er en Art af Müllers Punge-Dyr, (Bursaria), som jeg vil kalde den snablede (rostellata). Den kommer nær til Müllers Strutpung, *Bursaria* hirundinella, men udmærkes fra de trende Arter, som Müller har beskrevet,

skrevet, ved sine tvende fra den forreste Rand fremstaaende Næb, af hvilke det ene kan udstrækkes som en Snabel af større Længde end Kroppen. Dette Dyr kan ogsaa sees med det blotte Øie, som en hvid Punkt, der bevæger sig i Vandet. Under Lindsen sees det, som en grønlig Pung eller Krukke, aaben fortil men lidet forenget. Det er giennemsigtigt, og mod Bagdelen af Kroppen giennemskinner en Deel smaa Kugler. Paa Randen af Aabningen fortil fremstaaer hinanden modsat tvende Næb, det ene uforanderlig kort og tilspidset, det andet kan Dyret udstrække til en betydelig Længde, og bevæge det som en Snabel, naar det er fuldkommen udstrakt er det en $\frac{1}{4}$ længere end Kroppen. Naar Dyret hviler, trækker det denne Snabel tilbage, og den bliver da lig den korte ubevægelige. Naar Vandet fordunster, at Dyret aldeles hindres i at bevæge sig, trækker det begge Snabler sammen, at de faae Anseelse af tvende Vorter. Det findes i Bække.

Definit. BURSARIA *rostellata*, bilabiata, labiorum altero in rostellum corpore longius extensili.

Tab. 3. Fig. B. 1. Forestiller Dyret svømmende, og 40 Gange forstørret.

2. Det samme i Hvile.

3. Forestiller det døende af Mangel paa Vand.

V.

V.

Om nogle, efter Synende, sig parrende Polyper.

ved

T. Rothe.

(Oplæst den 30 Marts. 1792.)

Den Bemærkelse, hvilken jeg hermed fremlægger, bliver ubetydelig, dersom den betragtes som eenstig, og dersom den ikke foranlediger andre, der ere den lige. Det kan og være, at den allerede er skeet af andre; men dette veed jeg ikke. Imidlertid: som enkelt og uventet Tilfælde ofte har været physikalske, til vigtige Slutninger ledende Opdagelsers blinde Fader, saa har jeg troet at burde anmelde Jagttagelsen.

Aar 1791, den hele Sommer igiennem, beskieftigede jeg mig meget med at betragte de Polyper, hvilke findes i vore Vande. Jeg havde ideligen flere Glas omkring mig, i dem jeg holdt disse Dyr, indtil de opløstes, og svunde hen for Synet.

I alle Glassene, dem jeg uden Forsømmelse betragtede, fandt jeg de samme Phenomener i Henseende

til

til Dyrenes Huusholdning, og deres Forplantelse ved Udknopning.

Kun i et eneste Glas mødte mit Øie et særligt Phenomen, og dette var saadant. Den 21 August, saae jeg om Morgenen tvende af de i vore Vande almindelige Armpolyper hænge sammen med deres Bagdeel.

Jeg sørgede strax for at bringe dem over i et andet Glas, fyldt med Vand, der var filtreret igiennem Leskpapir, og saaledes meente jeg at kunne være vis paa, at disse tvende Dyr vare isolerte, der hvor de vare, og at hvad jeg fandt at skee med dem, det var de samme Dyrs Handling.

De bleve i indbyrdes Sammenhæng under Flytningen, og først den 22de om Eftermiddagen skillede de sig fra hinanden, og søgde hver sin Kant i Glasset.

Den 23de om Morgenen hængte de atter sammen ligesom før.

Denne Gang bleve de kun i en Tid af 3 til 4 Timer sammen.

Den 25de om Morgenen vare de atter i Sammenhæng.

De forbleve saaledes sammenhængende indtil den 27de.

Siden saae jeg dem ikke i denne Stilling; men de levede hver for sig, dog i det samme Glas, og det indtil den 1 September, da de hensvunde.

Med en sterk Loupe saae jeg, at Dyrenes, ellers afrundede, Bagdeel var i Sammenhængspunkten plattet sammen, og dette viiste Sammenhængets Sterkhed.

Naar de hængte sammen, da holdt de sig i Vandskorpen, dog uden at hefte sig ved nogen af de Vandlinser, eller Conferver, hvilke laae paa Vandet.

Saalænge de hængte sammen, bleve de paa eet Sted; altsaa dulmede deres stedforandrende frivillige Drivt. Den blev vel overvældet af en anden Følelse og Drivt?

I deres Sammenhængs Tid stode Dyrene i forskiellige Linier. Snart strakte de sig begge ud i en horizontal Linie: snart boiede de sig sammen, dog altid ned efter, og udgiorde da en mere eller mindre stump Vinkel. Men altid bøiede det ene Dyr sig aldeles lige som det andet.

Imedens de hængte sammen, og særligen, naar de strakte Legemerne ned efter i Vandet, vare deres Fangehorn 3 til 4 Tommer udstrakte i Længden, endskient Dyrets Legeme holdt lidet mere end 3 Linier i Længde.

Fangehornene vare altid i Sammenhængs-Tiden saare krusede, og saare spillende. Ikke nogen Gang saae jeg, at de, som sammenhængende, trak Hornene ind i sig, eller merkeligen forkortede dem. Hverken det ene, eller det andet, giorde saa.

Deraf

Deraf slutter jeg, at de maae begge have været i een Tilstand, i Henseende til deres organiske Følelser.

Jeg slutter og, at deres Følelser maae have været dem behagelige, og udgiort et fælleds Velliden.

I denne Tanke bestyrkedes jeg ved det, at, skiønt de under Sammenhænget havde Hornene langt udstrakte, og vare altsaa ferdige til at fange Bytte, saa dog, hvor mange smaa Dyr end droge hen for deres Horn, og ind igiennem Aabningerne imellem deres Horn, dog, eftersom jeg kunde bemerke, fangede de ikke noget af de Dyr, saalænge de hængde sammen.

Her er da Phenomenet troligen fortalt. Selv vil jeg ikke have Mening. Derimod vil jeg overlade til andre at bedømme, om Polypernes Sammenhæng kan rimeligen ansees som en Parring? Mange af de anførte Omstændigheder synes mig at lede til denne Tanke: særligen Sammenhængets Fasthed, og maaskee endnu mere, de merkelige Tegn paa fælleds sympatetisk Velliden. Dog jeg veed, hvor liden Vægt en enstig Bemerkelse kan have. Kun det kan Bemærkeren haabe, at andre vækkes til at være opmærksomme.

Sandt er det, at alt hvad der leder os til Tanke om Eenhed i Naturen, det er vigtigt, og dets Opdagelse er frydelig. Blev det klarligen erkiendt, at disse bløde, løse, slimagtige Dyr forplantede sig, ligesom de andre store og fuldkomnere, da havde vi

giort

giort et Trin fremad til at erkiende Generationsmaadens Eenhed i dens væsentlige.

Blev det erkiendt, at de under Parringen vare i en Vellidens Tilstand, da maatte vi og frydeligen tenke, at den, der ordnede Naturen til Vedvarighed, havde saa mildeligen, som viseligen, forbundet Følelse af Lyst med den dyriske Handling, uden hvilken Arterne maatte hensvinde, og hvilken Handling, eller Drivt, er den direkteste Følge af en sat Vedvarigheds Lov.

Blev det erkiendt, at Polyperne baade parredes, og at de forplantedes ved Udknopning; da: eet af to — enten maatte vi meene, at Udknopningen var en Følge af Parringen, eller vi maatte her, som i de flere Tilfælde, beundre, hvor mange Midler der ere lagde i Naturen, til at fremheringe det paasigtede, saaledes, at om et Middel ved letteligen, og efter sekundariske Naturlove mellemkommende Hindringer blev utilstrækkeligt, og som forspildt, da var der et andet tilreede, saa at den store Vedvarighedslov ei skulde brydes. Vide vi end kun lidet om hvad der er lagt i Underværket, Naturen; er end vor Teleologie saare indskrænket, dog kunne vi vel fornuftigen meene, at hvad der er anbragt i Naturen, det er fornødent til Naturplanens Udførelse, — det er uundværligt.

Fader Linné! du den sieldne, herlige Mand, ved din Bakonske og Leibnitsiske Evne til at skimte det i Naturen, hvilket indtil da var skiult, og hvilket siden

erkiendtes

erkiendtes ved Sandsen, imod at dets Tilværelse forhen kun ved stærkeste Grandsken kunde giettes. O hvor holder jeg fast ved dit Axiom — omne vivum ex ovo. Alt levende oprinder ved Æg! — Hvor kierere er dette mig, end Læren om Svampes Oprindelse ved Raadnelse, — end Læren om alle organiske Legemers Oprindelse ved Cristallisation, — om Følelsers og Tankers Oprindelse ved Lysmaterie, — om Irritabilitets og Sielelevenheds Sammenløb i eet. Saadant kunne Mænd, ellers saare herlige Lærere, meddeele os som Sandhed! Hvor bedre er dog Linnés Lære! Hvor stemmer den overeens med den værdige, og dybt ind i Naturen skuende Mands, Lyks skiønne Ord: At alle de physiske Physiologier, og visse overspendte Geogonier, ved hvilke man lader den ved Soelstraaler varmede Dynd frembringe Levenhed, ere Malerier, dem Indbildningen anbragte paa Ukyndigheds Dug [1]).

---

[1]) Journal de physique 1790. Julius: pag. 54.

VI.

VI.

Afhandling og Beskrivelse over nogle tilforn ukiendte Arter af Rohria,

indsendt af

Hr. Prof. Ridder Carl Peter Thunberg.

(Oplæst den 26 October 1792.

Den ny Urteslægt Rohria, som Hr. Professor Vahl saa vel har udviklet og beskrevet, er ofte bleven sammenblandet deels med *Carthamus*, deels med *Atractylis*, deels og fornemmeligen med *Gorteria*, uagtet den eier baade mange og fortræffelige Kiendemærker, hvorved den skiller sig fra alle disse Urteslag. Paa mine treaarige Reiser i den søndre Deel af Afrika, fik jeg Leilighed til at finde ikke allene de Arter, som i Selskabets Skrivter allerede ere beskrevne og tegnede, men endnu mange andre, som jeg udbeder mig at maae underkaste Selskabets Granskning. Et og andet Species af dette Genus er blevet regnet til *Atractylis*, for sin megen Lighed med *Capitati*, og fornemmeligen med nysnævnte Slægt. Endnu flere Species ere blevne førte til *Gorteria*, som sees af Synonymien.

Alle ere de fuldbesatte med Tagger, ligesom Tistlerne, og *Calyx* saavel som Bladene besidde megen Overeensstemmelse med *Atractylis*; men foruden at disse ikke høre til *Syngenesia æqualis*, da de bør have Plads i *S. superflua*, adskilles de endnu ved flere andre Mærker: ROHRIA har en *calyx simplex*, *imbricatus squamis lanceolatis*; da ATRACTYLIS har foruden *calyx ovatus* et *Involucrum pectinatum*, som kan ansees som en calyx exterior. Fra GORTERIA er denne ny Slægt endnu mere adskilt og ulige, baade i Henseende til *Calyx* og andre Kiendetegn; foruden det at *Gorteria* har et *receptaculum nudum*, saa er *Calyx* altid *monophyllus*, oven til deelt i flere Fliger, men nedentil sammenvoxen og enkelt. Alle de *Species*, jeg fandt af ROHRIÆ *Genus*, voxe ind i Landet ved det gode Haabs Forbierg, paa de tørreste og magreste Marker, eller ogsaa paa de høieste Bierge. Alle ere fuldt besatte med stikkende Tagger, og nogle af dem ere træagtige Buske.

R. LANCEOLATA: foliis lanceolatis remote ciliato-spinosis subtus tomentosis. Fig. 4.[1]).
Atractylis angustifolia. Houttuyn Natuurlyk. Histor. 2 Deel. Tab. 67.

Crescit

[1]) Rohria revoluta Act. soc. hist. Nat. Hafn. T. 2. pars 2. pag. 40. *Vahl.*

Crescit in interioribus Capitis bonæ spei regionibus.

Caulis fruticosus, teres, niveo-tomentosus, erectus, pedalis vel paulo ult a

Rami pauci, inferne aggregati, elongati, simplices, erecti, cauli similes.

Folia decussata, sessilia, lanceolata, spinoso-acuminata, ciliato-spinosa spinis remotis paucis; supra lævia, glabra, convexa; subtus bisulca a marginibus reflexis, albo-tomentosa, erecto-patentia, pollicaria. In axillis foliorum alia folia minora, aggregata.

Flores in ramis terminales capitulis solitariis, speciosi, flavi.

Calycis squamæ similes foliis, sed breviores & magis ciliato-spinosæ spinis flavescentibus.

Corollæ radius ligulatus, 4-dentatus anthera cylindrica.

Corollæ disci 4-partitæ laciniis linearibus anthera cylindrica.

R. CILIARIS: foliis ovatis glabris bifariam ciliatis: ciliis exterioribus spinaque terminali reflexis.

Gorteria ciliaris. Linn. Syst. Veg. XIV. p. 783. Spec. Plant. p. 1284.

Crescit in summitate Montis Diaboli juxta Cap.
Floret Junio.
Caulis fruticosus, teres, fuscus, erectus, pedalis vel ultra.
Rami subumbellati, fastigiati, foliis tecti, erecti.
Ramuli similes, breves.
Folia sessilia, ovata, acuminata seta reflexa, utrinque glabra, margine incrassato flavo bifariam spinoso-ciliata ciliis flavescentibus, imbricata, semiungvicularia.
Florum capitula terminalia.
Radius flavus.
Receptaculum favosum.

R. SQVARROSA: foliis lanceolatis glabris ciliato-spinosis recurvis. Fig. 5.
Gorteria sqvarrosa. Linn. Syst. Veg. XIV. p. 783. Ejusd. Spec. Plant. p. 1284. Mantiss. p. 470.
Crescit prope littus in Bay Falso.
Floret ab Aprili ad Julium.
Caulis fruticosus, teres, albo-tomentosus, flexuoso-erectus, pedalis.
Rami pauci, in apice caulis aggregati, brevissimi, reflexi, albo-tomentosi.
Folia sessilia, freqventia, lanceolata, acuminato-ciliatoque spinosa, striata, glabra, reflexa, retrorsum imbricata, ungvicularia vel paulo ultra. *Flo-*

Florum capitula terminalia.
Radius flavus.
Receptaculum favofum.

R. SETOSA: foliis oblongis glabris ciliato-fpinofis recurvis, caule glabro.
Gorteria fetofa. Linn. Syft. Veg. XIV. p. 783. Mant. p. 287.
After africanus frutefcens, fplendentibus parvis & reflexis foliis. Commelin. Hort. Amftel. Vol. 2. pag. 55. Tab. 28.
Crefcit in fummo monte Diaboli alibique.
Floret Majo & feqventibus menfibus.
Caulis fruticofus, teres, glaber, flexuofo-erectus, pedalis & ultra.
Rami fparfi, fuperne freqventiores, patuli.
Folia fparfa, freqventia, feffilia, ovato-oblonga, glabra, margine incraffato flavo, acuminato-ciliatoqve fpinofa fpinis remotis, patulo-recurva, ungvicularia.
Florum capitula terminalia.
Radius flavus.
Receptaculum favofum.

R: HISPIDA: foliis obovato-oblongis glabris ciliato fpinofis erectis. Fig. 6.
Gorteria hifpida. Linn. Syft. Veg. XIV. p. 784. Supplem. pag. 382.

Crescit in siccissima Carro.

Floret Novembri.

Caulis frutescens, teres, rufescens, glaber, erectus, simplex, rarius ramosus, pedalis.

Rami pauci in infimo caule, breves, similes cauli.

Folia sparsa, subpetiolata vel inferne attenuata, obovato-oblonga, spina terminata, ciliato-spinosa, utrinque glabra, erecto-patentia, pollicaria.

Florum capitula terminalia.

Radius luteus.

Calycis sqvamæ foliis similes, spina terminatæ, ceterum integræ.

Differt a R. *Sqvarrosa*: calycis spina terminali, lateribus integris.

R. MONANTHOS: foliis omnibus ellipticis subtus tomentosis, calycinis foliis lanceolatis ciliato-spinosis. Fig. 7.

Caulis herbaceus, erectus, simplex, purpurascens, inferne nudus, superne albo-tomentosus, spithamæus.

Folia radicalia inferne attenuata, lanceolato-oblonga, sinuata, spinoso-dentata, subtus lanato-tomentosa, palmaria; *caulina* similia, sed minus sinuata, apice reflexa, alterna, subtus albo-tomentosa, sensim breviora.

Flos

Flos terminalis, ſolitarius, grandis.

Calycis foliola lanceolata, ſpina acuta terminata, baſi integra, ciliato-ſpinoſa.

Radius floris flavus.

Differt a priori: 1. foliis omnibus tomentoſis.
2. foliolis calycinis omnibus lanceolatis.

R. CARTHAMOIDES: foliis radicalibus ellipticis ciliato-ſpinoſis ſubtus tomentoſis, caulinis oblongis calyceque ciliatis. Fig. 8. [2]).

Creſcit in Carro juxta Olyfants rivier & alibi rarius.

Floret Decembri, Januario.

Caulis herbaceus, ſubſimplex, angulatus, ſubvilloſus, purpuraſcens, erectus, vix pedalis.

Rami pauci in ſummo caule, ſubfaſtigiati.

Folia radicalia inferne attenuata, elliptica ſeu lanceolato-oblonga, acuta ſpinula terminali, ſinuata, ſpinoſo-dentata, ſupra glabra, ſubtus albo-tomentoſa, erecta, palmaria; *caulina* ſeſſilia, ovata, ſpinoſo-acuta, ciliato-ſpinoſa, reticulato-venoſa, pulverulento-villoſa, pollicaria.

G 4 *Flores*

---

[2]) Rohria armata Act. Soc. Hiſt. Nat. Tom. 2. pars 2. pag. 39. Tab. 6. huc pertinere videtur, quamuis caulis in mea tantum uniflorus. *Vahl.*

Flores terminales radio luteo.

Calycis foliola extima ovata, interiora ovato-lanceolata, ſpina rigida terminata, integra, ciliato-ſpinoſa, venoſo-reticulata, ungvicularia.

Differt a R. *carlinoide* 1. calycinis ſqvamis ovatis, minime ſinuatis, ſed ciliato-pectinatis a ſpinis flaveſcentibus.
2. foliis caulinis non cordatis.
a R. *cynaroide*: foliis ſpinoſis & ſqvamis calycinis ſerrato-ciliatis.

R. DECURRENS: foliis decurrentibus runcinatis ſpinoſo-ciliatis ſubtus tomentoſis. Fig. 9.

Caulis herbaceus, ſtriatus, angulatus, alatus, ſpinoſus, erectus, pedalis & ultra.

Rami alterni, ſimiles.

Folia alterna, ſeſſilia, decurrentia, runcinata, ciliato-ſpinoſa, ſupra glabra, ſubtus albo-tomentoſa, erecta, digitalia.

Flores terminales, grandes radio corollæ luteo.

Calycis ſqvamæ lanceolatæ, ſubtus tomentoſæ, ſpinoſo-ciliatæ.

R. CRUCIATA: foliis cordato-ovatis glabris ſpinoſo-dentatis.

Gorteria cruciata. Houttuyn Natuurl. Hiſtor. 2 Deel. Tab. 70.

Creſcit in Montibus juxta Olyfants rivier.

Floret

Floret Januario.

Caulis fruticofus, teres, glaber totus, fimplex, erectus, pedalis & ultra.

Rami nulli nifi pauci in fummitate caulis, breves, faftigiati.

Folia alterna, cordato-ovata, fubamplexicaulia, acuta fpina longa, dentato-fubpinnatifida dentibus fpinofis, venofo-reticulata, utrinqve glabra, fefqvipollicaria fupremis fenfim minoribus.

Flores magnitudine *cerafi*, terminales, lutei.

Calycis foliola lanceolata, fpinofo-pinnatifida.

R. CUNEATA: foliis oblongis fpinofo-qvinqvedentatis tomentofis. Fig. 10.

Crefcit in Carro.

Floret Novembri.

Caulis fruticofus, teres, cinereus, ramofus, erectus, bipedalis & ultra.

Rami alterni, albo-tomentofi, ramulofi, patentes.

Folia fparfa, feffilia, inferne attenuata, obovato-cuneata, fpinofo-dentata fpinis circiter qvinqve; utrinque, inprimis fubtus, albo-lanata; erecta, pollicaria.

Flores terminales receptaculo favofo.

Calycis foliola ovata, acuta ſpina terminali, ciliato-ſpinoſa, ceterum integra, ſupra nudiuſcula, ſubtus albo-tomentoſa.

R. OBOVATA: foliis oblongis dentato-ſpinoſis glabris, calycibus lanceolatis ciliato-ſpinoſis.

Gorteria ſpinoſa. Linn. Syſt. Veg. XIV. p. 784. Suppl. p. 381.

Baſteria aculeata. Houttuyn Natuurl. Hiſtor. 2 Deel. Tab. 34.

Creſcit in Carro.

Floret Novembri.

Caulis ſuffruticoſus, teres, glaber, purpuraſcens, flexuoſo-erectus, pedalis.

Rami in ſummitate caulis, ſubfaſtigiati, ſimiles.

Folia alterna, inferne attenuata, ovata, ſpina terminata, ſpinoſo-dentata, utrinqve glabra, erecto-patentia, ungvicularia.

Flores terminales, magnitudine *ceraſi*, radio corollæ luteo.

Calycis foliola lanceolata, ſpinoſa, glabra.

R. INCANA: foliis ovatis dentato-ſpinoſis ſubtus tomentoſis, calycinis ſqvamis oblongis tomentoſis ſpinoſis. Fig. 11.

Berchkeya. Ehrhart Beyträge 3. p. 137. Schreb. Gener. Plantar. p. 577.

Creſcit

Crescit in ſiccis regionibus interioris Africæ.

Caulis fruteſcens, teres, ramoſus, albo-tomentoſus, erectus, tripedalis & ultra.

Rami alterni, ſimiles, divaricati, ramuloſi ramulis ſubfaſtigiatis.

Folia alterna, ſeſſilia, ovata, ſpina terminata, dentata, ſpinoſa ſpinis remotis, ſupra nuda vel parum tomentoſa, ſubtus albo-lanata, pollicaria.

Flores terminales, magnitudine *ceraſi*, radio corollæ luteo.

Calycis foliola oblonga, ſpinoſo-ciliata, albo-tomentoſa.

Receptaculum favoſum.

R. GRANDIFLORA: foliis calycibusqve oblongis dentato-ſpinoſis ſubtus tomentoſis, flore ſolitario. [3]).

Creſcit in montibus prope Riet valley & Buffeljagts rivier.

Floret Novembri, Decembri.

Caulis fruticoſus, teres, ſimplex, uniflorus, erectus, albo-lanatus, pedalis & ultra.

Folia alterna & ſæpe oppoſita, ſeſſilia, oblonga, ſpinis validis dentata & terminata, ſupra glabra,

---

[3]) Rohria ilicifolia Act. Soc. Hiſt. Nat. Hafn. T. 2. pars 2. pag. 40. Tab. VII. *Vahl.*

glabra, ſubtus lanato-alba, erecto-patentia, pollicaria, ſuperiora ſenſim minora.

Flos ſolitarius, grandis, magnitudine fere palmæ.

Calycis foliola foliis ſimilia, ſed paulo minora, at longioribus ſpinis flaveſcentibus armata.

Radius corollæ luteus, qvadridentatus; *diſci* corollæ qvinqvepartitæ laciniis linearibus.

Receptaculum favoſum, ſetoſum.

R. SPINOSISSIMA: foliis connatis runcinatis ſpinoſis, calycibus pinnatifido-ſpinoſis. Fig. 12.

Caulis herbaceus, compreſſiuſculus, glaber, purpuraſcens, ramoſus, erectiuſculus, pedalis & ultra.

Rami oppoſiti, flexuoſo-erecti, ramuloſi, ſimiles.

Folia oppoſita, connata, ovata, ſpina longa terminata, runcinato-pinnatifida laciniis ſpina longa flaveſcente terminatis, ſupra glabra, ſubtus albo-ſublanata, pollicaria.

Flores terminales radio corollæ luteo.

Calycis foliola foliis ſimilia, ſpinis aureis longiſſimis armata.

R. PALMATA: foliis palmato-pinnatifidis ſubtus tomentoſis ſpinoſis, caule lanato. Fig. 13.

Caulis

Caulis frutescens, teres, inferne simplex, superne ramosus, totus albo-tomentosus, erectus, spithamæus.

Rami alterni, subfastigiati, similes.

Folia alterna, sessilia, palmata seu pinnatifido-qvinqvepartita præter lacinulas tenuiores baseos, spinosa, supra glabra, subtus tomentosa, pollicaria: *laciniæ* superiores lanceolatæ, spina terminatæ, margine revolutæ, divaricato-patentes, ungviculares.

Flores terminales, solitarii radio corollæ luteo.

Calycis foliola ovato-lanceolata, laciniato-trifida vel qvinqvefida, spinosa, parum lanata, semipollicaria.

VII.

VII.

Om Norske Petrefacter, eller forstenede Ting.

af

Hr. Prof. og Doct. Theol. H. Strøm.

Oplæst den 25 Januar. 1793.

Af det Kongl. Norske Vidensk. Selskab blev for faa Aar siden et Præmie-Spørgsmaal opsat i denne Materie, som dog neppe blev besvaret. Sandt at sige, troer jeg ikke heller, at derom er meget at sige i et Land, hvor Petrificata ere saa sieldne som i Norge. I det mindste er mig Nordenfields saa godt som intet forekommet, som dertil kan regnes, end ikke i Kalk- og Skifersteen, hvor de dog sædvanlig forefindes. Den hvide Kalksteen eller halve Marmor, hvoraf vore fleste saa kaldte Steen-Kirker, endog Trondhiems Domkirke, ere opbygte, indeholde aldrig noget saadant, og den graa og fine Kalksteen, som jeg dog ikke har havt uden fra Hatløen paa Søndmør (See om begge mine Tillæg til Søndmørs Beskriv. i Ny Samling af N. V. Selsk. Skrivter 1 Tom. 114 S.) fremviser ikke heller

ler noget saadant i de Prøver jeg har havt derfra. Skiferstenen indeholder kun Marcasit, som firkantede Hagl, (See sammesteds S. 117.) men aldrig forstenede Ting, saavidt jeg har mærket. Det eneste jeg da kan fremvise af Nordenfieldske Petrificater er Echiniter (forstenede Krageholde) og Entrochiter, eller forstenede Korsfiske, hvor om kan læses sammesteds S. 122. 123. ved hvilken sidste jeg dog har forglemt at anmærke, at Merglen hvori den sidder er graa, og Entrochiten selv dog hvid som Been, og mere steenagtig, end Merglen selv. Da nu Petrificater ere saa rare Nordenfields i Norge, maatte man ansee det, som noget besynderlig mærkværdigt, at en heel Fieldstrækning paa en halv fierdendeel Miils Længde skulde fremvise petrificerede Snegle, Muslinger, Orme og Insecter, som Fieldet ved Steensund, efter Pontoppid. Tegning i Norg. Nat. Historie 1. S. 86. Men først maae jeg herimod anføre, hvad Hr. Oeder, da han reiste om som Botanicus, fortalte mig, at han havde anvendt næsten en heel Dag paa at undersøge dette, men havde ikke kunnet finde noget saadant, dog tilstod han dette, som jeg og af andre har hørt, at der i en lang Strækning fandtes Cochiller og Muslinger nok, indæltede (om jeg erindrer ret) i Strandleeret, men ikke forstenede. Heraf synes forommeldte Tegning at være giort, som da nok bliver en Fiction. I det mindste veed jeg, og har selv seet, at Fieldet paa Siderne af dette trange og lange Sund bestaaer

af

af den sædvanlige Graasteen, og i denne Steen=Art findes aldrig Petrificater, som bekiendt er. Hvad nu den Syndenfieldske Deel af Norge angaaer, da synes den mere rig paa dette Slags Natur=Producter, om jeg ellers fra Eger=Præstegield, som er mig bedst bekiendt, skal slutte til Resten, som er mig ubekiendt. Dog, naar det undtages, som, om jeg erindrer ret, skal findes ved Schien eller Brevig efter Conferentsraad Müllers Reise igiennem Tellemarken, som jeg dog ikke nu har ved Haanden, tvivler jeg paa, at man har noget derom skrevet, uden det jeg har i min Beskriv. over Eger S. 51. som viser, at der gives Trilobiter, Pectiniter, Ætites marmoreus, Orthoceratiter, og som det synes forstenede Rokker, om hvilke sidste jeg maae sige, først at jeg siden paa samme Sted, især Gaarden Raaen, har fundet mange flere baade store og smaa, og ikke blot med concave (som min Tegning viser), men og med convexe Figurer; dernæst, at efter den Oplysning, jeg siden har bekommet af Hr. Oberberghauptmand Brünnich, troer jeg nu, at den er en virkelig Trilobit, og at det Petrificat, jeg tilforn tillagde dette Navn, er kun den underste Deel af dette Dyr, som altsaa her sees i en mere fuldkommen Skikkelse. I den Afhandl. om Trilobiten, som Oberberghauptmanden har indgivet i Ny Saml. af det K. D. Vidensk. Selsk. Skr. 1ste Deel, er Trilobiten No. 4. den som synes meest at ligne denne, som dog neppe kan ventes tydelig beskreven, førend

man faaer dens Original at see, der venteligen ligger saa dybt paa Havets Bund, at den endnu ikke er kommen nogen Dødelig for Øine. Fra bemeldte Gaard Raaen, har jeg ellers, ved Gaardens nu værende Beboer Hr. Capit. v. Ditten, faaet Tavlestene, deels med en forstenet Serpula, en heel Finger lang og halv saa tyk, baade med sin convexe og concave Side, samt en skiøn Terebratula, der vel ikke er større end en eneste Skilling, men meget smuk glat, med dybe Striber i Kanten, og med en Tap i den bageste Ende, hvor et Stykke af Dyrets Legeme synes ved et Tryk at være drevet ud, som en Tap, der siden, ligesom Resten er forstenet. Hertil kan jeg endnu tillægge et Cornu Hammonis i en Skifersteen fra Modum, som synes temmelig mærkværdig, først for sin Størrelse, da det i Vidde udgiør halvtredie Tomme paa 2 Linier nær, altsaa langt større, end den i Walchs Steinreych. Tab. 7. 2. anden Figur aftegnede, dog er den af selvsamme Art, nemlig med 3 Omdreielser, og med dybe og krumme Tverfurer, for Resten af samme Materie som Stenen selv, ja endnu haardere end samme, saa at denne Snekke, af sin forrige kalkartede Natur, ikke har beholdt ringeste Mærke tilbage. Det eneste, som mangler den, er den forreste Deel hvor Aabningen har siddet, men for Resten er den fuldkommen nok for at maales i sin Vidde eller Tversnit og kiendes i sin Art. Smaa Cornua Hammonis af Størrelse som eneste Skillinger, med levende Snegle i,

har jeg ellers fundet paa Landet, baade Norden- og Syndenfields, (See Ny Samling af K. N. Vidensk. Selskabs Skrifters 3 Tome, S. 295. No. 114.) Men at denne har været af en langt anden Art, og virkelig har hørt Havet til, sees af den ophøiede Rand den har omkring Peripherien; thi denne er just dens Sprøite-Rør (Sipho) hvoraf den sprøiter Vandet for at hæve sig op i Søen, men derimod trækker det der igiennem ind, naar den vil betynge sig og synke til Bunds. Skulde jeg endnu tillægge noget i denne Materie, da var det en Milesteen her paa Præstegaarden, der paa den ene Side, som vender til Konge-Veien, er glat, med K. Christ. den 5tes Chiffer smukt udhugget og forgyldt, men paa den anden skrumpen og ujevn, samt tæt besat med smaa Pectiniter og Chamiter, alle forstenede, og af samme Materie som Stenen selv, der er graae eller blaae, temmelig grov og skimrig Kalksteen. Den synes altsaa med den ene Side at have ligget i en Grund, som med dette Slags Muskler har været opfyldt; og af slige Grunde gives her mange, skiønt med andre Sorter Muskler og Cochiller, som jeg i min Beskr. over Eger S. 7. har opregnet, ligesom jeg og, saavel fra Hr. Hammond i Rakkestad, som Hr. Gill paa Holand, har havt adskillige der fundne af samme Slags, men ingen mere end Tritonium despectum og antiqvum, Pecten Islandicus, samt Mya truncata og Byssifera O. Fabricii Fauna Grönland., som ogsaa forekommer

i Strand-

i Strandleret Nordenfields i Mængde, skiønt jeg hverken der, eller nogensteds har har seet dem forstenede; de bør altsaa kun henregnes til Norges Fossilia, men ei til Petrificata.

VIII.

Holocentrus lentiginosus,

beskreven af

M. Vahl.

(Oplæst den 23 Februar 1793.)

Den Fisk, hvoraf jeg har den Ære at levere en Beskrivelse, er af Hr. Pipping fangen ved Isle de france, og findes for nærværende i Selskabets Samling. For dens flekkede Legeme kunde man henregne den til de Fiske-Arter, som Hollænderne almindelig give Navn af Jacob Evertsens Fisk; men under dette Navn forvexles efter Hr. Dr. Blochs Anmærkning, flere Fiske med hinanden, der ere ganske forskiellige. [1]) Vilde man henføre den til nogen af Linné's Fiske-Slægter, saa var Abor-Slægten (Perca) den eneste blandt hans Pisces Thoracici, til hvilken man kunde henregne den. Men da efter Linné's Tid mangfoldige Fiske ere blevne bekiendte, der vel ere Forvandte med Aborrene, men passe ikke til det af Linné fastsatte Kiendemærke, saa har Hr. Doctor Bloch deelt Slægten i flere, og som det synes med Grund, saavel af anførte Aarsag, saa

[1]) Blochs Ausländ. Fische 4 Th. pag. 37.

saa og fordi Slægten i andet Fald vilde blive alt for uhyre stor.

Efter de Forskielligheder, der forekomme paa Giellelgaaget, som Hr. Dr. Bloch har antaget til Slægtemærker for de forskiellige nye Slægter han har dannet, henhører den Fisk jeg her beskriver til den Slægt, han kalder Holocentrus.

Hvis ikke Slægtemærket adskilde den, skulde man snart ansee den for at være hans Bodianus guttatus, hvilken den ligner meget i Udseende, i Antallet af Straalerne i Svømme-Finnerne, og endelig ved tvende Tænder foran i Munden i hver Kiæbe. Men den adskiller sig ved

1). at den fremre Plade af Giællelaaget (lamina anterior operculi) er paa min besat med Tænder, hvilke skiønt smaa, dog saa tydelige, at de med det blotte Øie kunne skielnes, og ikke glatrandet som Kiendemærket paa Slægtet Bodianus tilholder.

2). Bodianus guttatus har efter Hr. Blochs Tegning en hvid Punkt i de Pletter der sidde op imod Ryggen, paa Gadborets, Halens og den bagre Deel af Rygfinnen. Pletterne derimod paa min ere overalt uden nogen hvid Punkt i Midten, og eens farvede.

3). ere Pletterne paa min baade større, flere, sidde tættere og i en mere bestemt Orden.

4). Membrana nictitans er brunplettet ligesom den øvrige Deel af Legemet, hvilket jeg hverken finder i Hr. Blochs Beskrivelse eller Tegning. Og endelig,

lig at Kroppen er hvid, Finnerne og Giellefinnerne røde, og Pletterne paa Kroppen rosenfarvede. Hos Seba, Thes. 3. Tab. 27. fig. 7. forekommer en Fisk, som, da den har saa megen Lighed med den her beskrevne, torde maaskee være samme, hvorfor jeg og har anført den som Synonym. Det eneste hvori jeg kan see at den adskiller sig, er at der paa Giællelaagets bagre Plade findes trende Pigge, men paa tvende Exemplarer af min seer jeg kun to; Spor til den tredie findes men saa ubetydelig, at den neppe sees med det blotte Øie, men føles allene naar man fører Fingeren fremad mod Munden, og endelig, at han har fundet fire Straaler flere i Rygfinnen end jeg har talt. Dog dette vil neppe være nok for at giøre dem til forskiellige Arter.

Følgende Mærke synes at være tilstrækkeligt at adskille den fra de øvrige Arter.

LENTIGINOSUS HOLOCENTRUS maculatus, aculeis dorſalibus novem pinna caudali rotundata.

B. 5. D. $\frac{11}{23}$. P. 14. V. $\frac{1}{5}$. A. $\frac{3}{9}$. C. 17.

Perca tota maculis fuſcis & punctis albis varia, pinna dorſi aculeorum undecim. SEB. Theſ. 3. p. 76. No. 7. Tab. 27. Fig. 7.

D. $\frac{11}{27}$. C. 17.

Habitat in mari Indico.

Corpus compreſſum, oblongum, ſexpollicare. *Diameter* perpendicularis ad baſin pinnarum ven-

ventralium longitudine triplo brevior. *Abdomen* antice & poſtice parum curvatum, medio rectum, paullulum convexum, poſt pinnam dorſalem & analem anguſtatum. *Dorſum* curvatum. *Cauda* compreſſa, ſupra & ſubtus convexa.

Squamæ in toto piſce æquales, imbricatæ, ſeriebus numeroſis, minutæ, oblongæ, antice (in piſce ſpiritu vini aſſervato) verſus marginem ſordide flaveſcentes, oculo armato fuſco punctatæ, inæqualiter denticulatæ; diſco ad lentem ſtriatæ; poſtice 7plicatæ, crenatæ.

Linea lateralis ſuprema, a commiſſura ſuperiore aperturæ branchialis curvata, ſpatio pollicari a dorſo remota eique parallela, vix elevata.

Anus in medio corporis.

Caput compreſſum, ovatum, corpore anguſtius, ſubtus rectum, planiuſculum, latius, ſupra declive, anguſtius, convexiuſculum. *Area* inter oculos antice parum depreſſa.

Rictus ore clauſo oblique ſurſum ſpectans: aperto horizontalis.

Maxilla inferior ſuperiore paulo longior: mentum obtuſum. *Oſſa* mobilia; poſteriora dimidio longiora & latiora planiuſcula. Membrana gularis medio incraſſata, transverſim rugoſa.

Maxilla ſuperior latitudine inferioris, obtuſa. *Oſſa* mobilia, utrinque gemina: *anteriora* linearia,

postice ossibus anterioribus maxillæ inferioris longiora: *posteriora* planiuscula, triangularia, antice attenuata, punctum impressum ad apicem.

Labia in maxilla superiore & inferiore perceptibilia nulla.

Dentes utriusque maxillæ conferti, minutissimi, vix nisi tactu distinguendi; antice superne & inferne dentibus geminis remotis reliquis longioribus; spatium inter hosce edentulum.

Lingua basi lata, unguicularis, antice appendiculo subrotundo aucta, libera, tota lævis.

Palatum scabrum.

Aperturæ nasales utrinque geminæ, approximatæ, oculo quam apici rostri propiores; æquales, subrotundæ, posteriores nudæ anteriores membrana elevata.

Oculi rostro propiores quam commissuræ aperturæ branchialis, supremi, mediocres, orbiculares. *Membrana nictitans* semicircularis, roseo-maculata.

Opercula branchiarum diphylla, squamis minutis tecta, ossea.

Lamina anterior minor, rigida, semiorbiculata, convexiuscula, margine serrulata; *posterior* triangularis, basi rigidiuscula, postice flexilis, apice mollis, acuminata: acumine obtuso, integerrima, inferne versus parum intra

mar-

marginem fpinis duabus adpreffis lanceolatis diftantibus: tertia fuperior vix nifi tactu obfervabilis.

Apertura branchialis parabolica.

Membrana branchioftega poftice furfum verfus tecta. *Radii* fubulati.

Pinna dorfalis longa, incipiens fupra bafin pinnarum pectoralium, definens fpatio pollicari ante pinnam caudalem. *Radii fpinofi* anteriores quatuor fenfim longiores, primus parum craffior, reliqui æquales unguiculares; *radii molles* apice fiffi fpinofis parum longiores, poftice verfus fenfim crefcentes. *Membrana uniens* colorata.

Pinnæ pectorales infimæ, oblique infertæ & expandendæ, obovatæ fere fesquipollicares, nudæ; *bafis* inter apicem roftri & anum; *apex* apice ventralium longior. *Radii* molles, intermedii fenfim longiores, bafi oculo armato lineis elevatis obliquis.

Pinnæ ventrales contiguæ, horizontaliter infertæ, oblique expandendæ, ovatæ; bafis media fere inter apicem fterni & anum. *Apex* paulo ante anum. *Radius* externus rigidus, fpinofus, validior, brevior, reliqui molles, intermedii longiores.

Pinna analis longa, nuda, incipiens fpatio femiunguiculari infra anum, definens ad finem

baseos pinnæ dorsalis. *Radii* tres anteriores validi spinosi, primus secundo duplo brevior, reliqui molles postice versus sensim longiores.

Pinna caudalis rotundata, radii molles, apice quadrifidi.

Corpus album. Caput totum, uti corpus & pinnæ, maculis roseis adspersum excepta convexitate abdominis inter pinnas ventrales & analem. Membrana branchiostega, uti pinnæ, rubra. Maculæ longitudinaliter subseriatæ, frequentes, in capite & corpore majores quam in pinnis.

IX.

IX.

Fortsættelse af Brevvexlingen
imellem
Hr. Capit. Born, og Hr. Etatsraad Rothe,
om de
Færøeske Basalt-Bierge.

(Oplæst den 25 Januar 1793.)

Min Ven, Hr. Capitain Born, har tilladt mig at meddele Selskabet denne Fortsættelse af vor Brevvexling, angaaende Færøernes Basalt-Bierge. Spørgsmaalene opgav jeg for ham, og han, som det sees, har været nidkier for at besvare dem saa fuldstændigen, som muelig i Forhold til hans megen embedlige Sysselsathed.

Selskabet, og dets ærværdige Direction vil med Tilfredshed antage min Vens Arbeide, saavel i Følge sammes egen indre Værd, som i Følge den Iver, med hvilken min Ven søger at bidrage til Selskabets prisværdige Hensigters Opfyldelse. Om denne hans Iver vidne især hans Ord i Brevet til mig, ved dem han tilkiendegiver sit Sindelaugs Beskaffenhed, i Henseende til at virke for Selskabet; han siger:

"Det er ikke Tanken om mit Arbeides Værd, "der driver mig til at villige i at det fremlægges for "Selska-

"Selskabet; men det, at jeg har villet ærligen, det "virker, at jeg tør ansee min Bestræbelse, som et "Offer', værdigt at ydes det ypperlige Naturhistorie-"Selskab, hvilket ved dets ædle Villie, og ved dets "priseligen virksomme Direction, saa heldigen efter-"spoerer og udbreder rigtige Kundskaber og frydeligt "Lys. Dersom Gud giver Liv og Sundhed, da "skal jeg efter mit Forsæt sende næstkommende Aar "en Tegning eller et Udkast af det ved Selletrød staa-"ende collossalske Basaltfield; thi jeg agter tilkommen-"de Aar at opmaale Egnen deromkring. Aaret der-"efter skaffer jeg en Skizze af et andet, mig som me-"get mærkværdigt forekommende Basaltsted i Hal-"bachs-Fiorden. Jeg skal da tillige see, om jeg kan "faae nogle vakre Basalt-Cristaller for Selskabets "Museum; men større kunne de ikke blive, end at vi "her kunne føre dem en lang Vei over Havet fra en "Øe til anden, i vore smaae aabne Baade.,,

d. 18 Januar 1793.

T. Rothe.

1. Er

1. Er der hele Bierge af tet ucristalliseret Basalt?

Ligesaavel som her ere halve og hele Mile lange, og vel en Fierdingvei brede Biergstrækninger af cristalliseret Basalt, (som f. Ex. ved Selletrød, hvorom jeg meldte i min forrige Skrivelse) saa ere her og andre hele Biergstykker af meer og mindre basaltartig, eller sammen-cristalliseret Steen. De Biergstykker, hvilke bestaae af denne mindre cristalliserte Steenart, ere her aldrig sammenhængende og af eet aldeles compakt Stykke bestaaende; men hele Bierget er, saa at sige, kryds og tvers revnet, og bestaaer af mange tusende tet sammenpassede, og i hinanden føiede Basaltblokke, som ere af forskiellig Størrelse og Figur.

2. Er Massen i saadanne Bierge forskiellig i eet Bierg fra et andet?

Ja! i Henseende til Form, er Basalten i et Bierg mere regulær cristalliseret, eller grændser nærmere til fuld Cristallisation end i et andet. I Henseende til Materierne, er den et Steds finere, tungere, jeg troer haardere, og mere klingende ved Mukkerslag, end et andet Steds. Denne Forskiel træffer man ofte i et og samme Bierg, paa kort Afstand fra hinanden.

3. Er der poros Basalt?

Dette har jeg aldrig seet. Jeg har med Mukker sønderslaget mange Stykker, men aldrig har jeg

opdaget

opdaget nogen Luftblære inde i Basalten. Dog, at der kan trænge Luft, Vand og andre flydige Materier ind imellem disse Stene, hvor de ere sammenføiede, det er uden al Tvivl. Ja, i Nærheden af Qvalviig ved Strømnæs findes endeel horizontal liggende cristalliserte Basaltvægge, hvorimellem fingertykke lodrette Spalter, eller Mellemrum, ere opfyldte med en hvid, haard, og tet, sig som Zeolith visende Materie. Den hænger ikke fast ved Basalten, men kan let med Fingrene skilles derfra. Altsaa: uden Hensigt til Basaltens naturlige Revner og Spalter, som den har faaet ved Cristallisationen, har jeg indvendig aldrig fundet den porøs. Endogsaa har jeg taget Stykker op af Søen, og sønderslaget dem, men aldrig fundet, at Vandet er gaaet eller trænget længere ind, end til den faste Udside. Underligt nok er det, at disse jernhaltige Cristaller, naar de maaskee Aartusende have ligget i Vandet, ikke sætte nogen Rust paa Overfladen, hvilket muligen virkes derved, at Søegang og Vand skyller Rusten bort. Ligge de derimod i Luften eller i Leer, saa seer man, at Udsiderne blive graaegulagtige og angrebne af Rust. Ja i Sandøe har jeg paa et høit Field optaget saadanne flade jernhaltige Steenplader, som loede til at være Basalt, da de klingede ligesaadan, vare ligesaa tunge, og i Bruddet ligesaa fiin Materie som Basalt, dog lidet lysere af Farve. Somme af disse flade Stene vare 1 Alen og mere lange, 1 Fod brede, 2, 3 til 4 Tommer

tykke,

tykke, og virkelig kunde jeg af den tykke, dybtindtrængende Rust, Farve, Form, Tyngde og Klang ikke strax dømme anderledes, end at jeg virkelig havde en Jernplade i Hænderne. Dog kanskee, at denne Steenart ikke var Basalt, men heller en anden riig jernhaltig Steen.

4. Hvorpaa ligger Basalten i Almindelighed?

Dette Spørgsmaal kan jeg ikke nøiagtigen besvare; da Embeds-Forretninger kræve den Tid, jeg kunde med Lyst anvende paa at anstille de til Spørgsmaalets sikkre Besvarelse fornødne Jagttagelser. Dog vil jeg meddele det lidet jeg har erfaret.

Grunden eller Bierglagene af disse Øer, for saavidt de rage frem over Vandets Overflade, bestaae paa de fleste Steder:

a. af en fast Steenart, i hvilken hist og her kiendes Revner, hvilke dog ikke staae aabne. I Bruddet er denne Steenart meget grovkornet, glindsende og sortblaae. Den er ikke kiendeligen blandet med andre Steenarter.

b. Af blaaegraae og mere fiinkornet Steenart, i hvilke sidde Qvarz og Calcedon-Korn, tillige

c. af en mørere sortladende Steenart, som langtfra seer saa ujevn og hullet ud, som den Islandske Ravn paa Kobberet i Olassens Beskrivelse. Jeg vil ikke navngive denne Steenart, af hvilken vores Grund eller vores med hinanden afvexlende Steenlag i Færøe

tildeels

tildeels bestaae; kun dette anmærker jeg, at den er ikke saa haard som den under a. omtalte.

Man seer ingen Revner eller Sprækker i den; men endskiønt den er mindre haard, saa er den desuagtet i dens smaae Partikler saa sammenhængende, at jeg med Mukkerslag heller kan hensmuldre den i Sand og Gruus og Støv, end slaae en Kile deraf. Denne Steenart synes at være porøs, og den er blandet med Partikler, hvilke synes at være Zeolith.

d. ligger hist og her, imellem andre Lav, en mørk, grovkornet, deels sortbrunagtig, deels graae porøs Steenart. Den ligger ofte i horizontale Lag, og er fuld af runde Bobbelhuller. Det er i denne Steenart, at Zeolithen oftest findes.

e. Seer jeg hist og her Lag af et Slags Steen, graae af Farve og fiin af Korn. Den ligner Sandsteen, men er desuagtet meget haard og fast, saadan, at jeg neppe troer den til Slibestene eller deslige kunde bruges.

Endelig ligger eller staaer

f. vor kiere cristalliserte Basalt, og g. andre mindre cristalliserte basaltartige Steene, af hvilke vore Øer efter min Mening for største Delen bestaae.

Skulde nu den under b. omtalte Steenart ikke være Granit, da kan jeg sige, at jeg her i Landet ligesaalidt har seet Granit som Kalksteen. Den sidste har man hidtil forgieves ledet efter. Og om den var

her,

her, vilde Assessor Henkel og andre biergkyndige Mænd, som have været her i Landet, vel have fundet dem.

Naar jeg nu betragter vore Øer efter disse Steenarters Beskrivelse, hvad seer jeg da? Jeg vil for Tydeligheds Skyld, henkaste her et Prospekt af f. Ex. Mygenæs, og den derved liggende Holm fra Syd-Siden af at see. Tab. XIV. fig. 1.

Dens Høide i Proportion efter Længden er tegnet her tredobbelt saa stor, for at kunne vise Steenlagene i Forbierget desto tydeligere.

Dens Længde fra a. til b. ansees for at være 1 Miil. Dens perpendikulare Høide c. d. over Vandet er henved 200 til 250 Favne. Det med sort anlagte steile Forbierg e. f. g. h. i. k. som Naturen har profileret for mig, i det at, enten Søen i Aartusinde har bortskyllet en Deel af Øen, eller ogsaa, at denne steile Væg i saare gamle Tider ved en Revolution i Kloden er opskudt fra Grunden; eller ogsaa, at den i sin Tid har været høiere end nu over Havets Overflade, og derefter er sunket, eller ogsaa at flere end een Revolution, og tillige Havets Magt, siden den Tid har givet den dens nærværende Form, hvilket synes mig rimeligst. Være hvad det vil, saa er Profilet der, saavel som paa de fleste andre her værende steile Øer, for Dagen; thi vi have saa nær lodrette Forbierge eller Fieldvægge, som ere 1-2 til 300 Favne høie, og hvilke endog paa adskillige Steder hænge ud over Havet, saa at vi med vore Baade fare hen

under dem. Man seer uden Jordborer ikke allene af hvormange, og hvilke forskiellige Lag af Steenart, disse Øer bestaae. Men man kan ogsaa af de over Havet tilsyneværende skraaliggende Lag, og deres jevnlige Stigen og Falden paa en vis Distance, slutte sig til, om ikke vist beregne, hvilken Steenart der er i l. m. eller 100 og flere Favne under Mygenæs og Havets Overflade. Her seer jeg da tillige af disse skraae Lag, at det under fig. 2. (Tab. XIV) ommeldte Stød eller Opbrud af Kloden under denne Øe maatte have været stærkere imod Vesten end mod Østen, eller ogsaa (om tredie Fald gielder) at den er sunket dybere ned mod Østen end mod Vesten.

Videre seer jeg af denne Øes lodrette Forbierg, og dens for Dagen, og over hinanden liggende forskiellige Steenlag, at Holmen bestaaer af tæt i hinanden skruede smaae cristalliserte Basalter, som ved o. krybe under Vandet; at derpaa ligger et Lag af den under Litr. c. ommeldte Ravn Steenart, som gaaer bort under Søen ved p. og derpaa et tyndt Lag af rød forstenet Leer; derpaa et Lag af den under Litr. b. ommeldte Steenart; derpaa et Lag af den under Litr. a; derpaa igien en tynd forstenet Leer Fløds; derpaa et Lag af den under Litr. d; derpaa igien en tynd Leer Lamelle; derpaa et Lag af den under Litr. e; derpaa et Lag af basaltartig Steenart; derpaa et Lag af fuldkommen cristalliserte og perpendicular staaende Basalt-Pilarer; derpaa Graaesteen eller fast Bierg; derpaa

paa undertiden en tynd Steenkulsfløds; derpaa sort Leer; derpaa Basalt og derpaa anden porøs Steen, og saaledes 20, 30 og flere afverlende Lag over og paa hinanden af forskiellig Art.

Dog maae jeg for alting erindre, at den her beskrevne Følge af Steenlag aldeles ikke punktlig gielder for Myggenæs, men for alle Færøer i Almindelighed. Jeg har just ikke undersøgt ved Myggenæs (thi dette Sted var for Søegang og andre Ubeqvemmeligheder mindst skikket dertil) hvorledes Steenlagene følge paa hinanden, og ligesaalidt har jeg giort det paa en anden af disse Øer; men jeg har kun for Exempel og Tydeligheds Skyld tegnet denne Øes Prospekt, og Heldingen af alle dens saanær parallel liggende Steenlag; Men af hvilket Slag de ere, hver for sig, og hvorledes de virkelig videre paa hinanden følge, er en Sag, som kræver Tid og Omkostninger at undersøge. Alt hvad jeg kunde giøre, var, at lade paa et beqvemt Sted nogle Mænd stige ned i Bierget, lade dem maale Tykkelsen, og tage Prøver af hvert et Steenlag, nummerere dem, og sende Tegningen over hele Bierkets Høide og alle dets Lag, tilligemed Prøverne til Kiøbenhavn.

Saaledes seer man da i en og samme Fieldvæg eller Forbierg 2 eller 3 Basalt-Lag over hinanden, med andre Arter af Steenlag imellem; ja, jeg har endogsaa seet, at der midt i saadanne Steenlag, der see ud som den under (e) ommeldte graae eller Sand-

steen, staae korte Strækninger af Basalt-Pilarer, som pludselig forsvinde, og da har vi Graaesteen igien.

Under Myggenæs staaer en Klippe eller Dreng, Tinden kaldet, at see til af denne Sandsteen Art, som er en 60 Fod høi, og har om sig et spiralmæssig Ridderbaand af smaa Basalter. Jeg tegner den her for Tydeligheds Skyld.

Denne Dreng skal for nogle Aar siden have staaet langt høiere op i Forbierget, og er nu tæt derunder sunket saa dybt ned i Vandet, som man seer den. Tab. XIV. fig. 2.

Paa Dahlsnypen i Strømse staaer en saadan Dreng af samme Steenart, Steiren kaldet, som er iblandet med cristalliserte Basalter, hvilke ligge deels sammenhobede i Streifer eller irregulaire Direktioner, deels ligge 1, 2, 3 og flere Basalt Cristaller (som ere omtrent 1 Fod lange og 4 Tommer tykke) enkelt for sig, og sidde fast i dette Graaebierg. Det lader, som at denne hele Dreng, saavel som den ved Myggenæs, eengang havde været blød eller flydende, som en Dei; at de haardere og tungere Basalt Cristaller da vare faldne deri, og at Drengens Masse derefter var styrknet. Jeg har paa mine Reiser i Færøe adskillige Gange været ved denne Dreng. To Gange har jeg havt Mukker og Jernstang i Baaden, for at see, om jeg ikke kunde faae een eller et Par af disse Basalt Cristaller løse, med et Stykke af deres Moderbierg, hvori de sidde fast; men begge Gange løb

Bræn=

Brændingen paa dette almindelig urolige Sted i Havet saa heit, at ingen uden Livsfare turde springe i Land. Jeg maatte altsaa begge Gange staae fra mit Forsæt; men opgivet har jeg det ikke endnu.

Da jeg i det foregaaende har talt om Myggenæs Holm, og sagt, at denne Holm (hvilken saanær er en Fierding lang og 7 til 800 Alen breed, og paa Vest eller Nordvest Siden omtrent en 30 Favne høi, med endeel nær omkring den høit over Havets Overflade fremragende Drenge og Klipper) for største Delen bestaaer af smaae sammenføiede Basalter, saa maae jeg dog herved erindre en Mærkværdighed i Naturen, som forekommer mig besynderlig. Her opholder sig i stor Mængde den Søefugl, som vi kalde Sule. Hollænderne og andre Søefarende kalde den Jan van Gent, og Engelænderne Suling Geeses. [1]). Her sætter den sig paa Land; her yngler den, og er som den var hiemme, men andre Steder i Færøe seer man undertiden kun en enkelt deraf, dog aldrig paa Land, men immer flyvende og fiskende paa Søen. Ikke engang skal den sætte sig paa Myggenæs selv, og mindre yngle der, og dog er denne Øe intet Bøsseskud fra Holmen.

Strøm og Fiskerie for den er andre Steder i Færøe ligesaa vel som der, og Uroe med Fædrift og dens Forfølgelse er der lige saa stor som andensteds,

 og

[1]) Pelecanus bassanus.

og dog skal den ikke hvile sig eller søge til et andet Sted, end der. Er dette ikke fordi at de smaae Basalter, og deres Ujevnheder ved Sammenføiningen i Opkanten, give den en god, tør Rede for dens Æg og Unger, da Regnvandet siver af imellem Spalterne, saa veed jeg ingen Grund derfor. Især er herved endnu at bemærke, at paa flere Steder i Landet, som ved Myggenæs Holm, findes Klipper af Basalter af samme Størrelse og af samme Høide over Vandet, og dog seer man ikke en eeneste Sule eller Jan van Gent derpaa.

Dermed igien til vore Basalter. I Fior sendte jeg Udkast af en Tegning over Kulegiøv i Suderøe. I Aar har jeg paa mine Opmaalings Reiser været i Waagøe Syssel. Hvor forundret blev jeg ikke, da jeg der i Sørvaags Fiorden fandt samme Gruppe af Basalt-Stene som i Kulegiøv. De laae just ikke i samme Høide over Søen, og Cristallerne vare mindre; men de vare aldeles ligesaa bueformigen slyngede som i Kulegiøv, og dog var jeg nu henved en halv Snees Mile fra dette Sted. Her saae disse sammensnoede Buer ud, som en omvendt Baad, hvis Kiøl laae heel for Dagen, nemlig saaledes som Tab. XV. Fig. 1. viser.

Naar Flod er, da ligger denne hele Kiøl under Vandet; jeg var her henimod Ebbetid, og saae den derfor saa høit over Vandet.

Den

Den perpendikulare Høide over Vandet fra a. til b. var henimod en Favn, men hvor langt disse regulaire Buer gik ned under Vandet til Grunden, undersøgte jeg ikke. Dette bragte mig paa den Tanke, at det muelig kunde være samme Basaltstrøg som der er i Kulegiøv, allene at dens Ryg ligger her blot for Dagen; thi jeg erindrede at have seet Tegn til samme Gruppe af Basalter, i mindre Størrelse, i Qvalboe Fiorden 1½ Miil fra Kulegiøv, og dette just paa Strøget mellem Kulegiøv og Sørvaag; naar jeg da tænker paa Compas-Stregen, saa syntes dette Basaltrif, paa alle 3 Steder at gaae fra S. S. O. til N. N. V. Lighed i Høide over Vandet, og Strøg efter Compasset: alt har villet bringe mig paa den Tanke, at dette Sted i Sørvaag paa Waagøe, muligen kunde være samme Basaltstrøg, som det i Frangjisvaag paa Suderøe, nemlig Kulegiøv, skiønt begge ere en 10 Mile fra hinanden, og hvo veed, hvor dybt disse og saa mange andre cristalliserte Basaltstrøg gaae ned i Grunden under Havets Overflade? Maaskee at de paa Strøget mellem Suderøe og Waagøe, hvor vi have nogle af vore beste Fiske-Banker, paa adskillige Steder pippe op af Havets Bund. Ujevnhederne og de lodret opstaaende steile Vægge paa Havets Bund kiende vi ved vore Lodskud. Maaskee at Torsken under Vandet elsker denne Steenart, og dens lodrette steile Vægge paa Havets Bund, ligesaavel, som Jan van Genten over Vandet. Dog maaskee er dette Drøm;

jeg vil derfor allene tale om, hvad jeg ved Basalten endnu seer tydelig for Øine, og som tildeels bestyrker mig i hine Drømme. Roer jeg längs med disse Øer mod Havet eller i en Fiord, da træffer jeg hvert Øieblik paa en større eller mindre Bierg-Kløft eller Spalte, som vi her kalder Giov. Ofte ere disse i lodrette steile Forbierge 100 Favne høie og derover; saa at hele Bierget fra neden til oven er revnet, hvor høit det ogsaa er; og ofte (især i Fiorderne, hvor Havet ikke har den Magt) ere disse Steder, hvor Bierget synes at være revnet fra hinanden, ikke saa høie, da Bierget nedgaaer mere skiøns og jevnt i Søen. Seer jeg da ind i disse Biergspalter, som i Mundingen ere mere eller mindre vide, saa træffer jeg der fast bestandig hele Vægge og Vægstykker af sammensatte smaa cristalliserte Basalter. Jeg vil her skizzere et saadant Giøv, og da skal man bedre kunne forestille sig samme tydeligen. Tab. XV. Fig. 2.

Træffer jeg ikke disse Basalter før, da træffer jeg dem vist i Bunden af Giøven, og endskiønt denne Spalte kan være 100 Favne og derover høi, saa er Basalten i samme Heide der alligevel, om ikke en Elv eller Aae styrter sig ned deri, og skyller en Basalt Cristal ud i Havet efter den anden. Ofte gaae disse Giøve derfor meer eller mindre høi og dyb, en Fierdingvei ind i Landet, skiønt Søen ikke har trængt sig saa langt ind, men de ere endnu opfyldte med lodrette Vægge af horizontal liggende Basalt Cristaller, og jeg

einer disse Biergspalter ofte 2, 3 og 4 Fierdinger ind i Landet, tvers igiennem de høieste Fielde, hvor en græsgroet Fordybning viser, hvilken Direktion de tage, undertiden tvers igiennem hele Øer, og forskiellige Biergkieder. Ja det synes endog paa forskiellige Steder, at saadanne Basaltfyldte Spaltninger gaae tvers igiennem en Fiord, og komme tilsyne ligeoverfor igien paa en anden Øe.

Jeg har seet lodrette Forbierge, som have været over 100 Favne høie, at Bierget fra øverst til nederst har været revnet, saa Spalten ikke har været bredere end een Fod, og at dette smalle Rum, saavel under Havet, som 100 Favne op i Luften og til Toppen af Bierget, har været opfyldt med smaa horizontal liggende Basalt-Cristaller. Tab. XIV. fig. 3.

Disse med Basalter fyldte Biergspalter ere undertiden 10 og flere Favne brede, og undertiden kun een Fod; hvor dybt de gaae ned under Havet, kan man ikke vide, men at de undertiden gaae 1 Miil og længere ind i Øen, sees tydelig, og dette ofte i saa lige Snor, at man vel maae beundre den deres Strygning.

Kort! seer jeg paa disse uhyrlige Spalter, saa henledes jeg til Tanken, at alt engang har været i Kaag og Smeltning; at Udsiden af vore Fielde først var størknet, at de da have maattet revne og spalte, siden de før indtoge mere Rum, og at Basalt-Cristallisationen i disse Spalter i dette Øieblik var skeet ved Vandet, og den gloende flydende Masse; Men hvor

kan dette System bestaae med de i Tinden og Steiren liggende enkelte Stroe-Basalter; med Basalt Lagene i Fieldene, som have andre Steenlag over og under sig; med det hele Basalt-Field ved Selletrød, som sine Steder er 200 til 300 Favne høit, og hvor de colossalske Basalter staae op fra Afgrunden til Toppen af Fieldet. Betragter jeg alle disse Ildsystemet i visse Maader modsigende Steder, da maae jeg tænke, at Basalterne kunde saavel skylde Vulkan, som Neptun, deres Oprindelse.

5. Har Basalten sommesteder anden Biergart over sig?

Er i det foregaaende omstændeligen besvaret med ja.

6. Findes noget Sted at der ere Lag af Basalt med Lag af andet imellem dem?

Ligeledes forhen besvaret med ja.

7. Er den cristalliserte Basalt kun ved Soen, eller staaer den oppe i Høiden? Hvor høit oppe?

Den er her, som før er meldt, ligesaavel at see under, som i, og over Vandgangen, og det ofte saa høit, som vore Fielde ere, 2 til 300 Favne, og derover.

8. Stræk-

8. Strækker den da ud i Søen, som Irlands Geants Cause Way?

Ja! ofte findes her hele Holme, (som Myggenæs Holm) og andre hele Klipper af cristalliseret Basalt. Et Steds, nemlig i Kalbachs Fiorden, strækker en lodret Væg (som er snorret omtrent 10 Fod høi, og 1 Fod tyk) af saadanne smaae cristalliserte Basalter, sig temmelig langt ud i Søen. Af denne Gruppe, saavel som af det store Basalt Field ved Selletrød, har jeg foresat mig at sende en Tegning ved Leilighed. At der ogsaa paa Havets Bund findes saadanne Basaltvæge (af hvilke Søen Tid efter anden river enkelte Cristaller løs, og maler dem saalænge paa hinanden, at de blive aflang runde, og vælter dem saa i Land) det see vi af vore saakaldede Vasstene, som Indbyggerne for deres Tyngsels skyld bruge som Blylodde paa deres Fiskersnore. Af saadanne runde, snart alle af en Størrelse værende Stene, som, af deres Materie, Farve og Tyngsel at dømme, først have været smaa Basalt Cristaller, er paa sine Steder hele Urer eller Møler ved Stranden, som ved Søegang og Brændinger rulle frem og tilbage, op og ned, og giøre megen Allarm.

9. Er der ikke Spor af Krater, hvoraf Basalten kan have udflodt som Lava?

Naar

Naar man hist og her seer paa vore steile, og paa mange Steder vel et hundrede Favne lodret fra dybe Dale opstaaende Fieldvægge; naar man seer vore hist og her høit oven for Biergkieden opstaaende skroffe og spidse Fieldtinder og Fieldrygge, som mange Steder i Fierding Miil lange Strækninger, et par hundrede Favne høit, ere saa smalle, at ingen Mand kan sætte Fod og gaae langs derpaa, med Afgrund paa begge Sider; Naar man hist og her i Dalene seer zirkelrunde Steenhobe, med græsgroet Fordybning i Middelpunkten, hvor Sneen aldrig ligger længst, men smelter snarest; Naar man hist og her seer vore Steenlag ved Stranden, hvor det lader til, som om en flydende Masse som en Lavastrøm, havde væltet sig ud oven paa en anden, som i forveien havde været størknet; Naar man seer vore store Biergspalter, eller med Basalt Cristaller opfyldte Giøve; Naar man i disse Biergspalter (som undertiden løbe neden i de dybeste og smalleste Dale, eller vel endog formere dem, saa at endeel Elve og Aaer styrte sig ned i dem, og derefter videre, som en Fos, ud i Søen) finder Steenarter, som synes engang at have været i Smeltning, af hvilke jeg herved har sendt nogle i sligt et Giøv paa Strømøe optagne Prøver; Naar jeg blandt disse Stene opdager smaa Steenprøver, som ere saa lette, og ikke ulig Pimpsteen (da større Stykker ventelig i mange Aarhundrede kunne være knusede og forvittrede); Naar jeg ogsaa finder en anden

hvid

hvid Steen, som bærer unægtelige Mærker af, at den engang har været flydende, enten ved Ild eller Vand; Naar jeg seer alle disse Beviser, da paatrænger Tanken om skrækkelige Volkaner og Jordbrand sig mig endog imod min Villie; vaagner jeg da op af mine Dremme, da er altid den første Tanke: Vor Gud er evig, evig — Hvor ofte har han vel alt forvandlet denne Klode som et Klædebaan ved Luft, ved Vand, ved Ild, o. s. v. Da seer jeg som Ladningen til Minerne (Tab. XIV. fig. 1.) Kraterer i lange og runde dybe Dale, og undertiden under Vandet i en Fiord eller fersk Søe; da tænker jeg mig disse forfærdelige store Udbrud fra alle Sider, og da først kan jeg slutte mig til, hvor denne høie spidse Tind, denne hvasse Fieldryg, denne steile Væg, hvorledes alt er blevet tilsidst — ikke skabt — men dannet — forvandlet — dog naar? det veed han den evige allene.

10. Er der noget Sted, hvor Cristallerne ligge lagviis paa hinanden i modsatte Direktioner?

I det foregaaende har jeg meldt, at de regulaire og eensformige Basalt Cristaller, der, hvor de træffes i hele horisontale eller noget heldende Lag i Fieldet, almindelig staae lodrette som fra Tab. XIV. fig. 3. d. til c. eller ogsaa noget krummede, som fra e. til f. eller ogsaa noget bøiet som et S, som fra f. til g.

Dog

Dog har jeg undertiden i Forbiergene ogsaa seet korte Strækninger, hvor en Gruppe af disse Basalt Cristaller (som i Steiren og Dahlsnyppen) et Steds har ligget i denne, og, et andet Sted kort derfra med en anden Steenart imellem, i en anden Direktion; men Lagvis tet paa hinanden i modsatte Direktioner har jeg aldrig seet dem. Endog paa sine Steder som f. Ex. Myggenæs Holm, og en Klippe ikke langt fra Bøe i Sørvaags Fiorden, og Grunden, hvorpaa Kirken i Qvalbøe staaer, og paa flere Steder, ere disse Cristaller i saa mange Beininger og Krumninger sammenhobede, at de snart tage den ene, snart den anden Direktion, men man seer dog altid, at de næst hinanden liggende Cristaller løbe parallel med hinanden, ligesom om de paa dette Sted paa engang vare sammensnoede. En anden Ting er det paa saadanne Steder, hvor Cristallisationen i Basalt-Materien ikke synes at være kommen til Fuldkommenhed, der kunne de ligge mere uordentlig, forvirret og uformet iblant hinanden. Saaledes ligge da alle enkelte Basalt Cristaller i Biergspalterne eller Giøverne horizontal paa hinanden, hvis Sider ofte ere saa lige og snorrette, som de vare høvlede eller huggede med en Øxe; dog kan man undertiden ogsaa træffe Huler i Forbiergene, af hvilke adskillige fra Søen af gaae en Fierdingvei og dybere ind i Bierget, og i hvilke Huuler Dækkenet for største Delen bestaaer af perpendiculare over Hovedet nedpippende Basalt Cristaller.

11. Hvor-

11. Hvorledes seer den af Luften angrebne Basalt ud, naar den paa Biergspidsen er bleven forvittret?

Tager jeg disse Cristaller paa Fieldene, da see de ud de fleste Steder udvendig gulgraaeagtig. Tager jeg dem noget ovenfor Søen, da ere de sorteblaae, og tager jeg dem tet ved Vandet eller op deraf, da ere Udsiderne sorte, og i sidste Tilfælde, undertiden, især naar Basalterne ere af grovere Materie, lidet ruflede, og med smaa Prikker eller Fordybninger i. Sommetider ere saadanne af Søen optagne Basalt-Cristaller udenom besatte med smaa Muslinger eller Skiel, som vi her kalde Giar. Jeg har aldrig seet fuldeligen forvittret eller bortædt Basalt, og veed ikke, at den selv paa Fieldene, hvor den i mange Aartusende har været udsat for Luftens Virkning, har taalt en mærkelig Forandring. Det maatte da være at det gulagtige Skier paa Udsiderne af endeel af dem var et Slags Rust, men de fleste, de største og høist i Fieldene staaende Basalt-Cristaller see udenom hvidgraae ud, som andre Kampe og Graaestene, og træffer man dem paa Fieldene uformelige eller ucristalliserede, da kiender man dem ofte ikke fra andre Graaesteen paa andet, end i Bruddet, og at Udsiderne ere mere kantede, jevne og glatte, end paa alle andre Steenarter.

12. Hvor

12. Hvoraf bestaaer Biergene, og hvilke Lag have de der, hvor de staae steile mod Søen, og man altsaa kan see deres Lag?

Paa dette Spørgsmaal har jeg allerede, saa godt som jeg har kunnet, svaret ved fierde Spørgsmaal. Det beste Middel til at faae rigtig Idee herom var at lade Bierget bestige, og af de forskiellige Bierglag at sende nummererte Prøver, med Maal og Tegning over Biergets Profil, af hvilke de ere tagne; Men, som sagt, dette kræver Tid og Omkostninger; Dog er jeg villig til at besørge dets Udførelse.

X.

X.

Om
Skrivter i Insekt-Læren.

af

Hr. Professor Joh. Chr. Fabricius.

Da han udgav sit System, besværede den udødelige Linné sig allerede over Mængden af Ord i Entomologien. Hvad vilde han vel sige nu, da vi ved tiltagende Alder ere blevne saa meget snaksommere, og ofte fylde hele Bind med det, hvoraf det egentligen sande og ny maaskee kunde rummes paa eet Blad. De Tydske ere især faldne i denne Feil. I intet Land er der i de nyere Tider skrevet meer over Entomologien, end i Tydskland, men heller ikke i noget Land mere uvist, vaklende og usandt end just der, uden at melde om de mange Slags Igientagelser, Oversættelser, Udskrivninger. Vel kan det ikke nægtes, at nogle Skribenter have virkelig sand Værdie; men deres Antal er i Sandhed yderst ringe; og de fleste Skribenter synes ogsaa nu at ville tiltvinge sig Værdie, ikke ved Naturens Undersøgelse, ikke ved egne Iagttagelser, men blot ved deres Maleres og Kobberstikkeres Arbeider.

De forlade Systemet, de forlade den egentlige Jagttagelses Aand, og ere tilfreds med en vaklende og uvis Kundskab af Kobbere, der dog aldrig i Anvendelsen kan blive tilstrækkelig.

Blandt de tydske Skribenter i Entomologien staaer Roesel langt over de andre. Ved egne Jagttagelser dannede han sig Inddelinger, der især grunde sig paa Forvandlingen, og derfor ikke ere at foragte. Han undersøgde selv, og alt, hvad han skrev, har ganske Præget af Sandhed og Tilforladelighed, omendskiønt hans Stil blev noget vidløftig for at fylde Arket. Hans Kobbere ere tillige fortræffelige, nøiagtige og tilforladelige, uden at være kostbare.

Men Forfatterne af den Wienske Fortegnelse (des Verzeichnisses der Schmetterlinge der Wiener Gegend, 1776) vilde maaskee have ladet Roesel langt efter sig, saavel ved større Nøiagtighed i Inddelingen, som ved talrigere Mængde af Arter, naar deres Værk havde naaet dets fulde Vidde og behørige Udarbeidelse. Det er egentlig kun Beenradet for den følgende Bearbeidelse, hvilken ved mange Omstændigheder blev ikke blot opholdt, men desværre ganske afbrudt. Men dette blotte Udkast selv viser Naturgranskerens Aand og Jagttagerens skarpe Øie.

Esper har ligeledes Fortieneste af Tydsklands Entomologie, men maae dog vige de foranførte. Jeg kan ikke sige ham ganske frie for Vidløftighed og Igientagelser, og jeg finder hos ham meget mindre eget,

meget

meget mindre nyt, meget mindre det faste Øiesyn, som egentlig er nødvendigt for Natur-Granskeren.

Desuden findes hist og her adskillige smaa Afhandlinger indrykte, som have virkelig sand Værdie. I sær er der Naturforscher rig paa saadanne, der bidrage til enkelte Arters Bestemmelse.

Derimod finder jeg hos de øvrige tydske Skribenter i Entomologien ikke allene en uudstaaelig Ødselhed med Ord, og mange Slags og mangfoldige Igientagelser af Beskrivelser og Kobbere, men især en synderlig Uvished i Bestemmelse af Klasser og Ordener, vaklende Charakterer for Slægterne, som blot grunde sig paa det udvortes Udseende, og en derved yderst tvivlsom Nomenclatur. Beskrivelser over Arterne ere nu og da ikke slette, Kobberne ofte nøiagtige, men Arternes Tilbagebringelse til Slægter, og Slægternes under Ordener og Klasser overmaade vaklende og ofte i Sandhed latterlig.

Schneiders neuestes Magazin für die Liebhaber der Entomologie ersten Bandes zweites Heft gav mig Anledning til disse Betragtninger, og giver Beviser nok for det anførte.

Den første Afhandling indeholder en Fortegnelse og Beskrivelse over de i Forfatterens Samling værende Coccineller, hvori han bestræber sig at bringe de adskillige Art-Forandringer tilbage til deres Arter. Vist nok have vel nogle Art-Forandringer indsneget sig som Arter, men, saalænge vi maae hente

Kiendetegnene allene fra Flekker og Punkter, lade Arterne sig neppe nøiagtigen bestemme. For mange Aar siden, da jeg først begyndte at udarbeide Systemet, forsøgde jeg at bestemme de haardvingede Insekter, uden at tage Farverne til Hielp. Jeg havde og virkelig bestemt nogle Hundrede eller meer, men, ved den tiltagende Mængde af Arter, bleve Vanskelighederne ideligen større, og jeg maatte forlade et Forsøg, som jeg ikke kunde udføre.

Herved kunde man fremsætte det Spørgsmaal: hvad er det, som udgiør en egen Art? Det Begreb vi endnu have om Forskiellen mellem Art og Udart, eller Art-Forandring, er endnu meget vaklende. Selv den Sætning, at de Dyr, som forene sig til Forplantelse, skulle være af samme Art, er vel ikke saa ganske vis. Endog i den første Klasse af Dyre-Riget haves det mærkværdige Exempel af Hesten og Æslet, og omendskiønt de ved deres Parring frembragte Unger ere ufrugtbare, er dette vel intet egentligt Beviis for, at de ved saadan Parring avlede Unger i de nedre Klasser ligeledes skulle være ufrugtbare, da vi kiende den uendelige Mangfoldighed i Naturen. Ved Fuglene synes det allerede at gaae videre. Og maaskee kunde den uendelige Mængde Arter i de nedre Klasser heraf fremkomme.

Coccinellerne parre sig ofte paa denne Maade. Jeg finder for Exempel ofte Coccinella 2-punctata i Parring med Coccinella 4-pustulata. Men skulde

de

de derfor være af samme Art? Jeg troer det virkeligen neppe. Af en saadan Parring maae nødvendigen igien en forskiellig Afkom fremstaae, der danner Middel-Arter, hvilke maaskee med Tiden tabe sig, maaskee og vedligeholdes. Det er umueligt at adskille alle disse, og endnu umueligere tydeligen at bestemme dem, saalænge Kiendetegnene hentes fra Flekker og Pletter, der i og for sig selv ere saa særdeles ubestemte. Hr. Schneider har vel sammenkastet mange Arter som Art-Forandringer, men han har ikke angivet nogen differentia specifica, hvorved vi kunne blive i Stand til at adskille disse sammenbragte Art-Forandringer fra de øvrige. Indtil vi naae dette, er det maaskee raadeligere at beholde dem som Arter, da Kiendetegnene ere tilstrækkelige til at adskille dem.

Den anden Afhandling indeholder en Fortegnelse over Slægten, Cryptocephalus. Inddelingen i Clythra og Cryptocephalus var maaskee at bruge, omendskiønt de synes at gaae alt for nær i hverandre. Endnu feile vi Kiendetegn til at adskille dem som Slægter. Imidlertid vilde det være mig behageligt, naar Forsvarerne af Slægten Clythra vilde nøiere undersøge dens Æderedskaber. Maaskee opdagede de virkelige Kiendetegn, mig har det ikke villet lykkes. De anførte faa nye Arter af denne Slægt ere nu alle beskrevne og optagne i det ny System. Synderligt forekommer det mig, at Hr. Schneider slet ingen diffe-

rentia specifica anfører, da den dog er saa nødvendig til at adskille Arterne.

Forsøget af Hr. Meyer i Gøttingen at forene det Linneiske System med mit fortiende virkeligen ikke her igien at aftrykkes. Saadanne Forbindelser ere efter Sagens Natur alletider forgieves, da ethvert System har dets egen særdeles Grundsætning, som ikke passer for det andet. Saadanne Afdelinger lade sig let giøre, men ved Udførelsen vise sig snart uovervindelige Vanskeligheder. Hoved-Afdelingen selv, alata og aptera, finder ikke Sted i Naturen, og i alle Under-Afdelinger af de Vingede, finde vi uden Vinger ikke enkelte, men i Mængde. Det er dog virkeligen urigtigt, at kalde haardvingede Insekter med sammenvoxne Vingedekker (elytris connatis), hvoraf der findes en saa betydelig Mængde blandt Cucullionerne, Tenebrionerne, Caraberne og andre: Insecta alis quatuor, superioribus crustaceis suturaque recta; og saaledes i alle øvrige Afdelinger. Hvorledes kan Hr. Schneider i Alvor ønske, at jeg skulde lægge mig til Grund en saadan ikke allene vaklende, men virkeligen urigtig Inddeling.

Endnu mere vaklende, uvist, og intet sigende er det næst følgende Spørgsmaal angaaende at inddrage nogle som det synes overflødige Slægter af det Fabriciusske System. Naar jeg vil bedømme Gyldigheden af en Slægt, maae jeg dog giøre det efter Reglerne for det antagne System, og efter de givne

Kiende-

Kiendetegn, og ikke blot efter den udvortes Lighed. Latterligt var det, om jeg vilde dadle Linné, fordi han havde giort egne Slægter af Kuhnia og Zoegea, omendskiønt den første er Eupatoriis og den anden Centaureis saa meget lig. Efter Grundsætningerne for hans System og hans Inddeling var det nødvendigt. Stenocorus er rigtig nok nær beslægtet med Cerambycibus, imidlertid har jeg fundet tilstrækkelige Kiendetegn for at adskille den. Ved Spondylis seer han vel, at de tvende Arter af denne Slægt ere af forskiellige Slægter, men han er meget raadvild, hvor han vil hen med dem. Slægten er derfor ikke allene ikke overflødig, men der kommer endnu en ny dertil, hvilken jeg i den ny Udgave af Systemet har indrykt under Navn af Upis. Slægten Notoxus indeholder vel nogle haardvingede Insekter, som ikke høre derhen. De udgiøre formodentlig en ny Slægt, hvis Kiendemærker ikke ere mig tilstrækkeligen bekiendte. Ganske vilde jeg ikke udelade dem, og jeg regnede dem med til Slægten Notoxus, ligesom jeg regner Pausfus Linnéi med til Slægten Cerocoma, ikke fordi de høre derhen, men som endnu ubestemte Slægter, hvorpaa jeg ønsker at giøre sande Entomologer opmærksomme.

Hvorfor Hr. Schneider har en saadan Uvillie mod de Slægter, som kun indeholde een Art, begriber jeg ikke. Vi have jo i alle Klasser af alle Natur=Riger saadanne Slægter, hvorfor da ikke ved Insekterne?

Med Tiden kunne vel og Arterne i disse Slægter blive flere, hvilket allerede ved adskillige har været Tilfældet. Han vilde imidlertid gierne udelukke dem, kun veed han ikke ret, hvor han skal hen med dem. Indtil han finder Plads til dem, giøre vi vel bedst i at lade dem blive som de ere.

Derefter følge Rehns Bemærkninger over nogle sieldne haardvingede Insekter, besynderlig saadanne, hvis Slægts-Net synes noget tvivlsom. Der ere vel og nye Slægter deriblandt. Nogle af dem kiender jeg allerede, har undersøgt og bestemt dem. Andre feile mig endnu, som især Dorkatoma. Chrysomela cruciata, Bovistæ og de derhen hørende synes vel og at danne en egen Slægt, hvilken jeg dog ikke endnu er i Stand til behørigen at bestemme. Men havde det ikke været bedre, at Hr. Rehn, i stedet for at skrive disse Bemærkninger, havde selv nøjere undersøgt disse Insekter, da han dog har havt dem i nogen Mængde, og da bestemt dem med Fasthed og Vished efter det ene eller det andet System.

Til den næste Afhandling om nogle af den Schultziske Samling ved mig tilforn optagne Insekter kan jeg ikke sige meget. Doctor Schultz var en fortræffelig Mand, en varm Ven og en ivrig Naturforsker. Skade, at han ved mange Ubehageligheder i sin Stilling blev saa tidligen bortreven fra sine Venner og Videnskaben. Aldrig kunde han opofre sig den ganske og med fuldkommen Rolighed, han vilde

ellers vist have udrettet mere. Bearbeidelsen af Conchylierne i den yderst vigtige Samling tilhørende den særdeles fortiente Dr. Bolten er vel hans vigtigste Værk. Skade er det at han ei bragde det til Ende, og jeg frygter næsten, at det ganske bliver liggende, som saa mange andre forladte og ufuldendte Arbeider.

Vist nok har jeg vel undertiden optaget to Gange det samme Insekt. Ved den Mængde beskrevne Insekter paa adskillige Reiser og i forskiellige Samlinger, er Tilfældet meget let mueligt, især i de vidtløftigere Slægter. For tyve Aar siden kunde jeg med fuld Vished erindre, om jeg tilforn havde seet eller beskrevet et forekommende Insekt eller ikke. Nu derimod er det ikke alletider meer saa, og i de store Slægter oversees en Art alt for letteligen. Imidlertid er Skaden af en saadan Igientagelse ikke af synderlig Betydning, og lidt efter lidt findes dog Feilen.

Det sidste Stykke er endeligen Kugelann's Fortegnelse over de i nogle Egne i Preussen hidtil opdagede Arter haardvingede Insekter, men hvoraf allene en meget liden Begyndelse er aftrykt, om hvilken intet lader sig sige. Forfatteren synes at være en ivrig Samler og en kyndig Naturforsker. I den korte Fortale lover han os nogle nye Slægter, hvorved han anfører, at Æde-Redskaberne ikke tilbyde de eneste Slægts-Mærker. I det Hele har han vel ikke heri Uret. Vi maae endnu have flere Systemer i Entomologien, og jo mere vi undersøge alle Insekternes

Dele i Hensigt til Systemet, saa meget mere vil det Hele vinde; men den første Grundsætning for Systemet maae ikke tabes af Sigte, nemlig, at Charaktererne for alle Slægter tages af de samme Dele. Dette maae blive Grund-Pillen for ethvert sandt System; thi de forskiellige Legemets Dele lade sig slet ikke sammenligne. Desuden er enhver Art i en eller anden Deel forskiellig fra de andre, og hvo siger, hvor man skal blive staaende. Jeg faaer saa mange Slægter næsten som der ere Arter. Denne Sætning, som allerede saalænge har været fastsat i Botaniken, er det, som giver Plantelærens Systemer en saa stor Overvægt over Systemerne i de øvrige Naturens Riger. Ingen falder det nu letteligen ind at tage sine Slægts Charakterer snart fra Roden, snart fra Bladene, snart fra Blomsterne. Det var overhovedet at ønske, at vi i alle Dyre-Rigets Classer kunde tage Charaktererne af Æde-Redskaberne for at danne et fuldstændigt Heelt. Jeg er overbeviist om, de vilde give os dem baade fortræffelige og tilstrækkelige. Min udødelige Lærer Linné, hvis Undervisning jeg har Tilbøieligheden for, saavel som de første Grunde i Naturhistorien at takke, indsaae dette meget vel. Han antog dem derfor hvor han kunde, nemlig ved Pattedyrene, og af alle Dyre-Rigets Classer er hos Linné ingen, hvor Ordnerne og Slægterne ere naturligere og fortræffeligere. Ved de øvrige tillod Mængden af hans Arbeide ham ikke at naae dem og han maatte

over-

overlade det til hans Efterfølgere. Og jeg tvivler ikke paa, at vi jo lidt efter lidt ville faae dem indførte ogsaa i de øvrige Klasser.

Om Bearbeidingen selv lader sig intet sige. Han har blot anført 2 smaae Slægter, nemlig Lucanus og Sinodendron, hvilke ere begge tilstrækkeligen bestemte og tydelige. Saadanne Faunæ saavel som Monographier kunne i Entomologien blive nyttige, men de maatte da ikke som de fleste, vi have faaet i de nyere Tider, indeholde et blot, tørt Navne-Register. Jeg vilde derimod forlange af dem:

1). En fuldstændig Undersøgelse og Bestemmelse af Slægts Kiendemærkerne for enhver Art, da Mængden af Arter er mindre, men Antallet af Individuer gemenligen tilstrækkelig. Enhver Afvigelse fra den givne Slægts Charakter maatte anmærkes, for nøiagtigen at bestemme, om den er tilstrækkelig til Bestemmelsen af en ny Slægt. Vi bør endnu have flere Slægter i Entomologien. Jeg seer og tydeligen nogle blandt de gamle, hvilke jeg endnu ikke har kunnet naae. Saaledes synes Tritoma dubia, morio og flere, ligesom og Chrysomela coccinea, bovistæ og andre at være i Slægt forskiellige fra dem, med hvilke de nu ere blandede. Den fuldstændige Bestemmelse af disse Slægter var en sand Fortieneste af Entomologien.

2). en kort men tydelig differentia specifica især ved nye Arter eller saadanne, hvis Bestemmelse endnu

nu er uvis, vaklende og utydelig. De vidløftige Beskrivelser af allerede tilstrækkeligen bekiendte Insekter kunne derimod gierne udeblive.

3). En nøie Jagttagelse af de forskiellige Forandringer af Kiønnet, i Bygning, Farve ved enhver Art. Denne Tilbagebringelse af de forskiellige Forandringer til deres Art udfordrer en i flere Aar fortsat opmærksom Jagttagelse, som vi ikke med nogen Vished kunne foretage i Samlinger eller Studeerstuer. I Linnés Hymenopteris vilde en nøie Undersøgelse i denne Hensigt være nødvendigst, efterdi Kiønnenes Afvigelse ere blandt disse tydeligst og størst. Mig er det sandsynligt, at mange af disse Forskielligheder i Kiønnene have indsneget sig som Arter.

4). Endelig ønsker jeg en tydelig fast Synonymie. Mange have vel ikke den Mængde Bøger og Skrivter, som behøves til en fuldendet Sammenligning af alle Skribenter. Det jeg ønsker er derfor, at intet Synonymon anføres allene af andre, men heller udelades, naar man ei har Leilighed selv at efterslaae og sammenligne det.

Paa denne Maade kunne saadanne Fauner og Monographier blive virkeligen vigtige for Entomologien, da derimod deres Indflydelse paa Videnskaben, eftersom de nu indrettes, pleier være meget ubetydelig.

XI.

XI.

Udtog
af
Hr. Paulsons Dagbog
paa hans Reise i Island fra Begyndelsen
af Mai Maaned 1792.

Den 1 Mai saae man først her paa Øen den bekiendte Trækfugl Grágæsen (Anas, Anser) i smaa Hobe ankomme trækkende fra Syd; efter kort Ophold paa det tørre, rimelig for at tage lidt Hvile, tog den Veien Nord efter over Fieldene, for at komme til Nordlandet, hvor den dvæler i nogen Tid ved ferske Søer og smaa Elve, da den siden bliver borte, og sees ei førend henimod Efteraaret.

Den 2den besaae jeg den paa det faste Land kort herfra liggende, og blandt fremmede bekiendte, Laugarnæs Laug [1]).

Laugarnæs, Annex til Reikevigs Domkirke, ligger paa en liden, af svære Basalt-Piller bestaaende Udhuk, tæt ved Søen i Sydvest fra Widøe; Jordbunden i og omkring samme er Leer og grusagtig, deels moradsig, med smaa Hængedynd imellem; strax Sønden for Gaarden er en temmelig stor Mose, hvis Længde strækker sig fra S.O. til N.V.; denne er paa

3 Si=

---

[1]) See Paulsens og Olavsens Reise pag. 899. og 915.

3 Sider omgiven af høie Brinke (isl. Melhólar), af grov Graasteen, og sort Sandgrus, hvoriblandt findes løse Stykker, umoden Lava, imod N. V. ender Mosen, med en middelmaadig høi Sandbanke, hvorpaa Søen bryder; For Resten er denne Mose rig paa Brænde-Tørve, som og aarlig benyttes fra Laugarnæs. Høit oppe i Myren, omtrent 1000 Skridt fra Søen, fremkommer et koldt Vandspring, hvilket har nedgravet sig giennem det underliggende Tørve Lag, løber saaledes giennem en dyb Rende nogen Vei, indtil Bunden med et ophøies, og en Duksteens-Klippe skyder sig midt op af Vandet; her findes det første hede Vandspring, der har banet sig Veien op igiennem en Sprække, og formodentlig er det her man forfulgte det hede Vandspring, see V. Trøils isl. Resa pag. 256. Klippen er heel og holden en Afsætning af det varme Vand, og bestaaer af sortebrun-, blaae, rød, og hvidgulagtig samt grøn Leer, i skiferagtige tykke Lag, hvis Sammenhæng er saa liden, at den knap maae vedrøres uden at falde i smaae Stykker. Inden i er denne Klippe heel opfyldt med smaa Hulheder og Kanaler, hvori Vandet deels har rindet før, deels rinder endnu; disse ere inden i belagte med en hvid Skorpe, og smaa hvide Druser, der under Microscopet see ud som Buskvæxt, og ere formodentlig af Kiselagtig Natur, og samme Slags som Producterne fra Geiseren l. cit. pag. 231. Disse ere ellers naturligvis hvidere og renere end Skorpen selv, der tildeels beklæder

Huul-

Huulhederne indvendig, og tildeels og den ydre Overflade af Hvere-Klipperne. Omtrent 86 Skridt her neden for, opvælder kaaghedt Vand, deels op af Rendens egen Bund under Vandet ved den nordere Bredde, deels i Form af en Kilde paa samme Side tet ved Renden; da dette Væld synes yngre, forekommer her ikke synderlig af den før ommeldte hvide Skorpe. Længere ned, henved 34 Skridt ved den søndere Bredde fremvælde smaa køghede Vandspring op af en jevn Klippe af samme Beskaffenhed som den første, og strax neden for bliver Renden bredere og danner en lille Søe, der almindeligen bruges til Vaskersted, da man imidlertid kan opslaae et Telt paa en tet ved liggende Græshøi Laugarhól kaldet, ifald man vil blive her Natten over; neden for dette Sted bliver Vandet immer koldere, saa at omtrent midt imellem Laugarholen og Vandets Udløb i Søen er Varmens Grad passende til det menneskelige Legeme; hvorfor alle de der besøge denne Løig, bade sig sammesteds: den meste Uleilighed der møder ved samme, er det paa Bunden sig sættende Mudder, hvori man ofte bliver hængende, med mindre man tager sig i agt; endeel Mennesker ere og af Uagtsomhed blevne borte i Badet, rimeligt af Blodets Rarefaction, naar man sidder for længe paa slige Steder. Paa det Sted, hvor Folk almindelig bader sig, opholde sig et eller flere Par Odinshaner (Tringa lobata), disse skal endog komme saa høit, at man ei kan holde sin Haand i Vandet der,

hvor

hvor de svømme med fuld Behag; der skal og efter Folkes Beretning findes Aal, endog ovenfor Hveren, men kuns døde, efter at have igiennemvandret det hede Vand. Chymisk kunde jeg ikke undersøge dette Vand, da mig fattedes alle Nødvendigheder dertil; at dømme af Smagen, holder det intet Metallisk, undtagen lidt Jern, det er klart og reensmagende, og lugter lidet efter Svovel; Paa et til den Ende medbragt Glas-Hydrometer fandtes Tykheden af det kolde Vand ovenfor Hverene at være $5\frac{1}{2}°$; i den mellemste Hver sank det $9°$, men kuns $5°$ i det samme Vand afkiølet; Vandet ved Laugarholen neden for den sidste Hver holdt $7\frac{1}{2}°$ varmt, $5\frac{1}{2}°$ koldt; Her steeg Qvægsølvet i Reaumurs Thermometer i 1 qvart. Tid fra $7°$ i fri Luft, til $45\frac{3}{4}°$ over 0 nemlig:

I 1ste Minut til -	$22°$	I 8de Minut til -	$43\frac{1}{2}°$
- 2den - - - - - -	$29\frac{1}{2}°$	- 9de - - - - - -	$44\frac{1}{4}$
- 3die - - - - - -	34	- 10de - - - - - -	$44\frac{1}{2}$
- 4de - - - - - -	$36\frac{1}{2}$	- 11te - - - - - -	45
- 5te - - - - - -	40	- 12te - - - - - -	$45\frac{1}{4}$
- 6te - - - - - -	42	- 13de - - - - - -	$45\frac{1}{2}$
- 7de - - - - - -	43	- 14de - - - - - -	$45\frac{3}{4}$

I den mellemste og øverste Hver steg det fra $14°$ Varme i fri Luft, til $51°$ nemlig:

I 1ste Minut til -	$29\frac{1}{2}°$	I 8de Minut til - -	$49\frac{1}{4}°$
- 2den - - - - - -	38	- 9de - - - - - -	$49\frac{3}{4}$
- 3die - - - - - -	43	- 10de - - - - - -	$50\frac{1}{4}$
- 4de - - - - - - -	45	- 11te - - - - - -	$50\frac{1}{2}$
- 5te - - - - - - -	47	- 12te - - - - - -	$50\frac{3}{4}$
- 6te - - - - - - -	48	- 13de - - - - - -	51
- 7de - - - - - -	49	- 14de - - - - - -	51

Luften var jevn tyk, med en sagte Vesten Blæst eller Utræne (Havgul) og Varmen om Middagen mod Solen 14°, Barometret fra Dagen før staaende paa 28 Tom. 4'', men begyndte om Eftermiddagen at falde. At Varmen her, saavel som i andre Hverer ikke til alle Tider er lige, beretter man i Almindelighed, selv fik jeg Leilighed at erfare det den 29de næst efter, da Varmen i den mellemste befandtes at være 52°, da Hydrometret dog ei sank meer end til $8\frac{1}{2}°$, ved Laugerholen derimod, var Varmen kun 41°; Veiret var næsten klart med en stiv N. V. Vind, og Varmen kun liden; Barometret mellem 9 á 10 Linier over 27 Tommer. Ingen af disse Hverer ved Laugarnes spruder, men kun vælder sagte op med smaae Bobler og en susende Lyd, hvori man mærker dog noget Periodisk, da det holder aldeles op imellem. Den af v. Troil efter Horrebow anførte besynderlige Egenskab, at nemlig Vandet af disse Hverer, sat i et Kar, skulde paa samme Tid, som Hveren spruder eller vælder op, yttre samme Bevægelser, har jeg ikke kunnet bemærke

ved denne. Med et dertil indrettet Compas, og et samme Dag efter en rigtig Meridian sat Uhr, fandt jeg Misvisningen paa den forbemeldte Laugarhol at være 3½ Streg Nordvestlig. Her hørte jeg først i dette Foraar og saae forommeldte 2den Mai Spoen (Scolopax phæopus).

Den 3die blev man først Kioen (Larus Parasiticus) vaer her paa Øen, denne jager meget efter Æderfuglens Æg, og istæden for at alle Rovfugle, som Ravnen, bortfløtte Æggene af Reden, lader denne dem ligge urørte, hugger et Hul paa dem, hvorpaa en heel Hoben Kioer samles omkring Reden; og æde sig mæt uden mindste indbyrdes Uenighed, men for at faae Æggene, naar Æderhunnen ruer, ere de end- og saa ubarmhiertige med forenede Kræfter at antaste hende, indtil hun maae stige ud af Reden; Nu be- gyndte og Æderfuglen Hobevis at sidde oppe paa Øen tæt ved Stranden, om Flodtiden, især samles den did hvor Søen i de smaae Viger ere meest stille og Stran- den sandig. Skollafingrin (eqvisetum vernum) i Blomst.

Den 8de fandt jeg de første Æg her paa Øen af Tialdr (hæmatopus ostralegus) de vare kun 3. Den- ne Fugl er af alle den meest listige i Henseende til sine Æg; længe før man nærmer sig Reden, flyver den tæt til een, giør sig der saa ynkelig, som dens Æg skulle være der, kryber med udslagne Vinger frem og tilbage, og er færdig at giøre en Dov med sit

Skrigen

Skrigen, der er omtrent at ligne som naar 2 Jernstykker slaaes sammen.

Den 12te og der ved Lag begyndte Ederfuglen parvis at spadsere oppe paa Øen, dog meget adspredt og usædvanlig skye, som dog ikke er at undres over, saalænge den ei begynder at lægge sine Eg. Skarfakál (cochlearia officinalis) i Blomst, og siden af og til hele Sommeren.

Den 16de fangede man her først de saa kaldte Lunder (Alca arctica) i der tillagte Garn. Denne Fugl, hvilken vi i forrige Sommer traf i Mængde paa Søen ved Hetland og Færøe ankommer tidlig i Mai Maaned her til Landet, holder sig især hen til Øerne og de Steder hvor Stranden bestaaer af store nedfaldne Klipper (isl. Urd); den lægger sit ene Eg i dertil indgravede Huller i Jorden, eller imellem Strand-Klipperne, hvor ingen kan naae dem; først den er kommen, seer man den at besøge sine Huller fra forrige Aar, og udrense af samme det Snaus, som før har fyldt disse om Vinteren, derpaa bliver den borte en kort Tid, til den igien indfinder sig, og lægger Eg; Hannen holder sig flokkevis paa Søen udenfor, men Hunnen kun om Ebben, især naar Veiret er stille, da den i hastig paakommende Ufred har meget ont med at frelse sit Liv ved Flugten, om Vandet ikke er høit; Saavel deres Vinger som Rumpe ere i Proportion af Kroppen meget kort, derfor seer man dem i det samme de krybe ud af sine Huller, at sætte sig paa de høieste

Stene og Klippe=Spidser, for desbedre at kunne tage Flugten, naar behøves; Da Lunden deels er en af de lekkerste Søefugle til Føde, deels forderver Jorden ved sin Graven, forøder man dem af alle Kræfter, end= og paa Westmannøe skal Lundefangsten være en af Indbyggernes fornemste Nærings=Veie, til den Ende passer man paa om Floden naar Hunnerne ligge paa, og breder udslidte Torske=Garn oven over deres Bo= liger, der ere saa tæt ved hinanden, at man vel maae tage sig i agt for ikke at falde ned igiennem Jorden, inden man veed et Ord af, og faae brækkede Been. Fuglen bliver hængende i Garnet, og paa denne Maade fanges en heel Deel. Man fanger dem og med Hænderne i stille Veir, hvor Stranden er steenig, da de saa let tabe Flugten og falde ned imellem Ste= nene; desuden opgraver man med en dertil indrettet Spade deres Reder, og paa den Maade fanger dem, saavel som deres Æg, der smage trannede, og Unger som kaldes Lundapisia, og ere meget fede; de fanges og ved at række dem Enden af et stykke Træ, Tende= Baand eller Kiep ind i Hulen, da de ere meget grum= me, bide de saa fast heri, at man let kan trække dem heelt ud af Hulen; de dræbes ved et par Gange at dreie deres Hals om; Kiødet spises, som sagt, enten lavet til Suppe, ferskt kogt, eller best stegt i Smør, efter at Fierene og Dunet er afplukket, nogle bruge at sætte Kroppen paa et Spid, og svie den over Ild, og imellem skrabe Hammen op med en Kniv; andre trække

Hammen

Hammen af, stoppe Bugen ud med Høe, under Kogningen trækker dette den trannede Fedme ud af Kiødet, som derved bliver reensmagende, skiønt noget tørt. Fier og Dun bruges til Underdyner. Ved og omkring Lundernes Boliger (paa Isl. Lundabæir) bliver Jorden saa overmaade feed, at sammesteds qvæles alt Græs, undtagen Arre (Alsine media) hvilken reent bedækker samme, og voxer til uhyre Størrelse; Ved at gaae over slige Steder er man færdig at glide et heelt Stykke Vei, som paa det glatteste Leer; Under, at denne Jord ingensteds opgraves og anvendes til Gødsel, da dens Fedme dog blot hidrører af Fuglenes Exkrementer. Disse Boliger, saavelsom Stenene nedenfor i Stranden, og Lunden selv vrimler af den saa kaldte Lundalus (Pedic. arcticæ) hvilken gierne opsøger de blottede Steder paa Mennesker og andre Dyr, æder sig ind giennem Huden, og forvolder slemme Saar og en stærk Svien.

Den 19de saae jeg først Steindepil (motacilla Oenanthe) der helst holder sig ved og omkring gamle Giærder og ledige Fæe-Huse, samt middelmaadig høie Klipper, hvor man undertiden finder dens Rede; det er artigt at see, hvorledes denne nysselige Fugl spøger med Katten; denne jager især om Morgenen tidlig efter denne og andre smaa Fugle, kryber frem i Græsset og under Veggene, men ikke saa snart bliver Steendolpen Katten vaer, førend den flyver lige over samme, springer op og ned foran og omkring Katten,

og imellem holder en lang Tid stille i Luften, lige over Kattens Ryg, og da denne ved et Spring vil tage Fuglen, er samme saa høit oppe, at Katten veed ei selv hvor den er bleven af, ofte bliver dog Katten Mester og belønner Steendolpen sit Spøg. At man paa Nordlandet skulle være uvidende om den Skade denne Fugl giør paa Malke-Kreaturenes Iver, i følge den brave Mohrs Beretning, er ikke saa rigtigt, da man allevegne beskylder den derfor, uden at vide, hvorledes den bærer sig ad, eller om Sagen i sig selv er rigtig. Det Islandske Navn Steindepill faaer den af sin Stemme, der lader, som man slog tvende smaa Stene sammen. Denne Dag fandt man det første Æderfugle Æg her paa Øen; denne Fugl begynder nu at spadsere silde om Natten op omkring Husene, men holder sig til Søen om Dagen.

Den 20de vare Ranunc. acris og caltha palustris almindelig i Blomst, men begge næsten acaules, begge kaldes af Indbyggerne, saavel som flere icosandrister og polyandrister, med det fælles Navn Solei. Fandt man 3 Æg af Stelken (Scolop. tetanus) der lægger dem paa samme Steder som Hæmat. Ostralegus, hvilke 2 Fugle har mere tilfælles.

Den 21de blomstrede Eryoph. polystacium, Juncus campestris og pilosus, Osmunda lunaria, Alchemilla vulgaris i største Mængde endog i Hiemme-Marken, men langt mindre af Væxt, end den der voxer til Fields; samt carex capillaris (Spicis florentibus

rentibus omnibus erectis, fœmineis fructiferis pendulis, omnibus atris). Samme Dag hørte man først til Krien (Sterna hirundo) som blev angivet at være usædvanlig tidlig. Man paastaaer ellers i Almindelighed, at saa snart Krien eller Ternen lader sig høre paa Landet, skal Laxen være kommen til Mundingerne af Elvene, men hvad Overeensstemmelse der skulde være i saa Fald mellem disse forskiellige Dyr, indsees ei; men at Rognkelsen tager bort i samme Forhold, som Laxen nærmer sig til Landet, er troligere, da den førstes Indvolde er en lekker Spise for de fleste Fiske. Sandloen (charadrius hiaticula) saaes denne Dag i store Hobe siddende paa adskillige Skiær, tæt ved Landet, men forsvandt nogle Dage efter.

Den 23de Formedelst nu indfaldende Regn samledes Æderfuglen alt meer og meer stadig oppe paa Øen, og begyndte at giøre Æg.

Den 26de blomstrede Hippuris vulgaris, Rhodiola rosea (Burnrót, Blódrót) som i stor Mængde voxer allevegne i Strandklipperne paa Widøe, imod Sønden, Cochlearia derimod meest imod Norden; den førstes Blomst varierer meget i Farven, gul, grøn og rød; Leontodon taraxacum, Silene acaulis (Lambablóm) som varierer med hvide og purpurrøde Blomster; Almindelig voxe de som Statice armeria, med sine mangfoldige Rødder, forenede med en Hovedrod, der gaaer meget dybt; Denne, men ei Roden af Statice armeria, kaldes Holtarót, og bruges paa den af

Mohr under Statice anførte Maade; Cardamine pratensis (Hrafnaklucka) i Overflødighed saavel i Tunet, som omkring paa Øen; denne herlige antiscorbutiske behagelig bittre Urt burde bedre benyttes; til denne Tid begyndte og Eqvisetum arvense caule sterili (Vallar ellting) at skyde frem.

Den 29de besaae jeg, som her ovenfor er meldt, Laugarnæs Laug, og fandt der, foruden nogle før omtalte, samt Taraxacum alt i Free; Draba verna, Carex atrata, Anthoxanthum odoratum, Sherardia arvensis, Eqvisetum limosum og Potentilla verna i Blomst. Den lille Søe, hvor Heden var over 45°, var fuld af ulva latissima, conferva rivularis og Fontinalis.

Fiskeriet.

I den almindelige Beskrivelse af Gulbringe Syssel, under Martii Maaned, hvoraf Udtoget endnu ikke kan nedsendes, meldes, at Vinter Værtiden skal her i Fiskeværene endes den 12 Mai, undertiden holder Torskfiskeriet op længe før, undertiden er til den Tid det beste Fiskerie, og ofte varer samme over den bestemte Dag; denne Gang holdt det op noget før, og man begyndte alt at fange Kullen (Gadus æglefinus, isl. Isa) den 9de i Maaneden, hvis Mave befandtes at være fuld af ammodytes tobianus (Sand- og Trønu-sili); dog fisker man altid endeel Torsk med i Vaarværtiden.

Paa Mandtalstingene, som holdes i denne Maaned, maae Søebønderne opgive hver det Antal af Baader der roe paa hans Gaard i Værtiden, samt deres Løt, for derefter at indkræve Mandtalsfisken; af de indkommende Lister seer man tydeligst hvor uselt Fiskeriet har været i denne Værtid, hvilket er desto mere trykkende for de fattige Bønder, da de skal svare Jords-Afgiften til Kongens Foged i Fisk, og et Skpd. betales kun med 6 Croner, eller Courant 6 Rdlr. 36 ß. da den derimod til de Handlende er afsat for 15 Rdlr. Skippundet, ja vil i Aar stige endnu høiere; Paa Vatnsnes tæt ved Kieblevig er den stegen til 27 Rdlr. Skippundet, men den almindelige Priis er 24 Rdlr.

Det er før anført, at her i Vaarværtiden, som følger strax paa Vinterværtiden, fanges meestpart Kuller (gad. æglefinus), allerede den 9de i Maaneden begyndte de at fiskes, som sagt, og den 15de fik man endog 20 i Løt, tillige med nogle Titlinger eller smaa Torsk, (gad. callarius). Disse begge sværme paa samme Maade som Havtorsken. De fanges almindeligen med lang Line, ellers bruger man og Haandsnøre, med smaa Kroge paa, imod man paa Nordlandet bruger store Kroge, og hugger de fleste (Mohrs Isl. Naturh. pag. 65 og 68). Af Helleflyndrer (Plevronect. cynogl. og hyppoglossus) fanges kun lidt i denne Tid.

Den 14de i Maaneden blev her paa Widøe først lagt Smaaflyndregarn; denne Fangst drives nesten hele Sommeren med god Fordeel, tillige trækker man op i Garnet en Mængde smaa Canceres, echini og asteriæ, hvilke sidste især æde Flyndrene lige indtil Rygbenet, medens Garnet ligger i Søen; det samme giør og Marfloen (cancer pulex) der endog er saa glubsk, at den paa mange Steder havde ædt sig igiennem Haar og Skind af en liden Sælhund, der engang blev optrukken ved bemeldte Garn. De Flyndre Arter, man meest fisker her, skiønt meget forskiellige, kaldes under et Koli, og paa Østerlandet Lura, og ere gemenlig i Følgeskab med hinanden: Pl. platessa (Dan. Rødspette, isl. af nogle Karkoli) er temmelig bredere end den følgende, jeg tæller paa nogle Stykker: i Rygfinnen 69, i Brystfinnerne 12, hvoraf de 8 i Midten vare tokløvede, i Bugfinnerne 6, i Gatboretsfinne 51, i Sporfinnen 19 Radii, hvoraf de mellemste 14 vare tokløvede; Den kom i det øvrige overens med Autorernes Beskrivelser; Ryggen, eller den høire Side askegraae med sorte irregulaire smaae Skyer og høipomerants farvede Plætter, hvoraf de fleste ere aflange, og gaae tvers, med en hvidagtig Kant, disse gaae i en regelmæssig Rad, dog af ubestemt Tal, langs Ryg og Gatboresfinnen, og ved deres Rødder, paa Roden af Sporen er der altid 2; det næst bageste Tuberkel paa Hovedet er størst, og ofte anvoxet med det bageste. Strax foran ved Øinene var en kort cir-

rhus[2]), med ligesom et Rudiment til en anden. Iris var brandgul; Linea lateralis over Brystfinnerne halvringbøiet; Paa Dyret levende var Skiellene meget smaa med en lysere Kant, paa det døde blere de ligesom smaa Vorter halv ophøiede, den venstre Side var heel hvid; Størrelsen overmaade forskiellig. Pl. lingvatuloides (Oculis dextris, dentibus minutissimis subobtusis, ano sinistro, corpore oblongo, aspero) Isl. Koli og Lúra, er formodentlig den Varietæt Mohr nævner S. 72. Jeg tællede i nogle i Rygfinnen 80, i Brystfinnerne 11, alle tveekløvede, i Bugfinnerne 6, i Gatborsfinnen 63, i Sporen 16, alle tokløvede. Af denne falder en temmelig Mængde i Widøe Sundet, dog mindre end den forrige; Kroppen er lancetformig og kun skrubbet naar den stryges bag fra for til; Skællene ere smaa, runde, i Kanten mørkere. Hovedet ligner den forrige, men er glat og skiællet, uden Skæg, og Kiæverne nær lige lange, med smaa halvstumpe Tænder; Ganen og Gummerne glatte; Øinene mindre udstaaende, men noget større end de paa den forrige, Pupillen himmelblaae med en brandgul Iris; Gælle-Dekselet bestaaer af 2 Lameller, der bedække Gællehinden; linea lateralis gaaer lige efter Midten hen til Brystfinnerne, lige over samme er den ganske ringbøiet; Gatboret paa venstre Side midt imellem Bugfinnen og Gatborsfinnen; Finnerne af

[2]) Vel ei andet end Næseborets blode Pibe.

af samme Farve som Kroppen og radii heelt opskiæl-lede; den høire Side sortaskefarvet, den venstre gan-ske hvid; Størrelsen bestandigere; de sædvanligste ere fra Snuden til Roden af Sporen 8 à 10 Tommer, og mellem Ryg- og Gatborsinnen, hvor de ere bredest, 5 à 6 Tommer; Det hænder sig, at i bemeldte Flyn-dregarn optrækkes en eller anden af de smaa Rokker; den jeg fik, var Raja Fullonica (isl. Tindabikkia), kom nøie overeens med Hr. Sogne Præst Fabritii Beskri-velse i hans Fauna Grönl. dog vare de omtalte Plæt-ter, eller rettere Draaber paa Ryggen hvide, Pupil-len askegraae, iris albo-radiata, den fanges paa mud-ret Grund, og ædes ugiærne, uden af fattige Folk.

Udtog af Veirjournalen.

Saa nær som den 1ste om Aftenen, og den 2den om Morgenen har denne Maaned været uden Frost; dog har Vinden ofte været fra O. til N. omvankende; sielden meget stærk, men man kan sikkert slutte, at paa Nordlandet have været stændige Nordvinde, og den Kant belagt med Grønlandsk Is, hvilket og Beretningen der-fra midt i Maaneden bekræfter; Luften har nemlig som oftest hver Formiddag her været tyk fra S, ligesom Vinden skulle ville blæse fra den Kant; men altid har den været, især imod Aftenerne, klar over Vesten og Nor-derfieldene, og vist er det, at om Nætterne har det sted-se, saa ofte Luften har været klar, frosset til Fields,

hvor-

hvorpaa man og her paa Stedet angiver et sikkert Mærke, naar nemlig Vinduerne, efter en varm Dag og i stille Veir, henimod Solens Nedgang anløbe paa den indvendige Side med Dunster, skal der vist blive Frost den Nat, om ei i Bygden, saa dog til Fields. Varmen om Aftenen er bleven optegnet Kl. 11, men altid staaer Qvægselvet ved denne Tid lavest ved Solens Opgang gemenlig 2° lavere end Aftenen før, sommetider lavere, saasom Natten efter den 26de, da Qvægsølvet var synket til $1\frac{1}{2}$°^, ved Solens Opgang Kl. $2\frac{3}{4}$ f. m.; bemeldte den 26de havde man ellers et besynderligt Veir: Om Formiddagen blæste en sagte Østenvind, og Luften var næsten klar, om Middagen var det stille med 29°^ mod Solen, og en tynd Bakke i S. (Bakke kalder man her Skyerne, naar de som en Væg sidde tæt ned ved Horizonten) Kl. 2 e. m. var den sydlige halve Deel af Himmelen bleven skyet, med tillige et stærkt Søemister af samme Slags som det under April omtalte; Vinden blæste da tillige fra S. og N. saaledes at Sønden for Widøe var Vinden stiv Syd, og norden for samt længer ud til Havs stiv Nord, dette varede et par Timer, da Nordvinden maatte vige for den sydlige, som Kl. 6 havde dreiet sig om til V. med tiltagende Mister, der end videre bekræfter den Formodning, at dette Mister kommer ei her fra Landet; maaskee er det opstigende Søedunster fra det store Hav sønden for Island, der vel er det største i Verden; Den 31te var Luften opfyldt med tydeligt

ligt Jord- eller Landmister (dan. Støvtaage, isl. Mor), det havde en gulbrun Farve, og forsvandt om Eftermiddagen da Vinden gik til S., og blev afløst med det forommeldte Søemister og Regn. Hyllingar er et Luftsyn og en Art Morgana, hvorom jeg erindrer mig at have læst en Afhandling i den physikalske Aarbog, som nu er ei ved Haanden, der sees ofte i klart Veir med Utræne, eller, naar Vinden staaer fra Søen: smaa Udhukker, Baade, Øer, Skiær og Holme er ligesom ophøiede og hængende i Luften tæt ved Søen, og paa adskillige Maader forandrede i sin Figur, paa samme Maade som naar man staaer for et Vindue af Kronglas, og i adskillige Stillinger seer de udenfor værende Objecter af foranderlig Udseende. Paa Nordlandet sees dette endog langt fra Søen, og meget oftere end her; ventelig er dette Luftsyn almindeligere mod Norden end Sønden; Endnu sidst i Maaneden ere Fieldene saa bedækkede med Snee, at ingen kan reise, undtagen over det laveste.

Barometret høiest	Vidøe	28′, 6¼″	— Næs	28′, 9″.
lavest	— = —	27′, 3¼″	— = —	27′, 5″.
Forskiel	— = —	1′, 3″	— = —	1′, 4″.

Thermometret høiest	Vidøe	14° ∧	— Næs	10° ∧
lavest	— = —	1½° v	— = —	1° v
Forskiel	— = —	12½°	— = —	9°

Nord-

Nordlys	1 Nat	Solring	6 gange	Maanering	0 gange
Regnbue	0 gange	Bisole	5 —	Soldrag	0 —
Utræne	14 —	Mister	5 —	Aftenrøde	2 —
Hyllingar	1 —	Mor, (Jord eller Støv-Taage)			1 —
Sydvind	9 —	Nordvind	7 —	Ostvind	41 —
Vestvind	4 —	Sydost	12 —	Nordvest	5 —
Sydvest	8 —	Nordost	3 —	stille	27 —
Gola	25 —	stiv Blæst	28 —	Storm	12 —
Snee (til Fields)	3 —	Regn eller Slud	22 —	Hagel (stærk)	1 —
klart (ganske)	6 —	tykt	85 —	tørt	66 —

Middagsvarme størst i ☉ 29°

Den 2den Junii samlede man her første Gang Æder Æg paa Udmarken. Nu begyndte man og at finde Tærnens Æg i Mængde, hvoraf sielden findes over 2 i een Rede; i Farven ere de meget forskiellige, saavel som i Størrelse og Figur; nogle ere ganske hvide, og er det artigt, at deslige falde meest i det saa kaldte Botasund her paa Øen; undertiden ere disse uden Skal, og kaldes da Vindæg; de fleste ere mørke hvide, med grøn Skiær og blaae, og sorte Pletter; bemeldte Fugl bygger sielden Rede, men laer Æggene ligge hvor de falde. Hist og her oppe i Bygden lægger den sine Æg i smaa Holme og Bredder af de større Elve. Af Søefugle-Æg ere disse nok de lekkerste. Samme Dag fandt man nogle Ande Æg, og nogle af Fringilla Lapponica.

Den 3die om Natten, da vi reiste over Lavastrækningen Gardahran, for at besøge en Dansk paa Havnefiord, der ved Kanon-Løsning havde meget

blesseret

blesseret sig paa Hænder og i Ansigt, fandtes i samme Havn Dryas octopetala, (hvoraf alle smaa Fielde ellers besættes) Potent. verna, Arb. uva ursi, Sedum acre, Empetr. nigrum, og Carex montana i Blomst; omkring liggende Høider begyndte og at fremskyde Cardam. petræa og Cerast. viscosum i Mængde.

Den 4de fandt man en Falc. lanarii Rede med 3 Æg udi, i en Strandklippe Stekiarholen kaldet, hvilken Fugl man ei erindrer før at have lagt sine Æg her paa Øen. Æggene vare af Størrelse som Kriens, rødagtige sortspraglede, dens Rede var bygget af blotte Straae. Hvergang den forlod sin Rede og fløi op, blev den jammerlig forfulgt af Krien, som i hundrede Tal omringede og nappede den. Saxifraga cespitosa Talictr. alpinum, begge sparsomt paa smaa klippige Høider, samt Alchemilla alpina allevegne paa tørre grusige Steder, stode i Blomst ved denne Tid.

Den 6te fik jeg Æggene af Anas Boschas, de ere noget større end de andres, Æderfugles undtagne, og som de flestes af hvid Farve, 6 à 8 i en Rede, hvilke de bygge af egne Fier og smaa Mos i Huller mellem store jordgravne Stene udi Stranden.

Den 8de fik jeg Æggene af Anas histrionica, noget mindre end den forriges, men af samme Tal og samme Redebygning; samme Dag fik jeg Æggene af Scolop. gallinago, som er noget mindre end Ternens, og spidsere i den anden Ende, 4 i Tallet, af grønlig, gulspraglet Farve; den bygger sin Rede af Mos og

Straa, ganske smuk i Siden af Tuer paa fugtige Steder. Fandt Alopec. geniculatus afblomstret paa et Hauge-Giærde i Kiøbstaden Reikevig.

Den 10de blomstrede Pingvicula vulgaris, Potentilla anserina, Rumex acetosa, Cerastium vulgatum, Alsine media, Thlapsi b. pastoris, Cucubalus behen, og Erig. 1-florum.

Den 13de blev jeg fra Stranden af var en Fugl ude paa Søen blandt de andre Æderfugle, der laae og sov med Nebbet fremmen til under Vingen; ved første Allarm vognede den strax, men var saa langt fra, at jeg hverken kunde træffe den med en Steen, eller ret beskrive dens Udseende; den var noget større end en Æderhan, næsten af samme Farve undtagen nogle hvide tversgaaende Baand, denne havde over Skuldrene og Halsen; men deri var den forskiellig fra hine, at den havde en stor Kam eller Karunkel paa basis af rostrum ligesom en Hane, samt nogle Lapper neden under Halsen, alle af rød Farve; i det man vilde faae fat paa en Flint, fløi denne meget skye Fugl, til min inderlige Fortræd, sin Vei. Om det blot er en Varietet af Æderfuglen eller en særskilt, maaskee ubeskreven Species, tør jeg ikke sige; af de tilstedeværende blev den kaldet Blika-kóngur.

Samme Dag samlede jeg og udpillede nogle smaa Krabber, der bleve optrukne med Flyndre-Garnene, hvoriblandt en, hvis hele Krop og Fødder var ganske besat med Lepades, saa det var Under den kunde røre sig.

Den 14de fik jeg Æg af Tringa lobata (ódins-hanin eller Torfgráfaralftin) 4 i Tallet, mindre end Scolop. Gallinaginis, men næsten af samme Farve; dens Rede er simpel, oftest i Breddene af ferske Søer, især om de ved Hverevand ere noget varme, samt Tørvemoser og smaa Diger.

Denne Dag stod Arenaria multicaulis i Blomst i tør Grus og stenig Jord vesten for Reykevigs Skole. Ved denne Tid forekom meget hist og her, hvor man kom, af Polygonum viviparum, hvis Spica var ganske besat med ustilago, der ventelig foraarsages af det kolde og tørre Foraar, knap af Fugtighed, da Veiret ikke var særdeles fugtigt, og dette mærkedes saavel paa tørre som fugtige Steder.

Den 20de stode Myosotis Scorpioides, Geranium sylvaticum, fuscum og Carex arenaria i Blomst her paa Øen; desuden fik jeg en Motacilla alba, dens Rede og Æg, 6 i Tallet, meget smaa, af hvidgrøn Farve; Reden er kunstig sammenflættet af Hestes og andre Dyrs Haar, og meget dyb. Endnu fik jeg ova Mergi Merganseris; den lægger dem lige saa mange og paa lige Maade, som de øvrige Ænder, i en Rede af Straa og egne Fier.

Den 21de blomstrede Pulmonaria maritima, Cerastium alpinum, samt i et Hengedynd paa Østerøen Montia fontana, Ranunc. hyperboreus, og en Mængde Sedum acre, hvis naturlige solum dog er tørt Grus. Tæt ved Dyndet i fugtig Jord stod nogle

enkelte

enkelte Talictr. alpinum angrebne med en besynderlig mig ukiendt Sygdom, med mindre det skulde have været Insekt-Boliger, af Slægten Coccus; Petiolus var oventil oppe ved Bladene, og endeel af Bladene selv, opsvulmet i Substancen, og havde faaet en mørk Kiød-Farve; disse Svulster vare tæt besatte med smaa bitte hvide Punkter, der under Microscopet saae ud som smaa Kopper, hvis Barmer vare hvide og enten ciliati, eller overstrøede med et Slags hvidt Pulver, samme saae man og under Glasset hist og her mellem Kopperne; Kopperne selv vare fulde af nogen gulagtig Materie. Hvor nøie jeg søgde, fandt jeg ikke nogen anden Plante anstukken af dette i Nærheden.

Den 26de foretog jeg en Reise til Kiosen, et Bøigdelav op fra Hvalfiorden, indsluttet af Fieldet Esian og andre; Veien falder vesten for Esiu-Fieldet langs samme, over det saa kaldte Kialarnes, hvor Historien melder om en saa betydelig Skov i gamle Dage, at deraf skal være taget Æmne i Kiølen til et i de Dage saa kaldet Havfert Skib: nu sees der ikke engang Kratskov, men en skiøn Græsgang overalt. Fra Fieldet er nedstyrtet uhyre Skredfald, der nok kan have forødt Skoven til deels; i disse Skrede findes blandt andet adskillige Calcedon Stykker; rød og grøn Jaspis og lidt Zeolither af de ordinaire. Fieldet er meget høit, med udstaaende Klippespidser, hvilke forvolde overmaade heftige Vindstød (isl. Bilier) naar Vinden er østlig; Ja vi havde denne Gang, skiønt Vinden

var S. O., nok med at holde os paa Hestene; Fieldet seer paa fleste Steder meget omtumlet ud, med hele Floser hvidgraae Tophus, og andre bolar Leer-Arter. Veien bøiedes til Slutning opad en Dal, Mydalen kaldet; Vinden var her saa stærk, at vi næsten laae flade paa Hesten, tillige regnede det meget, og Veien var den usselste. Vi kom omsider til Medalfell ganske udpidskede og trætte, og bleve der om Natten meget got imodtagne af den brave Laugmand Olavsen. Kort fra denne Gaard er en fiskerig fersk Søe Medalfells-vand, med en lille Holme udi, hvor før har været et got Ægvær af Ederfugle og flere, men skal ved en misundelig Person være ruineret; fra Vandet flyder en Elv Bugda, hvor Laugmanden har sat en Laxekiste i hvilken han fanger temmelig got; Egnen er lige midt op i Field-Siden meget græsrig, og for største Delen tør; Antheric. calyculatum voxde her temmelig hyppig og stod nu i Blomst.

Den 27de reiste jeg fra Medalfell ledsaget af Hr. Laugmanden i privat Ærende ned ad Sveiten til Gaarden Nedrehals. Veien falder over Laxaaen, en Elv der flyder ned langs Bygden, og nedentil, hvor den falder udi Søen, danner en Foss, Laxfossen kaldet, da der fanges Lax paa en mig hidtil ubekiendt Maade; nedentil i Fossen selv danner Klippen adskillige Hylder, der for det meste, naar liden Væxt er i Elven, ere tørre eller rage ud af Vandfaldet, og saaledes beskafne, at man uden synderlig Fare dog med Agtsomhed kan

klavre

klavre ud paa dem; paa disse Hylder bygger man nogle saa kaldte Krór eller firkantede Giærder af Stene hvilke strax fyldes med Vand fra Fossen af; Laxen som af alle Kræfter stræber at komme mod Strømmen saa langt op efter Elvene om Foraaret som det er den mueligt, springer, især i stille og got Veir saa høit han kan op af Vandet imod Fossen, men mangfoldige støde deels imod Vandfaldet, deels imod Klipperne, og falde ned i bemeldte Giærder, hvor de forblive i al Stilhed og Sikkerhed til Eiermanden kommer, og med en Lanse hiver den ene efter den anden op af Vandet; Paa saadan Maade kan her ofte falde en betydelig Fangst, men Ulykken er at saa snart Elven ved indfaldende Regnveir voxer til, ryddes disse Steengiærder reent bort og maae bygges paa ny. Vi tog fra bemeldte Gaard om Aftenen Kl. 6½ op ad Kiosen paa den østere Side af Medalfieldet, der staaer adskilt fra alle de omkringliggende; Bøigdelavet bestaaer ligesom af Etager, eller den ene Egn er høiere end den anden, lige til man kommer opad den lille Fieldvei Svinaskardet; her blomstrede Cardamine pratensis midt oppe i Fieldet med alle flores nutantes, der ikke kom af Nattens Fugtighed, da jeg blev det samme var siden efter om høi lys Dag, i tørt Veir; Videre stode her Cardam. petræa tota hispida, Alchemilla vulgaris, varietas latifolia, som allene voxer til Fields, Bartsia alpina og en heel Deel Antheric. calyculatum, Arabis alpina o. fl. Vi fortsatte Rei-

sen om Natten over Svinaskard, og kom til Widøe Kl. 2 f. M. den 28de.

Fiskeriet.

Det i denne foregaaende Maaned under denne Artikel anførte Kulle-Fiskerie tog efter Haanden af igien til midt i denne Maaned, da det var reent forsvundet, imod at det ofte vedvarer den hele Sommer. Flyndre-Fiskeriet ligeledes, saa at man reent ud kan sige Fiskeriet i dette Aar er her ganske mislinget.

Udtog af Veirjournalen.

Det meste af Maaneden til den 20de var Vinden sydlig, og sydvestlig, og sagte med let taaget og iblandt ganske klar Luft, om Dagen, og for det meste tørt, undtagen om Natten, da der ofteste var Taage og Slud; Varmen bestandig tempereret, og om Natten, naar Veiret var klart, kun 3 à 4° Varme. Slutningen af Maaneden mere vindig og ofte nordlig med afverlende Regn og Slud. Uagtet Luften end var fugtig, vilde dog Græsværten ikke slaae ind; man giver den grønlandske Is Skylden, som laae hele Sommeren til i August Maaneds Begyndelse næsten fast ved Nordlandet, hvorfor Luften aldrig blev naturlig varm, som den pleier i denne Tid. Den 20de gik Solen ned paa Widøe Kl. 10, 26 Min. men kom formedelst Fieldet Esian ikke op, førend Kl. 2, 35 Min.

Baro-

Baromet. høiest 28′, 7″. Thermomet. høiest 15° ^.
laveſt 27′, 2½″. laveſt 3½° v.

Forſkiel 1′, 4½″. Forſkiel 11½°

Middagsvarme ſtørſt i ☉ 31°.

Utræne	8 gange	Biſole	3 gange	Hyllingar	ofte
Aftenrøde	4 —	Hagl	1 —	Solring	2 gange
Sydvind	32 —	Nordvind	9 —	Oſtvind	2 —
Veſtvind	14 —	Sydoſtvind	7 —	Sydveſtvind	12 —
Nordoſtvind	0 —	Nordveſtvind	11 —	ſtille	18 —
ſagte	34 —	ſtiv	33 —	Storm	5 —
Snee	0 —	Regn og Slud	31 —	klart	20 —
tykt	70 —	tørt	59 —	Taage	4 —

Førſt i Julii Maaned traf mig det Uheld, at den ene af mine Heſte blev formedelſt Bevogterens Skiødesløshed udygtig til al Sommerbrug, og den anden døde pludſelig paa Marken af en mig ubekiendt Sygdom: Forreſt paa Ryggen imellem Skuldrene, blev man en liden Tuberoſitet vaer en Aften, hvis Berørelſe ei mærkedes at giøre Heſten noget ondt, den næſtfølgende Aften laae Heſten død paa Marken, og den hele fremmere Deel af dens Krop med Boverne og det bagerſte af Halſen ſaa opſvolmet, ſom paa en i høieſte Grad Vatterſottig. Ved en Inciſion i den forbererte Tuberoſitet, løb lidt Materie ud af ſamme, men i dets Sted en forſærdelig Mængde Luft, hvorved Hævelſen ſatte ſig; Mon dette har været et emphyſema?

physema? og er den Sygdom observeret blant Heste? For alle slige pludselige Sygdomme paa Kreaturer, slaaer den gemene Mand Skylden paa Fanden eller onde Aander, her saavel som andre Steder, fordi ingen lærer dem de rette Aarsager.

Den saa kaldte Vesterlands Sygdom begyndte at rase saa stærk i Begyndelsen af denne Maaned, at henimod 20 Mennesker bleve i en rum Uges Tid bortrykte i og omkring Kiøbstæden Reykevig, hvilket i Forhold til Folkemængden var meget betydeligt.

Efter alle Rimeligheder og Landphysicus egen Beretning var dette den samme Sygdom, som i denne Dagbog under August Maaned f. A. er berørt[3]), og som i den Tid mest grasserede paa Vesterlandet; Patienterne bleve først angrebne af den heftigste Pine, nu i hele Ryggen, nu i en af Hypochondria, nu over Cardia, nu i Mediastino antico, men sædvanligst under en af Skulder-Bladene ned under Huul-Haanden frem for Brystet; de fleste havde tillige Hovedpine, mange stærk Smerte i Fødderne opad Læggen, og nogle en Art Flodsmerter allevegne i Extremiteterne; Smerten i Brystet var saa stærk med et, at de knap kunde trække det halve Veir, men maatte skrige og vrie sig som Orme; Pulsen var i denne Tid stærk inflamatorisk og gesvind, men inden man vidste deraf, blev den mat og mellemladende, uden Smerternes mærke-

---

3) Selsk. Skrivters 2det Binds 1ste Hefte, pag. 231.

mærkelige Aftagelse, da denne og blev underholdt af en i dette Tidsrum paafaldende hæftig Hoste, hvormed tilsidst fulgde gelinde Raserie og Døden. Saaledes frem-gik Sygdommen hos dem, der enten ikke vilde (hvoraf en heel Deel findes iblandt den Islandske Almue) eller ei kunde bruge Lægemidler, eller for det tredie, hvor Sygdommen ingen Medicamenter vilde lystre; mange af disse vare alt borte inden 24 Timer, de fleste naae-de ei 3 Døgn, og de faa, der udholdt Sygdommen længer, kom som oftest til Live igien, men maatte hol-de ved Sengen 6 til 8 Uger og derover; jo hastigere Sygdommen syntes at remittere, jo farligere var det; og de der i Forveien vare nogen cronisk Sygdom un-derlagte, havde ei nødig at frygte for at besværes læn-ge med dette Liv; Dette uagtet vare der mange, som Sygdommen ei attaqverede i høiere Grad end saa, at de næsten hele Tiden kunde være ude af Sengen, hos disse vare Smerterne naturligvis sagtere og mesten-deels vagi, ingen Appetit og en Febris continua len-ta; og her solveredes Sygdommen med Sveed og Udslet. Min Cuur-Methode var Aareladen jo før jo bedre, endog efter at Pulsen var begyndt at give ef-ter, og den itereret endog til 4 Gange i 16 Timer, saa fremt Smerterne satte sig noget efter den 1ste og 2den, men slog dette Feil, adplicerte jeg strax et dyg-tigt vesicatorium lige paa det Sted hvor Smerten var fixus, og gav af internis kuns den bekiendte Mixtura Camphorata non acida, et par Spiseskeer fulde hver

Time. Af de circa 20 Stykker jeg fik Leilighed til at behandle i denne Sygdom, var jeg saa lykkelig kun at miste en eneste, der ved Forkiølelse fik en dødelig Trangbrystighed. De sædvanligste Følger af denne Sygdom, enten forkert eller skiødesløst behandlet, var hos de fleste Febris hectica med Nattesveed og bestandig Hoste; Disse blev raadet at drikke ½ Pot sød Koemelk og desuden Velling og Thee af Musc. Islandicus, som oftest med god Fordeel; Paa ingen af dem der døde mærkede man noget Udslet, de andre fik sædvanlig et Slags Fnatagtige exanthamata, samt Bylder hist og her paa Legemet, og paa en 6 Stykker af mine Patienter, hvoraf nogle endog hele Tiden gik oppe, saae man ordentligt Meslinge Udslæt paa Ansigt, Hals og Skuldre samt Bryst, der dog ikke iagttog nogle visse Stadia; overalt var Sygdommen meget mindre hæftig paa alle dem, der fik bemeldte Udslæt. Sidst i Maaneden holdt den noget op paa denne Kant, men begyndte da at yttre sig længere op i Landet; Jeg kan nu ikke frastaae min allerede før yttrede Mening, at dette maae dog være en maskeret Mæslinge Feber, ledsaget med en Febris rheumatica, eller falsk Pleuris, der begge saa ofte gaae her som Epidemie. Jeg beklagede ikke at faae Anledning til nogen Obductio Cadaverum, da endog Landphysicus selv intet befattede sig med samme, og er den største Aarsag dertil den Uvillie der hersker iblandt Folk i at give sit Minde

til

til at behandle deres Lig, efter deres Fordom, saa umenneskelig, og til ingen Nytte.

I Slutningen af forrige og først i denne Maaned ankomme de saa kaldte Lestir (see v. Trøils Breve pag. 42) fra Oplandet nedad til Fiskeværene for at hente Vaartidens Fiskefangst. Lest kalder man ellers overhoved, naar man i sit Følge har en halv Snes Lest Heste og derover; Bemeldte Lestamænd eller Læstførere komme til dette Syssel deels fra Øster, deels og mest fra Nordlandet, men hver af disse har sin egen Maner at reise paa; Hr. v. Trøil beskriver Nordlændingernes Reise-Maner allene, dog rider Læstamanden forud, kun naar Veien er enten utydelig, eller saa besværlig at Hestene nødig vil gaae samme; for det øvrige følge Folkene altid bag efter Læsten, og naar samme er meget stor, eller bestaaer af mange Heste, deler Mandskabet samme mellem sig, for at Farten kan blive desto hastigere. Østerlændingerne derimod knytte et Taug i Kieften paa hver Lasthest, føie 4 à 5 sammen, den ene til Rumpen eller Stierten af den anden, og ledes de da af en Mand der altid er foran dem; naar der ere mange Heste i Læste, ere der flere Ledere, saa at samme udgiør en heel lang Række; paa den bageste Hest sidder altid en Dreng eller gammel Kiærling mellem Kløfterne, for at varskue de andre, dersom noget gaaer af lave; Disse have den Fordeel, at saavel Seletøi som Last kan sidde endog hele Dagen uden at noget gaaer af lave, da Hesten stedse gaaer jevnt frem, hvilke

ke heller ikke paa denne Maade kan forhale Reisen ved at gribe en Mundfuld Græs efter hinanden hvor samme findes; dog holde Nordlændingerne gierne bedre ud, ere muntrere og raskere, da disse have næsten sin hele Frihed ved at gaae løse. Bemeldte Hr. Troiel tager meget Feil, naar han anfører en Hests sædvanlige Last kun 15 à 16 Pund, da de sædvanlige Bagger veie hver fra 80 til 120 danske Pund, og hvoraf der hænges een paa hver Side af Hesten, kaldes da Baggar og Klyf, de mindre af 10 til 30 Punds Vægt kaldes Truss. I forrige Tider ankom der meget flere Lester til Sydlandet end nu, den Tid kom der Folk med Landvarer, for at tilbytte sig Fiskevarer af Søebonden, foruden de andre, der havde holdt en eller flere Karle til Fiskeriet om Vertiden; nu derimod kommer ingen, undtagen de sidste, da deels Fiskeriets Mislingelse, deels den høie Pris paa Fisk hos Fremmede, giør al slig Varebytning umuelig, saa at denne Art af Markeder er nu næsten af Mode, naar man undtager noget smaa Prang med endeel ubetydelige Varer, Smede-Arbeide og deslige. Før fik Landbonden for 20 Pund Smør eller Uld, 80 Pund eller 1 Vet Fisk af Søebonden, nu faaes den ikke for det firdobbelte; Før var Landbonden Landbonde, og Søebonden Søebonde, og fik sine Fornødenheder af hverandre, nu vil enhver i sin Husholdning være et Amphibium, drive begge Dele, men forsømme desaarsag begge Deele; Det er endog offentligen forbudt, at Søebon-

den,

den, saasom nærmere ved Kiøb- og Handelstæderne, maae paa Landbondens Vegne indkiøbe Nødvendigheds Varer af de Handlende, hvorved den sidste enten maae miste samme, eller nødes til at kiøbe dem efter forhøiet Priis, da han ikke i den Tid, Priserne vare lavere, maatte forsømme sit Landbrug ved ofte mange Miils Reise ned til Handelstædet. Til Vesterlands Fiskevær udredes ligeledes i denne Tid slige Lester.

Den 12te og noget før, efter Græsvæxtens Beskaffenhed, begyndes Høeslætten almindelig her i Landet; Bonden har visse Urters Modenhed til Mærke, naar samme skal begyndes, her iblandt er Leontodon taraxacum i pappo den fornemste, og naar Gramina begynde at faae en lysere og glindsende Spica, og nemlig disses fructescentia begynder.

Den 14de reiste jeg op til Altinget eller Islands almindelige Laugting, der aarlig holdes nær ved Gaarden Thingvalle i Thingvalle Sveiten. Bemeldte Sveit, som tilhører Arnes Syssel, ligger noget høit oppe til Fields omkring en fersk Søe Thingvallavatn, som Paulsen og Olavsen angive for den største i Island, og som giver en deilig Forellefangst; Sveiten bestaaer af et Kirkesogn, nemlig Thingvalle, hvor Præsten residerer. Den hele Egn er ganske forbrændt, og ingen Steder troer jeg man seer gyseligere Virkninger af underjordisk Ild, neppe kan man giøre et Skridt, formedelst bundløse Sprækker, der gaae i alle muelige Directioner, dog meest fra N. til S. eftersom Ildflo-

dens Direction synes at have været: nogle af disse ere fyldte med Vand; andre lukkede oventil med Lavagrus og Mosse, og desaarsag overmaade farlige for Mennesker og Dyr, hvoraf en heel Deel Aar efter andet har sat Livet til i samme. Af disse Giauer eller Sprækker ere 2 de største af alle; en paa hver Side af Egnen, nemlig Hrafnagiau paa den østere, og Almannagiau paa den vestere Side, begge ere de de længste endog over 1 Miil; Egnen imellem dem, som egentlig kaldes Thingvallahraun henimod $\frac{3}{4}$ Miil bred er intet andet end Lava, og synes, som og virkelig er, at være heel nedsiunken under Omtumlingen, rimelig er den store Søe Thingvalle Vand intet andet end en opdæmmet stor Elv, maaskee fra de nordenfor denne Sveit høit oppe liggende Isbierge, hvorom jeg siden faaer Anledning at tale mere. At der ingen betydelige Elve, begge Hvitaaerne, den i Borgefiorden, og den ved Skalholt undtagne, løbe fra disse uhyre Isklipper, Sveitens egen Beskaffenhed og Udseende, samt den i mange af Giauerne hørte brusende Strøm, og tilsidst at der fra Thingvallevandet igien styrter en betydelig Elv, Sogit kaldet, ud nedad igiennem Arnes Syssel, giver mig Anledning til denne Tanke, og at bemeldte formodede Elv maae under Omtumlingen være forsvunden, paa samme Maade som Skaptaaen i sidste Vulcan paa Østerländet 1783. (vide Steph. Beskrivelse over Vulcanen i Skaptefields Syssel 2c.); det er ellers at mærke, at denne Vulcan i Thingvalle Sveiten

er

er afbrændt førend Landet blev beboet (see Kristni-Saga, Kiøbenhavn 1773. pag. 88) og det endog meget længe før, thi ved Landets Beboelse var dette Hraun, som det endnu er, bevoxet med Kratskov (see Þáttin af Aulkofra); I sidste Jordskielv Aar 1789 er denne hele Mellemdeel af Egnen nedsiunken en god Alen eller meer, hvilket tydelig var at see paa Klippen nordentil i Almannagiauen, hvor man kunde maale hvor dybt Grunden var nedsiunken, og det samme sees paa den østere Side af Egnen ved Hrafnagiauen, men det tydeligste Bevis gav Thingvallevandet selv, som gik en heel Vei over sine Bredde paa den nordre, men tørrede op paa den søndre Side. Efter samme Jordskielv opkom der utallige Sprækker her i Egnen, og en heel Deel kaagende Hvere paa Fieldveien Hellisheide og andre Steder, hvor de ei vare før. I den store Sprække Almannagiau, samt tillige i de andre mindre, seer man, at det ene Lag ligger ovenpaa det andet; man kan endnu paa bemeldte Sted tælle over 20 horizontale Lag, men dette giver ei andet tilkiende end mangfoldige Oversvømninger under en og samme Sprudning, saaledes, at det ene Lags yderste har alt været i Færd med at størkne, da det andet kom; men foruden dette, ere alle disse strata fulde af vertikale Sprækker, hvorved dannes Basaltlignende Støtter, men det Lava eller Slaggeagtige Brud, og de mange Huller vise, at det ingen Basalter er. At ville bevise Basaltens Frembringelse ved underjordisk Ild af, at

Lava=Strømmen, ved at styrte ud i Søen, er bleven til Basalt=Piller, ved at sprække i disse kantede Støtter, som nogle Skribenter have giort, synes mig af foranførte ikke gaaer an; her er Lava sønderbrusten i basaltformige Støtter, men ingen Basalt.

Den lille Elv Axará kommer fra N. V., styrter ned i Almannagiauen, flyder en Deel langs samme, men skiærer sig kort østen for Thingvalle ud igiennem øster-Væg, og løber siden langs samme udi Thingvalle Søen strax vesten for Thingvalle. Althinget staaer strax sønden for Elvens Udløb af Giáen paa dens venstre Side, og har staaet der, siden Begyndelsen af det 10de Seculum, da det blev didflyttet fra Kialarnes; her sees kun 2 Huse af Tømmer; det ene er Amtmandens Stue, reent forfaldet, formedelst Mangel paa Oppasning og Reparation; det andet er Logretten eller Huset hvori begge de verdslige Retter, Langtings= og Ober-Retten holdes, her er en Klokke, hvormed ringes naar Retten skal bivaanes. I forrige Tider bleve Domme afsagte under aaben Himmel østen for Elven, paa en med dybe Hraun=Sprækker omgiærdet Klippe, Legbergi kaldet. Rettens Bisiddere og andre Vedkommende som besøge Altinget, logere enten i Telte, eller i de saa kaldte Boeder: det er af Jord og Steen opbygte Giærder, behængte indvendig med Gardiner, og overdækket med hvidt Vadmel; nu omstunder bliver dette almindelige Landsthing sat eller begyndt den 8de i d. M. eller næste Dag efter, naar

den

den 8de er en Søndag, og opsagt den 21de eller der ved Lag efter Sagernes Beskaffenhed. Da her samles de fornemste af Landets Mænd, og blive trakterede de betydeligste af Landets publiqve Sager, falder Tiden her ganske behagelig for en stadig Beopagter af saavel Naturen som Menneskers Karakterer, og deraf flydende forskiellige Phænomener i den islandske politiske Verden. De Gamle have ei uden Betænkning sat dette Stæd her; deels ligger Egnen nærmest af de beboede til Landets Centrum, deels falde de fleste Fornødenheder i dette Bygde Lav, saasom Beetemark for Heste, Brændsel, fersk Vands Fiske, Kiød, Mælk, og andet til de tilstedeværendes Brug; den eneste Uleilighed er, at Stedet ligger saa langt fra alle Kiøbstæder, at Kaffe, Sukker og Brændevin til de saa kaldte Stores Fornødenhed maae hentes 5 à 6 Miils Vei, samt at Landets Stiftamtmand maae have den Uleilighed paa andres Bekostning, thi han har Frieskyds derhen af Bønderne, og til sin Sundheds Befordring, da man har her en sund Field-Luft, og friskt velsmagende Vand, at reise her hid engang om Aaret i den hedeste Sommer, paa samme simple Maade, som de andre uskydsede Indvaanere, hvilket iblant kunde falde ham noget kostbart, da han i Følge de Islandske Giestfriheds Vedtægter, som den øverste af Forsamlingen, fremfor de andre er forbunden til at traktere adskillige der besøge ham; Men lad heller dette ærværdige antike Sted beholde sin nu nær 900 Aar

gamle

gamle Værdighed, end at Stedet i Betragtning af nogle tilsyneladende Uleiligheder, flyttes til manges Fortred til Kiøbstæden Reykevig, hvis ørkesløse Indvaanere nu allerede ere færdige at æde hverandre af Mangel paa alleslags Nødvendigheder. Meere om Althinget og Rettergangene i Island, see Olavsens og Poulsens Reiser, samt v. Trøils Breve og andre.

Udtog af Veirjournalen.

Til den 20de var Luften for det første tør, Vinden foranderlig, oftest sagte, og meest V. og Nordvestlig; Maanedens sidste Deel derimod bestandig fugtig, for det meste Sydostlig, dog aldrig stærk.

Baromet. høiest 28′, $2\frac{3}{4}$″.	Thermomet. høiest $18\frac{3}{4}$° A.
lavest 27′, $5\frac{1}{4}$″.	lavest 6° V.
Forskiel =′, $9\frac{1}{2}$″.	Forskiel $12\frac{3}{4}$°.

Middagsvarme størst i ☉ 36°

Utræne	17 gange	Torden	1 gang	Sydvind	9 gange
Solring	1 —	Nordvind	8 —	Ostvind	4 —
Bisole	1 —	Vestvind	21 —	Sydostvind	19 —
Nordvestv.	26 —	Sydvestvind	1 —	Nordostvind	1 —
Regn og Slud	36 —	klart	15 —	tykt	76 —
tørt	54 —	Taage	11 —	Hagel	nogle —
stille	31 —	sagte	36 —	stiv	22 —
Storm	4 —				

Tab. I.

Schumacher del: Müller sc.

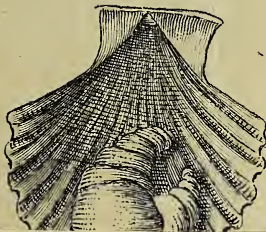

Tab. II.

Fig. 4.

Fig. 4. a.

Tab. II.

Fig. 1

Fig. 1. a.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 4. a.

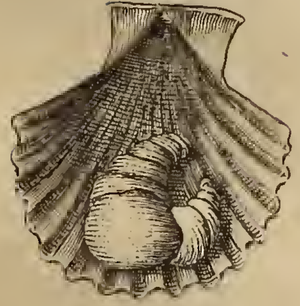
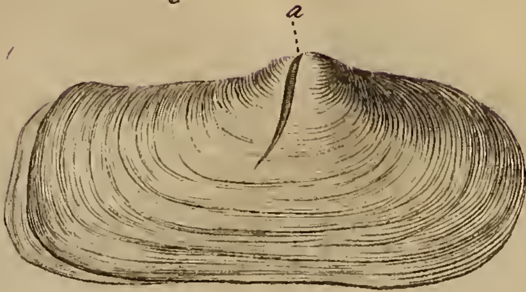

Fig. 8.

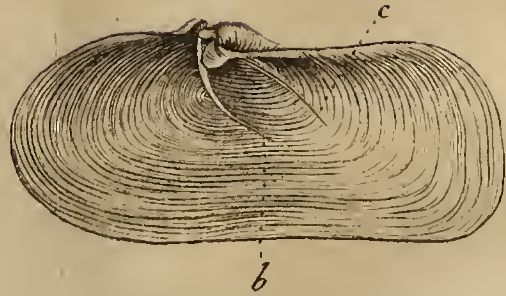

Fig. 16.

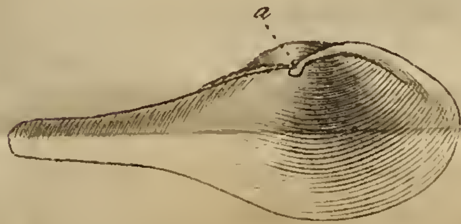
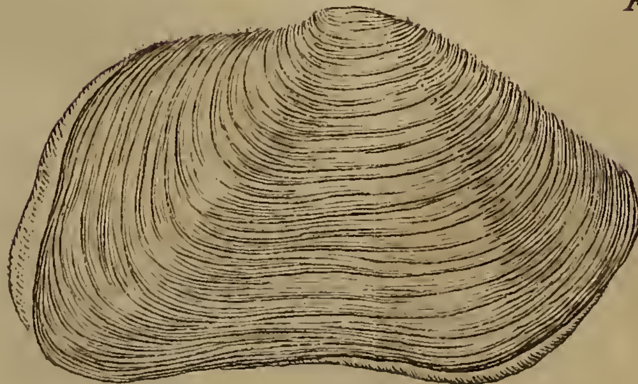

Fig. 18.

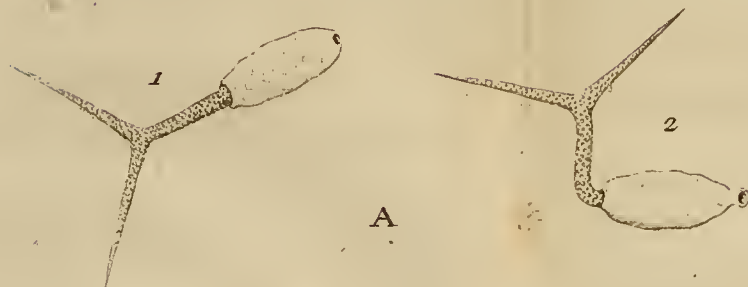

Vorticella punctata *Kerona octoceros*

vid. pag. 80.

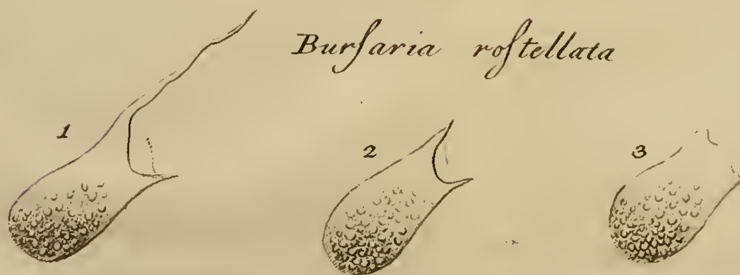

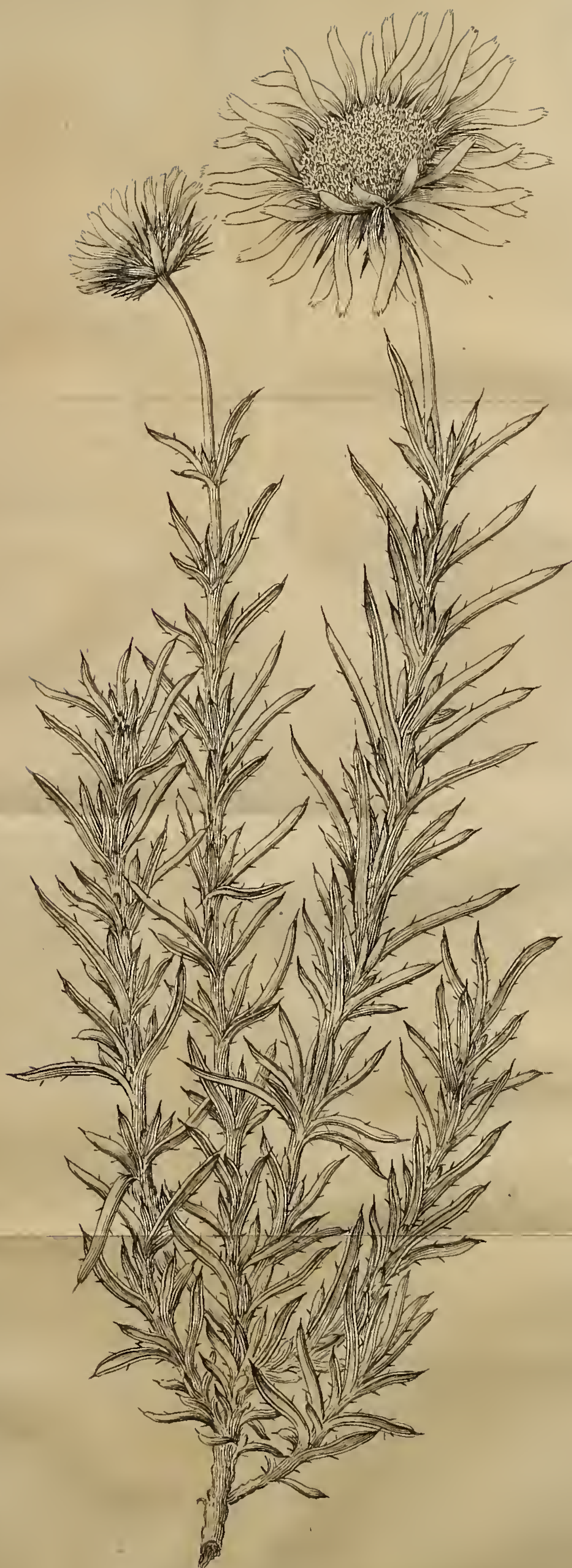
Cercaria varicans

B

Burſaria roſtellata

ROHRIA lanceolata.

Herstedt del.

ROHRIA sqvarrosa.

H. del.

ROHRIA hispida.

H del.

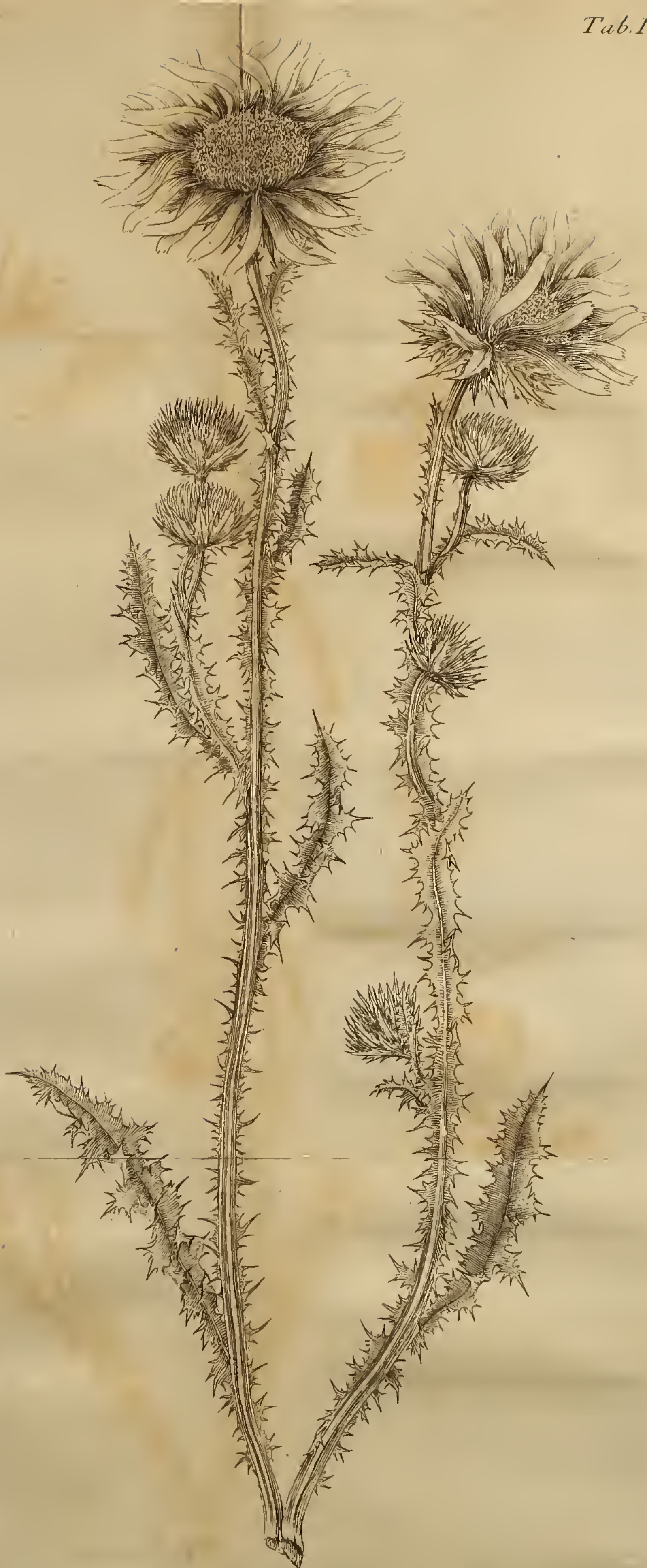
ROHRIA monanthos.

H. del.

ROHRIA carthamoides.

H. del.

ROHRIA decurrens.

H. del.

Tab. X.

ROHRIA cuneata.

H. del.

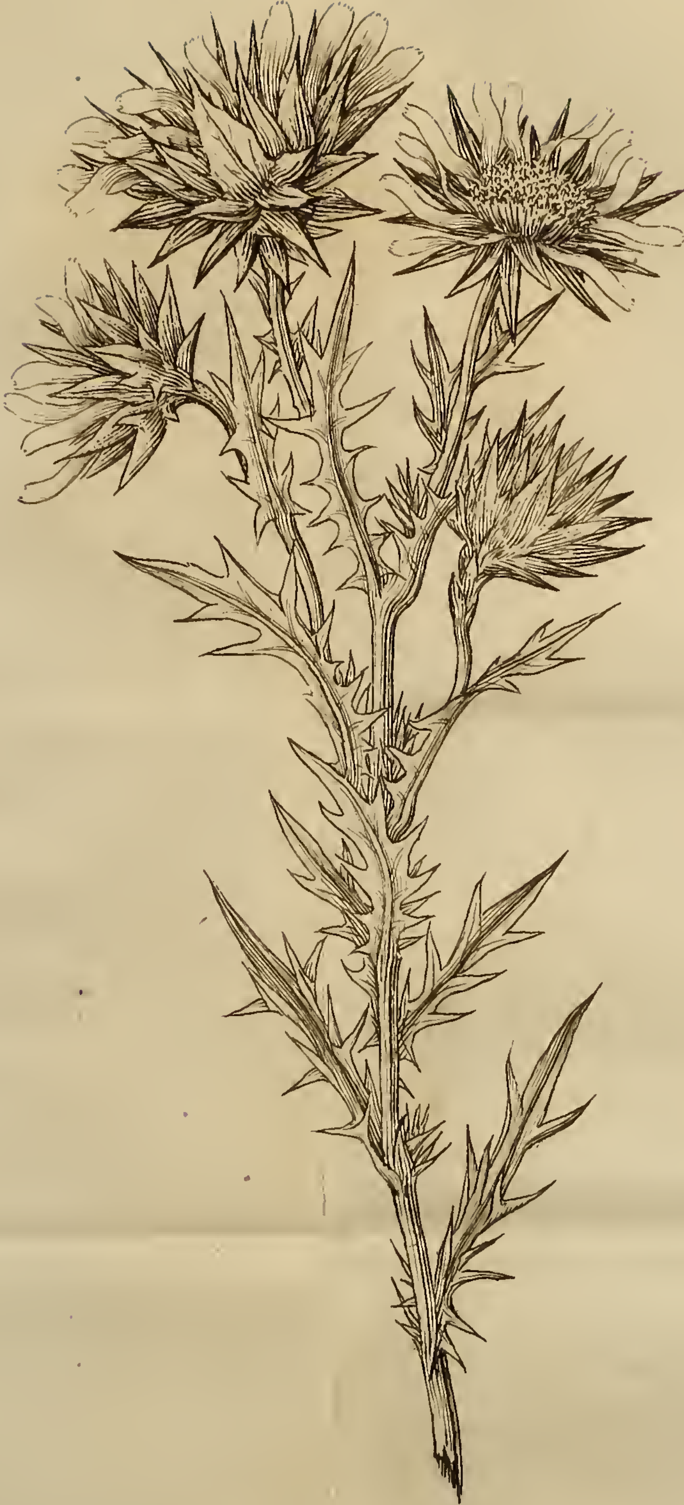
ROHRIA incana

H. del.

Tab. XII.

ROHRIA *spinosissima*.

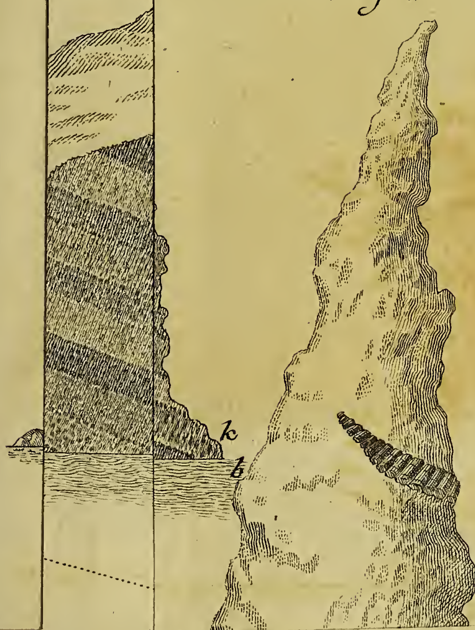

ROHRIA palmata.

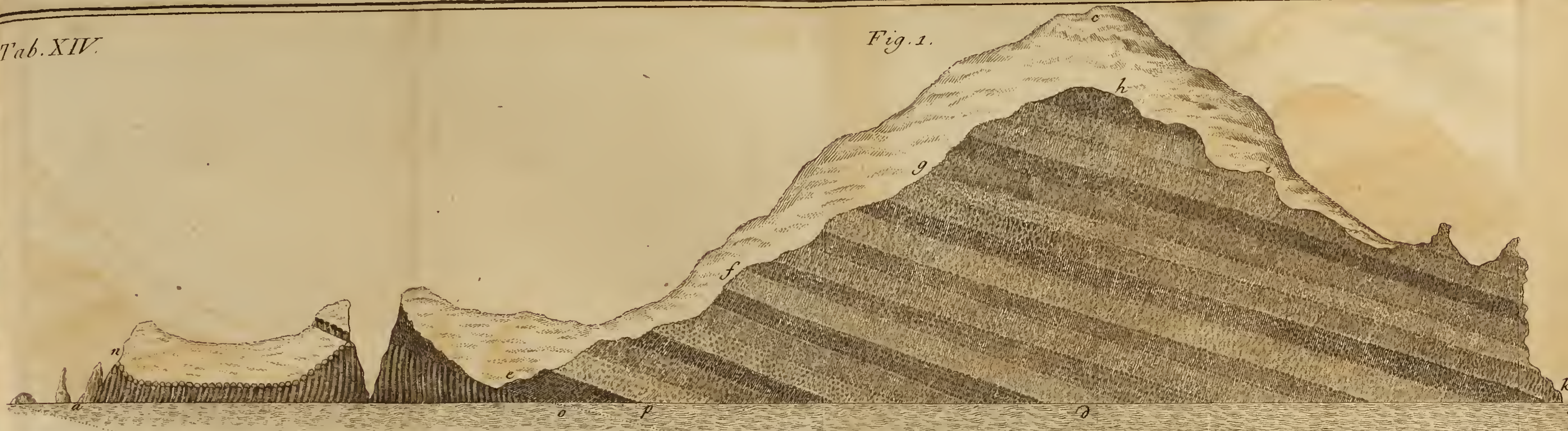
H. del.

Ta　*F*

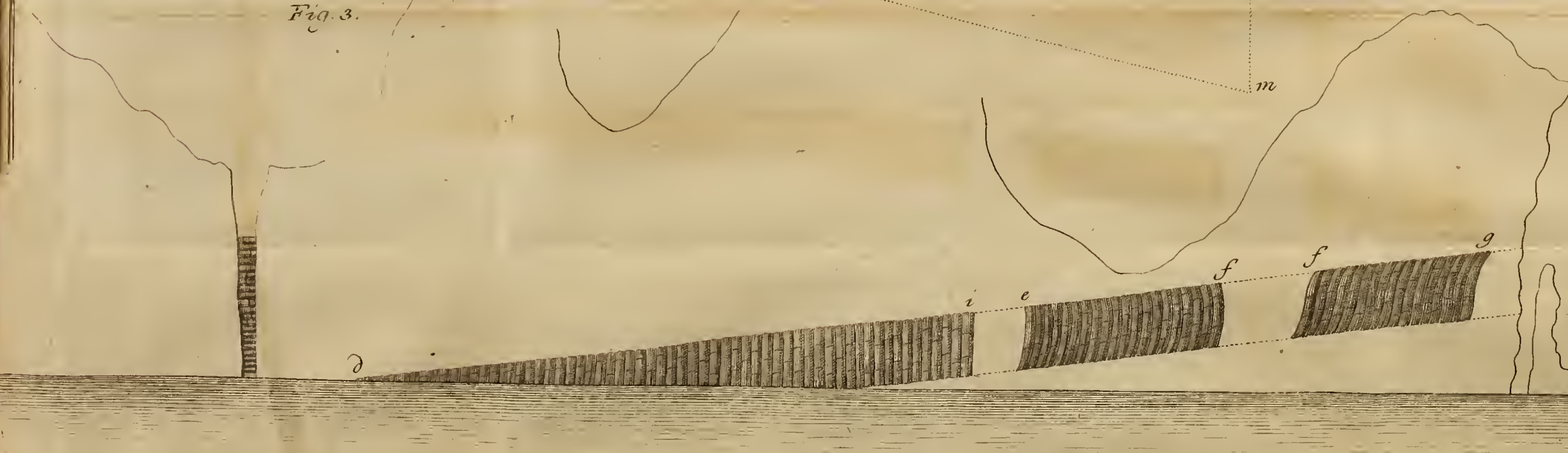
Fig. 2.

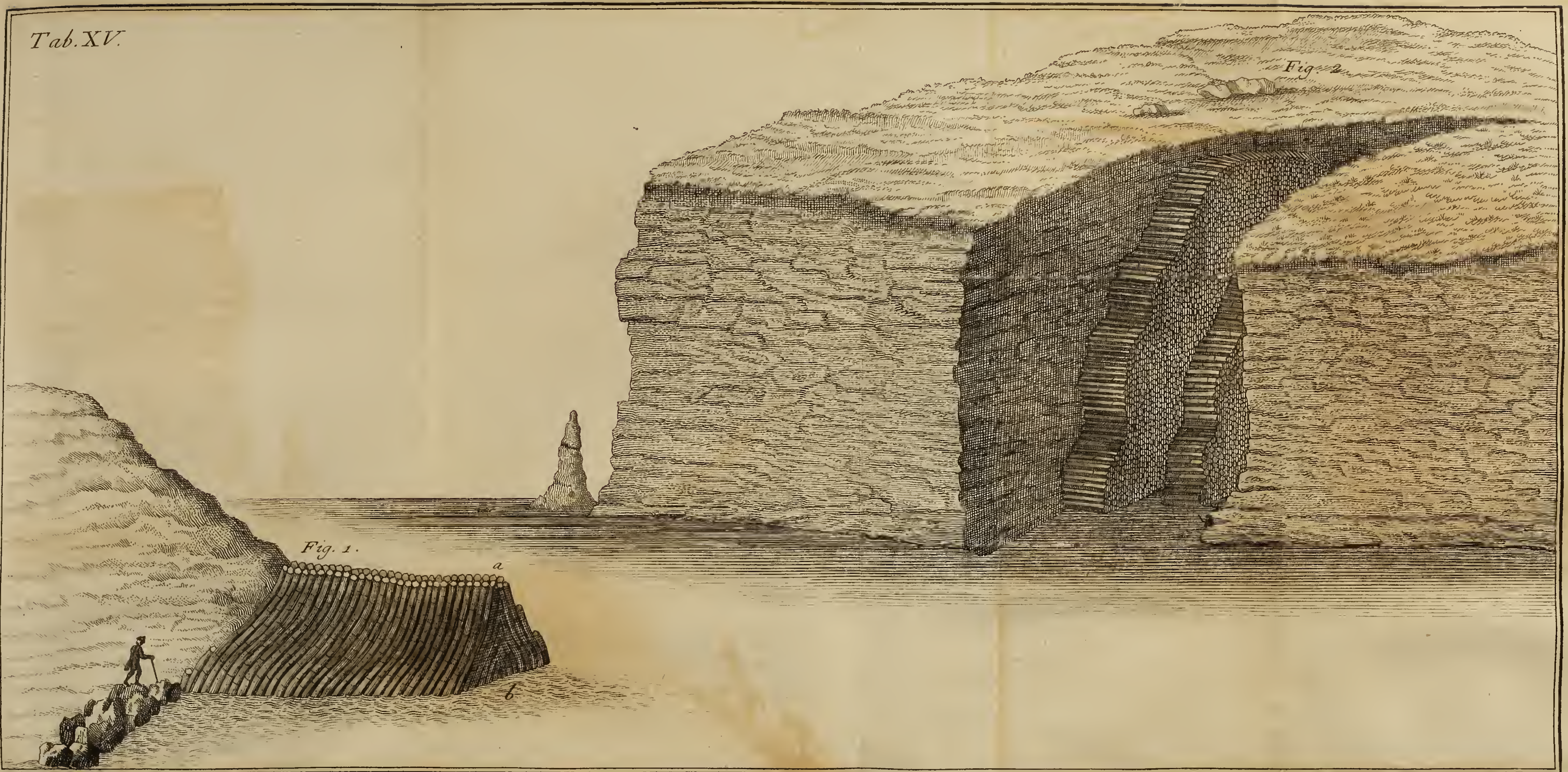
Tab. XIV.

Tab. XV.
Fig. 2
Fig. 1.
a
b

Skrivter

af

Naturhistorie-Selskabet.

3die Bind.

2det Hefte.

Kiøbenhavn,

Trykt hos Hofbogtrykkerne N. Møller og Søn.

1794.

Indhold.

Afhandlinger.

VI.)

Kobbere.

Tab. 1. Fig. 1 & 2. Strongylus ovinus.
— 2. — 1 — 9. Scolex Lavareti.
— 3. — 1 — 5. Lernæa Lavareti.
— — 6 — 8. Fasciola Umblæ.
— — 9 — 12. Cucullanus Truttæ.
— 4. — 1 — 3. Ascaris Clupearum.
— — 4 — 6. Echinorynchus annulatus.
— — 7 — 12. Tænia Squali.
— 5. — 1 — 3. Caligus crassus.
— — 4 — 11. Caligus oblongus.
— 6. — 1. Hirudo Sturionis.
— — 2. Lernæa anomala.
— — 3. Axine Bellones.
— — 4. Valvata cristata.
— 7. — 1. Phalæna saccharalis.
— — 2. Larva & Puppa Zygænæ Pugionis.
— — 3. Noctua Gossypii.
— — 4. Cychrys rostratus med Mundens Dele.
— 8. Turdus melanocephalus.

Fig.

Kobbere.

Tab. 9. Fig. 1. Blomſtdelene af Paullinia-Slægten.
— — 2. - - - af Seriania-Slægten.
— — 3. Paullinia barbadenſis.
— 10. — 1 — 8. Frøehuſene af adſkillige Paulliniæ.
— 11. — 1. Paullinia Veſpertilio.
— — 2. - - curaſavica Linn.
— — 3. - - mexicana.
— 12. — 1. Seriania ſinuata.
— — 2. - - divaricata.
— — 3. - - racemoſa.
— — 4. - - ſpectabilis.
— — 5. - - lupulina.
— 13. Cæcula pterygera.
- - En pyramidalſk tilſpidſet Baſalt.

I.

Bidrag
til
Snylte-Ormenes Historie,

ved

Otho Fabricius.

(Oplæst den 28 December 1792.)

Orme-Classen, som Systematici have kaldet Vermes, tør man sikkert endnu regne blant de mindst bekiendte i Dyre-Riget. Man synes ikke nok at have værdiget disse smaae Dyr sin Opmærksomhed, eller de have bedre kunnet unddrage sig Naturforskerens Øje, eller og Vanskeligheden, forenet med Ubehageligheden, i deres nøjere Betragtning har bevæget ham til, at hellere henvende sin Agtpaagivenhed paa andre Classer, der bedre og snarere lønnede Umagen.

Ere disse ikke Aarsagerne, hvi saamange Skal-Dyr (Testacea) hidtil bleve aldeles ukjendte; Skallerne, som deres Boliger, fik man dog Tid efter anden fat paa, og kunde let forsende til at berige Cabinetterne, men det samme traf ikke saa let ind med Beboerne, Ormene selv. De fandtes enten ikke i Skallerne, da disse bleve opkastede paa Strandbredden af Havets Bølger, eller, om de end fulgde med,

var Finderen ingen Naturkyndig, som strax kunde beskrive dem, og, da han vilde forsende dem i Spiritus, trak de sig enten tilbage i Skallen, eller forandrede deres Skikkelse, saa at intet blev til Efterretlighed for den Naturkyndige, der siden vilde tage dem under Betragtning.

Dette gielder og om Blod-Dyrene (Mollusca), hvoraf den største Deel opholder sig i Havet eller andre lidet tilgængelige Steder, og formedelst deres Evne at trække sig sammen eller sammenvikle deres udvendige Dele, blive sig ikke selv lige, ved hvilken forandrede Skikkelse endog de største Naturkyndige ofte ere blevne forledte til at ansee dem for forskjællige Arter, ja Slægter, som dog vare een og samme; endog een og samme Forfatter sees paa denne Maade bedragen ved det, han saae til forskjællige Tider. Der udfordres visseligen et øvet Øje, lang Taalmodighed og igjentagne Bemærkelser, om disse saa foranderlige Orme-Arter nøje skulle bestemmes, og det er kun efter deres fulde Udvikling, som sjelden viser sig uden i deres levende Tilstand, man med Vished kan henføre dem til sit rette Sted i Naturen; Ofte maae og Forstørrelses-Glasset gjøre Udslaget, men dermed ere ikke alle forsynede. Til Ex. vil jeg kun anføre det Blod-Dyr afg. Confer. Müller beskrev i 1ste Deel af det Berlinske Naturforskende Selskabs Skrifter[1]), hvorom

[1]) Berl. Besch. Naturf. Freunde, I. p. 406. Tab. V. f. 3. 4.

hvorom han til den Tid var uvis, til hvilken Slægt det egentlig skulde henføres; Saare ulig vil man finde den Beskrivelse og Afbildning, han der leverer, med en senere, som han efter nøjere anstillet Betragtning giver i sin Zoologie [2]), hvor han med Sikkerhed kan regne dette Dyr til Polyperne. Ikke formodede han selv ved første Betragtning, at skulle have en saadan Orm for sig, som Udviklingen og Forstørrelses-Glasset siden opdagede ham, og, dersom han var døet bort, inden den sidste nøjere Jagttagelse, saa vilde vel stedse hans Blod-Dyr bleven holdt for en særskilt Orme-Slægt, og en senere Opdager af Hydra squamata neppe troet sig berettiget til at holde den for samme. Virkelig har og Gmelin af begge Figurers store Ulighed ladet sig bedrage, og i sit System [3]) dannet et nyt Genus under Navn af Clava, hvortil han intet Species fandt, uden Müllers først anførte mangelhaftige Figur. Dette hele nyskabte Genus falder da af sig selv bort, som overflødigt, og Gmelins Fejltagelse er ikke saa let at undskylde, da Müller ikke allene i sin Zoologie, men endog i en følgende Deel af samme Berlinske Sælskabs Skrifter [4]), havde rettet sin Fejl, og tydelig nok bestemt denne Orm, som en Hydra.

[2]) Zool. Dan. Fasc. I. Tab. IV.

[3]) Gmel. Syst. Nat. p. 3131.

[4]) Schr. Berl. Gesellsch. 2. p. 125.

Som det har sig med Blod-Dyrene, har det sig og med Snylte-Ormene, og det ikke i mindre Grad, thi da de fleste af disse opholde sig i Dyrenes Indvolde, er det ikke allene vanskeligt at faae dem for Øjen, men og saa væmmeligt at eftersøge dem, at kun faa skjøtte om at foretage sig dette Arbejde. Desuden ere disse Orme for en stor Deel saa smaa, deres Skjælnemærker saa faa og ukjendelige, at man let tager den ene for den anden, især naar de sees til forskjællige Tider. Og, skjønt man i de senere Tider har gjort store Fremskridt med Kundskaben om disse Orme, saa trænger man dog endnu til et større Lys, for saavel at kjende dem fra hinanden, som og at bedømme ret deres Oeconomie.

I den Tanke, at, hvad jeg Tid efter anden har bemærket angaaende dette Slags Orme, ogsaa i begge Henseender kunde give noget Lys, har jeg ikke villet beholde det for mig selv. Og, da afg. Confer. Müller i den Fortegnelse, han i der Naturforscher[5]) har leveret paa Indvolde-Orme, som til den Tid vare opdagede, ogsaa har behaget at anføre, hvad jeg paa Forlangende havde tilmeldet ham at have herom i Haandskrift, hvilket jeg selv længe siden har havt i Sinde, til desmere Efterretlighed, at bekjendtgiøre ved Trykken, saa faaer jeg nu med det samme Lejlighed at see dette mit Ønske opfyldt. Dog vilde det

blive

[5]) 22 St. p. 33—86.

blive for vidtløftigt at levere alt paa eengang, jeg maae derfor have mig forbeholden i flere paafølgende Stykker at fortsætte disse mine Bidrag. Forud agter jeg fornødent at erindre, at jeg under Snylte-Orme (Vermes Parasitici) ikke blot forstaaer de egentlige Indvolde-Orme (Vermes viscerales), men alle saadanne Orme, som enten leve i eller paa andre Dyr, og hos dem ene finde deres Ophold; hvortil ogsaa høre nogle, som ellers pleje at regnes blant Blød-Dyrene (Mollusca) f. Ex. Gjelle-Ormene (Lernææ) og nogle Igle-Arter (Hirudines). Mine gjorte Opdagelser ved at omvandre i denne vide Mark, er det da jeg under denne Opskrift tænker at levere; Og vil begynde med;

I.

Faarenes Rundorm.

(Strongylus ovinus.)

Denne Art Rundorme fandt jeg allerede for 12 Aar siden (1780 den 9 Nov.), da jeg var Præst i Hobroe i Jylland, og kort derefter sendte jeg dens og flere Ormes Beskrivelse til afg. Confer. Müller efter hans Anmodning, for at indrykkes i hans Zoologia Danica, men, da det gik saa seent med dette Værks Udgivelse, bleve de fleste af disse mine Beskrivelser liggende ubrugte hen, og fandtes igien efter hans Død blant hans Papirer. Dog har han i Zoo-

logiens 2det Hefte, under Beskrivelsen af Strongylus eqvinus, meldet om, at en lignende Orm af mig var opdaget hos Faarene[6]). Dette har han atter citeret i forommeldte hans Fortegnelse paa Indvolde-Orme[7]), hvorefter og Hr. Prof. Abildgaard i vort Selskabs Skrifter[8]) har sagt, at en Strongylus og var funden i Faaret. Gmelin har og i sit System indrykket den blot paa Müllers Citationer, som et nyt Species[9]) under Navn af Strongylus ovinus, uden dog at give den noget Nomen specificum, saasom han endnu ingen Beskrivelse i havde at følge. Det er da billigt, at jeg engang lader denne Orm blive ret bekjendt.

Ved første Anseende har den saameget ligt med Hestens Rundorm (Strongylus eqvinus)[10]) at jeg snart var fristet til at holde den for samme Art, men ved nøjere Betragtning fandt jeg dog endeel Forskjælligheder, som vel kunne give den Ret til at ansees for en egen Art. Det er bekjendt, at i denne Ormeslægt har hvert Kjøn sine udvortes Særmærker, hvorpaa de især ved Hjelp af et Øjeglas strax kunne kjendes fra hinanden, men i meget ere de dog hinanden lige, som

viser,

6) Zool. Dan. (ed. alt.) Vol. 2. p. 3.

7) Naturf. 22 St. p. 55.

8) 1ste Hefte. p. 30.

9) Gmel. Syst. nat. p. 3044.

10) see Zool. Dan. t. XLII.

viser, at de udgjøre kun Han og Hun af een og samme Art.

Hunnen er større end Hannen, men begge ere meget mindre end Hestens Rundorm, thi Hannen er kun 7 Linier lang og $\frac{1}{6}$ Lin. tyk, og Hunnen 11 Lin. lang og neppe $\frac{1}{4}$ Lin. tyk. Begge have en trind og glat Krop, en blød og lidt pergamentagtig Hud, ligesom paa de mindre Spolorme, og uden kjendelige Ringe eller Rynker; vel synes paa de Exemplarer, som ere blevne tørre, ligesom lyse Tverstreger, men uden Orden, og de ere vist ikke naturlige. Foran mod Hovedet er Kroppen ængere og ligesom sammenkneben til en kort Hals. Farven er hvidagtig med dunklere Indlemmer, som efterlade for Øjet en lys gjennemsigtig Udkant til begge Sider. Hovedet ligner meget Kapselen paa nogle smaae Mos-Arter, er kugelrund og gjennemsigtig, som en opblæst Blære, men for til tverkappet. Her er Mundaabningen, som løber noget skjev hen til den ene Side, er ellers rummelig og har en rynket Omrand, der egentlig dannes af bitte smaa Fryndser eller bløde Yrer, fremstaaende fra en liden Ring. I Bagdelen og Indlemmerne er det Han og Hun have sine Uligheder. Hunnens Bagdeel er noget stump tilrundet, men fra dens yderste fremrager en Spids, som en Braad, der krummer sig op ad; ved Roden af denne Spids maae vel Gatboret være, skjønt det ej er synligt, thi didhen rækker det dunkle Indlem, der kan ansees som

Masttarm. Ellers viser sig endnu paa nederste Side noget foran Spidsen en liden fremragende Vorte, som uden Tvivl er Fødselslemmet, thi tæt foran samme sees indvendig 3 eller flere mørke Kugler svømmende frit uden for Indvoldene, og rimeligst maae ansees for modne Æg. Paa nogle Hunner saaes denne Bagdeel blot, men paa de fleste var det altsammen tildækket med et mørkebrunt Omsvøb, liig den tynde Bark paa spæde Qviste, af hvilket Ende-Spidsen neppe fremragede. Det er ej let at sige, hvoraf dette Omsvøb er dannet, da intet saadant fandtes i den Ureenlighed, hvori Ormen laae; maaskee det foraarsages ved en Uddunstning af Bag-Enden, som hærder sig lidt efter lidt; Ventelig skal det tjene til at bevare disse følsommere Dele og Æggene fra de skarpe Vædsker, som maatte findes uden til, thi jeg kan vanskelig troe, at det er noget tilfældigt, saasom det fandtes hos saa mange, og saa bestemt hos Hunnerne, men ej hos Hannerne. Svælget sees som en dunkel Strib, og udvider sig lidt efter lidt imod det mørke Indlem, som siden løber hele Kroppen igiennem indtil Bagenden, og er næsten jevntyk overalt, opfyldt med mange melkhvide smaa Gryn. Denne store Tarm omslynges igjen af meget fine melkhvide smaa Tarme, som ere sammenviklede om hinanden i en dobbelt Strækning, og tage deres Begyndelse 1 à 2 Linier bag Hovedet; gemeenlig sees tæt foran sammes Begyndelse et par smaa dunkle Prikke. Disse smaa Tarme

me maae sikkert gjemme Æggestokken, da de kun findes hos Hunnen og ej hos Hannen, indeholde ogsaa bitte smaa Kugler, som sees, naar Tarmene efter Kroppens Bristning komme for Dagen. Hannens Bagdeel ender sig med en Hætte, eller et sammenfoldet Blad, der gaber bag til, og udbreder sig ved 4 Flige, da dets Omrand er deelt i flere Bugter; thi øverst er en breed Flig, hvis Tverrand er deelt i 3de mindre formedelst 2 smaa Bugter; denne Flig rager længst frem; til hver Side er en aflang rund Flig, som oven til er af Længde med den øverste, men ned ad bliver kortere formedelst en Afskraaning; midt imellem disse er nederst en rund Flig, som er den mindste. Og da alle disse Flige hænge sammen og udgjøre et heelt Blad, ligner det meget en Fruentimmer-Kyse. I sammes Huling bag til, have Avle-Redskaberne deres Sæde, og af Midten henimod nederste Flig fremstaaer en temmelig lang stiv Børste, som i Enden er splittet og udentvivl maae være det egentlige Avle-Lem; ved hver Side af samme sees nogle kortere Børster skinne igjennem Hætten, hvis Antal jeg ikke har kunnet bestemme; maaskee tjene disse som Knibe-Redskaber under Parringen. Hos Hannen traf jeg ej andre Indvolde, end den store Tarm, som ikke her var jevntyk, men paa adskillige Steder bugtet og sammenkneben, ellers ogsaa fyldt med hvide streede Gryn.

Denne Orm traf jeg i Tarmene af nogle Faar, som jeg lod slagte til Vinterforraad; den havde indboret sig i sammes temmelig haarde Ureenlighed, dog var den gjerne omgiven med lidet Sliim. Jeg saae mange Exemplarer af begge Kjøn. De vare ej meget livlige, skjønt Ureenligheden var endnu varm. I koldt Vand bøjede de sig lidet, men døde strax derpaa, bleve i det ringeste ubevægelige. Da jeg hos en Hun vilde med en Naalespids skubbe det barkede Omsvøb fra Bagen, brast den ved Fødsels-Aabningen, og udgav sine Tarme store og smaa.

Tab. 1. viser denne Rundorm.

Fig. 1. Hannen.

A. i naturlig Størrelse.

B. Forstørret.

C. Svants-Hætten meget forstørret, med Hulingen tilvendt.

a. Hoved. b. Mund. c. Hals.

d. Svælg. e. den store Tarm.

l. Svantshætten med Siden tilvendt.

$m^1 m^2 m^3$ den øverste tredeelte Flig af samme. nn. Sidefligene. o. nederste Flig. p. den splittede Børste.

Fig. 2. Hunnen.

A. i naturlig Størrelse.

B. Forstørret.

C. Bag-Enden brusten, meget forstørret.

D. Samme med sit barkede Omsvøb.

a—e. som Fig. 1.
e[2] den store Tarm med sine smaa Gryn.
f. de smaa Tarme. f[2] Samme med sine smaa Gryn. g. Hunlemmet. h. Kuglerne for ved samme. i. Endespidsen. k. Det barkede Omsvøb.

Før jeg forlader denne Orme-Art, maae det tilsades mig at sige mine Tanker angaaende Antallet af de bekjendte Arter, som med Grund kunde henføres til denne Slægt. Hr. Prof. Abildgaard siger paa ovenanførte Sted[11]), at den allene er funden hos Hesten og Faaret; men længe tilforn har Müller sagt[12]), at den ogsaa fandtes i Grævlingen, thi han ansaae Pastor Goezes Haarrundwurm (Ascaris criniformis)[13]) at høre til denne Slægt, og jeg troer dette med ham, thi alt det utydelige fraregnet, som Goezes Pres-Instrument har foraarsaget, sees dog Bagdelene hos Hannen og Hunnen saa lige dem, der findes hos Strongyli, at den ikke vel kan skilles fra samme Slægt, men regnes mere naturlig til denne Slægt, end til Ascarides, som Goeze har gjort; dog har ogsaa han yttret Formodning om, at den kunde gjøre en nye Slægt. Dette sidste har Hr. Frölich[14]) antaget

---

[11]) Naturh. Selsk. Skr. 1 H. p. 30.
[12]) Naturforsch. 22 St. p. 55.
[13]) Goeze Eingeweidew. p. 106. t. 3.
[14]) Naturforsch. 24 St. p. 136.

antaget, og af samme dannet Slægten Haakenwurm (Uncinaria), hvortil han havde fundet en ny Art i Rævens Indvolde [15]), hvilket Slægtnavn og Gmelin har optaget i sit System [16]) for disse 2de Arter, og derimod ladet Heste- og Faare-Ormen staae for sig selv, som Strongyli. Men, naar den Sætning er rigtig, at man ej bør formere Slægterne uden Nød, saa bør og disse 2de Slægter sammensmelte til een, hvad enten den saa blev under Navnet Strongylus eller Uncinaria; og, da det første er det ældste, ville vi beholde samme for disse 4 Arter, som jeg mener best kunde bestemmes saaledes:

Strongylus equinus, ore circinnato rugoſo, cucullo (maris) utrinque triphyllo, acumine terminali (foeminæ) minuto.

Str. ovinus, ore obliquo rugoſo, cucullo (maris) tetraphyllo ſinuato, acumine terminali (foeminæ) ſurſum curvato, vulva prominente ſubterminali.

Str. melinus, ore ſubquadrato, cucullo (maris) ſimplici, acumine terminali (foeminæ) ſubcurvo.

Str. (vulpinus), ore obliquo quadrilobo, cucullo (maris) biphyllo, (foemina) ad vulvam fracta, acumineque terminali minuto.

2.

15) Sammesteds p. 137. t. IV. f. 18. 19.

16) p. 3041.

2.

Heltens Sliimorm.

(Scolex Lavareti.)

Ogsaa denne Orm har jeg længe siden fundet (1781 den 6 Jan.) og sendt dens Beskrivelse med næstforegaaende til Indrykkelse i Zoologia Danica, der havde samme Skjæbne. Man har hidtil kun kjendt een Art af denne Slægt, opdaget af Confer. Müller, og af ham navngivet Scolex Pleuronectis [17]), fordi han fandt den i forskjællige Flynder-Arter, Sletvaaren (Pleur. Rhombus), Rødspætten (Pleur. Platessa), og Tungens Hoer-Unge (Pleur. Linguatula) [18]); siden har og jeg fundet denne Art i den egentlige Tungeflynder (Pleur. Solea), og er derved bleven overbeviist om, at Heltens Sliimorm er forskjællig fra Flyndrens, hvilket man og kunde formode, da denne opholder sig i Saltvands Fiske, men hiin i Ferskvands Fiske. Og dersom det blev bestyrket, at der gaves kun disse 2de Arter, vilde det være mere passende at kalde den ene Sc. Marinus og den anden Sc. lacustris, men dette maae udsættes, indtil flere Jagttagelser ere gjorte. Confer. Müller melder vel og i Naturforskeren [19]), at have fundet en Scolex i Bredflaben (Loph.

[17]) Zool. Dan. tab. LVIII. Vol. 2. p. 24. (ed. alt.)

[18]) see Zool. Dan. l. c. og Berl. Schr. Naturf. I. p. 206. 207. 209 og 213.

[19]) 22 St. p. 53.

(Loph. piscatorius), men dermed har han ikke sagt, at den var en forskjællig Art fra Flyndrens Sliimorm; thi hans der leverte Fortegnelse sigter kun til at vise, i hvad for en Dyr-Art man havde fundet Indvolde-Orme, som hørde til den eller den Slægt, enten disse vare saa forskjællige Arter eller ej, og paa dette Sted har han givet Vink til det modsatte, da han citerer den samme Figur i Zoologien, som viser Flyndrens Sliimorm. Efterkaster man og den anden Citation[20]), saa seer man, at han just har anseet denne Orm i Bredflaben for den samme, som i Flyndren. Imidlertid er det dog og mærkeligt, at han siden i Texten til Zoologien ikke melder et Ord om, at have fundet den i denne Fisk, hvilket kunde give den Formodning, at han selv har begyndt at tvivle om Sagens Rigtighed. Dette har vel bragt Gmelin til at anføre den i sit System[21]) som den anden Art (Scolex Lophii), skjønt tvivlsomt. Derimod seer jeg Müller i Zoologien anmærke, at jeg skulde have fundet denne samme Orm i Rognkexen (Cyclopterus Lumpus); rigtig nok har jeg tilskrevet ham, at have i Aaret 1781 den 20 Apr. fundet i Rognkexens Indvolde en lignende Orm med hans Scolex, men bestemt kunde det hverken da, ej heller kan endnu, siges, om det just var den samme Art, efterdi den ikke nøje nok

blev

---

[20]) Berl. Schr. Naturf. I. p. 211.

[21]) p. 3042.

blev betragtet; alt hvad jeg hos mig finder antegnet om den, er dette: "Foruden nogle smaa Ikter fand-"tes og i dens Indvolde en Mængde smaa Orme med "4 Aabninger i Enden, nærmest lignende en Scolex, "de vare dunkelhvide eller melkefarvede overalt, tykke "i forreste Ende og spidse bag ud, kunde ellers give "sig adskillige Skikkelser; de 4 Aabninger saaes tyde-"lig nok, af hvilke de 2de til den ene Side syntes at "sidde lavere." Nærmere Opdagelser maae vise, om ikke Sliimormen i Cyclopterus er den samme, som den i Lophius, og kan udgjøre en 3die særskilt Art, hvilket man snart kunde formode, da disse Fiske-slægter høre begge blant Linné's Amphibia Nantes.

Men vi vende os igjen til Heltens Sliimorm, om hvilken jeg har større Vished. Hidtil er om samme intet bleven bekjendtgjort, uden den korte Anmeldelse af min Beretning, som findes i Zoologia Danica paa anførte Sted under Beskrivelsen af Flyndrens Sliimorm[22]). Hele denne Orme-Slægt er saa liden, at den billig kunde regnes blant Infusions-Dyr[23]), men den, som træffes i Helten, er dog den mindste, da den neppe var 3 Linier lang i største Udstrækning, og

[22]) p. 24. Diversam ex intestino Salmonis Lavareti communicavit Otho Fabricius.

[23]) Har og virkelig noget Overeensstemmende med Slægten Enchelis, især Ench. retrograda. Anim. infus. p. 36. t. V. f. 4. 5. men er i meget atter forskjellig.

og Breden da neppe $\frac{1}{6}$ Linie, men, naar den sammentrak sig, var Længden kun 1 Linie og Breden næsten $\frac{1}{2}$ Linie.

Ormen er blød og slimig, og hele Kroppen sammensat af smaa Kugler eller Blærer, som viser sig paa de udtørrede ved Ujevnheder paa Overfladen. Den kan udstrække og atter sammentrække sig efter Behag; I den udstrakte Stilling, da Figuren viser sig mere tydelig, er den for til tykkere og affsmales bag ud mere og mere. Dog kan den mangfoldig forandre Skikkelsen, thi snart sees den sammentrukken, linieret, med butte Ender, og fortil gemeenlig noget splittet; snart halv sammentrukken med forskjællige Bugter paa Kroppen; snart igjen paa andre Maader, som det vilde blive for vidtløftig at opregne, og hvoraf Tegningen viser de mærkeligste. Stedse er den dog fladagtig. Forreste Ende viser 2de Side-Yrer, der udstaae ligesom Ørelæppe, og ere korte sammentrækkelige, derfor ej altid synlige; ej heller har jeg kunnet opdage flere, skjønt jeg en heel Dag betragtede den med Forstørrelses-Glas; disse have i Enderne Indtryk, som jeg formoder at være Aabningen, kunne altsaa ansees for Sue-Yrer. Naar Ormen er stærkest udstrakt, fremrager gjerne For-Enden, som en liden Snude imellem disse Yrer, og formodentlig er der den egentlige Mund, dog lykkedes det mig ikke at see dette tydelig, skjønt paa dette Sted hos de sammentrukne saaes gemeenlig et Indskaar, ligesom en Mundaabning. Farven

ven er hvidagtig, dog Enderne mere melkfarvede, ellers hele Kroppen gjennemsigtig. Indvolde kunde jeg ikke opdage.

Denne besynderlige Orm fandt jeg i Tarmene af en Helt (Salmo Lavaretus) [24]), fanget i Ølenstrup=Søe ved Hobroe i Jylland. Den havde i tusinde tal boret sig ind i Tarmenes gule seje Ureenlighed, ved hvilken hver sad fast med Hovedet, og ej gjerne lod sig afrive.

Da jeg lagde dem tillige med Ureenligheden i koldt Vand, levede endeel af dem nogle Dage, skildes derfra af sig selv, og bleve liggende paa Bunden af Theekoppen at bevæge sig under mange Slags Skikkelser. Den kan saa ganske indtrække sine Yrer, at lidet eller intet af dem bliver tilsyne, og kun en klar Plet opdages vanskelig nok paa deres Sted, naar man holder den mod Dagen; Undertiden er den ene Yre udstrakt, og den anden ej; undertiden vises de mere udbredte, som Ørelæppe; undertiden meget korte og smale; atter igjen skyder den dem langt forud og trækker Snuden ind imellem dem, hvorved dannes en stor Kløft o. s. fr.

Tab. II. viser denne Sliimorm i flere Skikkelser.

Fig. 1. Mange af disse Orme i naturlig Størrelse hængende fast ved Ureenligheden.

Fig.

---

[24]) Den Fisk, man i Norge kalder Siik.

Fig. 2. Ligesaa, men skilt fra Ureenligheden.
De øvrige Figurer forstørrede, nemlig:
Fig. 3. En nogenledes udstrakt Orm, med een Yre fremstrakt, den anden neppe synlig.
Fig. 4. Noget sammentrukken, med begge Yrerne indtrukne, og en mørk Bue mod For-Enden, som ventelig er Yrernes Sted oven og neden.
Fig. 5. Tvende Exemplarer halv-udstrakte, bugtede med kløftede Ørelæp-lignende Yrer, og udstaaende Snude.
Fig. 6. En ligedan med indtrukken For-Ende, og 2de blanke Pletter ved samme, men ingen Yrer.
Fig. 7. En udstrakt Orm med en stærk Kløft fortil, formedelst langt udstaaende tilspidsede Yrer og indtrukken Snude.
Fig. 8. Et meget udstrakt og smalt Exemplar med ordentlig Snude og Yrer.
Fig. 9. Et stort halv-udstrakt bugtet Exemplar med Kløft fortil, ingen Yrer til Siderne, men oven til en mørk halvmaaneformig Plet, hvor ventelig den udbredte Yre ligger antrykt paa Kroppen.

I det jeg forlader denne Orm, vil jeg tilføje mine Bemærkninger over:

3.

Flyndrens Sliimorm.

(Scolex Pleuronectis.)

Conferenceraad Müller, som den eneste, der har beskrevet denne[25]), har kun affattet sin Beskrivelse kort; jeg mener det derfor ikke overflødigt, her at tilsætte det, der kan tjene til mere Fuldstændighed. Overalt giver det og Sandheden mere Styrke, naar fleres eenstemmige Bemærkninger fremsættes om et nyt opdaget Stykke i Naturen, som her er Tilfældet. Jeg fandt i Aaret 1784 den 18 Maj denne Sliimorm i det gule Tarme-Sliim af en Tunge (Pleur. Solea), som var kjøbt paa Kjøbenhavns Fisketorv, og saae paa samme næsten alt, hvad Müller havde seet. At han ellers kalder den usynlig for det blotte Øje, deri kan jeg ikke give ham Bifald, uden for saaviit at man neppe med blot Øje vil opdage en saa liden Orm i Slimet, men, naar dette eengang er skeet ved Hjelp af Øjeglasset, kan man siden med blotte Øjne see de største, især naar de ere udtagne af Slimet, thi de vises da i sammentrukken Tilstand af omtrent $1\frac{1}{2}$ Lin. Længde, og henved $\frac{1}{3}$ Lin. Brede, men kunne udstrække sig til 4 Liniers Længde, og blive da saa smækre som den fineste Traad. Ormen var fladtrind og hvidagtig, men

[25]) Zool. Dan. og Berl. Schr. II. ec.

den egentlige Krop dunklest og sammensat af mange smaa Gryn, dog forekom den mig aldrig saa mørk, som den forestilles i de Müllerske Figurer, derimod var Hovedet og Halsen uden Gryn og derover mere lyshvide, som og Müller har anmærket. Paa Hovedet saaes til hver Side 2de aflange buglehule Ørelæppe, vel rettere Sue-Yrer, altsaa 4 i alt; imellem samme var større Skillerum oven og neden, end til de skarpe Sider, hvor de sadde digt hos hinanden. De 2de af Müller omskrevne røde Punkter paa Halsen bag Ørelæppene vare tydelige at see, og egentlig intet andet, end den skjulte Deel under Ørelæppene, der er rød ligesom Gjellerne paa en Fisk, derfor ej heller synlige i alle Stillinger. Naar Ørelæppene bevægede sig, skinnede og deres Huulhed crystalklar, saa at man skulde formode et Glimmer at være der tilstede, og gave et herligt Syn mod Solen, men det er ikke vist at bestemme, om Overfladen selv var begavet med saadan glimrende Egenskab, eller og Slimet havde lagt sig over Huulheden, som en tynd Hinde, og foraarsagede denne Glands. Paa Halsen saae jeg og til hver Side den maaneformige Membran, som Müller har ommeldt, men den var bitte liden og melkefarvet. Snuden rakde foran kun lidet frem imellem Ørelæppene, men en Aabning var dog virkelig der tilstede, thi her hængde den sig stedse fast ved Slimet. I Slimet skjød den sig frem, som en Flad-Orm (Planaria) og kunde trække sine Ørelæppe sammen

men og Hoved ind, saa deraf lidet eller intet saaes. Den viisde sig især for mit Øje i de Skikkelser, som Müller har anført Fig. 2. 3. 5. 7. 8. 12. 13. 16. og 19.

Disse 2de Sliim-Orme-Arter mener jeg nu best kunde skilles fra hinanden ved følgende Særmærker:

Scolex Pleuronectis, auriculis quatuor, punctisque colli duobus saturate rubris.

Scolex Lavareti, auriculis duobus, corpore unicolore.

4.

Heltens Gjelle-Orm.

(Lernæa Lavareti.)

Af Gjelle-Ormene har Gmelin i sit System 15 forskjellige Arter, hvoraf den 3die Deel af mig ere opdagede ved mit Ophold i Grønland og beskrevne i min Fauna Grönlandica tillige med 2de andre, som vel tilforn vare opdagede, men ej saa nøje beskrevne[26]; Fire af de nye har Confer. Müller efter mine Beretninger og Tegninger leveret i sin Zoologie[27], nemlig: Lernæa uncinata, Gobina, radiata og nodosa. Beskrivelse og Tegning vår ham og sendt over den 5te Art, Lernæa cyclopterina[28], skjønt han

[26]) Faun. grönl. p. 336—341.

[27]) Tab. LVIII.

[28]) Faun. Grönl. Spec. 326.

han ikke fandt for got at gjøre Brug deraf; Jeg havde derfor halvvejs tænkt nu at levere dens Figur, men for ej blot at hænge i Grønlandske Sager, vil jeg heller opsætte dette til en anden Gang, og i dens Sted levere Heltens Gjelle-Orm, som jeg siden har fundet.

Saaviit mig bevidst, er den ej tilforn af nogen bleven bemærket, og dog er den særdeles mærkværdig saavel for sin Lidenhed, hvori den viger langt under alle mig bekjendte Arter, som og for sin Smukhed og det simple, hvori dens Dannelse skjælner fra dem. Hvor riig er dog Naturen paa Forandringer, endog i de mindste og forborgneste Skabninger! Denne Orm er neppe 1 Lin. lang og ½ Lin. breed. Den har et ægformigt Legeme, som for til er bredest, bag til mod Æggestokkene ængere; oven til fladbuglet, hvor ogsaa gives nogle neppe mærkelige Tverfurer; Neden til er den buglehuul; Omranden noget tilskærpet og smaaskærvet eller lidt bølgeløbende. Naar man holder den mod Lyset, sees nogle smaa ophøjede Punkter ved Siderne neden til. Den har intet egentligt Hoved eller Brystſtykke, som endeel andre, men for til i det alleryderste er den noget afkneben, hvor man seer en sort fiirkantet Plet, der falder større, naar man seer den oven fra, end neden fra; Denne Plet, der har Sted hos alle, og kan sees endog med blotte Øjne, skulde man snart holde for et Øje, men, da sligt ej er fundet paa nogen Art af denne Slægt, ej heller synes fornødent for et Dyr, som altid sidder indboret i Gjellerne,

lerne, saa er jeg mere tilbøjelig til at holde den for Ormens Munding, der i sin Rift eller Fordybning er sort, maaskee formedelst nogle sorte Mundredskaber, hvilke jeg dog ikke kunde opdage; og, da den sees større oven end neden, maae Munden være mere udvidet mod Ryggen. Man finder ej heller noget andet Sted Aabning, som kunde tjene til Mund. Under Munden sidder i Bugens Huling 2 lange fine krumme Arme, som tilspidses mod Enderne, og enten ligge krummede under Bugen eller stile lodret ud fra samme, fæstede i dens Rov; Dog kunne de og lade sig bøje forud, og, naar man slider Ormen af Gjellernes Kjød, faaer man Armene at see i denne Stilling, da den med samme holder sig fast deri, og slipper ikke gjerne, før de ere udtrakte; men i hvad Stilling de end sees, ere de dog altid krummede mod Enderne. Foruden disse Arme syntes mig og at bemærke en liden Yre bag til paa Bugen midt imellem begge Æggestokkene, dog udgiver jeg det ikke for nogen Vished, men, hvis saa er, bliver vel Gatboret i sammes Ende. Æggestokkene ere trumlerunde, af Kroppens Længde, kornede, hos nogle sneehvide, hos andre blaa, hvilke sidste jeg holder for at have modne Æg i sig, thi baade sidde de løsere, end de hvide, og de smaa Kloder eller Æg, som de indeholde, falde større og kjendeligere; Den blaa Farve synes og at vise, at Ungen i Ægget er mere moden til at komme frem med de Gamles Farve. Det er endnu ikke afgjort,

om disse Æg skilles stykkeviis fra Æggestokkene, eftersom de blive modne til, eller hele Æggestokken slipper fra Dyret selv, saa alle Æggene paa eengang skulde blive modne, eller og Ungen udkryber af Ægget, medens Æggestokken endnu hænger ved Ormen; Det første skulde jeg snarest troe, efterdi de blaa Æggestokke faldt gemeenlig kortere end de hvide og mere butte i Enden, ret som de havde mistet et Stykke af Enden; I dette Fald maatte da de yderste Æg blive først modne. Farven er ellers paa Ormen hvid, men endeel Tver- og Længde-Striber i Bugens Huling, hvoraf nogle mod Bagdelen sidde i smaa Streger ligesom en Kam, ere smukt sorte, hvilket giver dette lille Dyr en smuk Udseende, endog for det blotte Øje; thi endog disse sorte Bugstriber skinne igjennem Ryggens Midterdeel i en stor Fiirkant.

Denne Gjelle-Orm har jeg fundet 1780 den 21 Junii meget talrig i Gjellerne hos en Helt (Salmo Lavaretus), fanget i Glenstrup Søe ved Hobroe i Jylland. Fiskens Gjeller vare ganske gjennemborede af disse smaa Dyr, og de sønderslidte Dele af Gjellernes Fryndser hængte blege til alle Sider, hvilket usædvanlige Udseende bevægede mig til at undersøge denne Nyhed, hvorved jeg opdagede Aarsagen. Den sidder gjerne fordybet i Gjellernes Fryndser lige indtil Æggestokkene, saa at man seer intet uden dem og det sorte paa Kroppen, som skinner igjennem Slimet af Gjellerne. Bevægelse skal man ej lettelig opdage

hos

hos den, uden at den rører Armene lidet, naar man slider den fra sit Rov og kommer den i Vand.

Dens Skjælnemærker fra de andre kunde best bestemmes saaledes:

Lernæa Lavareti, simplex, obovata, planiuscula subtus concava, ubi brachia 2 longa curva simplicia antice ad os.

Tab. III. viser denne Gjelleorm.

Fig. 1. i naturlig Størrelse.

Fig. 2. Forstørret fra Ryggen.

Fig. 3. ligesaa fra Bugen med Armene oplagt under samme.

Fig. 4. Ligesaa fra Siden, dog saa, at Bugens Huling kan sees, med Armene udstrakte fra Kroppen.

Fig. 5. Meget forstørret, fra Ryggen, med Armene fremstrakte fra For-Enden. a. Munden. b. Kroppen med sin kærvede Omrand. c. Den bageste ængere Deel. d. Ryggen. e. Bugen med de sorte Striber. f. Armene. g. Hvide Æggestokke. h. Blaa Æggestokke. i. Den lille Yre imellem samme. k. Den mørke gjennemskinnende Fiirkant paa Ryggen.

5.

Rørens Ikt.

(Fasciola Umblæ.)

Denne Orm har, i Henseende til dens Bekjendtgjørelse, havt samme Skjæbne, som de foregaaende, da Beskrivelsen allerede har ligget færdig siden 1778 i October Maaned, da jeg fandt den i Drangedal i Norge inden i den Fisk, som de Norske kalde Rør, men Drangedølingerne Roje, og er Salmo alpinus Linnæi. Siden Aaret 1780 har den været sendt til afg. Confer. Müller, men ubrugt. Og, da den samme Fisk falder i Grønland, i hvilken noget ligt var mig forekommet, som jeg den Gang ikke ret fik betragtet, eller vidste at føre til sin rette Slægt, saa har jeg efter det Norske Exemplar indrykket Beskrivelsen i min Fauna[29]), men Figuren fattes endnu, som for Ormens Mærkværdigheds Skyld herved leveres tillige med en udførligere Beskrivelse.

Saa lidet man fra Begyndelsen end skulde ansee denne Orm derfor, hører den dog unægtelig til Ikterne, Fasciolas Linnæi & Mülleri, hvilken Slægt vor opmærksomme Professor Abildgaard har forandret til Distoma[30]), og derimod henført Slægtnavnet Fasciola til Remormen. En Forandring, man

gjerne

---

[29]) p. 329. Spec. 314.

[30]) Naturh. Selsk. Skr. 1ste Hefte p. 36.

gjerne kunde underskrive, da disse Navne saa særdeles passe til deres Slægter, men, da allerede Gmelin i sit System har givet Remormen det forhen brugte, og ligesaa passende Navn Ligula [31]), og ladet Ikterne beholde deres gamle Navn Fasciola, ja ogsaa efter min Fauna anført nærværende Ikt under det af mig givne Navn Fasciola Umblæ [32]), vil jeg indtil videre lade den beholde samme.

Denne Ikt har det besynderlige ved sig, at den ikke findes i Indvoldene, men i Rygblodet af Fisken, hvilket, saaviit mig bevidst, ikke er truffen med nogen anden Ikt-Art. Det er især de mavre Fiske, hos hvilke den findes, og det i stor Mængde, saa at den rimeligst har bidraget til deres Magerhed og forvoldet en vis Sygdom; Hos de friske og fyldige forekommer den derimod sjelden. Man seer den i sit Leje, som en hvid Kjedegang, fordeelt i flere Rader og Grene, og skinnende gjennem det røde Rygblod, saa at man ved første Anseende skulde holde den for en Rygmarv hos Fisken eller og en Bændelorm, men, naar Blodet fraløsnes, mærker man, at denne Kjedegang bestaaer af mange smaa Ikter, som holde sig digt efter hinanden, da den Bagre altid ligger med Halsen skjult under den næstforegaaendes Krop, og har med samme fordybet sig i Blodet. I denne Stilling sees og kun

liden

31) p. 3042.
32) p. 3058.

liden Bevægelse eller Tegn til Liv, og Halsen er slet ikke tilsyne, men tager man Kjeden ud af Blodet, og skiller den ad, faaer man strax af hvert Led i Kjeden en liden livlig Orm for Øjet, som da udstrækker og bøjer sin Hals efter Behag, at ligesom søge efter Føden; Ogsaa kan den forandre Sted, og viser da sin sande Skikkelse.

Hver enkelt Orms største Længde var kun $1\frac{1}{2}$ Linie, hvoraf Kroppen udgjorde $\frac{2}{3}$ Lin., Breden $\frac{2}{3}$ Lin. Naar den er udstrakt, ligner den en fladsidet Flaske; da Kroppen eller den bageste Deel er bredest, stump eller tverskaaren for Enden, men den forreste Deel ulige smalere, som en Flaskehals. Oven og neden er den plat, og neppe kjendes nogen Bugling, saa at Tykkelsen fra Ryg til Bug er meget ubetydelig; Halsen selv synes og flad; derover sees Sidekanten eller Omkredsen noget skarp. Halsen kan udstrækkes og igjen tilbagetrækkes til Kroppen; dog skeer det sidste ikke saa ganske, at jo en kort Hals endda bliver tilbage fremragende for til; Ved saadan Sammentrækning bliver ogsaa det øvrige af Ormen mere udvidet og tilrundet til Sider og Ender, da den ellers, naar Halsen er udstrakt, viser sig i en ret Fiirkant. Man finder 2de Aabninger hos den, som sædvanlig hos alle Ikter, hvilke vel maae holdes for Mund og Gatbor, og paa denne Art ere kjendelige nok. Den ene og største paa Bugen, just paa det Sted, hvor Kroppen støder til Halsen, er kredsrund med en noget ophøjet

Om-

Omrand. Den anden lige i Enden af Halsen, dog vendende mod Bugen, er mindre, mere aflang, og har neppe nogen ophøjet Omrand. Hvilken af 2de man skal kalde Mund eller Gatbor, er ej saa let at bestemme, da den paa Bugen, som skulde synes at være Gatbor, efterdi den er bagest, kan igjen agtes mere beqvem til Mund, fordi den er større til at modtage Feden. Saaledes forekommer det mig og med Faare-Flyndren (Fasciola hepatica) og flere. Undertiden sees paa den udstrakte Hals et Indskaar tæt bag den forreste Aabning, hvilket danner ligesom et Hoved. Ormens Substants er blød og sej ligesom paa Faare-Flyndren. Farven hvid med nogle lysere hvide eller kridtfarvede Blandinger til Siderne, hvoraf især mod Midten indringes 2de blegere Pletter. Omkring forreste Aabning er samme Kridfarve.

Tab. III. sees denne Art.

Fig. 6. i sit naturlige Leje inden for Ryg-Blodet i naturlig Størrelse.

a. Fiskens Rygblod. bbb. Ormens Kjedegang i 3 Rader.

Fig. 7. Tvende enkelte Orme i naturlig Størrelse.

A. Udstrakt, fra Bugen viist.

B. Sammentrukken, fra Ryggen.

Fig. 8. Samme forstørrede.

C. Fra Bugen. D. Fra Ryggen.

c. Kroppen. d. Halsen. e. Bageste Aabning. f. Forreste Aabning.

6.

6.

Ørredens Hætte-Orm.

(Cucullanus Truttæ.)

Skjønt Hætte-Orme-Slægten sikkert er rig paa Arter, har man dog endnu ikke opdaget ret mange deraf. Gmelin, som den nyeste Samler, har ikke vidst at angive flere, end 8 Arter[33]); Selv af disse falde mig nogle mistænkelige, at heller høre til en anden Slægt, nemlig: den 2den i Ordenen (Cuc. ocreatus), hvilken Goeze, som den eneste, der har beskrevet den, selv regner til een Slægt med Nellike-Ormen, Prof. Abildgaards Blad-Orm (Phylline)[34]) og Gmelins Caryophyllæus[35]), hvor den maaskee og rettere henhører; og den 7de (Cuc. ascaroides) synes at være en Slægt for sig selv; Dersom ikke Goeze havde sagt det, skulde man neppe af hans Beskrivelse eller Figur[36]) kunne slutte, at den 1ste Art (Cuc. Talpæ) var en Hætte-Orm, men snarere en Traad-Orm (Filaria), saa lig er den samme; Andre af Gmelins anførte Arter ere ikke nøje nok bestemte ved Beskrivelse eller Figur, at man kunde have noget sikkert at dømme efter: Den 3die (Cuc. muris), 4de

---

33) i sit Systema p. 3051 og 3052.

34) Naturh. Selsk. Skr. 1ste Hefte p. 31.

35) l. c. p. 3052.

36) Goezes Eingew. Würmer p. 130. t. VIII. f. 7. 8.

4de (Cuc. avium) og 5te (Cuc. reptilium) ere blot navngivne, og, naar undtages, at Goeze tillægger den sidste en bladet Svantz, og siger os Dyrene, hvori de ere fundne, saa er ikke et Ord sagt, hvoreften at kjende dem igjen [37]; Dette forekommer mig alt for vilkaarligt at skabe Arter; men paa den anden Side har Gmelin gjort formeget til at formindske Arterne, da han har antaget, at alle Hætte-Orme i Ferskvands Fiskene vare kun Artforandringer af Cuc. lacustris, og de i Saltvands Fiskene kunne alle bringes under een Art Cuc. marinus. Jeg er bleven overbeviist om det modsatte, da jeg af begge Slags har fundet flere forskjellige Arter, og den Hætte-Orm, jeg nu agter at beskrive, troer jeg at have saameget Udmærkende saavel fra C. lacustri, som fra de andre bekjendte Hætte-Orme, at man let vil blive enig med mig i at erkjende den for en egen Art for sig selv.

Den er 7 à 8 Linier lang, men smækker som den fineste Traad. Ormen er blød og lidt pergamentartet, trind, glat, og slet, uden mindste Fure eller Rynke. For til udbreder den sig i en stump Knude, som et Hoved, der til den ene Side viser en rummelig Munding, omgiven med en rynket Bremme at see til, som et Staa-Sæt. Bag Munden afknibes Ormen til en kort Hals; derpaa bliver igjen Kroppen tykkere, og beholder siden næsten samme Tykkelse, indtil

37) see Goeze l. c. p. 89. 98. og 242.

til den affspidsede Bag=Ende, der dog paa Hannerne er mere spids og krum, end paa Hunnerne. Af Farve er den hvid, halv gjennemsigtig, da endeel mere dunkelhvide slangelebende Indvolde gjennemskinne, og en endnu dunklere Masttarm i lige Linie fra Munden til Gatboret; Dette sidder tæt foran bageste Spids, og er paa Hannerne bulket. I nogle af Hunnerne saaes og een eller flere sorte Pletter inden for Huden noget bag Halsen. Hunnens Kjønmærke sees henimod Bagenden noget over Midten, som en liden Bulk med et Indtryk, og opdages vanskelig. Hannens Kjenmærke er kjendeligere, som en enkelt, lang krum og spids Spire, der fremrager af Gatboret og indvendig sees forlænget ved en mørkere gjennemskinnende aflang Plet.

Jeg fandt denne Hætte=Orm 1780 den 27 October i en liden Ørred (Salmo Trutta), som var fanget i Hobroe=Fjord [38]) i Jylland og havde Mængde af disse Orme i sig, dog ikke i Tarmene selv, men uden paa Mavens fingerartede Vedhæng, hvor ellers Ovejsen plejer at findes. Blant 10 à 12 Hunner fandtes kun 1 Han, men samme var ret livlig. Med Munden suer den sig temmelig fast, ligesom Iglen. Hannen krummer gjerne sin Bag; ellers kringelbøje de sig alle i Vandet, hvor de temmelig længe kunne holde ud og ere særdeles muntre.

Tab.

[38]) Det inderste af Mariager=Fjord.

Tab. III. Sees denne Hætte = Orm.

Fig. 9. i naturlig Størrelse.

Fig. 10. En Hun forstørret, fra Bugen seet.

Fig. 11. Forreste Ende forstørret og seet fra Siden.

Fig. 12. Hannens Bagdeel forstørret.

a. För=Enden. b. Bag = Enden.

c. Munden med sin rynkede Omrand.

d. Halsen. e. Masttarmen. f. Gatboret. g. de smaa slangeløbende Indvolde. h. Den sorte Plet i Hunnens For = Ende. i. Hunnens Kjønmærke k. Hannens Dito. l. den mørke Plet bag samme.

Jeg mener, at man kunde bestemme denne saaledes til Forskjæl fra de andre:

Cucullanus Truttæ albus, glaber, ore circinnato ruguloso, collo angustato, membris genitalibus simplicibus.

7.

Sildens Hætte = Orm.

(Cucullanus Halecis.)

Denne Orm er iblant dem, man hidtil har anviist sit urette Sted i Systemet, hvilket jeg herved vil søge at rette. Dr. Bloch har længe siden fundet en Orm i Silden, som han kortelig har beskrevet un-

der Navn af Gordius Harengum [39]); Gmelin derimod har ført den til Spolorme-Slægten under Navn af Ascaris Halecis [40]); Men jeg mener, at den hører ligesaa lidet til den ene, som den anden af disse Slægter, da Blochs givne Figur strax viser, at den maae nærmest ligne Hætte-Ormene, saavel for dens Munding, som for Hunnens Kjønmærkes Skyld. Og den har saa meget ligt med den Hætte-Orm, jeg har seet i Silden, at jeg ikke kan andet end ansee den for een og samme Orm, og vil derfor kun her bemærke, hvad Bloch ikke har anført.

Mine vare omtrent 1 Tomme lange, og kun lidt tykkere end en fiin Traad. Ormen var trind, traadformig, med neppe kjendeligen afspidsede Ender, og Huden glat, jevn uden Rynker, og stiv. Foran afknibes Kroppen lidet til en stumprund Ende, under hvilken Munden viser sig ved et kort kegleformigt Indtryk, der for til er afrundet og bag til tverskaaren, fra hvilken Aabning en enkelt Masttarm løber gjennem hele Kroppen. Farven er hvid med en mere melkfarvet Strib fra Munden af og kort bag samme, som gjennemskinner indvendig fra. Alle de, jeg saae, vare Hanner. I det øvrige var alt saaledes, som Bloch har anført; Figuren passer og ganske got, kun at Mund-

---

39) Blochs Abh. von der Erzeug. der Eingeweidew. p. 33. t. VIII. f. 7—10.

40) Syst. nat. p. 3037.

Mundaabningen er for rund, Indvoldene for meget blomsterlignende paa de forstørrede, og Bagenden for spids paa Exemplarerne i naturlig Størrelse. Imidlertid agter jeg det overflødigt for saa ringe Forskjælligheder at give nye Figurer.

Jeg fandt denne Hætte-Orm 1786 den 13 Dec. i Kjøbenhavn i en Sild uden paa Indvoldene i store Klumper, da flere laae samlede i Spiral=Vendinger inden for en fælles gjennemsigtig stiv Hudbeklædning, lig den, i hvilken Qvejsen plejer at befinde sig. Midt i Klyngen traf jeg nogle, som vare haardere, end Resten, ligesom hornartede, men døde, og derfor maaskee efter Døden hærdede.

I Sælskab med den sad ogsaa uden paa disse Tarme en Spolorm, men hver Slags i sine Klynger og under sin særskilte Hudbeklædning. Denne Spolorm vil jeg nu beskrive under Navn af:

8.

Silde=Qvejsen.

(Ascaris Clupearum.)

Det er gaaet med Spolormene (Ascarides) som med andre Snylte=Orme, at nogle have anseet Arternes Antal for lidet, og, da det foraarsagede Vanskelighed, at bemærke det lidet, der er til Forskjæl, ved et flygtigt Øjekast ladet sig forlede til at holde dem for een og samme Art, som en nøjagtigere Undersøgning

vilde have adskilt; Andre have igjen gjort formeget deraf, og uden tilstrækkelig angiven Grund ansat ligesaamange Arter, som Dyrene vare forskjællige til, i hvilke de fandtes. Et saadant Navne-Register finder man hos Gmelin paa ikke mindre, end 78 Arter [41]), om han og selv virkelig har troet dem at være forskjællige Arter, eller i Uvished derom blot har anført dem, som forskjællige, for at overlade til andre efter nærmere Undersøgning at fælde Dommen, hvilket man faaer lade staae derhen. Det var imidlertid got, at der blev foretaget en Mynstring med dem, at de egentlige Arter Tid efter anden kunde blive fastsatte med vissere Mærker.

Jeg har under næstforegaaende Nummer erindret, hvor jeg fandt den nu omtalte Silde-Qvejse, nemlig: ikke i Tarmene, men uden paa dem i Spiral-Krumning inden for en stiv Hudbeklædning. Paa samme Sted læser jeg og, at afg. Confer. Müller har fundet Ascarides marinas, som han kalder dem [42]), men, da han selv et andet Sted [43]) gjør disse til een og samme Art med Blochs Gordius Harengum, som er min nylig beskrevne Cucullanus Halecis, saa bliver jeg uvis, om han har havt denne eller hiin Orm i Tanker.

Silde-

---

[41]) Syst. nat. p. 3029. og følgg.

[42]) Schr. Berl. Naturf. I. p. 212.

[43]) Naturforsch. 22 St. p. 76.

Silde=Qvejsen har saameget tilfælles med den almindelige Qvejse i Torskeleveren 44), at man snart skulde fristes til at holde den for samme, i det mindste en Artforandring deraf, men jeg er mere tilbøjelig at holde den for en særskilt Art. Man træffer flere i Tallet, indtil 50, i een Hob uden paa Blindtarmene sammenhængende ved et fælles blødagtigt Huddække, hver enkelte Orm igjen beklædt med en fortagtig Hud, som er mere blød og let afgnides, og da seer man Ormen selv, som er $1\frac{1}{2}$ Tom. lang og kun af Tykkelse med en fiin Traad, af Dannelse trind, og smalere mod begge Ender, dog smalest mod For=Enden. Af Farve hvidagtig med et lysere hvidt Belte mod For = Enden. Dette er næsten alt, hvad man seer med blotte Øjne. Tager man Øjeglasset til Hjelp, finder man, at det hvide Belte er et Indlem, som Mave, der for til og bag ud forlænges ved en meget finere Masttarm af samme Farve; Denne taber sig dog især mod Bag=Enden, hvor endeel Orme vare mørkere. Under Forstørrelses=Glasset sees alt dette tydeligere, da man endog kan skjælne Mellemrummet imellem Maven og den udvendige Hud, og tillige opdager i For=Enden de 3de smaa Knuder, som udgjøre Slægt=Mærket.

44) Gordius marinus Lin. Syst. nat. I. p. 1075. som Müller rettere har gjort til en Ascaris, Naturforsch. 12 St. p. 183. og 22 St. p. 75. og efter ham Gmelin Syst. nat. p. 3035. kaldet Ascaris marina.

Naar disse gabe, sees en liden neppe frempippende Sue-Vorte i Midten. Den skjælner saaledes fra den almindelige Qvejse især ved sit hvide Belte og ved Masttarmen, som her gaaer i lige Linie, og ingenlunde er slangeløbende, som paa den almindelige. Den er og altid forekommet mig mindre af Størrelse og mere livlig; I Systemet mener jeg, den kunde bestemmes saaledes:

Ascaris Clupearum, albidus, cingulo antico albo.

Tab. IV. viser Silde-Qvejsen.

Fig. 1. i naturlig Størrelse.

Fig. 2. Et Stykke af For-Kroppen forstørret.

Fig. 3. For-Enden med sine Knuder meget forstørret.

a. For-Enden. b. Bag-Enden.

c. Beltet. dd. Mast-Tarmen.

e. Knuderne. f. Sue-Vorten.

9.

Rynke-Kradseren.

(Echinorynchus annulatus,)

Denne Kradser og Løgte-Kradseren (Echinorynchus attenuatus) [45]) gik til en Tid under eet Navn af

[45]) Zool. Dan. t. XXXVII. f. 1—3. Gmel. Syst. nat. p. 3048. n. 2. Denne har jeg og fundet i Aalen og Aaleqvabben; og det er just denne Kradser, Müller i Naturforsch. 22 St. p. 59. har sagt, ved mig funden i Aalemoderen.

af den glatte Kradser (Echin. lævis)[46]; Og egentlig skal det være denne, Hr. Zoega har havt i Tanke, skjønt den anden rettere fortjende sligt Navn for sin Glathed, og denne derimod det Navn rynket (annulatus v. rugosus), hvorved og Müller i sin Zoologie har skilt den fra Løgte-Kradseren[47]). Gmelin har og anført den, som en egen Art[48]). Og uden Tvivl har man deri gjort ret, thi, skjønt de, formedelst Halsens Udvidelse til en klar Kugle, grændse hinanden saa nær, at man let ved første Anseende kunde holde dem for Artforandringer, saa mærkes dog ved nøjere Betragtning alt formange Forskjælligheder, især naar man tager Forstørrelses-Glasset til Hjelp. Og, da Rynke-Kradseren endnu ej findes nogensteds aftegnet eller beskreven, naar det lidet undtages, som Müller har sagt paa anførte Sted i Zoologièn, saa vil jeg her levere dens Beskrivelse med Figur, at den kan blive kjendt, som en virkelig tilværende, og ej blot gisnet Orm.

Af Længde er den $4\frac{1}{4}$ Lin. og af Tykkelse neppe $\frac{1}{5}$ Lin. Kroppen næsten cylindrisk, dog bag ud mere afkneben, overalt dunkel og glat, men ikke jevn, saasom den har endeel viit fra hinanden staaende Tverrynker,

---

46) Müll. Prodr. 2601.

47) Danske Dyrhist. p. 152. Zool. Dan. (ed. post.) Fasc. I. p. 45.

48) Syst. nat. p. 3048. n. 8.

ker, som især blive kjendelige, naar Ormen noget sammentrækker sig. Bag-Enden har et temmelig stort Gatbor mod den ene Side. Foran Kroppen sees en lang, meget smalere, Hals, som nærmest mod Kuglen end mere affsmales; Denne Hals er rynket med lige viit fra hinanden siddende Rynker, som Ringe, der sidde tættere sammen, end de paa Kroppen, og blive altid kjendelige, enten Ormen er udstrakt eller sammentrukken. Paa Halsen følger den omtalte Kugle, som her er mindre og dunklere, end paa Løgte-Kradseren, viser og sine fine Tverrynker, naar Ormen sammentrækker sig, i hvilken Stilling Kuglen for og bag sees plattrykt, men, naar den udstrækker sig, bliver Kuglen mere aflang og Rynkerne forsvinde næsten ganske. Midt igjennem Kuglen gaaer et mørkere Svælg, der er Gjemmet for Snuden, hvori den kan tilbagetrækkes, og atter deraf fremskydes efter Behag; Dette Svælg kan Ormen bøje til Siderne, ret som det med Bag-Enden laae frit inden for Kuglen. Snuden, som heraf fremstødes, er baade smækrere og længere, end den hos Løgtekradseren, har og længere Braadde, som bøjes bag ud; Naar Snuden er længst udstrakt, sees et Stykke af den næst ved Kuglen at være ængere og glattere næsten uden Braadde. Alle de, jeg saae, vare guulagtige, med en stærkere farvet Hals, men blankere Kugle. I Henseende til Indlemmer og Bestanddele ligner den ellers Løgtekradseren.

Jeg

Jeg fandt 3de Exemplarer af denne Kradser 1780 den 13de Nov. i Tarmene af en liden Ørred (Salmo Trutta) fanget i Hobroe-Fjord. Samme laae frit i Tarmenes Ureenlighed, uden at være heftet med sine Hager til noget Sted, skjønt den hertil har Redskaber nok, og sikkert til visse Tider maae gjøre saadan Brug deraf.

Tab. IV. sees Rynkekradseren.

Fig. 4. i naturlig Størrelse.

a. For-Enden. b. Bag-Enden.

Fig. 5. Forstørret, sammentrukken.

Fig. 6. ligesaa, udstrakt.

a. Snuden. b. Kuglen. c. Halsen. d. Kroppen. e. Gatboret. f.f. De 2de Strenge, som tjene til Snudens Bevægelse.

10.

Hajens Bændelorm.

(Tænia Squali.)

Blant de mange og forskjellige Bændelorme, jeg har fundet, især i Fiskene, udmærker denne sig, som en af de besynderligste. For 10 Aar siden (1782 den 7 Aug.) fandt jeg den i en Pighaa (Squalus Acanthias), medens jeg var Præst paa Ersøe, hvilket allerede af Müller er anført i Naturforskeren [49].

[49]) Naturforsch. 22 St. p. 44.

Skjønt jeg i samme Fisk fandt 4 Stykker, var dog ingen af dem fuldkommen, men havde mistet den største Deel af Kroppens bageste Leed, og havde kun faa Leed tilbage, foruden Hovedet. Vel endda, at dette var blevet i Behold, som det vigtigste Stykke, da Bagdelen sjelden paa Bændelormene plejer at have noget udmærkende ved sig. Imidlertid havde jeg gjerne ønsket at see et fuldkomment Exemplar, og tildeels har jeg derefter lentet med at levere dens Beskrivelse, men, da det vel ikke saa let her vil lykkes mig, leverer jeg for det første den Ufuldkomne; thi derved kunde maaskee andre, som boe i Nærværelsen af Fiskerierne, finde sig tilskyndte, at eftersøge denne Orm hos Hajerne, og fuldføre, hvad jeg har begyndt, eller maaskee rette, hvad jeg maatte have fejlet.

Det største Stykke, jeg saae af denne Bændelorm, var 2 Tommer langt, men neppe 1 Lin. bredt. Mod Hovedet blev Kroppen efterhaanden smalere, hvor og Ledene vare ukjendelige, saa at Kroppen der syntes at løbe i eet uden Tverrynker, men Bredens Tilvæxt bag ud var og kun lidt mærkelig, efterat Ledene havde taget sin Begyndelse. Kroppen var flad og skarprandet, men tæt bag Hovedet var ligesom en Hals, der næsten var trind og jevntyk, og bredere end den paafølgende smale Deel af Kroppen. Ogsaa denne Hals var uden Led. Hovedet kun lidet, dog kan man med blotte Øjne see det, som en liden, næsten firkantet, Knude; Med Øjeglasset opdager man 4

Mun=

Mundinger, ligesom maaneformige Ørelæpper, 2 og 2 paa hver Side af Hovedets skarpeste Kant, saa at de der ere hinanden nærmere, men paa de flade Sider længere fra hinanden. Foran løbe de i eet med Breddden, fordi denne Bredde eller Snuderand er ophøjet, ligesom Mundingernes maaneformige Omkreds; Maanefigurens Horn stile og mod den skarpe Sidekant. Af hver Munding eller Hulheden i hver maaneformige Ørelæp fremstaaer en lang krum og noget stiv Traad, altsaa 4 i Tallet, der uden Tvivl ere ligesaamange Hager at holde sig fast ved, hvormed denne Bændelorm maae hjelpe sig, at den ikke skal udgaae med Fiskens Ureenlighed, hvori den svømmer, da den ellers mangler de spidse Hager, hvormed endeel andre Bændelorme ere forsynede. Paa yderste Ende af Hovedet kunde jeg ikke opdage nogen anden Mund, men kun en liden Kløft i den mellem Ørelæppene neppe fremragende Snude. Kroppens Led vare aflange, fortil smalest, meget affældige, da endog mange enkelte Led fandtes i Fiskens Ureenlighed, og endeel løsnede sig fra de øvrige under Betragtningen, derfor og denne Orm vel vanskelig vil blive at erholde heel. Paa den ene Side af hvert Led er en liden, dog for Øjeglasset synlig, Aabning hemmod det følgende Led. Alle de store Led ere heri eens, og alle Aabningerne paa een og samme Side. Disse Aabninger sidde just ikke lige i den skarpe Rand, men mod Fladen, saa at de best sees fra den ene flade Side, men fra den anden

den

den kun Sporet dertil formedelst deres Bremme, der løber i eet med Ledets skarpe Rand, men viser sig noget højere. Inden for disse Aabninger sees i Midten af de bageste og største Led en grynet melkefarvet Materie, der unægtelig bliver Æggestokken. Ellers var Ormen af Farve vandblaa, især foran, hvor den ingen Led havde, og kun Aabningernes Omkreds var lidt melkefarvet.

Denne Bændelorm laae i Pighaaens store Tarm, hvor den svømmede frit i et grønt Sliim. I dette sit Element udvidede og sammentrak den Hovedets Mundinger og bevægede sig lidet, men, da den blev lagt i Vand, døde den strax. Da den havde ligget Natten over i Vand, saaes Ledene brustne, og en stor Mængde Æg udkomne, hvilke nu vare grønagtige. Den lange smale Deel ved Hovedet forblev derimod ubrusten.

Dette er alt, hvad jeg veed at melde om denne Orm, der især formedelst sit Hoveds Dannelse fortjende en god Afbildning, men dette vilde endog for en mere øvet Haand være vanskeligt at efterligne. Jeg har imidlertid troet at burde levere dens Figur, saa got jeg kunde, og

Tab. IV. viser denne Bændelorm.

Fig. 7. i naturlig Størrelse.

Fig. 8. Samme forstørret.

Fig. 9. Hoved, Hals og Forkrop med skarpe Side tilvendt.

Fig.

Fig. 10. Samme med Fladen tilvendt.

Fig. 11. Hovedet skjøns tilvendt.

Fig. 12. Tvende Led fra begge Sider. Alle meget forstørrede.

a. Hoved. b. Hals. c. Kroppens foreste smale Deel. d. Ledene. e. De 4 Mundinger paa Hovedet. f. De 4 krumme Traade i samme. g. Den kløftede Snude. h. Æggestokken. i. Æggegangens Aabning. k. Dens ophøjede Omkreds i Ledets Rand.

II.

II.

Beskrivelse
af
Tvende nye Insekter
henhørende under
den Linneiske Slægt Monoculus,
og
den Müllerske Slægt Caligus,

af

P. C. Abildgaard.

(Oplæst den 5 April 1793.)

De Insekt-Arter, som Linné i sit System anfører under Een-Øje-Slægten (Monoculus), ere ikkun 9 i Tallet, og dog ere nogle af disse Arter saa aldeles forskiellige fra hinanden, at et blot flygtigt Øjekast viser, at de ikke kunne henhøre under een Slægt. Saaledes er Monoculus apus væsentligen forskiellig fra M. polyphemus og piscinus. M. conchaceus fra pulex og quadricornis m. m. Jeg vil ikke tale om, at M. Telemus, uden al Tvivl, ikke kan være andet, end Skallen af den Clio, som jeg i Selskabets Skrifters 2den Deel har beskrevet under Navn af Cavolina, altsaa til Orme-Klassen henhørende. Men da Linné optog saa

saa faa Arter under sin Eenøje-Slægt, uagtet dog 16 vare bekiendte, da den 12te Udgave af Systemet udkom, saa har den eene Caracteer, som de have tilfælles, nemlig den, at være forsynede med et hornagtigt Skal-Dække, været ham nok, til at bestemme dem under een Slægt. Naar man tillige betænker den Forvirring og Uorden, i hvilken Linné forefandt Naturens Skabninger sammenkastede imellem hinanden i de fleste Naturkyndiges Skrifter, som for ham havde arbeidet, og den Mangel af Tydelighed og Bestemthed i Beskrivelserne, saa er det mere ubegribeligt, hvorledes denne store Mand har kunnet overkomme det Herkuliske Arbeide, at bringe alt dette, og de mange tusinde nye Skabninger, han selv først fandt og bestemde, i den skiønne Orden, han efterlod det, end det er at undre over, om nogle enkelte smaa Ting, visse Fag, af det hele ikke noksom have tildraget sig hans Opmærksomhed. Navnet Eenøje, som han har givet denne Slægt af Insekter, som jeg her handler om, er endog aldeles upasseligt, da ikke allene de fleste af dem have 2de Øjne, men M. polyphemus har endog 4 Øjne, hvilket andre Naturkyndige have for længe siden bemærket. Det var derfor et meget vigtigt og nødvendigt Arbeide vor afdøde Landsmand O. F. Müller paatog sig, da han undersøgde og nøjere bestemde denne Insekt-Familie, opdagede 42 nye Arter og indeelde dem i 11ve Slægter i hans smukke Værk om Skal-Insekterne (Entomostraca), trykt i

Kiø-

Kiøbenhavn 1785, hvilket gode Værk dog er mindre brugt end misbrugt i den sidste og 13de Udgave af det Linneiske System. I den 12te Udgave er Slægte-Definitionen ikke bestemt nok og kunde ikke være det, da de anførte Arter havde for saa Mærker tilfælles. I den sidste Udgave er den Linneiske Definition forandret og meget mere bestemt, men ogsaa derved aldeles forderver og upassende. Kroppen hos de saa kaldte Eenøjer bestemmes at have 5 til 10 Afdelinger (Segmenta) og den allerstørste Deel af de anførte Arter haver en udeelt Krop. De fire Palpi vil man og forgieves søge. Linné har sat sine Eenøjer imellem Cancer og Oniscus, nogle af dem passe her, saasom, Monoculus apus, Pulex quadricornis; men M. polyphemus, piscinus, pediculus, have ikke her deres rette Sted. O. F. Müller har i sin Prodr. Zool. Danicæ inddeelt disse Skal-Insekter i flere Slægter og sat dem imellem Oniscus og Scolopendra, hvor de uden Tvivl staae bedre, end i den nyeste Udgave af Systemet, hvor de Müllerske Genera ere optagne i den Orden de ere satte i hans Entomostraca, uden Hensigt til, om denne Orden passer, naar de staae imellem Cancer og Oniscus. Imidlertid er nu denne hele Familie under et systematisk Anarchie, men det er at haabe, at det bliver vor gode Landsmand og store Insektolog Fabricius forbeholdet, at anvise disse Dyr, som spille saa forskiellig og besynderlig Rolle i Naturens Huusholdning, deres rette Plads, og ordne enhver Slægt til det Sted,

hvor

hvor samme i hans fuldstændigere System henhører. Megen Vanskelighed vil det vel have med en Deel, da Mund-Redskabene hos de fleste af disse Dyr ere saa vanskelige at opdage og saa lidet undersøgte. Det fornøier mig derfor at kunne bekiendtgiøre tvende nye Arter af disse Skal-Insekter og beskrive dem saa nøie, at der ikke kan være Tvivl om, hvor deres Plads bør være i ethvert System. Disse tvende Arter henhøre til samme Slægt, som den Linneiske Monoculus piscinus, hvoraf Müller har giort den nye Slægt, der allene indbefatter den Linneiske Monoculus piscinus, hvilken han kalder Caligus curtus, og en Art til, som han kalder Caligus productus, hvilken Linné ikke haver kiendt. Den første af disse mine nye for et par Aar siden fundne Caligi, vil jeg kalde Caligus crassus, og den anden Caligus oblongus, de findes begge i Original i Glassene No. 1. og 2. som vedfølge, tilligemed Tegning Tab. V.

Navnet Caligus har Müller givet dem, fordi Øjnene ere meget ukiendelige, saa at det endog synes uvist, om de virkeligen have Øjne.

Den tykke Morkøje.

(Caligus crassus.)

Har en rund Krop, større end Caligus curtus og productus. Ryg-Skallen (clypeus) aa. er huul, rundlig, for til lige afskaaren og mod Siderne, hvor Føle-Hornene udspringe, er den stærk udskaaren, saa

at det synes, som her var dannet en Art af Hoved. Paa Midten og mod For-Enden af Rygskallen er en brun Plet omtrent Korsdannet. Mod hvert Hiørne af den forreste afskaarne Rand er en liden brun Punkt b., som kunde antages for at være Øjne; men de sande Øjne cc. synes at være de 2 Brikker, som sidde under Følhornene og rage frem i den Udskiæring i Randen af Rygskallen, som findes paa det Sted.

Følehornene dd. ere halvt saa lange som Ryg-Skallen og bestaae af 6 Leed, ethvert af disse Leed er bredere mod Enden end ved Grunden, det første Leed er dobbelt saa langt, som det andet og de tage efter Haanden af i Længde og Tykkelse indtil det sidste, som er meget lidet.

Under en aflang Overlippe e. fremrager et Næb f. halvt saa langt som Følhornene, stumpt mod Enden, som har en linieformet Tvær-Aabning.

Benene ere 6 i Tallet, de to forreste gg. siddende tæt mod Forranden af Rygskallen. De midterste hh. ved Grunden af Næbet, og de bageste ii. tæt ved disse. Alle Benene have 3 Ledemod, det første meget kort; de forreste Been er en Art af Kræbs-Kloe, det andet Leed paa disse er tykt og af Næbets Længde, det tredie halvanden Gang saa langt men smalere og aftagende i Tykkelse indtil Enden, som er forsynet med en spids bevægelig Kloe, der bøjer sig ind ad mod en paa den indvendige Rand af det tredie Leed siddende liden Knop. Det andet par Been, hh.

har

har det andet Leed kegelformigt og tykt, det 3die Leed smalt og smækkert af lige Længde med det andet, og endes med en liden flad og rund Knop isteden for en Kloe. Det 3die Par Been, ii., har det 2det Leed næstendeels ægformig, og det 3die dannet som en Kloe af lige Længde med det 2det Leed.

Bugen, kk, ser aflang og rund bedækket for største Deel af 8 bladformige Skiæl ll, som ere hvide og prikkede, de 3 Par af disse bedække den største underste Flade af Bugen og ere saa brede, at de gaae langt ud til Siderne. De 2 forreste Par have en Indskiæring i den indvendige Rand, som deler denne i 2 Lapper. Det bageste Par have Randen heel. Det 4de Par af disse Skiæl rage frem under Rygskallen, ere runde og dække den største Deel af Bugens Rygflade. Tilsammen danne de en Art af Skiørt, som omgiver Bugen.

Bugen endes med 2de aflange Lapper mm, oven for hvilke de traadformige Æggerør nn, som ere denne Slægt egne. De ere afbrudte i det Exemplar, jeg har for mig, saa at jeg ikke kan bestemme deres Længde.

Tab. V. Fig. 1. Viser Insektet i naturlig Størrelse.
Fig. 2. Samme forstørret, fra Ryggen seet.
Fig. 3. Samme fra Underdelen.

Dette Insekt har jeg fundet paa Giellerne af en Haj ved Helgoland, og ikkun den eeneste.

Den aflange Morkoje.

(Caligus oblongus.)

Kroppen af dette Insekt er graa-guul med en rød Linie i Midten og en rød Linie paa hver af Siderne. Dyret er smalt og langt og deelt ved 6 Indskiæringer i 7 Dele eller Segmenter. Rygskallen aa. er sexkantet, de 2 Hiørner for til, 2 bag til og et Hiørne eller Kant mod hver Side. Derefter følge 2de smale aflange Tvær-Leed b c.; derefter et halvt pæreformig d.; efter dette et fiirkantet e.; derefter den runde aflange Bug f.; denne endes med det sidste Segment g., som er rundt og fladtrykt; fra denne sidste Deel udgaae tvende smaa aflange og rundlige Lapper h., ligesom paa den foran beskrevne.

Den har 2de Plætter mod de 2de forreste Hiørner af Rygskallen, som ligne ufuldkomment Øjne, og forresten har jeg intet fundet, som kunde antages for dette Organ.

Dens Følehorn k. bestaae af 6 Led, men de ere smalere og kortere end hos Caligus crassus.

Den har et Næb ligesom denne, men Overlæben var ikke synlig.

Den har 3 Par Been og 2 Par Gielle-Been (Pedes branchiales).

Det forreste par Been ere korte, have 2 Led, af hvilke det første er meget kort, det andet aflang-tykt med en tydelig fremstaaende Finger ved den indvendige

Rand,

Rand, og det endes med en bevægelig spids Kloe. Dette Been er aftegnet Fig. 7.

Det andet par Been Fig. 8. har 3 Leed, det første meget kort og lidet, det andet tykt og aflangt med en Knop paa den udvendige Rand mod den nederste Ende. Det tredie Led er smalere af samme Længde som det andet Led, og endes tilspidset med 5 smaa sylformige Tænder, som udgaae fra den udvendige Rand.

Det tredie par Been Fig. 9. har ligeledes 3 Led, det første lidet og kort som hos de foregaaende, det andet aflangt-rundt og det tredie er en bevægelig lang indbøjet Kloe.

De 2 par Gielle-Been Fig. 10. ere korte, dannede som et Latinsk S. med 6 krumme og spidse Haar udgaaende fra den udvendige Rand. Den øverste Deel af ethvert Gielle-Been er dækket med et lidet hvidt og rundt Blad. Bag ved Gielle-Benene sidde paa det fierde Segment af Kroppen mod hver Side en ægformig Blære.

Ægge-Rørene ii. ere næsten saa lange som hele Kroppen; de ere brune. Insektet kastede disse Rør fra sig, da jeg vendte og tumlede det i Vandet, uden at beskadige Dyret eller røre disse Ægge-Rør. Skeden, som danner disse Rør, brast i tu efter Længden og Æggene udspredede. Under Forstørrelses-Glasset ere disse Æg runde og noget flade, halvdeelen klar og hviid, den øvrige halve Deel mørkebrun og i Form af en Halv-Maane, som Fig. 11. udviser.

Dette Insekt har jeg fundet paa Giellerne af Støren, 6 Stykker samlede.

Tab. V. Fig. 4. viser Insektet i naturlig Størrelse.
Fig. 5. samme forstørret fra Ryggen.
Fig. 6. samme fra Undersiden.
Fig. 7. Det forreste Been.
Fig. 8. Det andet Been.
Fig. 9. Det tredie Been.
Fig. 10. Gielle-Benene.
Fig. 11. Et Æg meget forstørret.

Da Müller har taget sin Definition for hans 2de Morkøjer af de Organer, som sidde ved Halen eller Enden af Bugen, og som ved hans 2de Arter ere forskiellige, saa vil jeg ogsaa bestemme mine 2de efter disse Dele, endskiønt de ere mindre forskiellige, og da bleve disse 4 Arter saaledes udmærkede.

Caligus *curtus* corpore curto, cauda bifida monophylla. Müll. Entomostr. p. 130. Tab. 21. Fig. 1, 2.

Caligus *productus* corpore longo, cauda imbricata tetraphylla. Müll. Entomostr. p. 132. Tab. 21. Fig. 3, 4.

Caligus *crassus* corpore squamulis cingentibus incrassato, cauda diphylla.

Caligus *oblongus*, corpore angusto segmentis septem diviso, cauda orbiculo cum appendice diphyllo terminata.

III.

III.

Beskrivelse af en nye Igle, funden paa Giellerne af Storen.

af

P. C. Abildgaard.

(Oplæst den 5 April 1793.)

Denne Igle fandt jeg paa Giellerne af den samme Stør, hvor jeg fandt den aflange Mørkeje. Den kommer nærmest Flynder-Iglen (Hirudo Hippoglossi); den har en flad aflang Krop, som er hvid med højrøde Aarer og 2de Linier med Længden af Kroppens Midte paa Over- og Underfladen. Fortil er Kroppen forænget med en Hale, paa hvilken sidder en hvid kugelformig Blære som et Hoved. Denne Blære er aaben mod Underdeelen med et rundt Hul, og Randen omkring dette Hul er kantet med en rynket hindig Krands. Med denne holdt den sig fastsuget paa Fiskens Gieller. Mod Bagenden af Kroppen er denne smalere og for Enden stump afskaaren. Paa den underste Side mod Hiørnerne af Hale-Enden er Randen udmærket med korte og tætte Furer. Nær ved Hale-Enden er paa den samme underste Flade et lidet

rundt Hul med en fremstaaende Rand, og der ovenfor giennemskinne utydeligen nogle graa Indvolde.

Tab. VI. Fig. 1. Litr. a. viser Ormen fra Underfladen.
Litr. b. fra Overfladen
Litr. c. fra Siden.

Den kunde bestemmes saaledes:

HIRUDO *Sturionis* dilatata candida venulis rubris, antice veſicula candida foramine marginato rugoſo, margine caudali ſubtus ſtriato.

IV.

IV.

Beskrivelse
af
en Gielle-Orm (Lernæa),
funden paa Brasens Krop.

af

P. C. Abildgaard.

(Oplæst den 5 April 1793.)

Denne Gielle-Orm er afvigende fra alle andre derved, at den kun har een Ægge-Sæk, da dog den dobbelte Æggesæk er antagen som Slægts-Mærke. Jeg fandt 2 af disse Dyr, begge eens dannede. Det har et enkelt traadformig Næb, der gaaer fra Kroppen i en Retvinkel og er ophøjet mod Enden. Kroppen er dannet af 2de lange og jevnsides liggende Rør, tykkere mod Enden end fortil, og forenede ved en fiin Hinde, som udfylder det smale Mellemrum, som er imellem disse 2de Rør, der endes med en liden omvendt og huul Halvkugle, fra hvis Rand udgaaer bag til en smal bladformig Lap, som en Hale, og paa hver Side en Tand. I Hulen af denne Halv-Kugle er befæstet en aflang og lidet fladtrykket Æggesæk af samme Længde som Kroppen, men noget tykkere. I En-

den af denne Ægge-Sæk ere tvende smaa randede Huller, et ved hver Side.

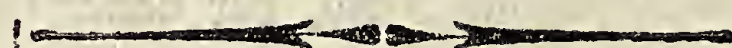
Tab. VI. Fig. 2. a. forestiller Ormen i naturlig Størrelse, seet fra Siden.

b. den samme forstørret, seet fra Ryggen.

c. den samme fra Siden.

Ormen selv har jeg afgivet til Selskabets Samling. Den kunde faae Sted imellem Planaria og Fasciola, og bestemmes saaledes:

Lernæa *anomala* rostro simplici, corpore bicruri, ovario unico biporo.

V.

V.

Beskrivelse
af
en nye Snylte-Orm,
funden paa Horn-Fiskens Gieller
(Axine Bellones.)

af

P. C. Abildgaard.

(Oplæst den 5 April 1793.)

Denne Orm, som ikke kan henføres til nogen af de bekiendte Orme-Slægter, fandt jeg for nogle Aar siden paa Hornfiskens Gieller et temmelig Antal af; jeg har meget ofte søgt den siden hos denne Fisk, uden at finde den. Et par Stykker, som jeg havde bevaret efter at have aftegnet dem, har jeg afgivet til Selskabets Samling.

Den er omtrent ½ Tomme lang, Kroppen brun mod Randerne, formodentligen af de der liggende Æg, i Midten efter Længden er den temmelig klar og fiinaaret. Kroppen er lang og flad, fortil smal og Forenden tilrundet med en liden Indskiæring, bag ved denne 2 smaa aflang-runde Knoppe. Imellem begge disse udgaaer en smal brun Linie, som snart deler sig i Form

af

af en Gaffel, af hvilken hver Green gaaer til sin Side og taber sig i det brune ægformige Væsen. I Midten af Kroppen er den ægformige Indvold. Kroppen, som bag til bliver bredere, endes med en meget udbredet Hinde, som et Segment af en Cirkel, hvorved Dyret faaer nogenlunde Form af en Øxe. I Randen af denne Hinde ere 2 tæt paa hinanden liggende Rader af smaa Kugler ligesom 2 Rader Perler.

Jeg mener, at den kunde som en nye Slægt bestemmes saaledes:

AXINE *Bellones* corpore elongato compresso antice nodulis binis ocellatis, postice dilatato membrana armilla duplici marginata.

Tab. VI. Fig. 3. a. forestiller denne Orm i naturlig Størrelse.

b. forstørret.

VI.

VI.

Aftegning af Müllers Plumas-Nerite (Valvata criſtata.)

ved

P. C. Abildgaard.

(Oplæſt og fremlagt den 5 April 1793.)

Denne ſmukke Snegl af den Linneiſke Slægt Helix har vor Müller allene bemærket, og beſkrevet i hans Hiſtoria Vermium. Vol. 2. p. 198. og anført i hans Zool. Dan. Prodr. p. 239, under No. 2891. Han beklager paa førſte Sted, at det ikke har været ham muueligt at faae dette lidet Dyr aftegnet, ſaaſom det ſaa ſielden kryber frem, og ved den allermindſte Bevægelſe kryber i ſit Huus og tillukker det med Skaldækket. Da jeg ogſaa fandt dette ſkiønne Dyr, havde jeg det længe ſtaaende i Vand ved min Side i Vinduet, for at paſſe paa, naar det med ſin Plumas kom frem, for at aftegne det; jeg bemærkede da, at det ofte krøb ud, uden at det ſtak Plumaſen frem, og det varede længe inden det blev mig mueligt, at faae det ſaa tydelig at ſee, at jeg kunde tage en rigtig Tegning deraf; jeg vil ikke igientage den fuldſtændige Beſkrivelſe, Müller har givet os af denne Snegl, hvis Slægts Mærke er de tvende Børſteformige Føle-

Traade

Traade med Øjnene bag til ved Roden af samme. Jeg har og ikke fundet noget at anmærke ved den Müllerske Beskrivelse, uden dette, at Laaget eller Snegle-Dækket sidder fast paa Dyrets Ryg, ligesom hos alle andre Snegle, der ere forsynede med dette Laag for deres Huus, og at det ikke er forbundet med 2de Seene-Baand til Huset, som Müller angiver. Da dette Dyr saa sielden forekommer og er saa lidet bekiendt, saa har jeg troet, at en Tegning af samme maatte være velkommen.

Tab. VI. Fig. 4. a. viser dette lille Dyr i naturlig Størrelse.

b. Det samme forstørret, ovenfra seet, hvor Dyret er udkrøbet og har udstrakt sin federdannede Plumas fra venstre Side og det lille Spyd fra højre, som det er begavet med.

c. Det samme fuldkommen udkrøbet, at man kan see den hele Krop og det cirkelrunde Laag paa Ryggen af Halen.

d. Det samme seet unden fra, hvor Føletraadene, Munden og det lidet Spyd ere synlige.

e. Det tomme Snegle-Huus unden fra, hvor dets Navle sees.

VII.

VII.

Beskrivelse
over
den skadelige Sukker- og Bomulds-Orm
i Vestindien,

og om

Zygænæ Pugionis Forvandling.

af

Hr. Professor Joh. Chr. Fabricius.

Af Insekterne er det os vigtigst at kiende de skadelige, som ofte i kort Tid forstyrre vore Vexter, uden at vi ere i Stand til deri at hindre dem. Til disse skadelige Rauper høre og i Særdeleshed 2de, som paa de Vestindiske Øer tilføje Sukker- og Bomulds-Plantagerne den største Skade. Kundskab om disse Insekter har jeg min værdige Ven og Videnskabernes sande Befordrer Hr. Oberstlieutenant von Rohr at takke, og Figuren af Raupen, hans Ven Hr. Capit. Mühlenfels, hvilke begge jeg aflægger den forbindligste Tak for deres venskabelige Godhed.

Den første eller Sukker-Raupen er, saavidt jeg veed, endnu ingensteds beskreven eller afbildet. Engellænderne i Vestindien kalde den the boarer, og den er i Stand til at bringe en Sukkerhøst, der lod haabe

300

300 Fade Sukker, ned til 20 eller 30. Den forvandler sig til en liden uanseelig Phalæn og af den Afdeling, som Linné kaldte Pyralides.

Phalæna saccharalis alis striatis cinereis: margine postico atro punctato.

Habitat in Americae meridionalis Saccharo, cujus caules perforat, exsiccat, destruit plantationum pestis.

Corpus parvum, cinereum, immaculatum. Palpi exserti, approximati. Alae anticae cinereae, interdum strigis duabus obscurioribus, obsoletis, interdum fere immaculatae. Margo posticus striga punctorum atrorum. Posticae albae immaculatae.

Larva 16 poda, pallide hyalina capite punctisque utrinque octo brunneis.

Puppa nuda, elongata, brunnea antice spinis plurimis, elevatis, brevibus.

Denne lille Phalæne lægger sine Æg ved Rødderne af de unge Sukkerrør, da de udklækkede Rauper eller Orme æde sig ind i Hiertet af den endnu unge og fine Plante. Denne Plante døer, de omkringstaaende Planter have voxet, men Raupen ogsaa, der nu har Kræfter nok til at bore ind i de allerede stærkere Sukkerplanter, indtil endelig Sukkerrøret begynder at modnes, og da er og den fulde Forvandling af Raupen til Ende. Før dens Forvandling borer den sig Udgang for den tilkommende Phalæne giennem Træet

og

og Barken af Stammen, og i denne borede Kanal forvandler den sig til Puppe. Men Phalænen kryber efter dens Forvandling beqvemt ud giennem denne borede Aabning. Unge Borere findes aldrig i haarde eller gamle Sukkerstokke; de synes ikke at have Kræfter nok for at indbore sig i disse, men de voxe med Planterne og maae vælge dem efter deres Alder. Pupperne ligge gemeenligen ganske nær ved Aabningen, hvorigiennem Nat-Fuglen skal krybe ud; dog undertiden 1 eller 2 Raupers Længde videre tilbage, hvilket vel kommer deraf, at Raupen er bleven færdig med Indgangen noget før dens Forvandling.

Naar siden de modne Sukkerrør komme i Møllen, er liden eller ingen Saft deri. De fleste ere ganske tørre, og hos dem, der endnu have nogen Saft, er denne fordervet, saa at vel Sirup og Rum, men ikke Sukker, i det mindste ikke godt Sukker, deraf kan koges.

Den anden af disse fordervende Rauper er Noctua Gossypii, som i Mantissa Inf. 2, 169, 229. er beskreven under Navn af Noctua histrionica. Den er egentlig polyphaga. Dens kiæreste Næring synes at være Parthenium hysterophorus, men, naar den ikke finder denne Plante, eller og den er opspist, falder den paa Bomuld-Planten, og i Mangel deraf tager den til Takke med Boerhavia, Trianthema monogyna, Hibiscus esculentus, Anacardium occidentale og flere.

Noctua Gossypii cristata alis deflexis fusco cinereoque variis, posticis hyalinis.

Larva gregaria fusco grisescens: vitta dorsalilata fusca, quae linea flava maculis albis intersecta utrinque includitur.

Rustica media. Antennae fuscae. Thorax lobo antico distincto, postice cristatus, cinereo fuscoque variegatus. Abdomen cinereum. Alae anticae mox magis fuscae, mox magis cinereae macula costali oblonga, fusca versus apicem. Costa albo punctata. Posticae albo hyalinae, immaculatae. Tibiae fuscae.

Raupen eller Ormen til denne Phalæne fremkommer i nogle Aar i saadan Mængde, at den afæder hele Bomulds-Marker. I de sidste Tider har man efter Hr. von Rohrs Beretning begyndt med megen Held at lade dem afplukke ved hele Flokke Kalkonske Høns.

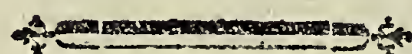
Tab. VII. Fig. 1. Forestiller Phalæna saccharalis, dens Puppe og Larve, denne ogsaa efter de i Spiritus hiemsendte.

Tab. VII. Fig. 3. Forestiller Noctua Gossypii, af hvis Raupe og Puppe jeg ingen Tegning har faaet, men kun Beskrivelsen fra Sal. Dr. Pflug.

Det maae endnu være mig tilladt at bekiendtgiøre Larven til Zygæna Pugione, som jeg skylder de samme Herrers venskabelige Godhed. Det flyvende Insekt selv er allerede længe siden bekiendt.

Zygæna

Zygæna Pugione cyanea albo punctata alis rubris: margine postico fusco. Mant. Inſ. 2. 105. 40.
Sphinx Pugione Linn. Syſt. Nat. 2. 807. 45.
Sphinx Lichas Cram. pap. 4. tab. 45. fig. B.
Habitat in Nerio Oleander.
Larva piloſa, crocea utrinque lineis duabus punctorum alborum fasciculisque pilorum quatuor colli, duabus caudæ apice fuſcis.
Puppa tenuiſſime folliculata, fuſca.
Tab. VII. Fig. 2. Foreſtiller dens Larve og Puppe.

VIII.

Cychrys,

en ny Insekt-Slægt.

af

Professor J. C. Fabricius.

Paa Slægternes uomstødelige Fasthed beroer Værdien af ethvert System i Naturhistorien. Forlade vi denne faste, sikkre Ledetraad, fremstaaer en uundgaaelig Uorden, og Bestemmelsen og Benævnelsen af Natur-Produkterne bliver usikker og vaklende. I Botaniken have vi allerede længe siden erkiendt dette, og have ved flittigen og paa adskillige Maader at bearbeide Slægtsmærkerne naaet en Sikkerhed, som endnu fejler i Entomologien. Insekternes ringe Størrelse har holdt de fleste fra en Undersøgelse, som de tildeels ansaae for umuelig. Naturligt er det imidlertid, at Kiendemærkerne for smaa Dyr ogsaa maae være smaa, og maae iagttages ved Forstørrelses-Glas. I Grunden ere de dog større end Væxternes Blomsterdele, naar der hensees til Væxternes og Insekternes forskiellige Størrelse. De ere og virkeligen ikke, naar de mikroscopiske Dyr undtages, saa vanskelige at udfinde, og fordre kun, ligesom alle Undersøgelser i Naturhistorien, nogen Øvelse. Et enkelt Forstørrelses-Glas

har

har været mig tilstrækkeligt til Beskrivelsen af de i Systemet givne Kiendetegn. Vel er det saa, at man formedelst Delenes ringe Størrelse ofte seer fejl, at een eller anden Deel tabes, og at man seer sig nødt til at begynde Undersøgelsen fra ny. Ofte brækkes eller beskadiges Insektet, som man vil undersøge. Hovedet, Følehornene brækkes, og, naar man ikke har en stor Mængde Exemplarer ere begge Tilfælde ubehagelige, især for dem, som see mere paa deres Samlings Skiønhed end paa Videnskabens Udbredelse. Men er det ikke det samme ved Planterne. Hvor ofte maae man ikke i mange Tilfælde igientage Undersøgelsen af Blomsterdelene ved de mindre, naar man vil have fuld Vished om deres Structur, og den Blomst, hvis Dele ere blevne undersøgte, er gemeenligen derved ødelagt. Forskiellen er kun, at ved Planterne findes mestendeels flere Blomster paa det samme Exemplar, og følgelig agtes det mindre, om en eller anden deraf tabes.

Ved den gode Understøttelse af den af Videnskaben fortiente Hr. Professor Helwig i Brunsvig har jeg nu faaet en stor Mængde af Carabus rostratus, og er derved bleven sat i Stand til at fastsætte den sande Charakteer for en ny Slægt. Den er i vore nordlige Egne allerede sieldnere og Undersøgelsen af mit eeneste Exemplar mislykdes mig tilforn, saa jeg var nødt til at lade den blive mellem Carabi, skiønt den endog ved det udvortes Udseende synes at være fra dem adskilt.

Slægts-Charakteren er imidlertid tydelig og adskiller den fuldkommen fra Carabis.

Cychrys Os maxillis palpisque.

Palpi quatuor ſubæquales, elongati prominuli.

anteriores paullo longiores, quadriarticulati: articulo primo breviſſimo, ſecundo longiſſimo, ultimo obconico apice oblique truncato adhærentes maxillae dorſo.

poſteriores triarticulati: articulo ſecundo longisſimo; tertio obconico, oblique truncato adnati labii apice.

Mandibula elongata, tenuis, recta, cornea, apice incurva, acutiſſima, edentula.

Maxilla compreſſa, cornea, rotundata, integra.

Labium breve, corneum, cylindricum, integrum.

Antennæ ſetaceæ.

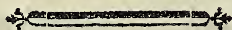
Corpus oblongum, glabrum, immarginatum, agile, capite inſerto, porrecto, cylindrico, oculis parvis rotundatis, lateralibus, antennis porrectis, diſtantibus, ſub oculis inſertis, thorace anguſto, ſupra plano, rotundato, ſcutello nullo, elytris connatis lateribus ſupra abdominis marginem deflexis, pedibus longiuſculis, curſoriis, femoribus poſticis fulcratis, tibiis apice ſpinoſis, tarſis quinquearticulatis, colore nigro.

Jeg kiender kun 2 Arter af denne Slægt, nemlig Cychrys roſtratus og attenuatus, hvilke i den nye

Udgave

Udgave af Systemet ere begge anførte under Carabus. De komme hinanden nær, og jeg er endnu i Tvivl, om de ikke ere blot Forandringer af samme Art. Vel har C. attenuatus ophøjede Punkter paa Vingedækkerne i en tredobbelt Rad, men den øvrige Bygning er saa liig, at disse neppe ere tilstrækkelige til at adskille dem. De synes at leve som de øvrige Carabi af andre Insekters Rov. Forvandlingen ligesom Larvens og Puppens Structur er os endnu ganske ubekiendt.

Tab. VII. Fig. 4. a. Cychrys rostratus.
b. Hovedet forstørret.
c. mandibula.
d. maxilla cum palpo.
e. labium cum palpis.

IX.

Anmærkninger ved nogle Fugle.

af

M. Vahl.

(Oplæst den 30 November 1792.)

Den Iver, hvormed man i de senere Aar af dette Aarhundrede har søgt at lære at kiende flere Naturens Indbyggere af vor Jordklode, har beriget Naturvidenskaben med et Antal af Dyr og Planter, der langt overstiger det, som Linné og flere engang formodede, der skulde findes. Fuglene, der ved deres skiønne Farver og Sang fornøje baade Øjet og Øret, maatte naturligviis fremfor mange andre Skabninger, tiltrække sig de Rejsendes Opmærksomhed. Ogsaa har denne Klasse af Dyr faaet en større Tilvæxt end nogen af de øvrige, Insekterne maaskee undtagne. Ved Sonnerats og Pallas's Rejser, men især ved Engelænderes til forskiellige forhen ubekiendte Lande, er Fuglenes Antal forøget til mere end det halve af hvad Linné kiendte. Man behøver allene at efterslaae Kramsfugle-Slægten i den sidste af hans egne Udgaver (1766) af hans System, hvor det hele Antal af Arter beløber sig kun til 28; men efterseer man denne

samme

samme Slægt i den nye Udgave af Gmelin, saa finder man ikke mindre end 126 Arter. Tilstaaer man endog, at maaskee endeel kunne være Artforandringer, nogle blot forskiellige i Henseende til Kiønnet; saa er dog ingen Tvivl om, at en betydelig Deel er virkelige Arter, og at Antallet af de nye opdagede meget overstiger det, man forhen kiendte. Men maaskee er et lige stort Antal endnu ukiendt; mange Lande i Verden ere endnu ikke besøgte af Europæerne, mange af dem, som de videlystne Europæer have havt Lejlighed at see, ere dog kun endnu løseligen undersøgte, saa af de uden for Europa liggende Lande ere endnu giennemvandrede af flere Naturens ivrige Dyrkere. De utilgiængelige Skove i de varmere Verdens Dele, hvor man fornemmelig skulde søge dem, den Lethed, hvormed disse Dyr unddrage sig den Søgendes Opmærksomhed, giør det endnu mere sandsynligt, at endnu mange flere ere tilbage. Kysten af Coromandel og Malabar, hvorfra man allerede kiender en ikke liden Mængde, er endnu ikke saa udtømmet, at en tilkommende Rejsende og i denne Deel af Naturvidenskaben ikke skulde vente at giøre nye Opdagelser. Hr. Daldorf har endog efter et kort Ophold i denne Deel af Verden blandt flere Fugle, han har tilsendt Selskabet, ogsaa meddeelt nogle, der uden al Tvivl ere nye. Men endnu fattes meget inden Videnskaben har vundet alt ved denne Mængde af Opdagelser, som den burde. Mange ere endnu ikke henførte til deres rette

Slægter, gode og rigtige Kiendemærker mangle endnu paa Arterne, endnu ere de nye Arter ikke nøje nok satte i den Orden i Slægterne, hvor de efter deres Forvandtskab med hinanden henhøre. Kiendemærkerne paa Slægterne og Arterne ere endnu ikke rettede og forbedrede efter de nye, man har opdaget. Ved Mængden af Arter, som opdages, ere de, der engang passede enten som Slægtemærker eller som Skielnemærker for Arterne, blevne utilstrækkelige. Nye Opdagelser vise ofte, at man har sat for stor Værdie paa visse Dele som Adskillelses-Mærker, og at de, man ansaae for de væsentligste, ikke fortiene dette Navn. Mængden af Dyr og Planter, man i de senere Aaringer har opdaget, giør det nu til en Umuelighed for den Naturkyndige at udbrede sig over den hele Natur; at udarbejde en enkelt Klasse vel og rigtig fordrer for nærværende næsten allene een Mands Arbejde, og med mindre enhver, der har Lejlighed til at see en eller anden af de mere sieldne Arter, bidrager sin Skierv til Videnskabernes Fremtarv, vil lang Tid gaae hen og Arbejdet blive uovervindeligt for dem, der engang ville bringe Kundskaben enten om det hele eller endeel deraf til nogen Fuldkommenhed.

Selskabet ville derfor tillade, at jeg efterhaanden meddeler de Anmærkninger, jeg har havt Lejlighed at giøre ved Undersøgelsen af de af Hr. Daldorf sendte Fugle, hvoraf jeg denne Gang har den Ære at forelægge 3de.

Den

Den første henhører til Kramsfuglene. Formedelst dens sorte Hoved, hvorved den især udmærker sig fra mange af de øvrige af Slægten, har jeg kaldet den melanocephalus. Kroppen, der oven paa er graa, Hals og Bryst bleeg teglsteensfarvet med langs ad gaaende lysere Striber, et guult Neb, der ved Roden er sort, og endelig tillige dens sorte Hoved er det, hvori jeg fornemmelig finder den adskiller sig fra de øvrige. Den eneste Art af alle de i Gmelin opregnede, som man kunde formode, den kunde henføres til, er en han kalder Turdus malabaricus. Men da jeg hverken i Skielnemærkerne, ej heller i Beskrivelsen finder det ringeste nævnt om Hovedets sorte Farve, som dog paa denne Fugl er saa charakteristisk, saa har jeg megen Grund til at tvivle om, at det skulde være en og samme Fugl. Gmelin beskriver Nebbet sort og Spidsen guul paa den Malabariske; paa den af Hr. Daldorf sendte er det guult og sort allene ved Roden. Brystets Farve kan ikke kaldes mørk rød-bruun, som det skulde være efter Gmelins Beskrivelse, ifald det var samme Fugl. Endelig er intet nævnt om Styre-Fiærene, der hos den, jeg her leverer Beskrivelsen paa, ligeledes ere udmærkende. Endskiønt den kommer overeens med Gmelins Turdus malabaricus, i Hensyn til Fædreneland, Føddernes, Kroppens og Slagfiærenes Farve, saa har jeg dog heller villet beskrive den under et nyt, end under et falskt Navn. De Forskielligher, som jeg forhen har nævnt, ere alt for udmær-

kende til, at de skulde være udeladte ved Turdus Malabaricus hos Gmelin, ifald de havde været tilstede. Lathams Værk over Fuglene, hvorefter Gmelin har indført den i Systemet, har jeg ikke havt Lejlighed at see, og mangler saaledes det Hielpemiddel, der fuldkommen kunde opløse min Tvivl. Den, der har Lejlighed at sammenligne min Beskrivelse og Figur med Lathams, vil snart see, om den fortiener Navn af en nye Art, om den er forskiellig allene i Henseende til Kiønnet, eller om den virkelig er den samme. I sidste Fald maae Manglen af en bedre differentia specifica og en udførligere Beskrivelse af Gmelin undskylde min Fejltagelse. Følgende kunde characterisere den fra de øvrige:

Melanocephalus Turdus capite subcristato nigro, dorso canescente, collo pectoreque subtestaceo albido striato, rostro flavescente Tab. VIII.

Habitat Tranquebariæ. D. Daldorf.

Corpus magnitudine fere Turdiliaci.

Rostrum: *mandibulæ* citrinæ, basi nigræ, superior pone apicem emarginata.

Caput nigrum, subcristatum: *crista* deflexa. Pennæ lineares, angustissimæ. *Occiput*, cervix, tempora, genæ, jugulum, pectus & pars anterior abdominis pennis longis, pallide ruffis, angustis, rachide pallidiore striatis. *Abdomen* postice pallide ruffum. *Crissum* album. *Dorsum*,

ſum, uropygium, tectrices caudæ et remigum ſecundariorum caneſcentes.

REMIGES *primores* ſeptem nigri, apicem verſus diluriores, tres inſequentes intus nigri, extus cinerei apice margine tenuiſſimo albido. *Secundarii* cinerei.

RECTRICES 6. utrinque ſuperne nigri, poſtice albi, exteriores magis; intermedii 2 griſeo nigricantes: ſubtus concolores.

PEDES & *ungues* flaveſcentes.

2.

Den anden findes vel forhen beſkreven hos Rajus, Briſſon, Buffon, aftegnet hos Edward, og efter diſſe anført af Linné. Men neppe har den endnu faaet den Plads i Syſtemet, hvor den henhører. Vanſkeligt er det og at anviſe den dette, og maaſkee torde det ikke være urigtigt, deraf at danne en ſærſkilt Slægt, naar man allene kiendte nogle flere Arter, for at faae et nogenledes ſikkert Slægtemærke. Imidlertid maae man beholde den ſaalænge i den Slægt, med hvilken den ſynes at have den meſte Overeensſtemmelse. Briſſon kalder den Turdus moluccenſis. Det eneſte, hvorfor man ſkulde henføre den til Kramsfuglene, er, at den ligeſom de har mod den øvre Kiæbes Spidſe en lille Udſkiæring, men for Reſten er Nebbet kun lidt ligt; det er ſtærkere og tykkere end paa Kramsfuglene; den undre har en ſkarp Kant. Kroppens hele Udſeende,

er

er desuden ganske forskiellig, Laarene og dens korte Hale giver den mere Lighed med Vagtlerne end med Kramsfuglene. Fingrene ere ikke saa deelte som hos Spurre-Familien, den yderste Finger er til en stor Deel sammenvoxen med den mellemste. Buffon har derfor og allerede anmærket, at den burde adskilles fra Kramsfuglene, men sætter den dog nærmest ved disse. Rajus synes at være kommen Naturen nærmere. Han anseer den for en Art Skade, da den virkelig synes at have noget lignende med disse. Linné har formodentlig fulgt Rajus, og derfor sat den blandt Ravnene, Corvi. Men da den mangler det væsentligste Kiendemærke for Corvi, saa kan den heller ikke ansees for en Art af denne Slægt. Man finder ikke det mindste Spor til Fiær, der ligge fremad og bedække Roden af Nebbet, men Næseborene ere aldeles nøgne og Fiærene ligge som sædvanligt op ad Hovedet. Da Tungen er bruskagtig, og i Spidsen kløvet, saa bliver Coracias den eneste Slægt, hvortil den kan henregnes; til ingen af de øvrige Slægter blandt Picæ kan man efter deres Kiendemærke henregne den. Da man forhen har gode Beskrivelser paa denne Fugl, saa er det nok allene at anføre, hvori den udmærker sig fra de øvrige Arter af den Slægt, hvortil jeg synes den indtil videre med mere Ret kan henregnes end til Corvus.

Brachyura Coracias viridis, ſubtus tæniisque capitis nigri fulveſcentibus, alis macula alba.

Corvus brachyurus. Lin. S. N. (Ed. 1766.) p. 158.

3.

3.

Den 3die Art, som jeg har den Ære at forevise, passer saa noje til Brissons Beskrivelse af Merula philippensis, at jeg ikke har nogen Tvivl om, at det jo er den samme. Naar jeg undtager, at Fiærene ved Roden af Nebbet i Brissons Tegning synes at være overmaade korte, mod hvad de ere paa det af Hr. Daldorf sendte Exemplar, saa stemmer den fuldkommen overeens med Brissons Figur. Formedelst den lille Udskiæring mod Spidsen af den øverste Kiæbe, henregner Brisson den til Kramsfugle-Slægten, men det første Øjekast viser, at den ikke kan henhøre dertil, men har tvertimod mere Lighed med Slægten Gracula. Buffon har og sat den nær ved Gracula religiosa og calva. Gracula religiosa ligner den vel ikke fuldkommen i Nebbet, men den kommer desto nærmere i Habitus til de øvrige Arter, Linné henregner til denne Slægt, og neppe kan den henføres til nogen anden Slægt i den hele Familie. Gmelin regner den til Paradis-Fuglene, fordi den ved Roden af Nebbet skulde have korte bløde Fiær som Fløjel, men hverken findes de paa det Exemplar, som jeg har for Øjnene, ej heller finder jeg Fiærene saaledes beskrevne hos Brisson og Buffon. Vil Gmelin af den Aarsag henføre den til Paradis-Fuglene, saa maae og Gracula religiosa, paa hvilken Fiærene ved Roden af Nebbet ligne langt mere Paradis-Fuglens, føres derhen. Men hverken den eller Brissons Merula philippensis

har

har nogen Lighed med Paradis-Fuglene. Dens Plads bliver imellem gracula calva og foetida. Fra den første adskiller den sig ved, at de første Slagfiær ere midt paa hvide, og at Hovedet allene paa Siderne bagen for Øjet er nøgent. Til Brissons nøjagtige Beskrivelse finder jeg intet at lægge, undtagen dens differentia specifica.

TRISTIS GRACULA capite colloque fuscis, remigibus primoribus antice albis, macula triangulari pone oculos nuda.

Merula philippensis Briss. av. 2. p. 278. t. 26. fig. 1.

Martin Buff. hist. nat. 3. p. 423.

X.

X.

Nøiere Bestemmelse og Udvidelse af det Linneiske Genus Solen.

af

L. Spengler.

(Oplæst den 22 Febr. 1793.)

Jeg troer, at det vil ikke være det ærede Selskab ubehageligt, naar jeg efter min engang anlagde Plan, vedbliver at tage mit Emne af den tillokkende Konkyliologie og det efter Linnés ligesaa fuldstændige som almindelig antagne Methode. Jeg haaber at holde enhver Naturens og især Konkyliologiens Dyrker skadesløs for deres Taalmodighed i at høre mig, da jeg ikke agter at opregne det bekiendte Antal, eller at gientage forhen giorte Beskrivelser, men min Hensigt er, som hidtil, at berigtige det efter min Indsigt feilagtige og ved passende Beskrivelser at bekiendtgiøre det mærkværdige og sieldne. I Særdeleshed troer jeg, at det vil være behageligt for Konkyliologiens Elskere i ethvert Genus at træffe endeel nye Species med rigtige Beskrivelser og oftest med Tegninger naar de ikke findes hverken hos Linné eller nogen anden Autor.

Efter Ordenen skal jeg denne Gang afhandle Slægtet Solen. Det indeholder hos Linné kun faa Species, men bliver her mere end dobbelt forøget. De under det almindelige Navn Langskiæl bekiendte Muslinger, med hvilken Linné begynder dette Slægt, ere i denne Afhandling meget forøgede, da jeg ved nøjagtige Beskrivelser har adskilt de mange Arter og Varieteter, som min Samling indeholder, og som i Henseende til Laasen, ere lige saa forskiellige fra de andre Solenes som fra alle øvrige Bivalvia.

Solen.

Slægtets Kiendetegn ere følgende:

Muslingen har tvende aflange Skaller, som gabe i begge Ender. Laasen er meget forskiellig hos de forskiellige Arter, saaledes er den f. Ex. hos de saa kaldte Langskiæl aldeles liig Hængselen paa en Dør, hos de andre ere undertiden een, undertiden to Tænder paa hver Skal, ja nogle have ikkun een Tand paa den ene Skal; de ligne alle hinanden deri, at Tænderne ere spidse, smaa og meget skiøre, hvorfor de ogsaa som oftest mangle, da de saa let springe i Stykker.

No. 1. *Solen Vagina*, testa lineari recta, extremitate altera marginata, cardinibus unidentatis.
Linnæi Syst. Nat. p. 1113. No. 33.
Lister Hist. Conch. Tab. 410. Fig. 256.
Knorr. Tom. I. tab. 28. fig. 3.
Chemnitz Tom. 6. fig. 28.

I

I hvor bekiendt end denne Musling er, saa ofte den er afbildet og beskrevet, saa finder man dog saa meget usædvanligt og skiønt hos den, som fortiener enhver Naturens Elskers Opmærksomhed. Denne Muslings Laastand er ganske forskiellig fra alle Laase hos de andre Bivalvia. Paa den forreste Deels yderste Rand sidder i horisontal Stilling en liden skivedannet Tand i hver Skal; den ene af disse Tænder hviler med sin Flade paa den anden. Den underste af disse Tænder er forbunden med en fremstaaende ophøjet Kant for at styrke og understøtte samme, tilligs griber denne ophøjede Kant i den anden Skals Side naar Muslingen lukker sig, hvorved begge Skaller blive nøjere forenede. Saa omhyggelig har Naturens Herre ved denne liden Deel sørget for denne Muslings Vedligeholdelse. Foruden denne enkelte Tand i hver Skal, som er det Kiendetegn, hvorved Linné skiller S. Vagina fra S. Siliqua, findes endnu et andet, ligesaa meget Skiælnemærke, nemlig i Kanten paa den udvendige Side af begge Skaller en ophævet skarp Kant langs med Ryggen, hvilken paa den modsatte Side giemmes i en udhulet Fure, hvilken indvendig kiendes paa en afrundet ophøjet Kant. Ved alle disse Langskiæl-Muslinger findes kun en Muskelplet i hver Skal, hvilken begynder øverst oppe ved Mundings-Sømmen, tæt ved Laasen, den er lang og smal, rødbrun, trækker sig i Forbindelse med en glindsende Kanal fra Midten af Skallen til henimod Enden, hvor

den taber sig i en spids Vinkel. Paa samme Sted sidder Ligamentet, (Hymen Linn.) nemlig tæt under Laasen dybt nedtrykt i Skallen, hvorfor ogsaa Nympherne hæve sig meget indvendig. Paa ingen Havbred findes denne Art af Størrelse og Skiønhed, som paa den Trankebarske Kyst. Ligesom alle Langskiællene ere overtrukne med en tynd Epidermis, saaledes ogsaa Solen Vagina; Desuagtet kan man dog see de efter Længden løbende skiønne hvide og purpurfarvede Baand. Indvendig have de en meget stærk Politur og Glands, ligesom den udvendige Side glindser som Agath, naar Huden er aftrukken.

Jeg ejer Exemplarer af 6 Tommers Længde og 1 Tom. og 2 Lin. Bredde.

Der findes nogle, som ere noget mindre, fine og giennemsigtige og beklædte med en meget tynd lysegul Epiderm, hvorigiennem man tydelig kan see de purpurfarvede Baand, disse ere ikke fuldvoxne.

Solen Vagina. Var. *a.*

D'Argenville. Pl. 24. f. K.

Lister Tab. 413. den øverste Figur.

Denne Varietet af S. Vagina er i Henseende til dens Brede paa den forreste Deel, dens stærke indvendige Mundingssøm, Laastand, Muskelplet og Ligament, Skallernes Styrke og Tykkelse et fuldvoxet Exemplar af Vagina liig, men i Henseende til den underste Deel afviger den, da den er smal, kiiledannet,

net, paa Overfladen sammentrykket, og ved den underste Rand afrundet i en Cirkel. Den mangler den ophævede Rand langs med Ryggen, som fremkommer af en Fure. Ligesom Skallerne ere tykke og stærke, saa er og Epidermis tyk og mørkebrun; man kan derfor ikke see de purpurfarvede Baand. Dens Længde er 4 Tom. dens Brede 1 Tom. Den findes ved Tranquebar.

Solen Vagina. Var. *b.*

D'Argenville Planche 27. fig. M.

Denne Langskiæl-Musling er kun liden og bliver sielden længere end 3 Tom. Den er lige breed ved begge Ender, men afrundet ligesom den forrige ved den underste Rand. Epidermis er lysebrun og glindsende. Skallen selv er hviid som Elfenbeen, dog saaledes, at de to spidspyramidalske Afdeelinger, hvilke skee formedelst den skraae Linie, som er trukken paa Overfladen, ere tydelig at see, saa at den eene Afdeling har lige Striber, den anden derimod bueformige Folder. Den har ligesom S. Vagina kun een Tand i hver Skal, som er fortil skiæv afskaaren og den indvendige Rand er indfattet med en Søm, men mangler den ophævede Kant og fordybede Furer langs med Ryggen. Endnu maae jeg berøre en liden Slags af denne Varietet, som maaskee er et meget ungt Exemplar, maaskee en fast Varietet. Dens Længde er fra $1\frac{1}{2}$ til 2 Tom. 2 Lin., den er tynd og fiin i Skallen og overtrukken med en ly-

seguul Epidermis, der har en mat Glands, uden at være afrevet. For det øvrige ligner den aldeles den sidstbeskrevne. De findes paa Nicobar.

No. 2. *Solen rotundatus*, testa lineari recta, antice rotundata, extremitatibus immarginatis, cardinibus unidentatis.

Lister Hist. Conch. Tab. 1056. Fig. 5.

Omendskiønt denne Langskiæl-Musling er ikke nye, saa er den dog ikke bemærket af Skribentere og anviist sin rette Plads. Jeg anfører den derfor her og indsætter den i det Sted, som den tilkommer. Den er lige breed overalt. Ved den forreste Ende henimod Aabningen ere begge Skallernes Overflader afrundede og bøjede ind ad, hvorved Mundingen bliver snever og faaer tillige paa den udvendige Kant oven til en smuk Indfatning formedelst den smale Rand. Paa den underste Ende har Muslingen en cirkelrund Figur. Laasen er ligesom ved S. Vagina, hvor en liden Skive eller Tand paa hver Skal i en horisontal Stilling, i Nærheden af den glindsende Søm i Kanten af Ryggen, fremkommer. Nympherne ligge dybt og slutte Kanten af begge Skaller i Ryggen tæt paa hinanden. Muskel-Pletten er stærk, lang og smal, drager sig op ad i en Kanal under Sømmen, og endes under Laas-Tanden i en dyb Grube. Udvendig har denne Musling ingen Glands, og næsten ingen Farve, dog kan man skimte de to Afdelinger, som Diagonalen danner.

Denne

Denne Musling er 8 Lin. breed og 3¾ Tom. lang, og findes i det Middellandske Hav. Jeg har adskillige Exemplarer fra dette Hav, som, nogle smaa Forandringer undtagne, gandske ligne hinanden. Denne Forskiel bestaaer især i Mangel paa Glands og Farve, og at de paa den forreste Ende ere indknebne, og Mundingen indfattet med en indskaaren Rand, men paa den underste Ende er ingen af dem afrundede saaledes som den ovenfor beskrevne.

No. 3. *Solen linearis* testa recta, linearis, tenuissima, longa, violacea, utraque extremitate truncata, cardinibus unidentatis.

Man kan ikke lettelig forestille sig nogen Musling, der i Henseende til Fiinhed og Skiønhed overgaaer denne. Den kan ansees for det Udvortes at være en Unge af S. Vagina, da den aldeles ligner denne i det smaa. Dog viser Forholdet af dens Længde imod dens Brede, at den er en særskilt, nye og sielden Art, og aldeles ikke noget ungt eller ikke fuldvoxent Exemplar. Den har en lige cylindrisk Figur og opnaaer aldrig Tykkelsen af en Pennepose. Laasen bestaaer af en Tand paa hver Skal ligesom hos S. Vagina, men hos denne sidder de ikke ved Kanten, men i nogen Afstand derfra. Ligeledes bemærker man ikke nogen Søm paa Læberne. Ligamentet (Hymen Linn.) saavel som Nymferne, ere saa fine og tynde, at man neppe med blotte Øjne kan see dem, og passe altsaa

meget vel til Skallerne, som ere tynde og giennemsigtige. Denne Langskiæl-Musling er S. Vagina særdeles liig deri, at den paa begge Skaller langs ad Ryggen er forsynet med en Fure der er indfattet af en ophævet Kant, ligesom hiin. Begge Afdelingerne paa Overfladen dannes ved Diagonal-Linien, en lang tilspidset Pyramide, og den eene af disse er efter Længden svagt stribet og mørk-violet. Den anden er glat og prydet med hvide og purpurfarvede Baand efter Breden. Dens Længde er 2½ Tom. og Breden ikke fuldt 3 Lin. Den findes paa Nicobar.

No. 4. *Solen Siliqua*, testa lineari recta, cardine altero bidentato.

Linné p. 1113. No. 34.

Lister Hist. Conch. Tab. 409. Fig. 255.

Linné har meget rigtig adskilt denne Langskiæl-Musling fra den første Art, og med den ham egne og medfødte Jagttagelses-Aand, sat faste Kiendemærker, hvorved denne adskiller sig fra hiin. Hvo kan afholde sig fra, at beundre denne Muslings usædvanlig kunstige Bygning, i Laasen, som Linné giør os opmærksom paa. Den ligner aldeles Hængselen paa en Dør, saavel i Henseende til Formen, som til Bevægelsen. Laasen i den eene Skal er meget tyk, og deles ved en horisontal Indskiæring i 2 Dele. I denne Indskiæring passer den runde skivedannede tynde Tand paa den anden Skal, og dreier sig imellem de

to

to andre, naar Skallen skal aabnes. Indvendig i begge Skaller blive Tænderne foreenede ved en fremstaaende ophøjet Kant, som paa højre Haand er udhulet fra Siden, og slutter eller indfatter Kanten paa venstre Side meget nøje, hvorved Muslingen faaer en dobbelt Laas. Denne Musling har ikke, som S. Vagina, indvendig nogen Søm paa Læben. Den er ligesom hiin ganske lige, og er smalere mod den forreste Ende, hvor Laasen sidder, end paa den modsatte underste Ende, men begge ere afrundede i den yderste Kant. Skallernes Overflade paa S. Siliqua er mærkværdig, og deri meget forskiellig fra Vagina. Diagonalen er fordybet saaledes, at man paa et fuldvoxent Exemplar kan see en Ophævning paa den modsatte inderste Side. De 2de Afdelinger ere ikke lige store. Den som løber neden fra op til en spids Pyramide er smalest, den er rund ophævet, og af Farve hviid med blege Purpurbaand, som gaae efter Breden. Aarsagen, hvorfor denne Deel er smalest, er den med en skarp, skiærende Kant opstaaende Ryg, hvorved en fra Pyramiden adskilt udhulet Rand formindsker paa begge Sider Størrelsen i en Brede af 2 Lin. Randen er ligesom den større efter Længden stribede Afdeling af Overfladen paa det skiønneste beklædt med en glindsende Epidermis; men den spidse fremstaaende Pyramide mangler denne Beklædning, hvilket giver Muslingen et smukt Udseende. Den er 5 Tom. lang og $\frac{3}{4}$ Tom. breed, og findes i Ostindien.

No. 5. *Solen Ensis*, testa lineari subarcuata; cardine altero bidentato.

Linné p. 1114. No. 35.
Lister Hist. Conch. Tab. 411. Fig. 257.
Chemnitz Tom. VI. Fig. 30.

Da den foregaaende Langskiæl-Musling var ganske lige, denne derimod paa Ryggen indtrykket i Form af en Sabel, saa har dette Kiendetegn været Linné tilstrækkeligt til at bestemme Arten, især da de Mærker, som skulle tages af Laasen paa denne, ere meget usikkre. Iblandt de mange Exemplarer, som jeg ejer, har jeg kun paa meget faa med Sikkerhed kunnet see, at de lignede S. Siliqua, men jeg er dog derved bleven overbeviist om, at 1 ja maaskee 2 Tænder ere afbrukne, thi da Tænderne ere meget fine, saa springe de let i Stykker endog paa store Exemplarer, ja det er meget sieldent at faae et, hvis Laastænder ere ubeskadigede. Paa Overfladen ere disse S. Siliqua aldeles liig, men ere mindre og undertiden kun 2½ Tom. lang, hvilke smaa alletider ere krumbøjede. De findes i det Middellandske Hav, og paa den vestlige Kyst af Norge.

Solen Ensis Var. *a*.

Chemnitz Tom. VI. Fig. 29.
Knorr Tom. 6. Tab. 7. Fig. 1.

For ikke uden højeste Nødvendighed at forøge Antallet af Arterne, som ligevel er stort nok, og da man

man desuden ved denne Musling ikke kan skienne anden Forandring fra den foregaaende end Størrelsen; saa har jeg anseet samme formedelst dens krumme Figur for en Varietet af S. Ensis. Men da det undertiden skeer, at denne Krumhed fattes, saa maae man i dette Tilfælde giøre den til en Varietet af S. Siliqua, da den har en deelt Tand, og pyramidalske Afdelinger paa dens Overflade ere ligesom denne. Hvor store end de Ostindiske Langskiæl-Muslinger ere, saa overgaaer denne skienne Færøiske Musling dem, da den opnaaer en Længde af 7½ Tom. og 1¼ Tom. Brede, og er overtrukken med en glindsende guulgrøn Epiderm paa dens hele Overflade.

Solen Ensis. Var. *b*.

Denne krumbøjede Langskial-Musling har jeg erholdet fra Nye Yorck paa Rhode Island i Nord Amerika, som en nye Art, men paa Grund af det foranførte, maae jeg ansee den for en Varietet af Solen Ensis. I Ligning med den Færøiske, er den kun kort og har et andet Forhold i dens Figur. Den er smal ved den forreste Ende og breed ved den bagerste, men kun lidet afrundet paa begge Ender. Der findes Exemplarer, som paa Overfladen ere meget ophævede, derimod andre, som ere fladtrykte. Den pyramidalske hvelvede Afdeling, som løber fra neden af op imod det øverste Hiørne efter Ryggen, er forsynet efter Breden med violette og mørkere Baand. Epidermis er

grøn

grøn og sort ved den forreste Ende. Indvendig ligner den aldeles S. Siliqua. Den er 5 Tom. lang og 11 Lin. breed.

No. 6. *Solen obliquus* testa lineari recta, extremitate postica oblique, antica recte truncata, cardinis dente oblitterata.

Denne nye Art har meget tilfælles med de foregaaende Langskiæls-Muslinger, især med S. Vagina. Den bliver ligesom hiin ved en Diagonal deelt i tvende Afdelinger, som begge ere pyramidalske. Den forreste Afdeling er hvid, og forsynet efter Længden med ophævede Folder, som drage sig ved en vinkeldannet Bøjning hen i den anden Afdeling, som er rødlig, og forandre der deres Stilling fra Længden til Breden, og beklæde saaledes ogsaa den anden Afdeling. Denne Musling er ganske lige og lige breed paa begge Ender, og stærkest afrundet paa den forreste. Laasen findes ikke paa den yderste Kant, som hos de foregaaende Arter, men Skallen har en ordentlig Hvirvel (Nates), som sidder 6 Lin. fra Kanten. Indvendig under den liden forhøjede Hvirvel, sidder en afstumpet Tand tillige med en dyb Grube som grændser tæt til Nymferne, hvilke ligge meget dybt i Skallen og ere meget korte. Under Nymferne er en dobbelt Grube, foreenet med en flammet glindsende Linie, som nærmer sig mod Kanten af Ryggen og drager sig som en Kanal henimod den underste Ende. Dette kan man ansee for

Leiet

Leiet af Muskelen. Indvendig er denne Musling hvid og glindsende. Jeg er ikke saa lykkelig at eje begge Skaller af denne nye og sieldne Art, men maae være fornøjet med een. Dens Længde er $3\frac{1}{2}$ Tom., dens Brede $\frac{3}{4}$ Tom. Den findes paa Guinea.

No. 7. *Solen Legumen*, testa lineari ovali recta, cardinibus bidentatis, alterius bifido.

Linné Syst. Nat. p. 1114. No. 36.
Lister Hist. Conch. Tab. 420. Fig. 264.
von Born Tab. 2. Fig. 1. 2.
Chemnitz Tom. VI. Fig. 32 — 34.

Da denne Art er nøjagtig beskreven af Linné, Chemnitz, Schröter og flere, saa har jeg intet at erindre om den.

No. 8. *Solen Cultellus*, testa ovali oblonga subarcuata.

Linné Syst. Nat. p. 1114. No. 37.
Gualt. Tab. 90. E.
Chemnitz Tom. VI. Fig. 36. 37.

Linné har omstændelig beskrevet denne Musling i Museo Reginæ L. U. Laasen ligner aldeles ikke hiin paa S. Vagina, men paa Siliqua. Dog fortiene Muskel-Pletterne paa denne Solen at bemærkes. Deres Figur er langagtig æggedannet, deres Stilling er fra den øverste Ende under Laasen indtil den yderste Rand. Fra dette Indtryk gaaer indtil Midten af Skallen en

For-

Fordybning, som en ud- og indbøjet Rende, som er foreenet med en Linie, der taber sig mod den underste Deel af Muslingen. Den ligner de første Arter derved, at i hver Skal er kun een Muskelplet. Hymen, saavelsom Nymferne, ere meget fine og smaa.

No. 9. *Solen lacteus,* testa vix curvata oblongo-ovali, cardinibus bidentatis.

Chemnitz Tom. VI. Fig. 35.

Denne Solen er en lang æggedannet Figur, den er afrundet for begge Ender og bredest ved den forreste Deel. Hvirvelen er temmelig nær ved den øverste Rand. Muslingen er lidet ophævet. Tæt ved Hvirvelen er den indtrykt og begge Skaller udvide sig igien henimod den afrundede Kant, og giver derved Muslingen Udseende efter et aabent Ande-Neb, hvorved den faaer aldeles Lighed med S. anatinus Linn. Indvendig under Hvirvelen sidder Laastænderne, som ere 2de i hver Skal; de sidde i nogen Afstand fra hinanden, den forreste er opreist-staaende og spids, den anden er derimod skiæv, vendt imod Nympherne og er breed. I den modsatte Skal ere Tænderne ikke saa lange, men sidde nærmere sammen og indtage den Aabning, som i den anden Skal adskiller Tænderne. Det er vanskeligt at bestemme Nytten af disse Tænder for Muslingen, da de ikke vexelviis indtræde i nogen Grube, hvorved de kunde hielpe til at sammenføje Skallerne. Hymen er ganske kort og ligger højt over begge

ge Skallerne, hvorved Nympherne faae samme Høide som Randen. Til at forene Skallerne bidrage især Musklerne, af hvilke der ere 2de i hver Skal. Indtrykket af den ene ved den forreste Ende er rundt, og sidder neden for en rund ophævet Kant, som trækker sig indvendig fra Hvirvelen langs den yderste og øverste Rand. Det andet er langt, kegledannet, og sidder tæt ved Ryggen, og naaer næsten indtil den underste Rand. Langs med Ryggen, danne begge Skaller ved Kanten en opstaaende skarp Rand. Denne Musling er melkehvid, og adskiller sig altsaa ved sin blaalige Skiær fra andre hvide Muslinger. Den er overtrukken med en tynd guul Epidermis, naar den kommer af Havet. Den er 5 Tom. lang og 1 Tom. 7 Lin. breed., og findes paa Nicobar.

No. 10. *Solen radiatus*, testa ovali recta lævi, costa transversali adnata depressa.

Linné Syst. Nat. p. 1114. No. 38.
Lister Hist. Conch. Tab. 422. Fig. 266.
Gualt. Tab. 91. f. B.
Chemnitz Tom. VI. Fig. 38. 39.

Da denne Langskiæl-Musling har i lang Tid været almindelig bekiendt, saa maae man og formode, at den er rigtig beskreven.

No.

No. 11. *Solen divisus*, testa ovato-lineari, cardine in medio margine cum linea transversa costam mentiente.

Den udvendige Figur af denne liden Musling er et langt oval. Den ikkun lidet ophævede Hvirvel er just i Midten. Overfladen er glat, den midterste Afdeling er hvid med en violet Stribe, som trækkes ned fra Hvirvelen, og begge Ender ere ogsaa violet farvede efter en skraae Linie. Laasen bestaaer af en liden Tand, som staaer frem under Hvirvelen. Mod Siden hæver Nympherne sig noget over Randen af Muslingen. Indvendig deles Skallen i 2de Dele formedelst et merkeviolet ophævet Baand, som kommer frem under Hvirvelen. Begge Muskel-Pletterne have den for disse Muslinger egne og sædvanlige Figur og Stilling. Jeg ejer kun en enkelt Skal, hvis Længde er 1¼ Tom. og Breden 6 Lin. Fra Ostindien.

No. 12. *Solen fasciatus*, testa ovali minuta, extremitate postica linea transversa candida.

Chemnitz Tom. VI. Fig. 40.

Omendskiønt denne Musling ikkun er liden, saa fortiener den dog baade Natur-Dyrkerens og Samlerens Opmærksomhed. Dens udvendige Figur er æggedannet, og henimod Ryggen er begge Skallerne stærk opblæste. Laasen sidder tæt ved den forreste Deel, hvor Muslingen gaber meget, men den underste spidse Deel er derimod tæt tillukket. Fra Hvirvelen og det

lidet,

lidet smale Ligament, hvorunder Tænderne sidde, iberegnet, er Kanten af begge Skaller underneden ombøjet, hvorved der dannes en fordybet Fure langs med Ryggen. I den ene Skal er en stumpet fremadstaaende Tand, og i den anden tvende mindre, spidse, bøjede Tænder. Under disse Laastænder ligger en sneehvid ophøjet Kant eller Stribe, som strækker sig i lige Linie til den underste Rand, hvor den bliver meget breed. Denne ophøjede Kant danner paa Overfladen af begge Skaller et smalt hvidt Baand, 2de andre ikke saa hvide men meget bredere Baand gaae i en skiæv Stilling til den bageste Deel af Muslingen. Imellem disse Baand er Skallen violet. Den er 8 Lin. lang og 4 Lin. breed, og findes ved Tunis.

No. 13. *Solen pellucidus*, testa parva tenui ovali, cardine bidentato, costa transversali.

Chemnitz Tom. VI. Fig. 31.

Denne Musling er en lang Oval, som er noget bredere ved den forreste Deel end ved den underste. Den har en liden ophævet Hvirvel, som sidder tæt ved den forreste Ende, hvor begge Skaller ere indtrykte, liig et Andeneb som ved S. lacteus. Muslingen gaber i begge Ender, dog meest paa den forreste. Laasen bestaaer i en kløvet Tand i den ene Skal, som hefter imellem tvende mindre Tænder i den anden. Under Laasen sidder indvendig i enhver Skal en tynd ophævet Kant i en skiæv Stilling mod den forreste Rand. Li-

gamentet saavelsom Nymferne ere meget smaa. Iblant mange Exemplarer har jeg fundet en eneste med Muskelpletter, omendskiønt man ikke kan formode at denne Musling kan undvære Muskeler. Overfladen synes vel at være glat og glindsende, men den er dog paa tvers overtrukken med meget fine Striber. Dens Farve er hvid, giennemsigtig og tynd af Skal. Dens Længde er 1¼ Tom., dens Brede 7 Lin. Fra Nicobar.

No. 14. *Solen diphos*, testa ovali recta lævi nymphis prominentibus.

Linné Mantissa altera p. 544.

Omendskiønt de fleste Skribenter ikke have kiendt denne Solen, saa ere dog de af Linné fastsatte Kiendetegn paa den saa udtryksfulde og bestemte, at man ikke kan tvivle om, at det er denne og ikke nogen anden Musling han har meent.

Skallerne ere æggedannede, lige og glatte, ved begge Ender lige brede og afrundede. Nymferne ere meget fremstaaende. Overalt har denne Art megen Lighed med S. radiatus, undtagen at S. diphos har efter Linnés Beskrivelse kun 2de hvide Straaler og indvendig ingen ophævet Kant. Hvirvelen sidder paa Midten af Skallen, er noget ophævet, og indvendig under samme findes en liden afstumpet Tand. Muskelpletterne ere som hos de øvrige Arter. Den, som sidder under Nymferne, er stor og breed, den under Randen af den anden Side er lang, neden til rund og

løber

løber ud i en Spidse. De ere tilligemed hele Skallen indvendig og udvendig glindsende som et Speil og mørkefiolet, undtagen tvende hvide giennemsigtige Straaler, som udmærke sig paa den forreste Side af enhver Skal. Den er 3 Tom. 7 Lin. lang, $1\frac{3}{4}$ Tom. breed, og kommer fra Ostindien.

No. 15. *Solen rostratus*, testa ovali transverse lineata, extremitate antica producta.

Valentyn Verhandl. t. 13. f. 5.

Chemnitz Tom. VI. Fig. 53. 54.

Da de nyere Skribenter og Naturelskere sildig have faaet Linnés Beskrivelse om S. diphos, saa have de indtil den Tid antaget denne Musling i dets Sted. Man troede at finde i Linnei korte Beskrivelse noget som kunde henføres paa denne. Dette er en Feiltagelse, som enhver maae tilstaae, der seer den sande S. diphos. Denne Art, som Linné formodentlig aldrig har seet, opnaaer en betydelig Størrelse, den bagerste og brede Deel indtil Ligamentet er æggedannet, den forreste løber ud i en Pyramide med en afstumpet Spidse. Paa denne smale Deel er Ryggen af begge Skallerne sammentrykkede til en skarp Kant ligesom hos Tellinerne. Laasen bestaaer af 2de skiævtliggende Tænder i den ene Skal, imellem hvilke en opreistſtaaende Tand i den anden passer. Overalt er det almindeligt for det hele Slægt, at Tænderne ere forholdsviis meget smaa og skiøre, saa at de meget let brækkes

af, hvilket giør Methodisten forvirret, naar han skal bestemme Kiendetegnene. Nymferne paa denne Musling ere meget høje, fremstaaende over Ryggen, men kun korte. Hymen er stærkt, tykt, til alle Sider afrundet, glat og glindsende. Den ene af Muskelpletterne sidder tæt ved Hymen, er meget breed og hiertedannet, den anden, som sidder ved den bageste Deel af Muslingen, er krumbøjet, og neden til rund, men bliver tilsidst ganske smal. Fra denne og henimod den underste Rand trækker sig endnu en glindsende Linie, som formodentlig har sit Udspring fra Muskelen. Indvendig saavelsom udvendig er Muslingen mørk-violet. Udvendig er den overtrukken med en grøn Epidermis under hvilken ligge 2de næsten hvide Straaler, som fremkomme ved Hvirvelen. Ved store og gamle Exemplarer er Epidermis sort og løser sig af sig selv fra Skallen. Hele Overfladen er prydet med fine Striber, undtagen ved den forreste Spidse, hvor der findes nogle Rynker. De største Exemplarer er 5¾ Tom. lang og 2 Tom. breed, de findes paa Nicobar.

No. 16. *Solen strigilatus*, testa ovali oblique striata.

Linné Syst. Nat. p. 1115. No. 39.
Lister Hist. Conch. Tab. 416. Fig. 260.
Gualt. Tab. 91. C.

Da denne Solen nævnes hos alle Skribenter, saasom den findes i det ikke langt bortliggende Mid-

del-

dellandske Hav, saa er det ikke at undre over, at den for lang Tid siden er beskreven.

Solen strigilatus, Var.

Chemnitz Tom. VI. Fig. 43.

Omendskiønt det ved første Øjekast har Anseelse, at denne Musling aldeles ligner S. strigil. saa vil man dog ved nøjere Eftersyn finde, at denne Lighed fornemmelig foraarsages ved de skiævt liggende, og over hinanden fæstede skiælformige Linier, som ikke findes hos nogen anden Slægt eller Art af Bivalver. Dens Figur er en lang Oval, dog er smalere mod den forreste Ende end mod den anden kortere og modsatte Deel. Hvirvelen sidder ikke som hos S. strigilatus i Midten, men temmelig nær ved den bageste Ende, og paa dette Sted ere Skallerne tykke og opblæste. Den Deel af Ryggen, som gaaer fra Hvirvelen til den forreste Side, er lavere end den ved den brede Ende. Nymferne ere kun halvt saa lange som hos den forrige. I den ene Skal er en lige, afstumpet og en tæthosliggende skiæv Tand, hvilke begge passe i tvende Gruber i den modsatte Skal. Muskelpletterne ere store, men ikke dybt indtrykkede. Muslingen er tynd i Skallen og sneehvid. Den er paa den yderste Overflade forsynet med uordentlige Folder, over hvilke de forhen nævnte skiævt liggende Skiæl ere især paa den forreste Deel satte ligesom i afmaalt Afstand fra hinanden. Muslingens Længde er 3 Tom. og Breden er $1\frac{1}{4}$ Tom. Fra Nicobar.

No. 17. *Solen Rhombus*, testa rhombea rugosa obli-
que striata, cardine altero dentato.

Chemnitz Tom. VI. Fig. 44. slet tegnet.

Denne Musling ligner en forvreden Firkant, hvis Hiørner ere afrundede. Hvirvelen sidder noget forbi Midten. Henimod den bageste Deel af Muslingen ere begge Skallerne bøjede indad, og underneden skraae afskaarne paa Kanten, derimod er Randen paa den forreste Deel af begge Skaller bøjet ud ad, hvorved den desuden store Aabning bliver endnu større. I Midten af Ryggen er Muslingen huul indtrykt. Laasen bestaaer kun af en fra indvendig udtrædende krumbøjet Tand, som hefter sig i Randen under Hvirvelen paa den anden Skal. Ligamentet (Hymen) er kort og ophøjet over Kanten, afrundet og glindsende. Leiet for begge Musklerne er synligt formedelst en Huud, men der findes hverken Indtryk eller Pletter. Paa Overfladen ere Skallerne overtrukne med fine Striber og stærke Folder, som fra Hvirvelen drage sig over tvers ligesom hos de forrige, disse blive igien krydsede af fine forhøjede Linier, som staae temmelig nær sammen, ligne de skiældannede Forhøjninger paa S. strigilatus og dens Varietet, og trække sig fra Ryggen ned ad til den underste Rand. Denne Musling er, ligesom den foregaaende, ganske hvid, er 1 Tom. 7 Lin. lang, 11 Lin. breed, og findes ved Nicobar.

No.

No. 18. *Solen lineatus*, testa lineari brevi, transverse striata, utroque cardine dentato.

Skallernes Figur ere lang-oval, hvis Ender ere afrundede og Siderne ganske lige. Hvirvelerne ere kun smaa, og sidde nær ved den underste Ende af Muslingen. Laasens Indretning er meget kunstig. Den ene Skal har en lang, fremstaaende, skiæv op ad bøjet Tand, som er rund paa den underste Side og udhulet paa den øverste. Paa den anden Skal findes ligesaadan en Tand, som dog kun er halv saa breed, men tæt under den ved Nymfen noget lavere, ligger en anden Tand i skiæv Stilling, begge ere formedelst en mellemliggende Grube adskilte fra hinanden, i hvilken den modsatte Skals Tand slutter paa det allernøjeste og derved forener begge Skaller. Hymen og Nymferne ere overordentlig smaa, desto større er derimod Muskel-Indtrykkene, da de ved den bageste Ende endogsaa udbrede sig under den udhulede Hvirvel. De have en stærk Glands og forenes med hinanden formedelst en ud- og indbøjet glindsende Linie. Den udvendige ganske hvide Overflade ere overtrukken med en meget tynd guul Epidermis, og da Skallerne ere meget fine og tynde, saa seer man ikke hos denne, som hos de forrige, nogen Folder, men fine Striber, som krydses af bøjede skiældannede Linier, hvorved den faaer megen Lighed med S. strigilatus og de 2de efterfølgende. Denne nye Art af Solen er 1 Tom. 8 Lin. lang og 8 Lin. breed. Fra Kysten af Guinea.

No. 19. *Solen bidentatus*, testa parva ovato-lineari, cardine recto, dentibus binis productis.

Denne nye Art er af en lang smal oval Figur. Hvirvelen er næsten i Midten af Muslingen. Laasen, som viser sig kun i den ene Skal, bestaaer af 2 ulige brede krumbøjede Tænder, som sidde under Randen i ligedannet Stilling. Den underste Flade af disse er rund, den øverste derimod udhulet som en Ørefkee. Hymen og Nymferne ere korte og smale. Muskel-Indtrykkene ere æggedannede, glindsende og dybt udhulede. Paa hver Skal under Hvirvelen henimod den underste Rand, ligger en flad Kant eller Ribbe, som udvendig er tegnet med en rød Straale. Muslingens Farve er hvid. Den er giennemsigtig, og den yderste Side er overtrukken med en mørkegrøn stærk Epidermis. Den er 1 Tom. 8 Lin. lang og 7 Lin. breed. Fra Nicobar.

No. 20. *Solen gibbus*, testa lineari lævi, valvula antice & postice gibbo-lineari obliqua.

Lister Hist. Conch. Tab. 421. Fig. 265.

Denne lange, smalle Solen har en besynderlig, næsten cylindrisk Figur. Den er overalt lige breed, tyk og opblæst. Den bageste Deel af Muslingen, til hvilken Ligamentet er heftet, bliver fra Hvirvelen, som sidder aldeles i Midten, sammentrykt i en skarp skiærende Kant, hvorved denne Deel af Muslingen

erhol-

erholder en forhøjet Ryg, som fortsættes fra Hvirvelen indtil den underste Kant af Muslingens afrundede Ende. Kun den ene Skal har to tæt ved hinanden staaende korte Tænder. Hymen og Nymferne ere smale og korte. Muskelpletten paa den bredeste runde Deel af Muslingen har en besynderlig Dannelse, den er nemlig neden til breed og rund, og trækker sig op under Randen i en Pyramide. Den anden Plet, hvor Baandet sidder, er breed og stor. Denne nye Art af Langskiæl-Musling er hvid og giennemsigtig, $2\frac{1}{4}$ Tom. lang og 10 Lin. breed. Findes i Vestindien.

No. 21. *Solen emarginatus*, testa lineari-ovata, emarginata, valvulis radio unico impresso.
Pennant p. 72. t. 46. f. 25.
Chemnitz Tom. VI. Fig. 45.

Denne Musling er lang æggedannet. Ryggen er som en Bue, og den modsatte Side er huul udskaaren. Begge Ender ere stærk afrundede, og paa Overfladen ere begge Skallerne fra Hvirvelen og ned ad bøjede ind og udhulede i Midten ved en Fure, som er kiendelig paa den indvendige Side formedelst en Ophævning. Hvirvelen sidder ikke aldeles i Midten, men nærmer sig til den bageste Deel af Muslingen. Under samme sidder i den ene Skal en eneste Tand, som indfattes i den anden Skal imellem 2de ulige store Tænder. Nymferne og Hymen ere korte og smale,

Begge Muskel-Pletterne ere store, og en glindsende Linie sammenføjer dem. Den udvendige Side er fiint stribet paa tvers, og naar Muslingen tages af Søen er den overtrukken med en guul Epidermis. Ellers er Skallen hvid, og har indvendig perlemors Glands. Dens Længde er 1 Tom. 11 Lin., dens Brede 8 Lin. Den kommer fra Nicobar.

No. 22. *Solen tellinata*, testa ovali glabra, valvulis radiis binis impressis, nymphis productis.
Chemnitz Tom. VI. Fig. 55.

Denne Musling er æggedannet. Ved den ene Ende er den afrundet, men er smalere ved den anden, og sammentrykt, saa at den ligner en Tellina. Hvirvelen sidder noget uden for Midten af Muslingen. Indvendig har den ene Skal 2de Tænder, imellem hvilke en enkelt Tand fra den modsatte Skal indsattes. Nymferne staae meget højt over Ryggen af Skallen, og ere baade brede og lange. Muskel-Indtrykkene har samme Form som hos de andre Arter, men er noget dybere og forenet med hinanden formedelst en fordybet udad bøjet Linie. Den udvendige Side er ganske glat med næsten umærkelige fine Striber. I dens naturlige Tilstand er den overtrukken med en tynd guul Epidermis. Dens Farve er en behagelig Blanding af rødt og violet med mørkere Baand om Rundingen. Denne Farve skinner igiennem paa den indvendige Side, hvor Muskel-Indtrykkene især ere smukke

lyse-

lyserøde. Den er 2 Tom. 5 Lin. lang og $1\frac{1}{4}$ Tom. breed, og findes i det røde Hav.

No. 23. *Solen pictus*, testa ovali glabra, valvulis variegate radiatis.

Chemnitz Tom. VI. Fig. 59. 60.

Muf. Cæf. v. Born Tab. 2. Fig. 6. 7.

Der gives mange Varieteter af denne Musling, men paa dem alle løbe paa en lys Grund fra Hvirvelen snart brede snart ganske smale matte violette Straaler, hvorfor den af Hollænderne kaldes: Daalende Zonnenstraal. Aarsagen til de mange Varieteter er, at den findes paa forskiellige Kyster. De, som samles ved det Middellandske Hav, have en rigtig oval Figur. Paa den forreste Ende ved Ligamentet ere begge Skaller sammentrykte, men danne ikke nogen skarp Ryg som paa Tellinerne, derimod er denne Deel overtrukken med dybe Striber efter Breden. Laasen bestaaer af en liden kløvet Tand i hver Skal, som indfattes ved Siden af hinanden i en liden modsat Grube, naar Skallen lukkes. Nymferne ere meget smaa og korte, men Muskel-Indtrykkene ere store og dybe, og imod Sædvane ere begge ligedannede, nemlig neden til ved den brede Ende afrundede og fortsættes lange og smale under den øverste Rand af Muslingen. Den indvendige Side er speilglat og Farven er en behagelig Blanding af blaat, brunt og violet. Den udvendige Side, som ligeledes er glindsende glat, er

paa

paa det skiønneste inarmoreret af grønt, guult og violet. Fra Hvirvelen, som er rødbrun, og sidder paa Midten af Muslingen, gaae lige til den underste Rand Straaler, som ere brede og efter Farven blege-brunrøde. Dens Længde er 1¾ Tom. og Breden 1 Tom. Fra det Middellandske Hav.

Solen pictus, Var. *a*.

Denne Musling er fra de norske Søekyster. Den er lang æggedannet og flad sammentrykt mod den foreste Ende, faaer derfor en skarp Ryg ligesom Tellinerne, dog med den Forskiel, at denne er ikke skiæv drejet til Siden. Den ene Skal har kun een Tand, som indsluttes imellem 2de udbredte Tænder paa den anden. Nymferne ere brede og meget fremstaaende. Begge Muskelpletterne ere og store, men ikke ligedannede, og ikke saa dybe som de forrige. Denne nordiske Solen bliver ofte antaget for en Tellina, omendskiønt den er aaben i begge Ender, dog ikke saa meget som de foregaaende. Naar den tages af Søen er den overtrukken med en brun Epidermis. Den er meget foranderlig i Henseende til Farverne. Overalt har den ikke den Glands, som den fra det Middellandske Hav, omendskiønt den praler med forskiellige Farver. Den findes 2¼ Tom. lang og 1 Tom. 2 Lin. breed.

Solen pictus, Var. *b.*

Denne Muslings Figur er en kort breed Oval, altsaa af en anden Form end de foregaaende Arter. Hvirvelen er ikke aldeles i Midten, men nærmer sig noget til den bageste Ende. Den forreste Deel ved Ligamentet er, ligesom den foregaaende Varietet, sammentrykt til en skarp Ryg. Laasen bestaaer af en afstumpet Tand i den ene Skal, som passer i en Grube i den modsatte Skal. Nymferne ere smaa, men dog fremstaaende. Hymen er brun og stærk glindsende. Muskelpletterne ere som hos de fleste Solenes. Den udvendige Side er glat fra Hvirvelen indtil Midten, den øvrige brede Deel er dybt og fiint stribet efter Breden. Muslingen er hviid blandet med noget violet, og forsynet med matte Straaler fra Hvirvelen til den underste Rand. Den er i frisk Tilstand overtrukken med en tynd Epidermis. Den er 2 Tom. 1 Lin. breed og 1 Tom. 4 Lin. lang. Fra Ostindien.

Solen pictus, Var. *c.*

Chemnitz Tab. VI. Fig. 61.

Denne skiønt tegnede Nicobarske Musling har samme Figur i det store, som de 3de foregaaende i det smaa. Hvirvelen nærmer sig til den bageste Deel. Den forreste Ende er ved Ligamentet skarp tilsammentrykket ligesom Tellinerne. Muslingen er noget opblæst under Hvirvelen, men i Midten henimod Randen er den flad udhulet. Hele Overfladen og især den forreste sammentrykte Ende er belagt paa tvers med

Striber

Striber og Folder, som ikke ligge i nogen Orden. Den er zinoberrød, guul og lys=violet, plettet, og disse Pletter ere krydsede af hvide Straaler, som gaae fra Hvirvelen. Laasen bestaaer i en afrundet Tand mellem 2 Gruber i den ene Skal, hvilken i den modsatte Skal indsattes imellem 2 Tænder, som heftes i de modsatte Gruber. Nymferne ere meget brede og fremstaaende. Muskel=Indtrykkene have den sædvanlige Figur og Stilling, og ere forenede med hinanden ved en fordybet Rende, som ligner et Y. Muslingen har indvendig en stærk Glands, den er blaa blandet med hvidt, og mod Kanten karmoisinrød. Den er 3 Tom. 3 Lin. lang og 2 Tom. breed. Hr. Pastor Chemnitz har større Exemplar.

No. 24. *Solen castrensis*, testa ovali, tenui, valvulis characteribus angularibus inscriptis.

Denne meget tynde og fine Musling er æggeformig, men dens forreste Ende er bredere end den bageste. Dens yderste Overflade er prydet med fine, neppe tilsynieladende Striber i Rundingen, men forresten ganske glat. Den er hvid, og i lige Afstand gaae nogle Striber af sammenhængende Figurer, som ligne Telte, hvorved Overfladen kommer til at ligne en Lejer. Hvirvelen sidder henimod den smale bageste Ende. Laasen bestaaer af en skiævt liggende breed Tand paa den ene Skal, som hefter sig i en Grube paa den anden. Indvendig er Muslingen hvid, men

da

da den er giennemsigtig som Glas, saa kan man see de telteformige Figurer ligesaa tydelig som paa den udvendige Side. Den er 1½ Tom. lang og 10 Lin. breed. Fra Kysten Guinea.

No. 25. *Solen fucatus*, testa rotundato-ovata, umbone sanguineo, radio lævi impresso.

Lister Hist. Conch. Tab. 397. Fig. 236.
Chemnitz Tom. VI. Fig. 56.
Knorr. Tom. 4. Tab. 3. Fig. 4.

Denne Musling er æggedannet og afrundet paa begge Ender. Den er hvælvet og opblæst henimod Hvirvelen, som sidder noget neden for Midten. Den underste Rand er rund affkaaren. Den Deel af Ryggen indtil den forreste Ende danner en lige Linie med en skarpskiærende Kant. Forresten er denne Solen overalt glat og rosenrød, men fra Hvirvelen nedad er den noget mørkere. Nymferne ere smaa og ligge lavt tilligemed et tyndt Ligament. Hver Skal har en stærk afstumpet Tand, og ved Siden af en Grube en endnu mindre og kortere. Man kan ikke kiende noget Muskel-Indtryk. Den er indvendig som udvendig rosenrød, 1 Tom. 10 Lin. lang og 1¼ Tom. breed, fra Vestindien.

No. 26. *Solen bullatus*, testa subrotunda inflata substriata antice crenato-hiante.

Linnæi Syst. Nat. p. 1115. No. 41.

Lister

Lister Tab. 342. Fig. 179.
Gualtieri Tab. 85. f. H.
Chemnitz Tom. VI. fig. 59. 60.

Jeg er forvisset om, at det er faldet Linné besværligt at henføre denne Musling under Slægtet Solen, thi han forøgede ugierne Slægternes Antal, ellers havde han vist giort et nyt Slægt af denne Musling. Den eneste Grund, hvorfor han kunde henføre den til Solen, var, fordi den er aaben i begge Ender. Men den hele Figur, og fornemmelig Sidetænderne ved Laasen, som aldeles ligne hine hos Hierte-Muslingerne, kunne lige saavel givet denne Ret til at henføres imellem samme. Man har Hierte-Muslinger, hvor i det ringeste den forreste Side er aaben, men de ere ikke anførte hos Linné. Da S. bullatus er en besynderlig Musling, saa vil jeg her beskrive den. Dens Figur er en rigtig Oval, den er noget opblæst omkring Hvirvelen, som sidder ganske nær ved den bageste Deel af Muslingen, og fra den udbreder sig paa Overfladen af begge Skallerne en Mængde smaa ophævede Folder og Striber, af hvilke de ved den forreste og bageste Ende ere besatte med Pigge eller smaa Skiæl. Paa den yderste forreste Rand, hvor Muslingen er meest aaben, ere Folderne, som paa denne Side ere bredere, spidse udskaarne, liig Tænderne paa en Saug. Laasen bestaaer af en liden Tand i hver Skal, hvilken sidder midt under Hvirvelen, med en Grube ved

Siden.

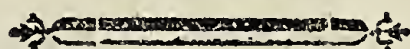
Siden. Derimod sidde Sidetænderne i nogen Afstand fra Hvirvelen, og ere brede og flade som hos Hierte-Muslingerne (Cardia). Nymferne tilligemed Hymen ere overmaade smaae. De første fremkomme udvendig fra som en breed Søm, og trykke Ligamentet tæt til Randen af Muslingen. Muskelpletterne kan kun kiendes ved en Glands paa Skallen, men dette er usikkert. Da Skallen er tynd og giennemsigtig, saa giøre de udvendig ophøjede Folder her ligesaa mange Fordybninger, hvorved den yderste Rand faaer Tænder, som kun i Midten gribe i hinanden, da begge Ender ere aabne. Jeg ejer en Varietet af denne Musling, hvilken er udvendig ganske glat, og har kun fine Striber i Rundingen indtil den underste Rand. Farven paa den første er meget ulige. Jeg har nogle Exemplarer, som ere skiønne brunrøde, med nogle faa mørkere og hvide Pletter. De fleste ere hvide, bestrøede med mange uordentlige røde Pletter. Indvendig ere de undertiden hvide blandede med violet, undertiden røde med udvendig fra giennemsigtige Pletter. De opnaae en Længde af 2 Tom. og $1\frac{1}{4}$ Tom. Brede, og findes paa Kysten af Guinea.

No. 27. *Solen minutus*, testa ovali, valvularum angulis utrisque serratis.

Linné Syst. Nat. p. 1115. No. 42.
Gualt. Tab. 85. fig. 1.
Chemnitz Tom. V. f. 51. 52.

 Denne

Denne ſmukke lille Musling har ligeſaalidet Udſeende af en Solen ſom den foregaaende. Formedelſt den alt for ſtore Afvigelſe i de Kiendetegn, ſom Linné har faſtſat for Bivalverne, kunde det let træffe at en Musling, ſom har ſaa tvetydige Kiendetegn, kunde paa forſkiellige Tider blive ſat i 2de forſkiellige Slægter, iſær da den er ſig ſelv meget ulig i Henſeende til den udvortes Dannelſe. Jeg tvivler altſaa ikke om, at Linné kan have beſkrevet den ſamme under Navn af Mya arctica, da hans Beſkrivelſe paa denne ligeſaa godt paſſer paa nærværende Musling ſom hiin af S. minutus. Denne uforlignelige Musling har en langagtig, firekantet Figur, dog er den bredere ved den forreſte Deel end ved den anden Ende, hvor Hvirvelen ſidder. Enhver Skal har en afrundet Tand tilligemed en Grube, hvori de vexelviis ſlutte, ligeſom mange andre Solenes ere forſynede med en ſaadan Laastand. Fra Hvirvelen løbe tvende kantede Rande i en afmaalt Afſtand fra hinanden. Diſſe ere beſatte med lange ſkarpe Pigger, og gaae henimod den forreſte Ende af Muslingen. Reſten af Overfladen er efter Længden prydet med Striber. Den er ſneehviid og indvendig ſmuk glindſende. Denne Musling findes iſær paa Grenene af Madrepora prolifera Linn. I Norge, og iſær ved Bergen, optrækkes den i Almindelighed fra Dybet. Den er $\frac{3}{4}$ Tom. lang og $\frac{1}{2}$ Tom. breed.

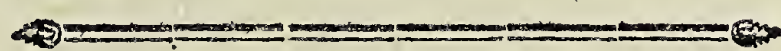
XI.

XI.

Om Slægten Paullinia Linn.

af

Regiments-Chirurgus C. F. Schumacher.

(Oplæst den 26 Oct. 1792.)

Ved at giennemsee Sir Joseph Banks's Urtesamling, var Slægten Paullinia Linn. een af dem, som jeg ønskede nærmere at lære kiende. Der vare mange Arter, og flere end af Botanici ere blevne nævnte; men jeg saae ogsaa, at der herskede betydelig Forskiæl imellem dem i Henseende til Frøhusenes Dannelse, som giorde mig det troeligt, at denne Slægt ved nærmere Undersøgelse kunde maaskee deles i flere Slægter, hvorved man lettere vilde komme til at kiende disses Arter.

Jeg er ikke den første, der giør dette Forsøg. Plumier i hans nova genera plantarum americanarum har strax betragtet dem som to særskilte Slægter, og kaldte den ene Cururu og den anden Seriania, hvis fornemmeste Slægts-Kiendemærker bestode i Frøhusene.

Linné i hans første Udgave af Systema Naturæ har ogsaa beholdt Plumiers Navne; men i hans anden Udgave har han forandret dem, betragtet dem som een Slægt, og kaldet denne Paullinia efter den berøm-

te Simon Pauli. Formodentlig har Linné allene rettet sig efter den store Lighed, nogle af Befrugtnings-Delene have i begge tilfælles, og vist ikke havt Lejlighed at see Frøhusene paa nogen af de af ham beskrevne Arter, følgeligen allene har gaaet efter Plumiers, hvor han da vel ikke har formodet saa stor Forskiæl at være imellem disse to Slægters Befrugtnings-Dele.

Under Linnés sidst anførte Slægts Navn, er denne Slægt i Henseende til dens Arter mærkelig bleven forøget af Jacquin, Aublet, Thunberg og Swartz. Men naar vi nu undersøge Befrugtnings-Delene af denne Linnés Slægts forskiellige Arter, ville vi letteligen kunne erfare, at denne kan nøjagtigst deles i tre ganske særskilte Slægter. Begyndelsen til denne Skilsmisse er allerede skeet af Jussieu og Schreber. Begge have paa een Tid taget Paullinia asiatica, undersøgt og beskrevet den, som en fra Paullinia ganske særskilt Slægt. Den første, i hans genera plantarum, under Planterne af hans 14de Classe (plantæ dicotyledones polypetalæ) 12te Orden (terebinthinaceæ) p. 371. med Slægts Navn af Toddalia Den sidste, i hans senere Udgave af Linnéi genera plantarum har anført den under pentandria monogynia p. 143 med Navn af Cranzia 362. At denne Slægt er en og samme Plante meent, er ingen Tvivl underkastet, da Beskrivelsen af dem begge temmelig nøje og især i Hovedtingene er overeensstemmende; man maae og have dem undskyldet, at de ikke have citeret hverandre, da

deres

deres Skrivter udkom i et og samme Aar, følgeligen var den ene uvidende om den andens Bog, og man finder intet Spor hverken hos den ene eller den anden til, at de have kiendt hverandre. Men at Gmelin i hans Udgave af Linn. Systema naturæ endnu anfører denne Slægt under Paulliniæ Arter, nemlig som asiatica, og ikke anmærker dette, da han dog har kiendt begge foranførte Autorer, som sees tydelig af de anførte Synonymer og Citationer, er at undre sig over.

De øvrige Arter vedbleve og forøgedes siden som før er sagt under det Linneiske Slægts Navn Paullinia, er ogsaa af de to foranførte Botanici i deres genera plantarum beskreven, men meget ulige. Man seer, at Jussieu ikke har undersøgt Slægten selv, men allene har rettet sig efter Plumiers Beskrivelse og Aftegning. Schreber har fulgt Linnéi genera plantarum med liden Tilsætning.

Det som er meest mærkeligt ved disses og andres Beskrivelser af denne Slægt, er den Fejltagelse som viser sig i deres Citationer fra Linnés genera plantarum af, indtil de sidste, der have skrevet om den, og som bestaaer derudi, at de alle have angivet Seriania Plum. med capsul. trigon. &c. Cururu derimod med Frøet af Seriania; som man vil finde i Linn. genera plantarum p. 200. Juss. genera plantarum p. 247. Schreber i hans senere Udgave af Linn genera plantarum p. 265., og af Swartz i hans Observ. botanicæ p. 152.; da dog Plumier i hans Nova plantarum

americanarum genera p. 34. siger: „*Cururu* est plantæ „genus flore rosaceo, quatuor ut plurimum petalis „in orbem positis constante; e cujus calyce polyphyl„lo surgit pistillum, quod deinde abit in fructum „pyriformem, trigonum, in tres partes a summo ad „imum dehiscentem, tribusque seminibus foetum „carnosis, calyptraque tenerrima contectis.„ Som nu Beskrivelsen er ogsaa Figuren tydelig i Henseende til Frøhusets Figur, som vises Tab. 35. Dernæst følger hans *Seriania*, om hvilken han siger: „est plan„tæ genus flore rosaceo, quatuor ut plurimum petalis „in orbem positis constante. E cujus calyce surgit „pistillum, quod deinde abit in fructum tricapsula„rem, seu tricipitem & trialatam, quolibet capite „semen continente rotundum.„ som ligeledes er paa den 35de Tavle aftegnet: saa at, naar man nu sammenligner foranførte Plumiers Beskrivelse med mine vedføjede Tegninger, man lettelig kan indsee Feiltagelsen.

Men jeg maae ogsaa anmærke, at dette ikkun gielder om Frøhusene, og at de øvrige af Befrugtnings-Delene ikke er saa sikre at forlade sig paa, hvilke forholde sig som før er sagt efter Jussieus Beskrivelse, da de dog ere noget anderledes, som ogsaa sees i medfølgende Tegning.

Paa Plumiers Autoritet, paa Swartz's Anmærkning og min egen nøjere Undersøgelse, vover

jeg

jeg det altsaa at dele Paullinia Linn. Til den første af disse vil jeg beholde Linnés Slægts Navn og kalde den:

PAULLINIA.

Cururu PLUM. nova genera plantarum americanarum tab. 34. p. 35.

Paullinia pinnata GÆRTN. de fructibus & seminibus plantarum, centuria quinta pag. 382. tab. 79.

Paullinia seriana GÆRTN. de fr. & semin. plantar., centur. quinta. p. 381. tab. 79.

Character essentialis.

COR. 4. petala. CAL. pentaphyllus. CAPSULA turbinata, trigona, trilocularis.

Characteres naturales.

CALYX *Perianthium* pentaphyllum: *foliolis* duobus exterioribus oppositis, minoribus, subrotundis, concavis: tribus interioribus majoribus.

COROLLA tetrapetala: *Petalis* oblongis unguiculatis: foliolis calycinis longioribus.

NECTARIUM duplex: *exterius* ad alterum latus corollæ, tetraphyllum; *foliolis* basi petalorum insertis, inferne membranaceis, marginibus hirsutis, introrsum in tubum conniventibus, apice corpusculo carnoso auctis in foliolis duo-

bus

bus intermediis apice bilobo, lobis obtusis; in lateralibus plerumque indiviso: squama ad basin corpusculi carnosa, lanceolata, deflexa, hirsuta, rimam tubi interne claudens. *Interius* Glandulæ duæ inter filamenta breviora & foliola intermedia nectarii, ovatæ, hirsutæ.

STAMINA *filamenta* octo, incurva, pilosa: quatuor longiora, reliqua quatuor nectario opposita breviora. *Antheræ* ovatæ, versatiles.

PISTILLUM Germen ovatum, subtrigonum, subpilosum. *Styli* tres, erecti, clavati staminibus breviores. *Stigmata* simplicia

PERICARPIUM *Capsula* turbinata, trigona, trilocularis.

SEMINA solitaria, oblonga, inferne parum angustiora, arillata: *Arillus* rubicundus, membranaceus, bilobus, seminibus arcte adnatus, ultra medium tegens.

For nu at kunne saa meget nøjere lære at kiende denne Slægts særskilte Arter, har jeg forsøgt at bringe de Arter, hvilke jeg har seet med Frøe, under visse Afdelinger, tagne af Frøhusets Dannelse og Frøets Befæstelse.

SPECIES.

*) Capsulis coriaceis, seminibus in fundo loculamentorum.

a) Capſulis turbinatis lævibus.

CURURU 1. PAULLINIA capſulis pyriformibus obtuſis, foliis ternatis; foliolis oblongis dentato-ſerratis ſubacuminatis, petiolis alatis. *Cururu ſcandens triphylla.* PLUM. gen. 34. Icon. tab. CXI. fig. 2.

Bladene ſaavel paa Plumiers ſom paa Jaquins Figur ere meget mere oval og ſtump foreſtilte end de ere i Naturen.

PINNATA 2. P. capſulis pyriformibus tricornibus, foliis pinnatis: foliolis oblongis obtuſe-ſerratis acuminatis, petiolis marginatis. PISO. braſ. 250. Med. braſ. 114.

Mueligt, at under Navn af Paullinia pinnata, blandes flere der til Art ere forſkiellige: thi ſaavel af Plum. fig. Icon. am. t. 76., ſom og Gærtn. paa anførte Sted, ſees Frøet at være omgivet med den anførte Arillus; men paa den almindelige ſurinamſke ſynes den at mangle, i det øvrige er den temmelig liig med Plum. og Piſ. Figurer. Tavlen over Befrugtningsdelene viſer tydelig Forſkiellen med Bogſtaverne l. m. n. og ligeledes en Afart, hvor Frøet har ikkun eet Horn, paa 10de Tavle fig. 2. b.

TOMENTOSA 3. P. foliis pinnatis: foliolis ovato-rhombeis, repandis obtuſis tomentoſis, petiolis marginatis.

b) Capsulis carinatis vel alatis.

TETRAGONA 4. P. capsulis tricarinatis tricornibus, foliis pinnatis: foliolis ovatis subserratis acutis glabris, petiolis nudis. *Paullinia tetragona; foliolis integerrimis, fructu trigono subalato.* AUBL. hist. des plant. de la Guiane de franc. Tom. I. p. 355. Caulis tetragonus.

Aublets Citation af denne Art i Rumph. amboinens. er vel urigtig, da der paa det af ham anførte Sted findes hverken Beskrivelse eller Figur.

VESPERTILIO 5. P. Capsulis alatis, alis horizontalibus foliis pinnatis: foliolis ovatis apice inciso-serratis, petiolis nudis.
Paullinia vespertilio foliis pinnatis: foliolis ovatis acuminatis incisis, petiolis nudis capsulis pedicellatis alis horizontalibus lanceolatis. SWARTZ. Prodr. p. 64.

Endskiønt jeg har havt Lejlighed, at see af følgende Arter deres Frøhuse, undersøgt Frøet, og fundet at de har vel den selvsamme Art af Indfatning (Arillus) som forhen er angivet; men at Frøets Insertion saavel som ogsaa Frøhusenes Form er forskiællig fra de forrige; saa drister jeg mig dog ikke til at skille disse fra denne Slægt, af Mangel paa Undersøgelse af de øvrige Befrugtningsdele. Jeg anfører dem da hellere,

heller indtil videre under en anden Hoved-Afdeling af Slægten Paullinia, nemlig:

**) Capſulis ſubcoriaceis, valvulis navicularibus, diſſepimento nullo, Columella in medio alis tribus angulata, ſuperne in roſtro filiformi acuminata, inferne attenuata. Semen unicum ſingulo latere Columellæ affixum.

BARBADENSIS 6. P. valvulis ſemiovatis villoſiuſculis, foliis biternatis: foliolis ovalibus integerrimis ſerratisque coriaceis, petiolis ſubmarginatis.

Gårtner paa anførte Sted har givet Aftegning af et Frøhuus, ſom vel kan være Plumiers Seriania noget liigt, men ikke Linnés egen P. Seriania ſom ſees ſiden, og derfor troer jeg, at han har maaſkee taget Fejl i Navnet, da den viſt ligger i Sir Joſeph Banks Urteſamling under det af mig anførte Navn barbadenſis.

CURASAVICA 7. P. valvulis ſemiobcordatis foliis biternatis: foliolis crenatis ovalibus, imparibus ovato cuneatis, petiolo intermedio marginato.

(caulis ſulcatus, angulis villoſis ferrugineis, apicem verſus ſulci ferrugineo-punctati.)

Denne her beſkrevne Art, ſom jeg fandt overeensſtemmende med den i Linnés Planteſamling ſynes

at

at være ganske forskiællig fra den, som han har citeret af Plum. American. Burm. ic. CXI. fig. 1. under samme Navn. Dog seer man, at Plumier har regnet den til sin Cururu, da den efter hans Beskrivelse kommer overeens med den i Kapselerne, omendskiønt den afviger i den Henseende, at de ere mere af en oval Figur end som nogle af de andre Arter af Cururu. Saa at efter Linnés Urtesamling denne henhører til den af Linné anførte Art: men Plumiers Figur passer sig bedre til foregaaende.

POLYPHYLLA 8. P. valvulis semiobovatis, foliis supradecompositis: foliolis ovato-cuneatis apice crenatis supra glabris subtus petiolisque villosis.

Jaq. Histor. 110. t. 150. f. 32.

Foruden disse anførte Arter er man dog endnu nødsaget til saalænge at beholde under Paullinia, Lin. nodosa, mexicana, carthaginensis, caribæa, triternata, japonica og diversifolia, indtil disses Blomster og Frøhuse ere nærmere undersøgte.

Dog maae jeg ikke undlade ved P. mexicana at anføre, at Plumiers og Jaquins Figurer ikke ere de nøjagtigste; thi hos Plumier ere Bladene saa besynderlig tegnede, og Bladstilkene givet samme Figur som Bladene, saa man skulde troe at de vare kedede (articulatæ): da nu Jaquin har betient sig af alle Plumiers Figurer i hans Observationes, saa ere disse følgeligen

de

de samme som Plumiers. Foruden dette sees tydelig af Plumiers Figur, at det er een af hans Seriania, hvilket det efter inflorescentsens Lighed med nogle af de foranførte Arter ikke vel synes at kunne være. Jeg har derfor paa en Tavle meddeelt en Tegning, som især giver Bladenes Figur bedre tilkiende, og viser sig mere overeensstemmende med Beskrivelsen i Linn. spec. plant., undtagen at disse ere mere stumpt tilbagetrykte (retusæ.)

Den anden Slægt er i Henseende til Blomster-delene selv meget liig Paullinia, men til Frøhusets Bygning ganske forskiellig. Af den Aarsag har jeg skilt endeel Arter fra den forrige Slægt, og kaldt denne med Plumiers og Linnés første Navn Seriania, efter Serian der rejste med Plumier.

SERIANIA.

Seriania Plum. nov. genera plantarum americanarum. pag. 35. t. 35.

Character essentialis.

Cor. 4. petala, Cal. pentaphyllus, Samaræ tres longitudinaliter connatæ globosæ, inferne in alam membranaceam dilatantem.

Character naturalis.

Calyx *perianthium* pentaphyllum fol. æqualibus.

Corolla & *Nectaria* ut in Paullinia.

Stamina *filamenta* octo, æqualia.

Pistil-

Pistillum *Germen* trigonum, pyriforme, obtusum. *Styli* tres, filiformes divaricantes staminibus longiores, *stigmata* simplicia.

Pericarpium *Samaræ* tres, longitudinaliter connatæ, globosæ, inferne in alam membranaceam, plerumque basin versus sensim paululum dilatatam elongatæ.

Semina solitaria compressa, ovato-reniformia, arillo destituta.

Species.

sinuata 1. SERIANIA alis capsularum postice dilatatis, foliis ternatis: foliolis ovato-lanceolatis, dentato-sinuatis.

Paullinia Seriana foliis ternatis, petiolis nudis foliolis ovato-oblongis. Linn. Syst. vegetab. ed. 14ta. pag. 379.

(caulis sulcatus, hirsutus; foliola coriacea glabra, mucronata basi angustata per petiolum decurrentia.)

Bladene af denne Art ere af Plumier og Jacquin tegnede meget for stumpe, af hvilken Aarsag jeg har givet en mere rigtig Tegning.

divaricata 2. S. foliis biternatis, foliolis ovatis integerrimis subacutis lucidis petiolatis, petiolis nudis.

Paul-

Paullinia divaricata, foliis biternatis, foliolis ovatis acutis subintegris, petiolis nudis, paniculis divaricatis, alis capsularum ovatis. Sw. Prodr. pag. 64.

(Panicula bicirrhosa, alis capsularum postice parum dilatatis ac rotundatis.)

RACEMOSA 3. S. alis capsularum postice dilatatis antice subsinuatis, foliis biternatis: foliolis ovatis profunde serratis. Habitat in vera Cruce.

(Folia acuta. Petioli subnudi. Panicula bicirrhosa.)

SPECTABILIS 4. S. capsularum alis postice dilatatis, foliis biternatis: foliolis obovatis terminalibus retusis, petiolatis alatis.

(Racemi subsimplices, bicirrhosi.)

Denne Art har saa megen Lighed i Bladenes Figur med Paul. mexicana Linn., at naar man ikke havde Blomsterstilken derved, den letteligen kunde tages for samme; men naar man sammenligner begge, seer man, at ved P. mexicana er panicula composita, og ved denne racemus subsimplex.

LUPULINA 5. S. alis capsularum semiovalibus, foliis biternatis crenatis subtus ferrugineis: foliolis terminalibus subrhombeis lateralibus ovatis, petiolis subalatis.

(Racemis subsimplicibus longitudine foliorum, bicirrhosis.)

LUCIDA

LUCIDA 6. S. alis capsularum semiovalibus foliis biternatis: foliolis ovatis acutis serratis petiolis subnudis.

(Folia apice lucida. Flores racemoso paniculati, panicula bicirrhosa. Habitat in Insula. St. Crucis.)

At denne Art ikke er Paul. triternata Linn., kan man see ved Sammenligning af Jaquins citerede Figur.

De medfølgende Figurer af Frøhusene, og de Arter af Paulliniæ og Serianiæ ere tegnede efter tørrede Planter udaf Sir Joseph Banks Urtesamling, som ogsaa de nye ikke forhen beskrevne Arter ere tagne der; undtagen Paullinia polyphylla, som er af Hr. Prof. Vahls Plantesamling.

Tavlernes Forklaring.

Tab. IX. Fig. 1. Viser Blomster-Delene af Paullinia-Slægten, som ere tagne udaf Paullinia pinnata fra Surinam.

a. Blomsten med lukkede Kalkblade.

b. samme aabnet at see bag fra, i Henseende til den ulige Størrelse.

c. en aabnet i naturlig Størrelse.

d. samme forstørret, og sees: 1. de to mindre Kalkblade. 2. to af de større sammensiddende Kalkblade. 3. de 4re Blomsterblade. 4. de 4re lange stamina.

e. et

e. et af petala med vedsiddende nectarium.

f. et af de yderste nectarii Blade.

g. en forstørret Figur af: 1. de 4re lange, 2. de 4re korte Stamina. 3. de to mellemste lappede Nectarii Blade, og 4 4. de to aflange Kirtler, som det inderste Nectarium, imellem disse og de korte Stamina.

h. de 4re lange Stamina forstørrede.

i. en forstørret Figur af: 1. de 4re korte Stamina i Forhold med 2. en af de lange. 3. rudimenta af de tre andre lange afbrudte stamina. 4. Pistillen.

k. en forstørret Pistil.

l. Frøhuset.

m. samme tvers overskaaret.

n. et Frøe af samme og som ikke har Arillus.

Fig. 2. Blomsterdelene af Slægten Seriania, tagne udaf Seriania lucida.

a. en lukt Blomst.

b. en aabnet forstørret, sees bag fra de lige store Kalkblade og 1. de tre Styli.

c. en aabnet Blomst med sine inderste Dele. 1. Kalkbladene.
2.2. Blomsterbladene.
3.3.3. Nectarium.

d. et Blomsterblad med Nectarium.

e. et Nectarium af de mellemste lange.

f. noget forstørret Figur af begge Arter af Nectarier. 1. de 4re store med Klappe forsynede,
2. de 2de kirtelformede. 3. de 8te lige lange Stamina. 4. Pistillen.

g. et forstørret Stamen visende det haarede Filament.

h. Pistillen.

i. samme, forstørret.

k. de tre med deres Vinger forenede Frøe. 1. Knoppe hvorudi Frøet sidder. 2. Vingerne.

l. Frøeknoppe tvers overskaarne, med indliggende Frøe.

m. en Frøknop, langs igiennemskaaren med indliggende Frøe og vedhængende Vinge.

n. et Frøe.

Fig. 3. Paullinia barbadensis.

Tab.

Tab. X. Viser Frøhusene af de her beskrevne Paulliniæ.

Fig. 1. Paullinia Cururu.

Fig. 2. a. & b. P. pinnata.

Fig. 3. P. tomentosa.

Fig. 4. P. tetragona.

Fig. 5. P. Vespertilio.

Fig. 6. P. barbadensis.

a. alle 3 Valvulas endnu tilsammen. b. samme fra hinanden, og sees: c. Frøets Befæstelse til d. Pistillen med det nederst siddende trekantede svampagtige Legeme. e Griffelen frie med de tre vedsiddende og af f. Arillus indfattede Frøe.

Fig. 7. P. curasavica Linn.

a. det lukkede Frøhuus. b. aabnet, og sees: c. Frøet siddende paa samme Maade som i den forrige.

Fig. 8. P. polyphylla.

a. Det lukkede Frøhuus, og b. Frøets Maade at fæste sig paa som i de to foregaaende.

Tab. XI. Fig. 1. Paullinia vespertilio.

Fig. 2. P. curasavica Linn. Herb.

Fig. 3. P. mexicana - -

Tab. XII. Fig. 1. Seriania ſinuata.
Fig. 2. S. divaricata.
Fig 3. S. racemoſa.
Fig. 4. S. ſpectabilis.
Fig. 5. S. lupulina.

XII.

XII.

Beskrivelse
af den
Chrystalbærende Haar-Zeolit.

af

Regiments-Chirurgus C. F. Schumacher.

(Oplæst den 26 Oct. 1792)

Af alle Zeolit-Arter bære vel de, som frembringes paa vore nordiske Øer, Fortrinet for alle andre, og især de i de sidste Aaringer fundne. De fleste Arter af Crystallisationer opdages der, tilligemed den skiønneste Form, som især sees hos de fine Haar-Zeoliter.

Af disse sidst nævnte, fortiener især een at anføres og beskrives saa nøje muligt, da det ikke er saa let at give en tydelig Tegning af den.

Denne Zeolit blev funden af den nu afdøde Hr. Mohr, som rejsede forskiællige Gange og Tider til Færøerne, berigede meget med disse Øers Produkter baade vore, som ogsaa udenlandske Samlinger: han fandt den i Klyfterne af de næsten stejleste og ubestigeligste Klipper ved Stranden.

Den begynder næst til Bergarten med en uformelig, bladet eller spatagtig, i Brudet klar og halv igien-

nemsigtig Skorpe, som alt videre afgaaende bliver kugledannet, hvilke Former forandre sig til Straaler som til Omkredsen mere og mere udbredes, og fra en Kugle til den anden overskiære sig; disse ere i Førstningen ved deres Udspring klare, eller nogle af en mælkehvid Farve, men de fleste tabe sig i den matte Farve og synes at være næsten forvittrede. Dette er ikkun den eenformeste Dannelse af Haar-Zeoliter; men paa denne her, hvor man kunde tænke, det ikke var mueligt for saadanne fine Crystaller at kunne bære noget, har sat sig et Lag af sammenknyttede formelige Crystaller, som paa nogle Steder lade ikkun grynede og ufuldkommen formede.

Crystallernes Form er at regne til Romé de l'Isle parallelipipede rhomboidale *), som er en prismatisk tolvsidet Crystal (dodecaedrum prismaticum), men dog med en Forandring: ved denne her beskrevne er Kroppen af Crystallerne firesidede (prisma tetraedrum) Fladerne heraf sexsidede (planis hexagonis) men paa begge Ender firesidede, Pyramider (pyramidibus tetraedris) og rhombiske Flader (planis rhombeis), dog ere disse rhombiske Flader ikke lige dybt afskaarne hos alle, men hos nogle ere de to imodsatte større eller mindre end de andre to. Spidserne af Pyramiderne ere

*) Romé des l'Isle Cristallographie Tom. 4me, 2de Suite des Modifications du parallelipipede rhomboidale, & de la Planche IVme No. 114. & 115.

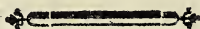
ere afskaarne enten forestillende en cubisk eller parallelogram Flade, hvilket kommer an paa det lige eller ulige Forhold af Pyramidens Flader, for ere de lige store, bliver Endfladen tærnet, ere de derimod ulige, bliver den aflang firkantet. Disse Afskiæringer forandre ogsaa meget Pyramidens Flader, saasom de ere dybe til, paa de fleste vil man finde de naturlige rhombiske Flader forandrede til uordentlige femsidede Flader (pentagona irregularia), men naar Afskiæringen er meget dyb, og bererer prismens hexagon, saa bliver ikkun 4re trevinklede ligesidede Flader (plana triangularia æquilateralia) tilbage. Crystallerne ere for det meste klare, igiennemsigtige og paa nogle Steder mælkehvide matte, eller plættede uigiennemsigtige.

Paa nogle Stykker seer man de fine Haarcrystaller gaae igiennem dette Lag ogsaa, udbrede sig paa den tydeligste Maade og med den skiønneste Glands, ligesom giennemspyde igien andre Crystaller, deels af forrige anførte Form, saa at undertiden, naar saadan en Crystal holder i sin Prismes Længde 2 til 2½ Linie, kan den være igiennemtrængt af 2 eller 3 Haar-Crystaller, som viser sig paa anden Side ganske tydelig igien, og følgelig bærer den større; men deels og for det meste aflang, kugledannet, mælkehvid og mat, og ikkun af een Haarcrystal igiennemspydet.

Saa eenformig disse sidste lade at være, saa meget tiene de igien at føre os paa den første Hovedcrystal tilbage, og vise os Oprindelsen til samme.

Fra de første aflange, paa somme Steder næsten usynlige Klumper, gaae de over til en meer og meer ordentlig Figur, som tilsidst bliver til en temmelig regelmæssig Rhombus, omendskiønt noget langagtig, og paa nogle med rundagtige Flader, men andre vise tydelig Overgang til den foranførte prismatiske tolvsidede Crystal.

Maaden hvorpaa disse sidste bæres, er Aarsag at jeg kalder denne, som jeg troer forhen ubeskrevne Zeolit, den Crystalbærende Haarzeolit.

XIII.

XIII.

Om en Salt-Kilde i den Kiøbenhavnske Dokke.

af

Hof-Apotheker G. Becker.

(Oplæst den 5 April 1793.)

Den Mening, at man i et Land, hvis Fabriker og Manufacturer ej endnu befinde sig i en fuldkommen blomstrende Tilstand, fornemmeligen bør beskieftige sig ved Hielp af chemiske Kundskaber med den techniske Chemie, troer jeg neppe er noget at indvende imod, og sikkerligen vil derved meget bringes i Flor, som før laae skiult og ej kunde fremspire, formedelst Mangel paa de nødvendigste Midler. Som Chemiens Dyrker vover jeg for Naturhistorie-Selskabet at fremstille denne min Afhandling, som om ej til andet, saa dog i Tiden anvendelig som Stof og Rettesnor til andres i samme Henseende videre Behandling. Objectet til mine Forsøg befinder sig paa et af de mærkværdigste Steder i Dannemark, som formedelst sin sieldne Fuldkommenhed ej burde at være ubekiendt for nogen Dansk

og ligesaa lidet af den Rejsende forbigaaes, nemlig Dokken; hvor en Saltkilde, der ved Dokkens Indretning Aar 1734 blev opdaget.

I Slutningen af Aaret 1734, begyndte man med Dokkens Indretning. Aar 1735 den 24 Maj udbrød ved adskillige Pæles Nedramming i en løs Grund en riig Saltkilde, som forbød Arbejdets Fortsættelse paa den antagne og bestemte Maade. Mængden, i hvilken det frembrød, var saa stor, at det i 24 Timer udgiorde henimod 6000 Tønder Vand, hvis Mængde siden den Tid har været afvexlende, ja end ydermere i Mængde tabt sig, at i Aaret 1741 allerede Mængden næsten til det halve var aftagen. Først efter 15 Fods dyb Nedgravning i Jorden fandtes 4 forskiellige Aarer, som horinzontal med Jorden foreenede sig med hinanden og udgiorde et Spring i perpendiculair Direction. Grunden om Kilden var meget haard og formodentlig Gibs eller fast Kalksteen, som bevises af de Jern-Instrumenter, som man før ej havde havt nødig, men tilsidst saae sig nødsaget til at benytte sig af. For at befrie Dokken fra de Farer, som den kunde være underkastet formedelst den store Massa Vands Trykning, blev Kilden ved en Muur indfattet, og fra den Tid af saa ofte som muelig udpumpet. Efter samlede Efterretninger har Vandets Formerelse og Formindskelse været følgende:

Aar

Aar 1736 i November Maaned har Kilden i 24 Timer givet 5992 Tønder Vand. Aar 1740 var Vandet aftaget og gav ikkun 3721 Tønder i samme Tid. Aar 1741, 3105 Tønder. 1747, steeg Vandet i en halv Time 18 til 26 Tommer. 1785 og 1786 i samme Tid kun 7 Tom. 1789 3¾ Tom. i samme Tid, som i 24 Timer udgiør 352 Tønder, hver Tønde i Indhold 4¼ cubicfod Vand. Nærværende Tid stiger Vandet i 2de Timer 20 til 21 Tom. som formedelst 2de Heste igiennem 2de Pumper i 11—12 Minutter udpumpes. Dette Vand, som man her søger at befrie sig fra, har jeg underkastet følgende Forsøg, for at lære dets Bestanddele nærmere at kiende.

Ved Hr. Commandeur Wleugels Godhed, blev mig en ubestemt Mængde af dette Vand overladt, hvoraf endeel paa følgende Maade blev behandlet.

Forsøg No. 1. Trende Potter ɔ: 162 Cub. Tom. Vand, som fra Begyndelsen af var fuldkommen klart, blev til tørt afdampet, for at erfare hvor stor Mængde af saltagtige Dele deri var opløst; medens Afdampningen blev det adskillige Gange filtreret for at skille det fra de slimagtige Dele som Mekanisk deri vare opløste. Efter ganske at have berøvet de opløste Deles Opløsningsmiddel, blev en ej ganske hviid Masse tilbage, som vejede 1 Unze 7 Drakma 42 Gran.

No.

No. 2. For nu at kiende Mængden af de meest opløselige Dele af ovenanmeldte Vægt, blev det overgydet forskiellige Gange, hvergang med 4 Unz. destilleret koldt Vand, hvorved jeg hvergang saae den forhen tørre Masse i Volumen at aftage. Dette blev saa ofte igientaget, indtil det over Massen staaende Vand hverken besad nogen saltagtig Smag, ej heller formedelst den liden Mængde af Vand kunde opløse noget mere.

No. 3. Den klare Opløsning blev prøvet med Tungjord opløst i Salpetersyre, men ved at gyde de tvende Opløsninger tilsammen, skede ej nogen Forandring. Klarheden af det flydende hørte ej op, hvorved jeg erfarede, at der ligesaa lidet befandt sig Gips som noget andet Vitriolsyre-holdigt Middelsalt; det derimod i Forsøget No. 2. tilbageblevne tungopløselige Bundfald, som vejede 16 Gr., blev med 6 Unz. destilleret Vand overgydet, og forholdt sig imod Tungjord-Opløsningen som et Vitriolsyre-holdigt Middelsalt, og var Gips.

No. 4. Den klare Opløsning, som paa 16 Gr. nær indeholdte de øvrige Dele opløste, blev formedelst Afdampning concentreret og derpaa med Viinsteensyre prøvet, hvorved der havde udskilt sig en regenereret Viinsteen, der som Digestivsalt havde været nærværende.

No.

No. 5. Da jeg nu var underrettet om Bestanddelene, blev saalænge en renset Potaske-Opløsning tilsat, indtil intet meer udskilte sig. Herved samlede sig et temmelig volumineus præcipitat, som, efterat det havde staaet een Dag over, for det meste igien havde opløst sig; ved at behandle dette over Ilden og da det henimod $\frac{1}{4}$ Time havde kaagt, saa udskilte sig igien alt hvad som formedelst Luftsyren af den tilsatte Potaske var blevet opløst, men nu formedelst Varmen berøvet sit Opløsningsmiddel. Dette Bundfald blev nøjagtig samlet paa et Filtrum, og saa ofte med destilleret Vand overgydet, indtil det afløbende Vand ej meer besad nogen saltagtig Smag. Efter at det fuldkommen var tørret udgiorde dets Mængde 1 Drakma 42 Gr.

No. 6. Udskilte Jord forholdte sig i alle Henseender som den reneste Bitterjord, og at den fuldkommen var befriet fra Kalkens Indblanding, overbeviste mig dens klare opløsende Egenskab formedelst Vitriolsyre.

Bestandelene af dette Vand ere altsaa i tør Tilstand:

Bitterjord ɔ: Magnesia	1 Drakma	42 Gran
Gips = = = =		16 Gr.
Kiøkkensalt = =	1 Unz. 5 Dr.	44 Gr.
	i alt:	942 Gran

Anførte

Anførte Forsøg vidne vel om Bitterjordens Nærværelse men derhos desto værre ej i saa stor Mængde, at dette allene kunde med stor Fordeel derudaf vindes, det være da, at man søgte et Middel, hvorved ej allene det samme meget brugelige og i Lægedommen uundværlige Middel blev erholdt, men og ved samme Lejlighed forskaffedes et ligesaa vigtigt og ej endnu her i Landet forhen frembragt Product, nemlig Salmiak.

Til den Ende havde jeg allerede i Forvejen hensat 6 Potter Urin til Giering som, efterat det havde staaet adskillige Maaneder, havde tabt over det halve af sine vandagtige Dele. Resten, som var meget flygtig lugtende og i Consistenz en Syrup liig, udgiorde i Vægt 3 Pd. 12 Unz., blev blandet med den tredie Deel Aske, og underkastet en Destillation, hvorved erholdtes i Forlaget en klar, stærk, flygtig, lugtende Liqveur, som saa længe blev tilsat 3 Potter af omtalte Vand indtil intet mere udskilde sig. Dette Præcipitat blev samlet, tørret, og vejede i alt 1 Drak. 50 Gr., som udgiorde Bitterjord og Kalken; imedens dette Bundfald blev med destilleret Vand overgydet, blev 8 Gr. i Vægt Vitriolsyre tilsat, for at foreene sig med den liden Mængde af fiin Kalkjord, og derpaa med rigelig Mængde af destilleret kogende Vand overgydet for at opløse den regenererede Gips. Den tilbageblevne Magnesia var reen saavel i Farve som for fremmede Dele, den klare Lud blev nu næsten til tørt afdampet og derpaa i en

Kolbe

Kolbe indsluttet, hvorved erholdtes ved Sublimation 4 Dr. 18 Gr. Salmiak, og det paa Bunden tilbageblevne bestod blot af Kiøkkensaltet. Naar Salmiak og Bitterjord ved en og samme Lejlighed kunde erholdes, saa var det at ønske, at man her, endskiønt Mængden af hvert synes lidet, dog vilde søge at vinde det derudaf, som man ej behøvede med Foragt at bortkaste.

XIV.

XIV.

Pentapetes suberosa,

beskreven af

Hr. A. J. Retzius.

Professor i Lund og Selskabets udenlandske Medlem.

(Oplæst den 31 October 1793.)

At Ridderen von Linné aldrig saae, eller havde Lejlighed at undersøge Blomsterne af denne Vært og dens Frugt, i det mindste ikke inden han udgav den 6te Edition af Genera Plantarum, derom er jeg forvisset. Han havde da ganske vist ikke forbundet den i Slægt med Pentapetes phoenicea. At Tilfældet er det samme med den værdige Schreber, som har givet os et saa meget forbedret Oplag af Linnés Genera Plantarum, er klart, og ligeledes staaer det til med den flittige Urteforsker Cavanilles. Ammanni Beskrivelse og Tegning af Pentaspermadendron har tient alle 3 til Grund for Character Generis. Det er da ikke underligt, om den er hos alle 3 ufuldstændig. Unægtelig har Pentapetes phoenicea og suberosa, naar man kun seer begges Beskrivelser, saa meget tilfælleds, at man letteligen kan forledes at sammenbinde dem i et Genus, især naar man er saa bange for at mangfoldiggiøre Slægterne, som Linné var, hvilken store

Mand

Mand desuden havde antaget den Grundſætning in caſu dubio heller at forbinde en Vært med et allerede bekiendt Genus, end deraf at giøre et ſærſkilt, helſt naar han ikke havde ſikker Authoritet for ſig.

Den uforglemmelige Dr. König ſendte mig engang af Pentapetes ſuberoſa en tør Frugt, og en anden Gang tvende Blomſter, indlagte i Spiritus vini, og juſt aftagne da de vare færdige at ſlaae ud. Jeg har anatomeret dem, og den Beſkrivelſe, jeg derefter giorde, troer jeg bliver Botaniſten kierkommen.

Calyx ante explicationem pentagono-pyramidalis, ad baſin fere quinquepartitus; laciniis lineari-lanceolatis, ſubobliquis, carnoſis, craſſis, extus tomentoſis; florens revolutus.

Corolla quinquepartita; laciniis lineari-lanceolatis, acutis, extus ſparſe tomentoſis, calycis laciniis parum latioribus.

Stamina XV. filamentis ad baſin in tubum coalitis, ſub anthera in- & demum reflexis.

Antheræ longæ, lineares, ariſtatæ.

Filamenta V. ſterilia, ſubulata, villoſa, longitudine ſtaminum, baſi columnæ ſtamineæ intus adnata.

Piſtillum. Receptaculum ſesquilineam intra corollæ baſin elevatum, tomentoſum, craſſitie germinis.

Germen conico - pyramidale, subdecagonum ex quinque paribus linearum villosarum.

Stylus longitudine staminum, sulcatus & quasi ex V. coalitus.

Stigma quinquelobum, lobis reflexis subtus canaliculatis.

Fructus. *Capsula* ovata, angulis V. obtuse prominentibus, tomento fusco denso vestita, quinquevalvis, quinquelocularis.

Semina oblongo - ovata, compressa, *ala* semine longiore acuta: altero margine incrassato.

Den af Amman i 8de Tome af de Petropolitanske Commentarier givne Figur er temmelig god, men da der savnes al nøjere Beskrivelse og særskilt Tegning over Blomsternes Dele, bliver man i Tvivl om adskilligt.

Han siger, at Blomstret constat plurimis petalis, og deraf er det unægteligen at Linné og Cavaniles har giort den til pentapetala. Maaskee er den saa, men af de i Spiritu vini indlagte Blomster, som jeg examinerede, kunde jeg ikke finde andet end at den er monopetala. Det torde være med denne, som med flere malvaceæ, at Blomsten virkeligen hænger fast ved basin, skient jeg ikke, da Blomsterne examineredes, kunde anmærke, at petala, som hos Malva, hænge ved Columna staminea. Petala ere og hos Amman

meget

meget bredere end jeg fandt dem, men det kan være en Forandring eller en Fejl af Tegneren. Bladene og Capselen Fig. C. D. ere vel tegnede, men Ringen paa Frøet E. meget for stump, og Bladene smalere end paa mit Exemplar.

Ved Bladene er at mærke, at baade Linné og Cavanilles fejle. Den første siger, at de ere repanda. Det kan vel hende, at nogle af dem vare saa, men almindeligen ere de det ikke. Han siger i Flora Zeylanica, at de ere glabra. De ere saa paa den øverste Side, men paa den underste Side ere de beklædte med en tet og hvid Lod, aldeles som Amman og Cavanilles have sagt. De ere og til en Deel meget bredere end Amman tegnede dem, og mere afrundede ved petiolus, saa at hines der bliver dybere og fuldkommen saa dyb, som paa Tab. 17. hos Amman. Ja jeg skulde snart have Aarsag til at troe, at Pentapetes suberifolia og acerifolia allene ere adskilte i Henseende til Størrelsen, om ikke andre Omstændigheder, hvilke da Amman har forbigaaet eller ikke kiendt, giere dem til adskilte Species. Den øverste halve Deel af Bladene kan ikke kaldes angulata, uden at den er inæqualiter og grossedentata. Hvorledes Cavanilles kan sige, at de have en eeneste nervus protuberans paa Undersiden, forstaaer jeg ikke, thi nervi, som løbe fra denne, ere ganske tydeligen ophøjede. Er det hans Meening, at disse Blade have en eneste nervus longitudi-

nalis, har han ganske Ret, men Anmærkningen ved Pentapetes acerifolia havde da været overflødig. Blomsterne ere ikke axillares, som det siges i Flora Zeylanica Side 114, men de sidde snart i Axillerne, snart sparsim paa de yderste Grene.

XV.

XV.

Beskrivelse

af en

nye Fiske-Slægt, Cæcula,

af

M. Vahl.

(Oplæst den 5 April 1793.)

I Selskabets Samling findes en Fisk, der saavel for sin Nyeheds Skyld, som for flere Egenskaber, hvorved den udmærker sig fra alle hidindtil bekiendte Slægter af Fiskene, fortiener en Beskrivelse, som jeg denne Gang har den Ære at forelæse, og levere en Aftegning af.

Den er, iblandt flere andre, tilsendt Selskabet af Hr. Daldorf fra Indien, men om han har fanget den i det atlantiske eller indiske Hav er mig ubekiendt, da han hverken har anmærket den i hans Dagbog, ej heller i Fortegnelsen over de til Selskabet sendte Naturalier. Dens egentlige Opholdssted er saaledes endnu ubekiendt, dog, isald det er tilladt at giette, hvor visse Underretninger mangle, saa skulde jeg helst troe, at Indiens Strandbredde vare dens Fædreneland.

Den mangler baade Bryst- og Bugfinner, saaledes synes den helst at kunne henhøre til den Familie af Fiske, Linné kalder apodes. Legemet er ganske trindt, bliver efterhaanden bag ad smallere og ender sig i en Spidse. Langs ad Ryggen findes en lav Finne med mange Straaler, der ophører nær ved Spidsen af Legemet, og ligeledes en neden under fra Gadboret af, hvilken ligesom Ryggens ligger skiult i en dyb Fure. Den har saaledes megen Lighed med de Fiske, der høre til Aaleslægten, hvilke den og til første Udseende ligner saa meget, at man snart skulde ansee den for at være en Art deraf. Halens Finne mangler aldeles, ligesom hos Muræna ophis, serpens og coeca. Da Bryst-Finnerne mangle, saa kan den ikke henføres til nogen af de 2 første af disse nævnte, hvilke ere forsynede dermed. Med Muræna coeca derimod synes den efter Linnés Beskrivelse at have saa meget fælleds, saa at man snart skulde ansee den for at være af samme Art. Kiæberne gaae ud i en Spidse, Næseborene findes neden under paa Nebbet, Gielle-Aabninger sidde neden under Halsen ligesom hos Muræna coeca. Men da Linné beskriver sin uden alle Finner, at dens Gatbor sidder nærmere Hovedet end Halen, og han regner et større Antal af pori paa Hovedet end paa min, saa troer jeg, uagtet jeg kun kiender Linnés efter hans Beskrivelse, at denne af Hr. Daldorf sendte maae være en særskilt Art. De, der

faae Lejlighed at see Linnæi Muræna coeca, ville dømme hvorvidt jeg har fejlet i min Gietning eller ikke.

I hvorvel at begge disse Arter til det udvortes har saa megen Lighed med Aalen, saa udmærke de sig dog i andre Henseender saa meget, saa at man med Grund kan ansee dem ikke allene forskiellige i Henseende til Slægt, men maaskee og til Familie. Linné selv synes at tvivle om, at hans Muræna coeca kunde henføres til Aalen. Hr. Prof. Thunberg i hans Dissertation om Muræna og Ophichtus pag. 6. anseer den ligeledes for særskilt derfra, og udelader den derfor i begge nævnte Slægter, som han beskriver i anførte Dissertation. Formodentlig førde Linné den til Muræna, da han allene kiendte een Art, og denne, som det synes kun ufuldkommen; thi sielden dannede han en nye Slægt naar han kun ejede een Art, og denne til endeel havde noget overeensstemmende med en anden forhen bekiendt, da en Afvigelse i en eller anden enkelt Deel kunde maaskee tilhøre denne enkelte allene som forskiellig Art.

Men da nu 2de gives, der i det væsentlige komme fuldkommen overeens og adskille sig deri fra Aalen, saa vover jeg desto hellere at ansee den, jeg her beskriver, tilligemed Linnæi Muræna coeca for en særskilt Slægt, allerhelst da jeg tildeels kan anføre en Linnés og en Thunbergs Autoritet derfor.

Det væsentlige Kiendemærke, hvorved disse 2de Fiske adskille sig fra Aalen, bestaaer i, at Giellernes

Aabning ikke er paa Siderne ved Hovedet, men neden under paa Halsen. Paa min sidder desuden denne Aabning til en halv Tomes Afstand fra Hovedet. Hvad der endnu mere udmærker den, jeg her beskriver, fra Aalen er, at intet ordentligt beenagtigt Giellelaag findes, ingen Hinne med Straaler, men i dens Sted danner Huden 2de Klapper, hvoraf den ydre er større, længere, tykkere, og bedækker for det meste den indre, der er mindre, halv cirkelrund og bagen til bedækket af den øvre Klappe, uden nogen Hinne med Beenstraaler, der kan folde sig sammen. Den ydre Aabning, som det ydre Laag lukker, gaaer i en skraae Linie, den indre derimod i en maaneformig. Efter Gielle-Aabningen selv, dens Forskiellighed i Stillingen, Mangel af en Giellehinne med Straaler synes mig, at den maaskee med mere Rette kunde henføres til de saa kaldte pisces branchiostegi. Linnæi Muræna coeca har jeg ikke seet, det er mig saaledes ubekiendt om Giellerne er i alt saaledes beskafne som paa den her beskrevne, eller om den allene ligner den i Henseende til Stillingen af Gielle-Aabningen, men da af Linnés hele Beskrivelse sees, at den har saa megen Lighed, saa at der skulde snarere være Tvivl om den var forskiellig til Art, saa formoder jeg, at Beskaffenheden af Giellerne er uden al Tvivl lige.

Linné har ingen Øjne kunnet opdage paa den han beskriver, hvorfor han og har kaldet den coeca. Men at den skulde mangle dem aldeles, tvivler jeg om. Saavidt

vidt som mig ere bekiendt, er allene endeel af Vermes de Dyr, hvor disse Redskaber synes at mangle. Jeg formoder, at det forholder sig ved Linnés ligesom ved den, jeg her beskriver, saavelsom hos den Slægt af Slanger man kalder Cæcilia eller Blindslanger, at Øjnene ere saa smaae, at de efter Døden neppe mærkes uden ved meget nøje Eftersyn. Paa min skulde man ved første Øjekast troe, at de ligeledes fattedes, men ved nøjere Paaseende opdager man et paa hver Side af Hovedet, dog saa smaae, at man snarere skulde ansee dem for de sædvanlige Huller, man finder paa Hovedet hos Fiskene, og har maaskee Linné henregnet dem dertil. Dette at den synes at mangle Øjne, har givet mig Anledning til at kalde den Cæcula, Blindfisk: da begge Arterne fortiene dette Navn, saa er jeg og nødsaget at forandre det trivielle Navn paa Linnés og kalder hans *apterygia*, som jeg troer at være saa meget mere passende, da dette udmærker den fra den anden, som jeg kalder *pterygera*, da den har Finner.

Character generis essentialis.

Corpus teretiusculum, alepidotum.

Branchiarum apertura collaris, linearis.

Pinnæ ventrales pectorales & caudales nullæ.

Oculi minutissimi.

pterygera CÆCULA pinna dorsali analique. Tab. XIII.

Habitat in India Orientali?

CORPUS

Corpus teres, crassitie digiti intermedii, pedale, postice sensim attenuatum, acutum, alepidotum, lævissimum, supra & subtus sulco longitudinali ad pinnam dorsalem & analem recondendas.

Linea lateralis supra commissuram anteriorem aperturæ branchialis incipiens, recta, media, parum intra apicem caudæ desinens.

Anus pone medium corporis.

Caput conicum, acutum, pollicare, postice latitudine corporis, utrinque ad nucham parum gibbosum cum foveola obscura longitudinali interjacente, antice a medio ad apicem depressum, planum; lateribus postice convexiusculis, antice acutis. *Poris* utrinque circiter 5.; 2. pone oculos postice, reliqui antice seriatim positi, remoti.

Rictus longitudine capitis, horizontalis.

Maxilla superior longior, vix mobilis, acutior, antice utrinque versus nares plica parva duplici subtus ad marginem: *inferior* brevior, angustior, obtusior; ossibus cartilagineis linearibus cute tectis. Gula gibbosa.

Aperturæ nasales subtus versus apicem, tubulosæ, utrinque unica, inter marginem exteriorem & foveolam triangularem marginatam in medio maxillæ superioris versus rictum.

Dentes

Dentes minutiſſimi utrinque ſerie unica utriusque maxillæ.

Apertura branchialis poſtice ſub collo, ſpatio unguiculari a capite remota, duplex: exterior recta, obliqua: interior ſemilunaris. Cutis ante aperturam oblique plicato-ſtriata.

Operculi loco Membrana duplex: exterior longior, ſemiunguicularis, craſſior, latior, interiorem antice tegens margine recto: interior minor, tenuior, ſemilunaris, ad ſternum cum oppoſito connexa.

Oculi minutiſſimi, ad ſingulum latus capitis ejusque apici propiores quam nuchæ.

Membrana branchioſtega nulla niſi valvulam interiorem operculi ſic nominare velis: radiis nullis.

Pinnæ ventrales, pectorales & caudales nullæ.

Pinna dorſalis ſpatio ſemiunguiculari poſt commiſſuram branchialem poſteriorem incipiens & parum ante apicem caudæ deſinens, latitudine vix bilineari, multiradiata: radiis ſimplicibus, pellucida, æqualis, in ſulco dorſali recondita. *Pinna analis* pone anum incipiens, ante apicem caudæ deſinens, ſtructura pinnæ dorſalis & pariter in ſulco recondita.

CORPUS

Corpus fere totum supra & ad latera adspersum punctis numerosissimis minutis nigricantibus; dorsum & fascia longitudinalis versus ventrem fusco flavescens; fascia argentea inter lineam lateralem & fasciam inferiorem, longitudinalis, postice evanescens, subtus subargenteum, tinctura violacea utrinque ad pinnam dorsalem caudalem & marginem superiorem lineæ lateralis. Linea lateralis serie simplici punctorum distantium albidorum postice evanescentium. Pinna dorsalis & analis albida immaculata. Puncta decem albida transversim posita ad basin capitis & series longitudinalis punctorum 40r utrinque antice juxta has, approximata. Puncta quatuor distantia, albida utrinque ante pinnam dorsalem.

apterygia Cæcula: pinnis nullis.

Muræna cæca: apterygia, rostro acutiusculo Lin. S. Nat. pag. 426.

XVI.

XVI.

Fortsættelse
af nogle
Jagttagelser ved en Reise
igiennem Norge,

see Selsk. Skrivt. 2det Bind 1ste Hefte.

af

M. Vahl.

Til Bergen kom jeg betids nok, da endnu ingen Nordlands Jægter vare ankomne. Der blev endog Tid tilovers for mig at besee Egnen om mit Fødested, som paa mange Steder ved Flid og Dyrkning var saaledes forandret i en Tid af 17 Aar, at jeg neppe kunde gienkiende dem. Steder, der i min Ungdom kun vare nøgne Klipper, saae jeg nu forvandlede til frugtbare Enge. Det bedre Udseende, som Egnen om Byen har vundet derved, har man Hr. Fosvinkel fornemmelig at takke for, og som derved har oprettet sig det varigste Æreminde.

Næsten overalt var Græsset nu afslaaet, lidt eller intet var saaledes tilbage for mig af Floras Rig-

dømme.

domme. Af den sieldne Ophrys paludosa Linn.[1]) fandt jeg et par Exemplarer. Uformodet var det, her at finde Centaurea nigra[2]), hvilken ingensinde er forekommen mig, hverken i Dannemark eller Norge. Den voxde her i største Overflødighed, den derimod overalt saa almindelige Centaurea jacea saae jeg ikke ringeste Tegn til.

Lichen heclæ[3]) fandtes hist og her, alletider paa lese fra Fieldene nedrullede Stene, og kun paa saadanne har jeg bestandig seet den overalt, hvor den er forekommen mig, men aldrig paa selve Fieldet. Det er sikkert en af de Mosser, i det mindste saavidt mig er bekiendt, som allene tilhører Norden. Hverken i Pyrenæerne ej heller paa Alperne har jeg nogensinde seet den, og hos ingen af dem, der have beskrevet benævnte Fieldes Mosser, finder jeg nogen, der efter mit Skiønnende passer dertil. Hr. Bellardi anfører vel en under dette Navn i Appendix Fl. Pedem. pag. 59. men som sikkert er en ganske forskiellig. Han kalder den en Planta polymorpha, hvilket Navn den vist ikke fortiener, da der gives faa Mosser, som har saa bestandig et og samme Udseende som denne. Hr. Villars's

---

[1]) Den der findes i Flora Danica Tab. 877. under dette Navn er ikke Linnæi O. paludosa, men hans Ophrys Loeselii.

[2]) Flora Dan. Tab. 996.

[3]) Flora Dan. Tab. 470. Fig. 2.

skrs's Lichen gelidus [4]) hører ej heller hertil. Endnu mindre passer Lichen Hall. hist. st. No. 2057. med Lichen heclæ. Hr. Prof. Weber formoder [5]), at den kunde maaskee høre til hans Lichen cruentus, men denne er, som jeg forhen har anmærket, Lichen ventosus Linn. Søndenfields har jeg ingensinde iagttaget denne Mosse, her om Bergen fandt jeg den for første Gang, dog langt fra ej i den Mængde, som siden i den nordligste Deel af Nordlandene. Den var her sielden at finde med Scuteller, da jeg derimod aldrig savnede disse paa dem, jeg fandt i Nordlandene. Paa Færøerne og Island maae den ligeledes være almindelig, da den er bleven bragt fra begge nævnte Steder i Mængde, saavel af Hr. Mohr, som flere. Hr. Stiftamtmand Oeder tvivler om det kunde være Linn. Lichen gelidus, men at det er samme, er jeg saa meget mere forvisset om, da jeg ejer et Exemplar deraf, samlet og benævnt af Hr. König selv, som først meddeelte Linné denne Mosse. Aarsagen til at Gunnerus og flere have anseet den for en særskilt, er sandsynlig den, at Linné beskriver som Fructifications-Dele det, som virkelig ikke er det, formodentlig har han havt et Exemplar, hvorpaa de virkelige ikke fandtes. Linné ansaae den ophøjede knudrede Deel i Midten af Mossen, formedelst dens ulige Farve fra den øvrige Deel,

urigtig

---

[4]) Flor. Delphin, Tom. 3. p. 977. No. 101.

[5]) Spicil. fl. Gott. pag. 186.

urigtig for Fructificationen. Den rigtige Fructification findes dog paa Oeders Tegning, allene at Scutellerne ikke ere saa tydelige som man kunde ønske og at deres Kant er endnu mindre, ej heller er det øvrige af Mossen synderlig kiendelig forestillet. Med rette er derfor allerede for længe siden i Flor. Island. [6]) Lichen heclæ Oederi forenet med Lichen gelidus Linn. og siden efter af Hr. Prof. Retzius [7]) og Hr. Dikson, hvilken sidstnævnte med god Grund adskiller den fra Lichen gelidus Hudsonii [8]). Dilenii Tab. 18. Fig. 18. a. c., som Linné synes at ville føre hertil, er efter Lightfoot [9]) en Art-Forandring af Lichen candelarius og det sikkert rettere end Lichen gelidus. Denne Mosse danner paa Stenene ligesom flere hvide Roser, almindelig cirkelrunde af $1\frac{1}{2}$ til 2 Tom. Giennemsnit og kun lidt ophøjede over selve Stenens Overflade. Undertiden sidde de saa nær ved hinanden, at Kanten af den ene voxer over den andens, men som oftest ere de ganske adskilte fra hinanden. Fra Midten af gaaer mangfoldige fine afbrudte Ridser af ulige Længde, hvilke mod den ydre Kant udbrede sig fra hinanden og dele Mossen derved i flere utydelige Blade, saa at den faaer et Udseende af en Lichen foliaceus, dog saa fast-

---

6) E. Olassens Reise igiennem Island, 2 Deel. Flor. Isl. pag. 15.

7) Prodrom. Fl. Scand. No. 1338.

8) Flor. Angl. pag. 528.

9) Flor. Scot. pag. 811.

fastklæbede til Stenene, saa at den ej kan skilles derfra. I selve Middelpunkten finder man flere ophøjede farvede Knuder af forskiellig Størrelse. At disse ikke ere maaskee og neppe andet end ældre Dele af Mossen, slutter jeg deraf, at de danne omtrent en Figur som den forhen beskrevne Deel af Mossen, allene undertiden mindre ordentlig runde. Paa mindre Exemplarer sidde disse Knuder tæt til hinanden og ere allene adskilte ved en Ridse, paa ældre derimod sidde de paa Afstand fra hinanden. Skioldene ere kun smaae, sidde strøte hist og her uden nogen Orden, iblant tættere, iblant mindre, undertiden mange i Tallet undertiden kun faa. I Begyndelsen ere de dybe, røde og have en tydelig hvid Kant, med Alderen forsvinder denne, de bliver da mere flade, og faae en mere brun Farve [10]). Paa nogle Steder ved Strandbredden voxde Juncus spicatus i store Buske, og paa endeel fugtige Enge

---

[10]) LICHEN GELIDUS: crustaceus orbiculatus rimosus albicans: tuberculis centralibus flavis, scutellis concavis rubris albo marginatis.

Lichen gelidus crustaceus albicans, peltis tuberculosis rugosis testaceis. Lin. S. V. pag. 958. Gun. Fl. Norv. No. 876.

Lichen heclæ: leprosus, albus, venis & maculis in medio rubris, scutellis rubris Oed. Fl. Dan. Tab. 470. Fig. 2. Gun. Fl. Norv. No. 1021.

Lichen

ge var Saxifraga aizoides [11]) i Mængde. Hvad der i øvrigt endnu var tilovers paa Markene, vare kun almindelige Planter, og da jeg ikke fandt noget besynderligt at anmærke ved nogen af dem, saa forbigaaer jeg dem. En Mængde Svampe begyndte nu at indtage de afhøstede Planters Sted. Hvor meget der endnu fattes inden Kundskaben om denne Familie, især Bladesvampene, bringes til den Vished i Henseende til Arterne, som den øvrige Deel af Værtriget, fik jeg her Lejlighed at lære. Endskiønt saa mange allerede have beskiæftiget sig med at beskrive og ladet afteg-

Lichen gelidus: crustaceus suborbiculatus subrugosus plicato-rimosus albicans: centro tuberculifero, scutellis concavis rubris a crusta marginatis. Diks pl. crypt. Fasc. 2. pag. 19.

Crustæ plures rosaceæ, plerumque orbiculares, lapidi arcte adhærentes, diametro semi-vel sesquipollicares, distinctæ vel contiguæ albidæ, rimis tenuissimis variæ longitudinis in foliolis pluribus divisæ; margine lobatæ: centro tuberculis inæqualibus flavis vel ochraceis ætate obscurioribus, crusta elevatioribus, suborbiculatis, rimis tenuissimis in frustulis inæqualibus divisis, in junioribus in orbiculo confertis in vetustioribus distantibus.

Scutellæ parvæ, primum concavæ rubræ, margine albido, ætate planæ, fuscæ, absque margine.

[11]) Flor. Dan. Tab. 72.

tegne saa mange af disse, saa fordres maaskee endnu, at ligesaa mange lægge Haand paa Arbejdet. Uagtet jeg havde de fleste Hielpemidler ved Haanden, maae jeg dog tilstaae, at jeg ved et ikke ringe Antal blev sat i Forlegenhed, enten jeg skulde henføre dem til forhen bekiendte Arter eller og jeg skulde ansee dem blot for Artforandringer deraf, eller og om de vare særskilte Arter. Sikkerst troede jeg det derfor at lade aftegne enhver, der var mig tvivlsom, allerhelst da jeg troer, at rigtige Aftegninger, endskiønt den allerede forhen fandtes aftegnet, saasnart man enten i den ene eller anden Henseende finder den at afvige fra den allerede forhen tegnede, ikke ere overflødige, men vilde snarere blive et betydeligt Hielpemiddel til at bestemme, hvad der er Art eller kun Artforandring, ifald nogen engang skulde ville paatage sig at udarbeide disse. De mangfoldige Forandringer Svampene ere underkastede til Farve og til deres hele Udseende efter deres forskiellige Aldre, er vel Aarsagen til den Mangfoldighed af forskiellige Arter, som man finder i Fortegnelserne af forskiellige Landes Planter. Ved enhver nye Fortegnelse vil Antallet sikkert forøges, saa længe man ej kiender alle de Skikkelser, enhver Art viser sig i, og hvorledes opnaaer man vel dette, uden Svampen iagttages i dens forskiellige Alder. Dette er neppe een Mands Arbejde. Troe Aftegninger kunne allene afhielpe dette, da man ikke saa lettelig afmaler

med Ord Svamperne saa tydelig som andre Planter. Nødvendigheden af disse har Hr. Batsch allerede ligeledes viist[12]). Allerede for 20 Aar siden gav Stiftamtmand Oeder Forslag til hvad man fornemmelig skulde see paa i Beskrivelsen af disse[13]), men næsten ingen har fulgt ham. De fleste have enten opregnet dem efter Linnéi Delinger eller og efter Hallers af Bladenes Farve, endskiønt intet kan være mere usikkert end en Inddeling tagen heraf, uden videre Beskrivelse, som dog kunde hielpe noget, hvor Tegning manglede. Der er ingen Tvivl om, at ifald man havde mere seet paa Hattens, Stokkens, Bladenes o. s. v. Beskaffenhed og Forskiellighed, som Hr. Oeder raader til hellere end til Farverne, der hos disse er endnu mindre gieldende end hos adskillige af Planterne, saa skulde man sikkert være kommen nogle Skridt nærmere til disses Kundskab. Hr. Batsch og Hr. Hoffmann[14]) synes snart at være de eneste som endnu mere have indseet Nødvendigheden heraf, og derfor hellere lagt Hattens mere eller mindre Kiødfuldhed o. s. v. til Grund for Inddelingen. Hr. Hoffmann har endog meget forbedret dette ved at antage som Hoved-Afdeling om Svampen udvoxer af Eg eller ikke; om Stammen er velatus eller ikke. Man er saaledes alle-

[12]) Elenchus fungorum in præfatione pag. 5.

[13]) Enumeratio Plant. Fl. Dan. pag. 63.

[14]) Nomenclator fungorum.

allerede paa Spor til at giøre Farverne her ligesaa und-værlige for at bestemme Arterne som ved Planterne, og uden Tvivl vilde man ved videre at følge denne Plan, som disse af Videnskaben fortiente Mænd allerede have lagt, snarere naae Maalet. Overflødigt var det maaskee ikke, og vilde maaskee bidrage noget til at lette Kundskaben, om man havde mere Hensyn paa Ringens Beskaffenhed nemlig om den er vedvarende (persistens) eller snart forsvinder (fugax) om den er araneosus eller membranaceus, og dannede ogsaa heraf Underaf-delinger. Det eneste, som kunde indvendes herimod, er, at annulus fugax ofte var forsvunden, naar man fandt Svampen, og saaledes vilde man dog blive uvis, i hvilken Afdeling man skulde søge den; men Frugten er jo ikke alletider tilstede paa Planten, naar den blomstrer, og dog er det denne som bestemmer. Man finder dog som oftest Spor til at der engang har været en Ring. Man tilgive mig disse faa An-mærkninger, da jeg tillige anfører dem til Undskyld-ning, ifald enten her eller i Flora Danica skulde fore-komme nogen Svamp under et nyt Navn, som andre kunde maaskee, som henhørende til en anden, al-lerede forhen have kiendt. Jeg holder det for bedre at beskrive en tvivlsom under et nyt Navn end un-der en allerede bekiendt Art, da det sidste udentvivl giver Anledning til mere Forvirring end det første.

Lighfoots Agaricus aurantiacus [15]), skiønt ellers sielden, var her almindelig paa Enge. Hattens Figur,

---

[15]) AGARICUS AURANTIACUS: viscidus luteus, pileo conico membranaceo, stipite fistuloso subcompresso tortili subpellucido.

Fungus aurantii coloris, capitulo in conum abeunte. Tournef. Inst. R. H. pag. 559. tab. 327. fig. A. B. Vaill. bot. Paris. pag. 67. n. 48.

Fungus aureus, capitulo in conum abeunte. Vaill. Bot. Par. pag. 67. no. 49.

Fungus parvus, pileolo conico, aureo, & coccineo vario, lamellis pallidis, pediculo striato, atque intorto, fistuloso, & superne pileoli parti concolore. Mich. gen. plant. pag. 163.

Amanita coniformis viscida, lutea. Dill. Catal. Pl. circa Gissam pag. 185.

Fungus pileolo obtuse conico, coccineus, ora lamellarum flava. Rupp. flor. Jen. pag. 368. Hall. enumer. pag. 78. no. 67.

Fungus pileolo conico ex miniato & viridi varius. Rupp. fl. Jen. pag. 368. Hall. enum. pag. 78. n. 68.

Agaricus Schæff. fungi tab. 2. fig. 1-11.

Amanita glutinosus, flavus, pileo umbonato. Hall. hist. stirp. n. 2420. excluso Syn. Buxbaumi utpote dubio.

Amanita flavus, viscidus, pileolo conico. Hall. hist. stirp. n. 2421. exclusis Synonymis.

Agaricus conicus La Mark Fl. Franc. 1. pag. 109. excluso Syn. Schæff. tab. II. quod ad A. deliciosum pertinet.

Agaricus

Figur, Stokken og flere Ting giøre denne til en af de kiendeligste, endskiønt den til Farven er meget foranderlig. I Flora Danica findes den under Navn af Agaricus conicus. Næsten aldrig har jeg seet den saa stor som den der findes aftegnet; saaledes som man seer den hos Schæffer Tab. 2. er ellers den sædvanlige Størrelse. Almindelig er den svovelguul, ofte nærmer den sig til orange Farve, iblant guulgrøn, undertiden er Stilken neden til sort og det øvrige guult, sielden saae jeg den hele Svamp ganske sort. Alletider er

 den

Agaricus conicus Scop. fl. carn. edit. 2. n. 1525. All. fl. Pedem. n. 1677.

Agaricus Epipterygius Scop. fl. carn. n. 1565.

Agaricus aurantius stipitatus, pileo conico viscido aurantio, lamellis luteis, stipite nudo. Lightfoots Fl. Scot. pag. 1025. Bolt. fung. pag. 67. tab. 67. fig. 2.

Agaricus conicus: lamellis sulphureis, pileo membranaceo stipiteque cavo aurantius. Fl. Dan. tab. 833. fig. 1.

Agaricus hyacinthinus: pileo conico umbonato aurantio vel sulphureo, stipite elongato valido, lineari, recto lamellisque pallidioribus. Batsch. Elench. fung. pag. 81. n. 110. Tab. 7. fig. 28. a. b. c, Nomencl. fung. n. 208.

Habitat ut plurimum in graminosis.

Fungi ut plurimum solitarii, interdum plures 2. 3., viscidi.

Stipites interdum bipollicares, nudi, plerumque parum compressi, ratione pilei satis lati interdum quasi

den glindsende, næsten giennemsigtig og overalt bedækket med en Klebrighed. Stokken er almindelig trind, men tillige noget vreden, ofte noget sammentrykt, bestaaende af Trevler, inden i huul og meget brækkelig. Hatten er altid kegledannet. De Synonymer, som jeg troer virkelig at høre til denne Art, har jeg her neden for anført. Hos de anførte Autorer findes vel endnu adskillige andre tillagte, men da jeg tvivler om, at dermed forstaaes den her nævnte Svamp, saa vilde jeg hellere udelade dem end anføre en Mængde urigtige. Mindre almindelig var den, som jeg i Flora Danica Tab. 1014. har kaldet Agaricus plumbeus [16]).

Saa-

quasi e geminis compositi, fistulosi, fibrosi: fibris tortis; nitidi, pellucidi, extus sulphurei, intus dilutiores, nudi.

Pileus conicus, diametro interdum bipollicari, interdum breviori, membranaceus, caro vix ulla nisi sub vertice, nitidus.

Magna in hac specie coloris varietas. Lamellæ primum luteæ, ætate rufæ, rubræ vel nigræ evadunt. Pileus & stipes luteus, citrinus, saturate croceus, flavo-viridis, nigrescens, interdum totus fungus niger interdum tantum stipes, sæpius tamen tantum pars inferior stipitis. Pileus sæpe longitudinaliter finditur.

[16]) AGARICUS PLUMBEUS: stipite fistuloso nudo, superne attenuato, pileo plano griseo margine striato, lamellis albis.

a) pileo griseo.

Fungo-

Saavidt som det er mueligt at slutte af den korte Beskrivelse, formoder jeg, at det er Linnéi Agaricus No. 1236. i hans Flora Svecica, da han beskriver Hatten graae og nævner intet om annulus, som Linné

L 5 ikke

Fungorum perniciosorum undecimum genus. Clus. hist. 2. pag. 279.

Fungus fatuus candidus pileolo in metam assurgente. Bauh. pin. pag. 373.

Fungi stultorum boleto similes perniciosi. Bauh. hist. 3. pag. 832. cum descriptione Clusii.

Fungus stultorum albus. Sterb. th. pag. 202. tab. 80. fig. D.

Fungus esculentus e volva erumpens, major, totus albus, pileolo obtuse fastigiato & ad peripheriam striato, pediculo cylindrico, fistuloso. Mich. Gen. pag. 183.

Fungus e volva erumpens, totus albus, pileolo fornicato, ad oras striato, pediculo cylindrico. Mich. gen. pag. 183.

Fungus esculentus, e volva erumpens, pileolo fornicato, ad oras nonnihil striato, griseo-rufescente, inferne albo, pediculo cylindrico concolore, & in superficie pulchre lacerato. Mich. gen. pag. 183.

Fungus e volva erumpens, pileolo superne griseo, ad oras striato, inferne albo, pediculo cylindrico, concolore, angustissime fistuloso. Mich. gen. pag. 183.

Fungus major pediculo longo, modice crasso, lamellis albis creberrimis, superne ad margines apparentibus

ikke gierne plejer at udelade, naar den er tilstede. De Synonymer, han anfører til denne, høre altsaa ikke dertil, da Stammen hos disse er annulatus. Ifald den anførte Linnéiske Svamp skulde være annulatus,

og

---

tibus. Raj. Syn. pag. 4. Buxb. cent. 4. pag. 12. tab. 19.

Pseudofarinaceus. Batt. fung. Arim. pag. 29. fig. A-C.

Agaricus caulescens, pileo convexo cinereo: verrucis lamellisque albis, stipite crassiusculo. Lin. Fl. Sv. no. 1236. propter pileum cinereum & cum nihil de præsentia annuli monet, synonyma vero pertinent ad Agaricum maculatum. Hoffm. nomencl. fung. pag. 23. no. 5.

Agaricus Schæff. fung. tab. 85. 86.

Amanita volva exceptus, pileolo farinoso, pileo cinereo striato, lamellis albis. Hall. hist. stirp. no. 2395.

Agaricus fungites pileo albido, corneo, conico, margine plicato fimbriato; stipite valido, subæquali, crassiusculo, lamellisque concoloribus; volva radicali nivea flavescente. Batsch. Elench. fung. pag. 51. no. 33.

Agaricus fungites: pileo diaphano conico plicatim fimbriato; stipite valido lamellisque albidis, volva nivea flavescente. Plan. ind. Plant. Erfurt. fung. pag. 6. no. 16.

Agaricus plumbeus Hoffm. nom. fung. pag. 28. no. 12. Flor. Dan. tab. 1014.

Agari-

og saaledes været urigtig anbragt ved A. plumbeus, saa troer jeg dog neppe, at den henhører til Hudsons Agaricus verrucosus, hvorhen den af de fleste henregnes, men snarere til en anden Art, der i alt ligner plumbeus,

und=

Agaricus pulvinatus: stipitatus, pileo pulvinato subviscido, margine integro striato, lamellis minoribus basi truncatis, volva lata lobata permanente, velo nullo. Bolt. fung. pag. 49. tab. 49.

b) Pileo fusco.

Fungus gemellus planus. Sterb. theatr. pag. 79. tab. 7. fig. C.

Fungus e volva erumpens, pileolo desuper obscuro, & ad oras striato, inferne albo, pediculo concolore, cylindrico, valde fistuloso. Mich. nov. gen. 184.

Fungus parvus, e volva erumpens, pileolo rufo, ad oras striato, inferne albo, pediculo cylindrico, pariter albo, ac parum fistuloso. Mich. nov. gen. pag. 183. tab. 76. fig. 2.

Agaricus caulescens, pileo convexo purpurascente viscido, lamellis albis, stipite attenuato pallido Linn. Fl. Svec. no. 1232.

Agaricus Schæff. fung. tab. 95.

Agaricus badius. All. fl. Ped. no. 2717.

Agaricus trilobus. Bolt. fung. pag. 38. tab. 38. Abbildungen vom Schwämme. tab. 9.

Agaricus fimbriatus: pileo castaneo fulvo, vel fulvente margine pliculato - fimbriato; stipite elongato, floccis fuscis floccoso; volva radicali brevi; lamellisque albentibus. Baltsch. elench. 53.

Agari-

undtagen, at Stokken opad imod Hatten har en membraneus Ring, hvilken efter min Mening er samme med Michel. Nov. genera tab. 76. fig. 3. Paa den anførte Tabel af Flora Danica sees en, som nys har brukket giennem Egget, den har da neden til en Ring, men denne oploftes ikke med Stokken som hos den sidst nævnte,

---

Agaricus fimbriatus: pileo castaneo-fulvo, margine plicis fimbriatis instructo, stipite prælongo, floccis fuscis, volva parva, lamellis pallescentibus. Baumg. fl. Lipf. 1516.

Ex ovo exsurgit viscidus, reliquiis membranæ sæpe pilei superficie adhærentibus ut in A. muscario. *Ovum* in terra reconditum, oblongum, album plerumque in tres vel 4 lacinias inæquales pileo erumpente dividitur.

Stipes solitarius, teres, tri vel 5 pollicaris, sursum versus sensim attenuatus, basi bulbosus, albus, interdum lævis, interdum subfloccosus, fistulosus, siccus, fragilis, nudus basi e parte volvæ sæpe adhærente velo brevi fugaci cinctus: bulbo farcto stuposo.

Pileus primum convexus, demum planus, vertice parum elevatiore, longitudine stipitis dimidio brevior, margine parum deflexus & striato-plicatus, colore varius, cinereus, punctisque obscurioribus adspersus, albidus, subcoeruleus, fuscus, submembranaceus: caro lamellis triplo angustior ad medietatem pilei vix pertingens, alba.

Lamellæ numerosæ, anticè latiores, postice a stipite liberæ, omnes ejusdem fere longitudinis.

nævnte, men forsvinder efter en kort Tid. At den udspringer af et Eg, der almindelig aabner sig i 3 Flige, at Stokken opad mod Hatten aftager efterhaanden i Tykkelse, at ingen Ring findes om Stammen, og at Hatten i Omkredsen er stribet og ligesom foldet, adskiller denne Bladsvamp bedre end Farven, hvilken er ligeledes meget foranderlig hos denne Art. Undertiden er den graae, undertiden hvidere, iblant lysebrun og ikke sielden af en mørkere brun Farve. Disse flere Forandringer til Farven ere formodentlig Aarsagen til, at man af denne har giort flere Arter. Paa utallige, som jeg siden Aaret efter havde Leilighed at iagttage i Finmarken, saae jeg mere end engang Overgangen fra de mørkere til de lysere, fra de lysebrune til de graae. Ofte saae jeg den at være bruun, det første Hatten brækkede igiennem Egget, men efterhaanden, som den udbredede sig, blev den alt lysere og omsider graae. Undertiden hender det sig, at nogle Stykker af Eggets Hud følger med Hatten, naar den bryder igiennem, den bliver da flekket som Agaricus muscarius. Med Agaricus maculatus Hoffm. Nomencl. fung. pag. 23. n. 5. har den megen Liighed, men adskilles derved, at Stammen er uden Ring.

Agaricus melleus [17]) var endnu mere sielden, kun en eneste Gang fandt jeg den ved Roden af et Almetræ.

Fle-

[17]) AGARICUS MELLEUS: pileo convexo lutescente fusco irrorato, lamellis pallidis, stipitibus aggregatis annulatis.

flere voxe tilsammen i en Klynge. Hatten er guulbruun og overalt bestrøet med en Mængde mørkere brune Punkter. Ofte finder man de lavere, som til endeel skiules af de høieres Hat, bestrøede med et graaeagtig Støv, men som formodentlig ikke er andet end Støvet, som falder af Bladene. Hatten synes tillige at

---

tis. Fl. Dan. tab. 1013. Bolt. fung. app. pag. 141. tab. 141.

Amanita fascicułosa ex luteo aut fusco rufa, radicibus arborum innascens. Dill. Giss. pag. 186.

Fungus ex uno pede multiplex, pileolo desuper ex rufo fulvo, subtus albo, pediculo altiori, cylindrico, annulato, subobscuro. Mich. gen. pag. 198.

Agaricus obscurus. Schæff. fung. tab. 74. Nomencl. fung. pag. 38. no. 26.

Agaricus occultans: pileo fusco castaneo, maculis pilosis subsquamosis, stipite subæquali, valido subelongato, concolore pallidiore: lamellis roseis, volva alba. Batsch. Elen. 55. Baumg. Fl. Lips. n. 1523.

Habitat ad radices arborum.

Stipites plures, aggregati, basi connati, 1 - 5 pollicares plerumque crassitie digiti minimi interdum pollicis, teretes, fusco flavescentes, intermedii obscuriores, supra velum lineis e lamellis majoribus decurrentibus striatis, basi crassiores, farcti, carne stuposa albida, cute fibrosa tecti.

Velum spatio vix semipollicari a pileo remotum, in junioribus margine pilei adnatum, membranaceum, firmum,

at være bedækket med meget korte og bløde Haar. Dens Giennemsnit er ofte 5 Tommer og kiødfuld. Stokken er fra 2 til 5 Tom. høj, tyk som Tommelfingeren, stribet, inden i svampagtig, og Huden, der bedækker den, trevlet. Paa en halv Tommes Afstand omtrent fra Hatten, findes en membraneus stærk Ring, som i Kanten er bruun. Kun hver 4de af Bladene naae Stammen, fra enhver af disse løber en Linie ned ad til Ringen, i Begyndelsen ere de hvide, men efterhaanden blive de næsten brune.

Schæffers Agaricus cinereus [19]) vorde hist og her paa Heste-Giødsel. Hudson anseer den for at være

firmum, persistens, album, margine fusco punctatum, stipitem oblique cingens.

Pileus integerrimus, interdum diametro quadri- vel quinquepollicari plerumque vero bi- si tripollicari, cum velo cohærens hemisphæricus, dein convexus, marginibus deflexis, disco parum elevatiore, flavescens, punctis numerosis fuscis irroratus & villis brevissimis mollibus adspersus, carnosus; carne ad medium pilei extensa, uti substantia stipitis sicca.

Lamellæ singulæ 4 longiores, longiores stipite adnatæ, omnes latitudine æquales, primum albidæ, dein ochroleucæ, demum fuscescentes.

19) AGARICUS CINEREUS pileo albido campanulato striato ætate lacero stipiteque fistuloso farinoso.

Fungorum noxiorum genus 3. Clus. hist. e. p. 287. Agari-

være en og samme med Agaricus fimetarius. Fælleds dermed har den, at den henflyder tilsidst i en sort Vædske,

---

Agaricus pileolo in conum acutum fastigiato, piloso, petiolo basi tumido. Gleditsch. meth. fung. p. 108. no. 16.

Agaricus cinereus. Schæff. fung. tab. 100 All. fl. ped. no. 2734. Nomenclat. fung. no. 340.

Agaricus pileo conico striato, murino, lamellis. nigris Hall. hist. stirp. no. 2484. exclusis Synon. Buxhaumii & forte etiam Vaillantii & Battaræ.

Agaricus radians: pileo convexo vel ovali campanulato, confertissime striato, canescente; umbone plano, integro, distincte circumscripto & colorato, stipite elongato; fuscescente albo. Batsch. elench. fung. pag. 62. no. 61.

Habitat in humidis in fimo equino.

Stipites solitarii, 3-4. pollicares, crassitie fere pennæ anserinæ, teretes, basi parum crassiores, versus pileum angustati, albi, farinosi, fistulosi; intus nitidi.

Velum nullum.

Pileus primum ovatus cum stipite margine arcte cohærens, ætate campanulatus, demum lacerus margine sursum versus revoluto, membranaceus, carne fere expers, stipite concolor & uti ille farinosus.

Lamellæ frequentes, primum pallide fuscescentes, dein nigræ, alternæ breviores, versus stipitem latiores & ab illo distinctæ, denticulatæ.

Fungus totus demum in succum nigrum aquosum diffluit.

Vadske, men da den i adskillige Henseender udmerker sig fra den, saa törde det ikke være saa urigtigt, hellere at ansee den som en særskilt Art. Aldrig voxer den til den Størrelse som Agaricus fimetarius, aldrig har jeg seet, ej heller nævner nogen af dem, der have beskrevet den, Hatten saa flosset af tilbagerullede Fryndser som paa fimetarius, men alletider baade den og Stammen ligesom pudret af et fiint Støv. Maaskee at det er samme med Hallers Amanita no. 2484, da han anfører Schæffers derved; lidt afvigende synes den dog at være, da han beskriver den med dybe Striber, da jeg dog stedse har seet disse at være meget fine. Ifald at de Synonymer, som han citerer af Buxbaum, virkelig tilhøre den Spamp, han omtaler, saa er det ganske sikkert en forskiellig Art. Men disse ere efter al Sandsynlighed urigtige, og neppe er Buxbaums Tab. 50. fig. 2. Cent. 2. engang samme Art med hans Fungus tab. 48. fig. 2. Cent. 5. Battara's Hydroph. cinereus, som Haller og henregner hertil, synes heller ikke at passe saa synderlig med Schæffers; det af Vaillants Botanicon parisiense forekommer mig ligeledes tvivlsomt. Synonymerne derimod af Clusius, Michelius og Gleditsch synes at være rigtig valgte. Allioni regner hertil Michel. fungus hirsutus &c. pag. 155. tab. 73. fig. 3., men denne har et saa besynderligt Udseende, saa jeg snarere skulde troe at den tilhørde nogen anden Art. Overalt møde Vanskeligheder ved de Arter, der ere denne nær beslægtede, at bestemme hvad der er Art eller

Artforandring og tillige rigtige Synonymer, da Arterne komme meget nær hinanden.

Agaricus membranaceus [20]) er kiendelig nok ved sin fordybede Hat, der er uden Kied og af et mere tørt Væsen end sædvanlig hos dens beslægtede. Urigtig forener Hr. Bolton denne med Agaricus cyathiformis fl. Dan. tab. 1071. Ifald der blandt Blad-Svampene gives virkelige Arter, saa er sikkert disse 2de særskilte.

---

20) AGARICUS MEMBRANACEUS pileo infundibuliformi, testaceo glabro membranaceo, lamellis decurrentibus, stipite fistuloso nudo sursum attenuato. Flor. Dan. tab. 1012.

Fungus foliaceus vel lamellatus infundibuliforma, fusco-lividus. Vaill. Bot. Paris. pag. 73. tab. 14. fig. 1. 2. 3.

Agaricus cyathoides: stipitatus, pileo ab initio planiusculo, post infundibuliformi. Stipite basin versus crassiusculo. Radice fibroso. Bolt. fung. append. pag. 145. tab. 145.

Stipes solitarius, bipollicaris, nudus, teres, sursum versus attenuatus, lævis, fistulosus, pileo concolor, basi albidus.

Velum nullum.

Pileus diametro tripollicari, primum planiusculus, demum infundibuliformis, testaceus, lævissimus, glaber, margine erecto undulato, membranaceus, vix carnosus, siccus.

Lamellæ numerosæ, decurrentes, primum albæ, demum pileo fere concolores, odor penetrans.

skilte. Agaricus membranaceus har en Stilk, der ved Roden er tykkere, opad imod Hatten efterhaanden smallere. Hatten er uden Kied, næsten læderagtig, ganske glat og uden Haar, Bladene mangfoldige, til Antallet og meget fine. A. cyathiformis derimod har en meget tykkere Stilk, der neden til er smallere. Omkredsen af Hatten paa denne har jeg alletider fundet tilbagebøjet, og den hele Overflade bedækket med Haar, der ligge trykkede tæt til selve Hatten. Det hele udvortes Udseende er desuden forskielligt fra den andens. Boltons ligner ganske, kun at han beskriver Stilken inden i solid, som jeg dog alletider har fundet huul; men Schæff. tab. 14 og 36, som han i Index generalis anfører som Synonymer dertil, passe kun lidt saavel med hans cyathoides som med nogen af de 2de nævnte i Flora Danica. Battaræ hydrophorus tab. 20. fig D. E. F., som han ligeledes citerer, har vel nogen Lighed med membranaceus, men da dens Hat er hviid, og da Battara tillige henregner den til de Svampe, der have Overflødighed af Vædsker, saa tvivler jeg ligeledes paa, at de kan være samme; thi membranaceus er en af de meest tørre Bladsvampe, som jeg kiender. Vaillants Figur tab. 14. fig. 1. 2. 3., og Beskrivelsen passer got til den, jeg kalder membranaceus, men dog er denne neppe samme med Hallers Amanita no. 2449, endskiønt han anfører den nævnte Figur af Vaillants dertil. Haller siger om sin cutis tecta filis sericeis, som man hverken finder i Vaillants Beskri-

velse eller Figur. Maaskee Hallers hører snarere til den, jeg har kaldet cyathiformis[21]). Foruden de herneden under anførte Synonymer, vover jeg ikke at henregne flere dertil. Buxbaums Fungus infundibulum referens Cent. 4. p. 3. tab. 3. fig. 2. ligner vel, men efter Buxbaums Figurer er vanskeligt at bestemme noget med Vished. Hr. Batsch's Agaricus cimi-

---

21) Agaricus cyathiformis: pileo infundibuliformi luteo subfloccoso striato, lamellis pallidis, stipite solitario brevi inani. Flor. Dan. tab. 1011.

Fungus aureus, infundibuliforma. Pevera malefica, dorata. Mich. gen. pag. 147. secundum. Dn. Allioni.

Agaricus cyathiformis. Schæff. fung. tab. 252. All. fl. Ped. n. 2684.

Agaricus carneoluteus. Nomencl. bot. pag. 117. propter Syn. Schæfferi.

Habitat uti præcedens in sylvis abietinis.

Stipes solitarius, sesquipollicaris, pollicem crassus, basi angustior, nudus, glaber, superne serie punctorum albidorum annulatus, carne intus albida.

Pileus in tenellis convexus, in adultis infundibuliformis, valde concavus, diametro quadripollicari, margine convexus revolutus, piloso-subfloccosus, luteus, carne fere expers.

Lamellæ numerosæ, non decurrentes, flavo rufescentes, singulæ tres breviores.

cimicarius[22]), har ligeledes megen Lighed, men Hatten synes alt for kiedfuld til, at det skulde være den samme.

Endskiønt baade Gleditsch[23]) og Haller[24]), ansee Schæffers Agaricus torminosus kun som en Artforandring af Linnéi Agaricus deliciosus, saa torde de dog maaskee være særskilte Arter. Da den første er en skadelig Svamp, den anden derimod holdes for at være en af de sikkerste og beste til at spise, saa troer jeg, at dette er en Aarsag mere, hvorfor det er rigtigere at udmærke begge som særskilte Arter. Hr. Humboldt[25]) anseer dem ligeledes for forskiellige. Fra Agaricus deliciosus udmærker torminosus[26]) sig ved

---

22) Batsch. Elench. fung. cont. 1. pag. 59. tab. 15. fig. 69.

23) Method. fung. pag. 101.

24) Histor. stirp. no. 2419.

25) Flor. Friberg. spec. pag. 83. no. 153.

26) AGARICUS TORMINOSUS: pileo hirsuto testaceo, centro depresso, margine revoluto, carne intus concolore.
Fungorum esculentorum decimum genus spec. 1. Clus. hist. 2. pag. 268.
Fungus pileolo in plano orbiculari villoso. Bauh. pag. 370.
Fungi sylvestres esculenti cervini 1. villosus puniceus. Bauh. hist. 3. pag. 830. cum descriptione Clusii.

1) at Hatten er stærk tilbagerullet, næsten mere end paa nogen anden Bladsvamp, 2) at den er bedækket med et Laad, især ved Omkredsen, 3) at Bladene ikke løbe ned ad Stokken, 4) at den har en spindelvævagtig Ring (annulus arachnoideus) inden Hatten udvikler sig, 5) at Kiødet inden i er eensfarvet og ligesom punkteret, og 6) at den giver en hvid Saft, naar den gien=

Fungus hirsutus, marmoreus ruber, perniciosus. Sterb. Theatr. fung. pag. 219. tab. 23. fig. A.

Agaricus; pileolo hemisphærico, lateritii coloris dilutioris, margine fornicato, lanuginoso, lamellis cum longiore petiolo candidis. Gled. Meth. f. p. 101. a., excluso Synonymo Michelii.

Agaricus, pileolo hemisphærico, rufescente hirsuto in centro superne excavato, & lineis concentricis saturatioribus distincto; margine fornicato, lamellis cum brevi petiolo fuscis. Gled. meth. f. p. 102. b.

Agaricus. Schæff. fung. tab. 12.

Agaricus deliciosus 3. pileo pallido ochraceo - fulvente, lamellis concoloribus; stipite valido, crassiusculo albidiore. Batsch. Elench. fung. pag. 43.

Agaricus torminosus. Nomencl. fung. pag. 128. no. 156.

Agaricus torminosus: pileo piloso fulvente, centro depresso, marginibus revolutis, stipite inani. Fl. Dan. tab. 1068.

Agaricus pseudonymus. Schrank. Bayersche Flora 2. pag. 595. no. 1679.

Stipes

giennemskiæres. Den har saaledes Kiendemærker nok, der adskiller den fra deliciosus, og flere end man finder hos adskillige andre, som dog ansees for særskilte Arter. Clusii Fungi esculenti genus decimum har jeg anført som Synonym til denne, uagtet Clusius sætter den blandt de spiselige Svampe. Men den korte Beskrivelse, saa og Figuren, i hvor slet den end er, passer dog saa nøje, saa at jeg ikke veed nogen Svamp den kunde henregnes til uden til denne. At Clusius henregner den til de spiselige, kan enten være et Mistag, som saa let kan hende i en Familie af Planter, der i hans Tid endnu vare mindre kiendte end paa nærværende, eller og at man maaskee og spiser denne paa en deel Steder, uagtet at den ikke er af de sikkreste.

Stipes solitarius, bipollicaris, crassitie pollicis, basi vix angustior, teres, nudus, testaceus, inanis: caro stuposa, punctata, undique ejusdem coloris, alba.

Annulus arachnoideus, fugax.

Pileus diametro fere tripollicari, centro depressus, margine valde revolutus, hirsutus, præsertim versus marginem, testaceus, vel ochraceo-fulvens. Caro ad marginem usque extensa, undique alba. Succus lacteus.

Lamellæ pileo concolores, alternæ vel singulæ quatuor longiores, integerrimæ, per stipitem non decurrentes.

Agaricus deliciosus [27]), regnes som bekiendt for den sikkerste og beste af Svampene til at spise, man holder den for at være Romernes saa beromte Boletus.

Herpaa Stedet var man endnu ikke kommet saavidt, at man kiendte saadanne tvetydige Lekkerheder, en Elsker vilde og kun havt lidt Lejlighed at fyldestgiøre sin Begierlighed, da det var en af de meest sieldne Svampe. Hatten var paa denne uden Haar, i Midten fordybet, som paa den foregaaende, men det øvrige deraf flad, og

---

27) AGARICUS DELICIOSUS: pileo testaceo glabro, vertice depresso, lamellis subdecurrentibus luteis, carne intus margine croceo.

Amanita lateritii coloris croceo succo turgens. Dill. Giss. pag. 179.

Fungus vescus 2. Loes. fl. prus. pag. 79.

Fungus lactescens, prægnantissimus. Vaill. bot. paris. pag. 61. no. 9.

Fungus esculentus, lateritio colore immutabili, succum acrem & croceum fundens, pediculo breviori. Mich. gen. pag. 141.

Agaricus; pileolo hemisphærico, in centro depresso & in margine fornicato; petiolo brevi & crasso. Gled. meth. fung. pag. 101. no. 11.

Agaricus. Schæff. fung. tab. 11.

Amanita fulvus, lacte croceo. Hall. hist. stirp. no. 2419. varietas δ, vareitas γ ad fungum diversum spectat monente. Cel. Scopoli.

Aga-

og Kanten neppe tilbagebøjet. Farven oven paa smudsig-grøn med et rødt Skiær af det under Huden liggende safranfarvede Kiød: Bladene løb lidt ned af Stokken, og vare tillige med den noget høiere farvede end Hatten. Kiødet inden i var hvidt med et rødt Skiær, men i Kanten overalt orangefarvet. Stok-

---

Agaricus deliciosus: stipitatus, pileo testaceo: succo lutescente. Lin. S. V. pag. Scop. fl. carn. ed. 2. no. 1552. Hoffm. nom. fung. pag. 127. no. 155.

Agaricus rubescens. La Mark. flor. franc. Tom. 1. pag. 106.

Agaricus deliciosus: stipitatus, pileo vertice depresso luteo fuscescente, lamellis luteis subdecurrentibus, succo luteo farctis. Wilden. fl. berol. pag. 387. no. 1119. Humboldt spec. fl. frib. pag. 83. no. 153.

Stipes solitarius, bi. s. tripollicaris, crassitie pollicis, basi parum angustior, teres, nudus, glaber, albido-testaceus, sæpe e succo croceo maculatus, carnosus, stuposus: Caro alba, versus corticem crocea.

Annulus nullus.

Pileus in adultioribus orbicularis, diametro quadripollicari, planus, vertice depressus, glaber, lævis, testaceus, vel virescente-testaceus, ad marginem usque carnosus: carne substantia & colore ut in stipite.

Lamellæ copiosæ, singulæ 3. interdum 5. breviores, longiores per stipitem parum decurrentes, ad stipitem binæ sæpe cohærentes, luteæ, integerrimæ, crassiusculæ, latitudine æquales. Succus croceus.

ken var paa dem jeg saae, ganske fyldt, dog findes den undertiden huul. Saften der løb af den, da jeg giennemskar den, havde stærk Safrans-Farve. De her opregnede Egenskaber udmærker den, som mig synes, tilfulde fra den foregaaende. Battaræ Omphalomyces acris har jeg udeladt blant Synonymerne, da den har en mælkagtig Saft, og ansees derfor af Scopoli som en særskilt Art. Til denne Art fører Haller ligeledes Linnés Agaricus lactifluus, men som dog af de fleste ansees for forskiellig.

Agaricus Kermesinus [28]) kommer nær til aurantiacus, forskiellig ved at Hatten er convex og ej saa konisk spids, men ganske obtus og i Forhold til Breden kortere, ikke giennemsigtig, kun klebrig, naar Regn har

[28]) AGARICUS KERMESINUS: pileo coccineo oblongo-subhemisphærico vertice obtuso, stipite fistuloso luteo basi albido.

Fungus alpinus, totus saturato-coccineus, seu Kermesinus, pileolo hemisphærico. Mich. gen. p. 150.

Agaricus coccineus. Schæff. tab. 302.

Agaricus coccineus stipitatus, pileo hemisphærico stipiteque subfistuloso coccineo; lamellis aurantiacis. Lin. S. V. pag. 975. nomencl. fung. pag. 161. no. 205.

Stipites plures, interdum solitarii, pollicares vel ultra, teretes, nudi, glabri, sursum versus sensim parum incrassati, fulvi, basi albi, intus ætate fistulosi flavi.

Pileus

har faldet paa den, og stærkere rød til Farven. Bladene i Kanten svovelgule, men indad af samme Farve som Hatten, og det nederste af Stokken alletider hvid. Hr. Conferentsraad Müller fandt den i Skove, og regner den blandt de sieldne Svampe. Her var den almindelig paa Engene. Foruden de af Hr. Müller anførte Synonymer har jeg vovet at tillægge nogle flere, da de efter Beskrivelsen synes at passe ganske nøje. Boltons Agaricus rubeus[29]) tør jeg dog ikke føje dertil, endskiønt han forener den dermed; thi baade er dens udvortes Udseende og Farve forskiellig, men især fordi den nederste Deel af Stokken er paa hans tyk som en bulbus, som jeg ingensinde har iagttaget paa Kermesinus, og Stokken inden i ikke huul som paa Müllers. Forgieves har jeg søgt i Bauhini pinax efter det af Hr. Müller anførte Synonym ved denne Svamp. Formodentlig er det en feil Citation, hvorfor jeg har udeladt det.

Vail-

Pileus hemisphæricus, sæpe conicus, vertice truncato, coccineus, carne expers, membranaceus, diametro pollicari vel interdum bipollicari vel parum ultra, integerrimus.

Lamellæ paucæ, coccineæ, margine flavæ, singula quarta longior, superne sub pileo sæpe plicatæ.

29) Agaricus rubeus. Bolton. pag. 36. tab. 36.

Vaillants Fungus &c. Tab. 11. fig. 11. [30]), Fungus campestris parvus luteus odore all. &c. [31]). Schæffers Fungus alliatus [32]), holder Hr. Bolton tilligemed hans egen fungus cespitosus [33]), at være samme med Agaricus niveus [34]) i Flora Danica. Men neppe hører nogen af de 3 først nævnte dertil, Vaillants og Michelii Figur har ikke mindste Lighed dermed. Schæffers ligner noget, men er forskiellig til Hattens og Stokkens Farve, og at Lamellerne ikke løbe ned ad Stokken. Om Boltons cespitosus hører

virke-

---

[30]) Botan. parif.

[31]) Mich. Nov. gen. plant. pag. 144. tab. 78. fig. 5.

[32]) fung. tab. 99.

[33]) Hist. of. fung. pag. 41. tab. 41. fig. A. in ind. gen. in append.

[34]) AGARICUS NIVEUS: pileo planiusculo albido-flavescente umbilicato viscido striato, lamellis distantibus subdecurrentibus stipiteque albidis.

Agaricus candidus, pileolo plano & viscido, lamellis paucis & angustis, petiolo fistuloso. Gled. Meth. fung. pag. 119. c.

Fungus nivei candoris æmuleus, viscidus, lamellis parvis, rarioribus, pediculo fistuloso. Mich. nov. gen. pag. 145.

Agaricus niveus: albus pileo convexo glabro, viscido; stipite cylindrico fistuloso, nudo. Scop. flor. carn. edit. 2. no. 1488.

Aga-

virkelig dertil, vover jeg ikke at bestemme, da Figuren er af den Beskaffenhed, at man deraf kun kan dømme lidt med Vished. Mere Lighed har den med Vaillants Fungus tab. 15. fig. 21-23., og ifald Stokken ej paa Vaillants havde været bruun, saa skulde jeg uden Betænkning have antaget den for samme. Linné fører vel Vaillants Figur til sin Androsaceus, men mon de vel ere een og samme? De der efter ham have nævnt A. androsaceus, have efter ham og anført Vaillant, i hvorvel Beskrivelserne undertiden kun lidt passe til Figuren. Det er gaaet her som

---

Agaricus tubiformis: pileo albo, pallidissimo ochraceo, plano vel foveato; stipite lineari, subelongato, valido, lamellisque a stipite versus marginem decurrentibus adnatis, concoloribus. Batsch. El. fung. pag. 77.

Agaricus niveus. Nomencl. fung. pag. 153. no. 190.

Agaricus niveus: albidus, pileo convexiusculo umbilicato membranaceo, lamellis remotis decurrentibus, stipite fistuloso. Fl. Dan. tab. 1015. 1.

Stipes solitarius, vix pollicaris, sæpe adscendens, basi crassior villosus, sursum versus attenuatus, teres, nudus, albus, fistulosus.

Pileus primum convexus, demum planus, vertice depressus, orbicularis, membranaceus vel subcoriaceus, striatus striis remotis, albidus vel albido-sordide flavescens, viscidus, margine obsolete repandus, carne fere expers.

Lamellæ paucæ distantes, alternæ breviores, longiores per stipitem decurrentes.

ved flere Planter, at man uden Betænkning har antaget Linnéi Synonymie for rigtig, og blot udskrevet den efter ham. Heraf den Forvirring, som ikke sielden hersker i Henseende til Arterne, da en har anseet den for Linnéi Androsaceus, formedelst den citerede Figur, en anden har holdt sig til Beskrivelsen, som vel var det rigtigste, og giver dette Navn til en ganske forskiellig. Ifald ellers den Svamp, som Bolton og flere antage for Ag. andros. Linn. og jeg ligeledes holder derfor, virkelig er den, som Linné har havt for Øjne, saa er det neppe samme som Vaillants. Den jeg anseer for at være A. andros. har ikke Bladene løbende ned ad Stilken, som Vaillants; Stokken er meget smallere, capillaris, som Linné kalder den, og længere end Vaill. Figur viser, Vaillants synes og til alle Dele meget stærkere, og henhører næsten til de læderagtige Svampe, da derimod androsaceus synes at høre til et Slags Svampe, som man for deres Fiinheds Skyld kunde kalde papyracei. Det eneste, den synes at have ligt med androsaceus, er den brune Stok; men denne findes hos mange Svampe af samme Størrelse. Men for at komme til Ag. niveus igien, saa maae jeg erindre, at der vel hos forskiellige Forfattere findes adskillige Svampe, der ligne den, men da de enten i en eller anden Henseende afvige, saa vover jeg ej at anføre som Synonymer, undtagen de her neden under nævnte, som jeg synes at have Grund til at ansee for rigtige.

Efter

Efter Hr. Bolton skulde hans Agaricus croceus[35]) være samme med Agaricus muricatus Fl. Dan.[36]). Aarsag har jeg dog at tvivle derom; thi baade er Hatten af en forskiellig Figur, og den saavel som Stokken haaret; hvilket den dog ej er paa den jeg kalder muricatus. Hos denne har jeg altid fundet Stokken med flere smaae ophejede hvide Punkter og Hatten ganske glat, Stokken er desuden paa min inden i huul og har en vedvarende membraneus Ring, men paa Hr. Boltons ganske fyldt, og Ringen forsvinder aldeles naar Hatten har udviklet sig. Da saaledes hverken Figur eller Beskrivelse passer med min, saa vover jeg ikke at anføre Hr. Boltons Ag. croceus som Synonym til muricatus, ej heller finder jeg hos de øvrige Autorer, der har afhandlet Svampene, nogen som jeg med Sikkerhed kunde anføre ved denne.

Jeg

---

[35]) Histor. of fung. pag. 51. tab. 5. fig. 2. & in append. in ind. gen.

[36]) AGARICUS MURICATUS: pileo convexiusculo flavo, lamellis albidis, stipitibus aggregatis fistulosis albido muricatis annulatis. Flor. Dan. tab. 1015. fig. 2.

Stipites plures, aggregati, sesquipollicares, teretes, basi crassiores, villosiusculi, sursum versus angustiores, flavi, usque ad annulum punctis albidis elevatis tuberculati, supra annulum læves, fistulosi.

Pileus primum hemisphæricus, demum planiusculus, margine deflexus, vertice elevato, glaber, flavus, diametro pollicari.

Lamellæ copiosæ, albidæ, alternæ breviores.

Jeg kan ej heller være enig med Hr. Bolton i, at hans Agaricus durus [37]) skulde være samme med den jeg i Flora Danica har kaldet cæsius [38]). Hverken Hr. Boltons Figur ej heller hans Beskrivelse synes at passe dertil. Ring paa Stokken har jeg aldrig iagttaget paa min, i hvorvel at det var en af de almindeligste paa Engene, ej heller har jeg nogensinde fundet den ung af den Figur, som Hr. Bolton forestiller den. Farven er desuden paa min saa udmærket, at jeg kiender faa Svampe, som jeg i den Henseende kan ligne den med, den er smudsig-brun og har mod Omkredsen et blaaligt Skiær. Stokken er inden i huul og ej fyldt som paa Hr. Boltons.

Aga-

37) Hist. of fung. pag. 67. tab. 67. fig. 1.

38) AGARICUS cæsius: pileo planiusculo fusco, lamellis griseo fuscis, stipite subsolitario inani nudo, basi albido, inanis. Fl. Dan. tab. 1010.

Stipites solitarii, sæpe gemini, teretes, bipollicares crassitie fere pennæ anserinæ, æquales, nudi, basi albi, superne fusci.

Annulus nullus.

Pileus planus, orbicularis, diametro sesquipollicari fuscus, marginem versus fusco-cæsius, margine parum reflexus, integer, lævis, vertice parum elevato.

Lamellæ numerosæ, singula 7. vel 8 stipitem attingens, griseo-fuscæ vel testaceæ.

Agaricus cernuus [39]), er ligeledes en almindelig Svamp paa giødede Enge. Da jeg altid har fundet den noget heldende med Hatten, saa har jeg beholdt Battaræ Navn. Bladene ere i Begyndelsen, naar Hatten udbreder sig, hvide, de forandre derpaa Farven til en rødbrun, og blive endelig sorte og bestrøede med et graaeligt Støv. Hatten var glindsende af en

Klebrig=

---

39) AGARICUS CERNUUS: pileo hemisphærico albido, lamellis cinereo - nigricantibus, stipitibus subsolitariis fistulosis nudis curvatis. Flor. Dan. tab. 1008. fig. 1.
Bulla stercoraria cernua. Battar. fungi pag. 58. tab. 28. fig. 3.
Agaricus membranaceus: stipitatus, pileo hemisphærico membranaceo albido, lamellis trifidis remotis pallidis, stipite albo fistuloso. Bolt. hist. of. fung. pag. 11. tab. 11.
Stipites plerumque gemini, interdum solitarii, bi-sive tripollicares, teretes, nudi, albidi, sursum versus sensim parum attenuati, basi villosi, coeterum glabri, læves, fistulosi.
Pileus hemisphæricus, diametro vix pollicari, viscido nitens, flavescenti - albidus, ætate siccus albidior lævis, glaber. Caro pauca ad marginem usque fere extensa.
Lamellæ frequentes, tenuissimæ, primum albidæ, dein rufescente - fuscæ, demum nigræ cinereo - pulverulentæ.
Medius inter fungos coriaceos & Hydrophoros.

Klebrighed, hvormed den er overdragen, og har da en mere hvidguul Farve. Med Alderen forsvinder Klebrigheden, den bliver da hvidere. Stokken bliver opad imod Hatten umærkelig smallere og er inden i huul, den er undertiden 4 til 5 Gange længere end som Hatten er breed. Af den Størrelse, som den findes tegnet hos Bolton, har jeg ingen Tid seet den. Den synes at være et Medium mellem de læderagtige Svampe, og dem, der omsider bortflyde i en sort Vædske.

Agaricus mutabilis [40]) var ligeledes en af de paa Engene almindeligste Svampe. Endskiønt Hr. Batsches

---

[40]) AGARICUS MUTABILIS: pileo planiusculo lutescente, lamellis ferrugineis, stipite solitario annulato fistuloso fibroso Fl. Dan. tab. 1008. fig. 2.

Agaricus mutabilis: pileo depresso conico, lutescente, stipite livido, fusco vel fulvello, fibrilloso interne obscuriore, superne annulo floccoso instructo, lamellis ferrugineis. Batsch. Elench. fung. cont. 2. pag. 70. fig. 208.

Stipes solitarius, bi-pollicaris vel parum ultra, undique crassitie pennæ anserinæ, lividus, cum tinctura fusca, intus albus, fistulosus: carne fibrosa.

Annulus brevis, pileo approximatus, subtus albidus supra fuscus.

Pileus orbicularis, planus, diametro sesquipollicari, margine interdum e reliquiis veli lacerati inæqualiter dentatus. Caro pauca.

Lamellæ copiosæ, fusco-ferrugineæ, alternæ vel singulæ, tres breviores.

sches Agaricus mutabilis er mindre og Hatten noget mere toppet, hvorved den har et noget forskielligt Udseende fra min, saa har jeg dog ikke taget i Betænkning, at anføre den i Flora Danica som samme. Battaras's Hydrophorus ruso-lividus [41]) har ved første Udseende megen Lighed dermed, men denne har ingen Ring, og regnes af Battara til en Afdeling af Svampe, hvorhen min ikke kan føres.

Vanskeligt er det at udrede Synonymerne til Schæffers Agaricus floccosus [42]). Schæffers Figur

N 2 an-

---

[41]) Fung. Arim. pag. 52. tab. 25. fig. B.

[42]) AGARICUS FLOCCOSUS: stipitatus fasciculosus, pileo stipiteque piloso-squamosis e flavo fuscis. Relhan. Fl. Cantabr. pag. 457. no. 944. excluso forte Synon. Battaræ.

Agaricus Schæff. fung. tab. 61 & 80.

Agaricus floccosus. All. fl. Pedem. no. 2683.

Agaricus squarrosus: pileo ferrugineo squamulis piloso-furfuraceis revolutis imbricato; stipite valido subclavato, concolore, inferiusque ad volvam laceram reflexo-patentem squamosam furfuraceo-squarroso; lamellis cinereis. Batsch. El. fung. pag. 86. tab. 8. fig. 31.

Agaricus floccosus & pilosus. Hoffm. nomencl. fung. no. 35 & 36.

Stipites plures, fasciculati, crassitie pennæ anserinæ & ultra, inferne versus sensim attenuati, bipollicares, versus pileum subannulati, flavo-fuscescentes, squamis pilo-

sis

anføres snart til een Svamp, snart til andre, der ikke sielden ere efter al Anseende ganske forskiellige Arter. Hallers Amanita no. 2412, synes efter Beskrivelsen at være samme, naar man undtager, at han giver Hatten en Størrelse, som jeg i det mindste aldrig har seet Schæffers at opnaae, men da han ved denne tillige anfører Schæffers Tab. 29 og 30. som sikkre Synonymer, Tab. 61. derimod, hvilken er den jeg her mener, ansees af ham som et tvivlsomt Synonym, saa er og troeligt, at det er snarere Schæffers Tab. 29. og 30. han omtaler end den, som findes paa Tab. 61. hvilken nok er forskiellig til Art derfra, og som Hr. Hoffmann ligeledes anseer den for[43]), han regner den til Bladsvampe uden Ring, floccosus derimod til dem, der har denne. Hallers nævnte Amanita kan saaledes ikke regnes hertil. Allioni citerer vel Hallers no. 2412., men kun Schæffers Tab. 61. men ej Tab. 29.

jeg

---

sis reflexis squarrosi, prope pileum læves, solidi: carne alba.

Velum araneosum, fugacissimum.

Pileus plerumque sub-campanulatus, interdum convexus, vertice prominulo, diametro fere tripollicari, flavescens, adspersus squamis pilosis fuscescentibus copiosis sub vertice carnosus, versus marginem membranaceus.

Lamellæ numerosæ, primum flavescentes, demum fuscescentes.

[43]) Agaricus flammeus. Nomencl. fung. no. 126.

jeg skulde saaledes snart formode, at han har havt den for Øjnene, som jeg her omtaler. Hr. Schranck anfører Schæffers Figur ved en Svamp, som han kalder A. lazarus[44]), men føjer tillige hertil Schæffers Tab. 23. hvilken Haller tilligemed Tab. 22. regner til hans Amanita no. 2399. og som i Følge anførte Figur af Schæffer, er Agaricus procerus Flor. Dan. tab. 772. og saaledes en ganske forskiellig Art. Schæffers Tab. 30. som jeg forhen nævnte, at Haller ansaae for at være samme med hans no. 2412, anfører han atter ved 2399. som en Artforandring. Fungus peculiaris act. helv. IV. pag. 49. tab. 5. adskiller Haller fra Schæffers tab. 22. endskiønt de ere upaatvivlelig samme, mon altsaa Hallers Am. no. 2371 og 2399. ere en og samme og allene forskiellige til Farven. Efter al Sandsynlighed ere dog begge forskiellige fra A. floccosus, de udmærke sig med en Stok, der er højere end som man finder den hos nogen af alle Blad-Svampene. Hr. Schranck formoder og, at Schæffers tab. 9. er maaskee samme Art som hans A. lazarus, men Hr. Schranckes maae nu være enten Schæffers floccosus eller procerus, saa er dog nok Schæffers tab. 9. en særskilt Art, thi aldrig er Hatten paa denne flosset men alletider glat. Neppe er Schæffers Agaricus tab. 80. andet end en Artforandring af Ag. floccosus,

N 3 hvor-

44) Bayersche flora. no. 1667.

hvorfor og Hr. Hoffman med rette anseer den. Hr. Schranck kalder den A. irus, og holder den for at være Hallers no. 2399. hvilket den dog neppe er mere end Agaricus floccosus. Battara's Picromyces[45]), som Hr. Relhan fører hertil, synes efter Beskrivelsen snarere at være samme med Schæffers tab. 29 og 30. Bust-Svampen, Gunneri Agaricus echinatus[46]), troer Hr. Hoffman at høre hertil, hvilket maaskee og torde være rigtigt, endskiønt Beskrivelsen synes at afvige lidt. Squamis recurvis aculeiformibus er mindre passende for floccosus, men baade er Figuren lidt tydelig og Beskrivelsen utilstrækkelig. Lighed har denne Svamp med Agaricus Fl. Dan. tab. 491. men er dog sikkert forskiellig. Paa adskillige Steder i Norge har jeg og seet denne, men da jeg ej iagttog den her paa Stedet, saa forbigaaer jeg den, og vil kun anmærke, at det i Flora Danica tilføjede Synonym af Haller neppe er rigtigt. Mon ikke Hr. Bätsches Agaricus imbricatus og auri vellus[47]) snarere hører til den nævnte Svamp i Flora Danica, heller end til Ag. floccosus, hvortil Hr. Hoffman anfører den.

Aga-

---

45) Fung. arim. pag. 47. tab. 8. fig. H.
46) Fl. Norv. no. 993. tab. 7. fig. 6. 9. 10.
47) Elench. fung. cont. 1. pag. 149 & 153.

Agaricus piſtillaris [48]) ſynes nær forvandt med den forhen beſkrevne Agaricus plumbeus og Agaricus cæſareus Hoffm. Dens Stok bliver ligeſom hos disſe efterhaanden mod Hatten ſmallere, Hatten er ligeledes med Alderen flad og i Omkredſen ſtribet, fra begge udmærker den ſig ved, at den ej ligger før Udvik-

---

48) AGARICUS PISTILLARIS: ſtipite annulato baſi incraſſato ſurſum attenuato, pileo plano flaveſcente; margine ſtriato.

Fungus eſculentus ex uno pede multiplex, pileolo deſuper ex ſpadiceo flaveſcente, ad oras nonnihil undulato, ſubtus albo, pediculo ſub-obſcuro, inferiora verſus craſſeſcente & veluti bulboſo. Mich. n. gen. pag. 199. tab. 81. fig. 2.

Agaricus putridus. Scop. fl. Carn. ed 2. no. 1468.

Agaricus piſtillaris: pileo ſpadiceo-flaveſcente, margine ſtriato-pliculato; lamellis albis, ſtipite elongato valido, clavato, ſubobſcuro. Batſch. elench. fung. pag. 55 Hoffm. nomencl. fung. pag. 37. no. 25.

Stipes elongatus, quadripollicaris, baſi incraſſatus, ſurſum verſus ſenſim attenuatus, fuſco-flaveſcens, verſus pileum annulo membranaceo cinctus, ſolidus, intus albus.

Pileus primum convexus, demum planus, centro parum elevatus, diametro tripollicari, flaveſcens, glaber, margine ſtriato-plicatus, carne fere expers, niſi ſub vertice.

Lamellæ copioſæ, ſingula quarta longior ſtipitique adnata, primum albidæ dein flaveſcentes.

lingen indsluttet som i et Æg. Da den passer i alt til Beskrivningen af Scopoli's Agaricus putridus, saa har jeg ikke taget i Betænkning at ansee den for samme. Den ligner ligeledes fuldkommen den anførte Figur af Michelius, undtagen at den jeg saae, voxede særskilt og ikke flere samlede i et Knippe som Michelii. Men denne Forskiellighed synes mig ved denne Art ikke være nok for at giøre den til en særskilt, endskiønt den undertiden kan gielde ved andre til at udmærke en Art fra en anden. Et enkelt Exemplar, som jeg fandt, er ej nok for at dømme, om den altid voxer særskilt. Fra Hr. Batsches A. pistillaris adskiller den sig ved Lamellernes Farve, men da disse med Alderen forandre sig fra en hvidere til en mørkere Farve hos flere Svampe, saa er ej heller denne Forskiellighed tilstrækkelig for at ansee den som en forskiellig Art derfra.

Ved Roden af Træerne i Enge, voxde en Art Bladsvampe, som jeg formedelst Farven kalder Agaricus ochroleucus[49]). Naar jeg undtager Farven, saa

[49]) AGARICUS OCHROLEUCUS: stipitibus aggregatis squamosis apice pileoque convexo lævibus.

Fungus fasciculosus, pileo orbiculari lutescente, pediculo fusco tenerrime villoso, lamellis ex flavo candicantibus. Rai. Synopf. pag. 9. no. 51.

Agaricus. Schæff. tab. 9.

Aga-

saa var den i øvrigt fuldkommen liig Schæffers Agaricus tab. 9. jeg vover derfor ikke formedelst denne Forskielligheds Skyld, at ansee den for en særskilt Art.

N 5 Det

Agaricus mutabilis. Scop. fl. Carn. no. 1515. All. fl. Pedem. no. 2681. Synonymum Bauhini dubium. Hoffm. nomencl. fung. pag. 48. no. 39.

Agaricus mutabilis: pileo hemisphærico fusco-flavescente, lamellis rufis, stipite longo tomentoso. Hudf. fl. Angl. pag. 615. Relh. fl. Cantabr. pag. 455. propter Synonyn. Schæff.

Agaricus simulans: pileo fusco-ochraceo, glabro, stipite sublineari, valido, elongato, subconcolore, pallidiore, furfuraceo-squarroso, supra volvam reflexo-patentem squamosam albo, integroque, lamellis cinereo-fuscis, pallidis. Batsch. El. fung. p. 85.

Stipites plures, aggregati basi cohærentes recti vel parum curvati sive tripollicares, teretes, fusco-flavescentes e fibris corticis secedentibus squamoso-squarrosi, versus pileum læves parum crassiores, substriati, ochroleuci.

Velum in junioribus e pilis minutissimis albidis constans, in adultioribus evanescens vestigium vix ullum relinquens.

Pileus diametro pollicari convexus, orbicularis, viscidus, ochroleucus, vertice parum obscuriore, margine paululum revolutus, carnosus.

Lamellæ numerosæ, pallide-fuscescentes, singula quarta stipiti adnata.

Variat stipitibus magis vel minus squamosis, pileo rarissime subcampanulato.

Det er den samme Svamp, som jeg forhen har nævnt at Hr. Schranck troer at høre til hans Agaricus lazarus, men da Hatten er ganske glat uden Haar, saa synes mig denne Forskiellighed at være nok, for at giøre den til en egen Art. Synonymerne af Bauh. hist. plant. og Michel. nov. gen. som Hr. Allioni anfører ved denne Svamp, synes mig begge tvivlsomme, hvorfor jeg og har udeladt dem. Endskiønt denne Art af flere kaldes mutabilis, saa har jeg ikke beholdt det, da jeg forhen, inden denne var mig bekiendt, allerede saaledes havde benævnt en forskiellig Art.

Efter Hr. Gunnerus[50]) og Houttyn Pflanzen-System[51]), skulde Müllers Pilse være samme med Linnéi Boletus luteus, hvilket dog nok er urigtigt. Hr. Müller selv holder sin for Bovinus Linn. og saavel af Beskrivelsen som af Figuren synes det og at forholde sig saaledes. Müllers kan saa meget mindre være Boletus luteus Linn., da de fleste, nogle undtagen, tilskrive Lin. Boletus luteus en Ring som aldrig findes paa Müllers Pilse. Hr. Müller anmærker og denne med en Ring forsynede Rørsvamp, men anseer den for forskiellig fra den, han beskriver under Navn af velsmagende Pilse[52]). Den ringede Rørsvamp, som af en stor

Deel

---

50) Flor. Norv. no. 904.

51) Tom. 13. pag. 481. verf. Germ.

52) Efterretning og Erfaring om Svampe. pag. 46.

Deel Beskrivere holdes for Linnéi Boletus luteus, er kun forekommen mig sielden i Norge. Den er noksom omtalt af andre, hvorfor en vidtløftigere Beskrivelse er overflødig. Dog forekommer det mig besynderligt ved denne Svamp, at, da den ved sin Ring er saa udmærket fra alle de øvrige Arter, Linné ikke nævner det ringeste om denne. Da Linné intet nævner om Ringen, saa troer jeg, at man enten kan formode, at den, han beskriver under dette Navn, enten ikke har havt nogen Ring, eller og, at han har anseet Ringen for et ligegyldigt Kiendemærke, og af den Aarsag henregner nogle Svampe til sin, uagtet at de efter Beskrivelsen havde den. Er det første rigtigt, saa er Linnés neppe samme med den, som jeg vil kalde Boletus annulatus[53]). Har Linné

---

[53]) BOLETUS ANNULATUS: stipitatus, pileo convexo viscido fusco, poris rotundatis flavis, stipite cylindrico annulata. Wilden. fl. Berol. no. 1143. sub nomine Boleti lutei exclusis Syn. Lin.

Fungus porosus, autumnalis, viscidus. Buxb. Cent. 5. pag. 7. tab. 14. cum annulum ei adscribit.

Boletus. Schæff. fung. tab. 114.

Polyporus carne secedente, petiolatus, annulatus. Hall. hist. stirp. no. 2301. exclus. Syn. Lin.

Boletus luteus. Scopol. fl. Carn. no. 1587. exclus. Syn. Lin.

Boletus

Linné anseet Ringen for et ubetydeligt eller et tvetydigt Kiendemærke, saa troer jeg, at de fleste ville tilstaae, at han deri fejler; thi hvorfor skulde denne Særegenskab ikke ligesaavel særskille imellem Arterne af Rørsvampe, som den adskiller hele Flokke blandt Agarici. Mon man da vel ikke kunde have Grund til at tvivle om, at Linné ved B. luteus forstaaer samme Svamp som den der af de fleste kaldes saaledes, og at det ikke er saa ugrundet at formode, at blot de af Linné anførte Synonymer er Aarsagen til at man saa almindelig har anseet den for Linn. luteus. Hr. Batsch kalder den jeg her omtaler Boletus volvatus, og nævner en anden B. luteus, men om han forstaaer ved denne luteus Linn. vover jeg ikke at bestemme, da han ej anfører Linné. Hr. Schranck og Hr. Bolton anseer den ringede Rørsvamp for en særskilt Art, hvorfor jeg og vil antage den, og overlade til en mere bevandret i denne Deel af Væxt-Riget at bedømme, hvorvidt min Formodning er grundet eller ikke.

Boletus

Boletus volvatus: pileo saturate spadiceo; tubis luteis, stipite pileo concolore, nudo. Batsch. El. fung. pag. 99.

Boletus bulbosus. Schrank. Baiersche flora. no. 1741.

Boletus annularius: stipitatus pileo luteo aurantio, carne alba crispa firma, tubis luteis cortina araneosa alba. Bolt. fung. append. pag. 169. tab. 169.

Boletus gregarius [54]) fandt jeg paa endeel Steder i Engene. Den udmærker sig fra de øvrige Boleti, at der gierne voxe flere tilsammen i en Klynge, at Hatten er irregulair og næsten ganske membraneus uden Kiød. Jeg har til denne ikke kunnet finde noget passende Synonym. At det virkelig er en egen Art, er jeg nu saa meget mere forvisset om, da jeg seer, at en saa stor Kiender af denne Klasses Planter, som Hr. Dikson, ligeledes anseer den derfor.

Paa et raadent Plankeværk iagttog jeg en Svamp, som jeg er tvivlraadig om, til hvilken Slægt jeg skal henføre den, eller og om den bør giere en særskilt. Til det udvortes har den ved første Øjekast megen Lighed med den bekiendte Bombekastere, Carpobolus Michelii, men da den ikke indeslutter en Kugle, som igien inde-

---

[54]) BOLETUS GREGARIUS: stipitatus gregarius, pileo convexiusculo irregulari sub-membranaceo: subtus flavescens, poris oblongis inæqualibus. Fl. Dan. tab. 1018. Dikson. plant. cryptom. fasc. 3. pag. 21.

Stipites plures, aggregati, basi sæpe connati, recti, interdum parum curvati, crassitie digiti intermedii vel ultra, tripollicares, glabri, læves, pileo concolores, basi adspersi sæpe maculis sanguineis, solidi, carne alba.

Pileus primum convexus demum planiusculus, irregularis, diametro tripollicari, flavescenti-fuscus, lævis, glaber, carne fere expers; supra sæpe e pulvere alterius viridescens: subtus intensior coloratus: poris inæqualibus.

indeholder utallige for Forſtørrelſe-Glaſſet allene ſynlige Korn, men flere der ligger ſtrødde i et kiødagtigt Væſen uden Orden, og for det blotte Øje ſynlige; ſaa er det uviſt, om den kan henregnes dertil, i det mindſte bliver det aldrig ſamme Art, da dens Eg, volva ej er tandet. Frøene havde ingen traadformig Tilſats, den er ſaaledes hverken en Lycoperdon eller Wildenows næmaſpora. Frøene ligge ikke ſtrødde mod Overfladen, den kan derfor ikke henføres til Sphæria. Da jeg ikke havde Lejlighed at iagttage den giennem alle dens Aldre, og ſaaledes ej veed, om Frøene udfalde igiennem en enkelt Aabning i Spidſen, eller hvorledes, om den beſtaaer af en eller flere Hinner, ſaa er jeg ſaa meget mere uvis om dens Slægt, og anmærker den allene for at giøre andre opmærkſomme derpaa, ſom den kunde forekomme. Hos dem, der have afhandlet Svampene, finder jeg ingen ſom jeg kunde henregne den til. Jeg vil imidlertid kalde den Sphærogone villoſa [55], og under dette Navn levere en Tegning deraf i et af de følgende Hefter af Flora Danica, ſaaledes ſom jeg har fundet den.

---

55) SPHÆROGONE VILLOSA.
Fungus pyriformis magnitudine ſeminis Cannabis vel piſi, flaveſcens, intus alba carnoſa, albida, ſeminibus parvis ſparſis repleta, volvata. Volva dimidiam partem fungi tegens, albida, craſſa villoſa.

XVII.

XVII.

Om en pyramidalsk tilspidset Basaltstøtte, fra Færøerne, hvis skeedte Formelse ikke kan bestaae med Læren, at støtteformig Basalt er indtørret Leer, eller indtørret Tuff.

ved

T. Rothe.

(Oplæst den 31 Januari 1794.)

Det er nokfom bekiendt, at saare hæderværdige Mineraloger og Oryktologer, fra den gamle Lærefader i Mineralogien, Agricola, af, indtil vore Dages de fortreffelige Mænd, hvilke studerede Volkaner og Volkaners Kraftsyttrelser, ansaae den sande Basalt som styrknet Lava. De ansaae den støtteformige, som Lava, hvilken under visse Omstændigheder var bleven cristalliseret, eller havde antaget cristallinsk Form.

Hamilton, baade Ridderen, og den Dublinske, Desmarets, Ferber, Dolomio, med andre flere, tillægge Basalten volkansk Oprindelse. Veltheim holder

der ved samme Mening, men han skuer end dybere ind i Sagen. De andre meente, at naar den flydige Lava havde naaet til Havet, eller andet Vand, og havde styrtet sig i det Vand, og var bleven afkiølet med eet, da havde den antaget den cristallinske Støtteform.

Veltheim bemerkede de Tvivlsmaal, hvilke nafværgeligen møde, naar man antager det, som tilstrækkeligen forklarende den støtteformige Basalts oprindelige Dannelse, at den, som flydende Lava, har naaet til Vand, og det i frie Luft. Derfor fremsætter han, som sin Meening, at hvor støtteformig Basalt staaer, der har flydig Lava strømmet ind i en tilluft Jordhule, og at Laven da, i den Stilhed, og ved den jevne Afkiøling, hvilken behøves ved Cristallisazionsverket i Almindelighed, har antaget den cristallinske Form [1]).

Ridderen Hamilton havde denne Tanke før Veltheim fremsatte den [2]); men han havde kun henkastet Tanken, uden at udvikle den, og uden at drage Følger af den.

Dette sidste giorde Veltheim. Han forklarede, at hvad der havde været Hvelvingsdekket over de omtalte Hulinger, det var blevet bortført ved lange Tiders Magt. Han droeg deraf sine vigtige Slutninger om Basaltens Ælde, og om den almeen Volkanskhed,

---

[1]) Gedanken über die Bildung des Basalts: neue Auflage. Braunschw. 1789.

[2]) Supplem. to the campi phlegræi. p. 5. not. a.

hed, hvilken havde giennemtrængt Jorden, da den stod under Beredelse, og hvilken almeen Volkanskhed — efter alt hvad sunde Jorddannelseslære medfører — maae have været fornøden til at skaffe Jorden sin Ocean, sit tørre Højland, sin gode atmosphæriske Aandeluft, sine Dyr, sine Mennesker. — Han droeg af Læren sit sterke Beviis for Jordlegemets høje Ælde. Han forklarede, at Jorden, ved dette sit store Naturaars Begyndelse, var kun gangen over fra een Tilstand i en anden.

Denne Veltheims, paa Belærelse rige, og til Vejledelse for Geologen saare beqemme, og ellers med fattelige Physik, samt Geologie, harmonerende Lære, som og i Almeenhed Læren om Basaltens volkanske Oprindelse, blev strax bestridt af een og flere Mineralogjer. Striden blev heftig, og stundom førtes den med Harmelighed, hvilken altid bryder paa Videnskabelighedens Mænds Adel og Værdighed.

Lærens Bestridere fandt et og andet enkelt, men som oftest, smaae Phenomen, hvilket syntes dem, ej at kunde føres i Harmonie med den omtalte Lære. De holdt sig ved et og andet Beviis, hvilket man havde anført for den Lære, og hvilket ikke ved streng Prøvelse kunde bestaae som vægtigt. De glemte, eller vilde glemme, at om de end kunde omstøde nogle af Beviserne for den fremsatte Lære, saa var dette dog ikke nok, for at de kunne fastsætte deres den nye.

Skulde man ikke kunne sige med Føje, at det, der fulgte af Læren, og af Ideen om Volkaners og Lavastrømmes Mangfoldighed, det syntes dem for stort, og det forfærdede deres Indbildningskraft; men mon de og ikke ved dette vise sig, som alt for lidet skielnende imellem Tider, da Jorden var fuldeligen færdiggiort, og Tider, da den ubetvivleligen har, som en Mudderælte, lagt under Beredelse?

Saa fremsatte de Læren, at den støtteformige Basalt var udrundne Biergsøers indtørrede Mudder eller Leer. De byggede deres Lære fornemmeligen paa det Phenomen, at naar Leer indtørres i frie Luft, da revner Overfladen i forskiellige Strygninger, og at da vorder som et Tavlwerk, bestaaende af visse Arealer, hvilke omgives af Revner. De ogsaa grundede deres Mening paa det, at Basaltstøtterne, hvad enten de have færre eller flere Sider, dog ere vogret platte i Enden. Dermed vilde de bevise, at det, hvoraf Basaltstøtterne vare blevne dannede, havde maatt være en Ælte, hvilken havde staaet vogret, og kun ved Revnelse var bleven deelet, saa at den kom til at udgiøre adskilte Pillere.

Beroldingen [3]) holdt ved det væsentlige af den Lære, at Basalt var bleven støtteformig ved Indtørring. Men han følede hvor vanskeligt det var, at for-

[3]) Crell. Beyträge zu der Chem. Annal. 1790. IV Band. 4 St.

forklare, hvorledes det meget, der umiskiendeligen er volkansk Produkt, findes ved den støtteformige Basalt, og omgiver den, og at den dog, som uanfægtet af Ild, og som værende reen Leer, skulde staae derhen imellem disse volkanske Produkter. Han fremsatte da, som sin Mening, at Massen, af hvilken den støtteformige Basalt var bleven, havde været volkansk Aske, hvilken ved Vand og Opløsning var gangen over til at være Leer og en Leeræltе. For det øvrige udledte han Dannelsen aldeles fra Indtørring.

Saaledes vil han forklare, at Basaltstøtterne staae derhen omgivne med det, der ikke kan være frembragt uden ved Volkan, hvilken har yttret sig der i Egnen, hvor de staae. Han vel anseer deres Bestanddele, som volkanske Substantser, men han vil ikke taale Tanken, at de ere gangne over fra at være flydende Lava. Altsaa vil han end mindre taale, at de ansees som cristalliserede.

Det passede ikke med min Hensigt ved denne Tale, og ikke med den liden Udstrekning, hvilken Talen, efter mit Anlæg, skal have, dersom jeg toeg ved, at fremregne de Utenkeligheder, hvilke — efter mit Skiønnende — gelejde den Idee, at Basaltstøtter, 60 til 80 Alen lange — med ordentligste Sidekanter, — eens tykke i begge Ender — staaende aldeles lodret — stundom liggende vogret paa hinanden, som en velordnet Brændestabel — liggende eller staaende saa tæt op til hinanden, at streng Møje behøves for at adskille

den ene fra den anden — stundom udgiørende Samlinger af eensformede Støtter indtil mange hundrede, — kunne være dannede ved Leers Indtørring, saadan som den, hvilken vi erfare at skee.

Nej! jeg kan ikke begribe, hvorledes vandfuldt Leer skulde, ved at revne, ej efterlade aabent Rum, eller Revner imellem de indtørrede Stykker. Jeg begriber og ikke, hvorledes Formelsen kunde være bleven saa regelret, eller, hvorledes Revnelsen kunde have gaaet saa uafbøjet lodret ned i Dybet paa de 60 til 80 Alen.

Derimod opgaaer i denne Fald noksom Lys for mig, naar jeg tænker Lava, i hvilket ikke var Vand; altsaa ikke var meget, der skulde fordunste: altsaa ikke blev aabne Rum, efterdi ikke Indtørring skeedte, men kun Styrknelse. Dog, jeg vil ikke opholde mig ved dette, eller ved det meget andet, der kan siges, og burde siges imod Ideen om Basaltstøtters Neptunske Dannelse, naar man ellers skulde handle nogenlunde udførligen om denne Natursag.

Det, hvilket jeg ved at fremlægge denne korte Afhandling egentligen har til Tankers Gienstand, er Spørsmaalet, om ikke, naar Basaltmasse fandtes, hvis Form var saadan, at den, efter alle de Natur-Love og Naturvirkelser, hvilke vi kiende, umueligen kunde være dannet paa anden Maade, end ved det, at en flydig Materie cristalliseredes, vi da havde et

uimod-

uimodsigeligt Beviis, at Basaltstøtter ikke kunne være indtørret Leer eller Tuff?

Kentmann sendte Gesner Tegning af en Basaltgruppe fra Stolpen. Den bestoed af 17 Støtter. Af disse vare kun 4 vogret afstumpede i den opstaaende Ende: de øvriges Ender vare alle pyramidalsk tilspidsede med 6 regelrette Sider. Denne Tegning har Gesner meddeelt os, saadan som han havde faaet den[4]). Om Gruppen, som den er aftegnet, har man sagt, at den er alt for skiøn til at være sand. Saaledes tænker og de l'Isle om den[5]). Hvormeget ellers er blevet talet om dette navnkundige Basaltbierg Stolpen, saa melder ikke nogen, at pyramidalsk tilspidsede Støtter ere der forefundne[6]). Ikke heller anmeldes dette Phenomen, som fundet i andre Basaltbierge.

Desmarets ansaae den omtalte Tegning, som et Aftegnerens Phantasieværk, ved hvilket denne havde vildet forskiønne Naturen. Vel kan det siges, at Basaltmaterien, ved at vorde Støtte, i Almindelighed antager Form, saa Støttens Ende vorder vogret afplattet; men dog var det uret, naar man paastoed, at Basalts Formelse til at vor-

---

[4]) De rerum fossilium, maxime lapidum & gemmarum figuris, p. 21. in opp. ejus. Tig. 1565.

[5]) Cristallographie. part. II. §. 10.

[6]) Charpentier Mineralog. Geographie der Chursächs. Lande. S. 35.

de pyramidalsk spids er en Uting. Det var uret: det var og uanstændigt, naar man, uden at have positive Beviser for sig, og eene paa Grund af Phenomenets Sieldenhed, kaldte Kentman en Drømmere: samt hans Tegnere, en Løgnere.

Jeg her fremlægger en sielden og merkelig Basaltstøtte for Selskabet. Støtten er aldeles regelret — har 4 Sider, de tvende 1 Tom. 7 Lin. — de andre tvende Sider een ½ Tom. brede. Den er 6½ Tom. lang — plat i den ene Ende, med hvilken den har staaet i Bierget — udbreder sig noget imod den anden øverste Ende (Tab. 13.).

Denne øverste Ende løber op i en pyramidalsk Spids — har 2 Flader. — Disse Flader helde noget skraae ud efter — den ene mod højre -- den anden mod venstre Side. — Massen er overmaade tet og tung, hvilket viser dens Basaltiske Fuldkommenhed — den er overdragen med skiøn rød Rost, til Beviis paa dens rige Jerngehalt. Den er ikke porøs; men dens Yderflader ere glatte. Alt viser hen paa dens ubetvivlelige Cristallinskhed. Jeg har i forrige Aars Efterhøst faaet dette sieldne Stykke fra de basaltrige Færøer. Commandanten der, Capitain Born, den Mand, hvilken fortiener vor megen Tak, for hans i Naturhistorie = Selskabets Skrifter indrykkede Efterretninger om Færøernes Basaltbierge, har venskabeligen meddelet mig samme.

Westrumb, den ærværdige Chemiker, anmelder, at have seet en Basaltgruppe, hvilken tilhørte Laßius, den ogsaa ærværdige Mineralog. Gruppen var som et Basaltbierg i det smaae. Foeden var uformet Basalt: derpaa stode 6 Støtter, alle hinanden ulige i Højde. De stoede lodret, og sluttede tet til hinanden. Gruppens eene Side, og særligen een af Støtterne, var overdragen med forglasset Materie: dog skatterede Forglasningen sig hen, som aftagende, alt eftersom den rakte ind i Støtten. Dette Phenomens Anmeldere siger, at hvo der bestrider Ideen om Basalts Oprindelse ved Ild, han kunde ej undgaae at omvendes fra sin Mening, naar han fik denne Basaltgruppe for sig [7]. Jeg troer at torde end bestemtere sige dette om min Basaltstøtte. Hvo vil kunne forklare den ordentlige Afspidsning, naar han kun tænker paa Leer, hvilket revner og indtørres? Hvad skulde have lagt oven paa den bløde Leer, og skaffet begge de tvende vinkelrette, baade opstigende, og ud til Siden affaldende Flader? Jeg kiender ikke nogen Naturlov, eller nogen Naturvirkelse, der forklarer Phenomenet, uden allene Christallisazion. Jeg føler, med hvilken Fornøjelse den fortreffelige Veltheim skulde have betragtet min Støtte.

Med Vished tenker jeg, at denne Verksags Anmeldelse skal være behagelig for hver Europas Mineralog,

---

7) Gren Journ. d. Physik. IV Band. S. 35.

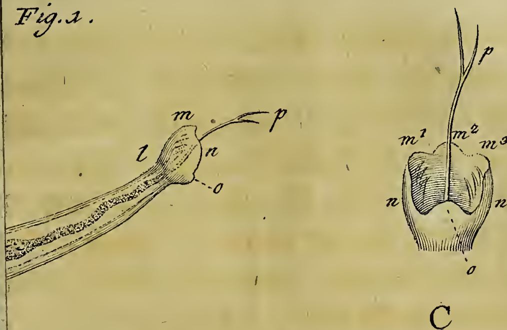
ralog, hvilken udleder Basalts Formelse fra Volkanskhed. Med lige Vished tenker jeg, at Anmeldelsen skal sette dem i nogen Forlegenhed, hvilke stride for Ideen om Basalts Formelse ved Leers Indtørring.

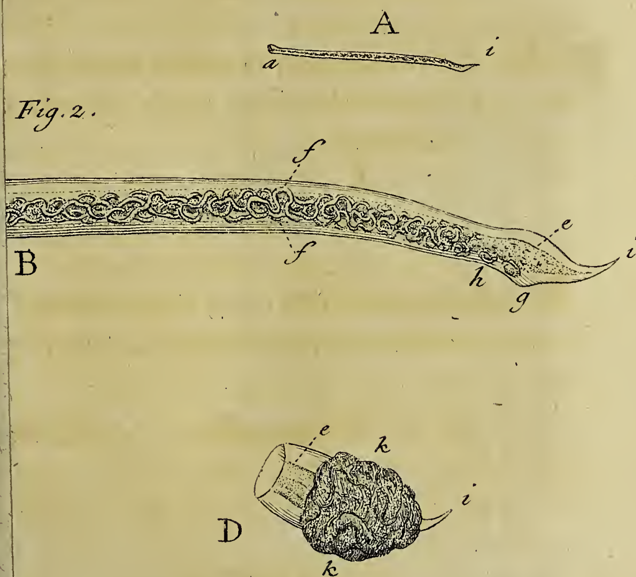
Visseligen vil det skee, at de sidste ønske Tvivlsomhed udbredt over Phenomenet. Derfor, som selv følende dets Vigtighed, beder jeg, at dersom det vorder anmeldt i Selskabets Skrifter, dets Rigtighed da maatte vorde bevidnet af de ærværdige Mænd, hvilke Selskabet ejer, som sine Mineralogies og Chemies Lærere.

E. S. Denne merkelige og sieldne Steen ligger nu i Hans Kongelige Højhed Arveprindsens Museum.

Efter Forlangende bevidne vi, at Tegningen (Tab. 13.) er overeensstemmende med Stenens Figur.

C. F. Schumacher. G. Becker.

Müller sc.

Tab. I.

Fig. 2.

O. Fabricius del:

Müller sc.

Fig. 2.

Fig. 3.

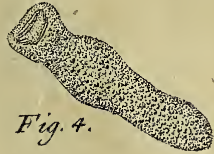

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

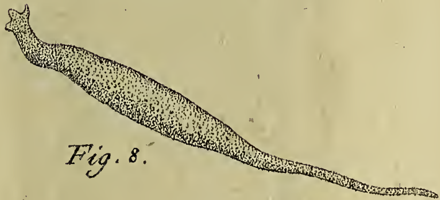

Fig. 8.

Fig. 9.

Tab. II.

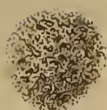

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

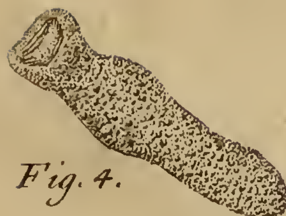

Fig. 4.

Fig. 5.

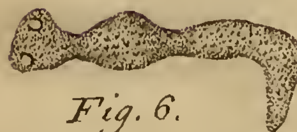

Fig. 6.

Fig. 7.

Fig. 8.

Fig. 9.

Tab. III.

Fig. 2.

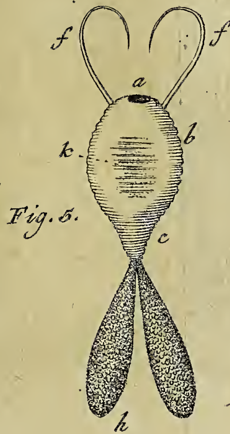

Fig. 5.

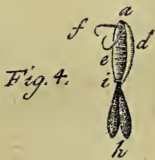

Fig. 4.

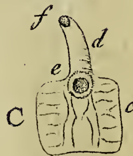
Fig. 7.

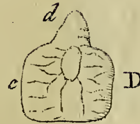

Fig. 8.

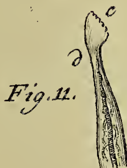

Fig. 11.

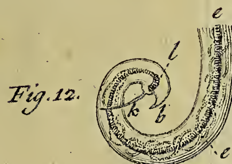
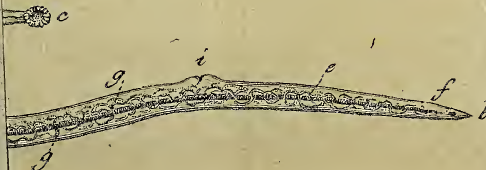

Fig. 12.

Tab. III.

Fig. 1.

Fig. 2.

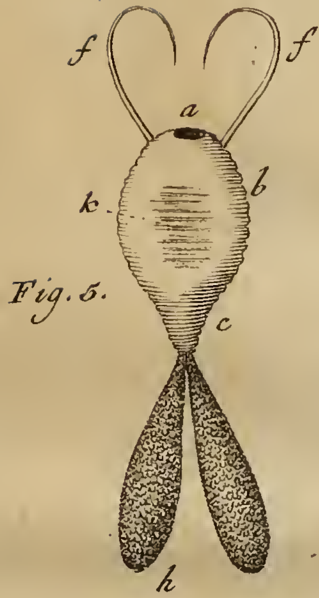

Fig. 5.

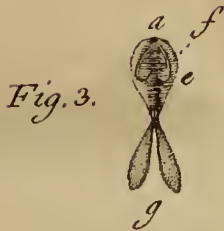

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 7.

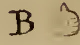
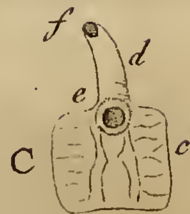

Fig. 6.

Fig. 8.

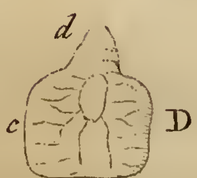

Fig. 9.

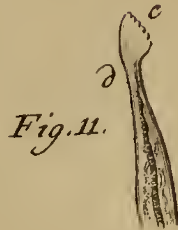

Fig. 11.

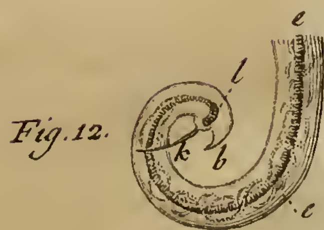
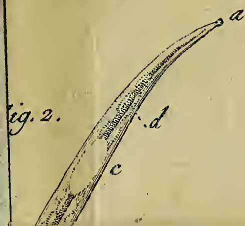

Fig. 12.

Fig. 10.

Tab. IV.

ig. 2.

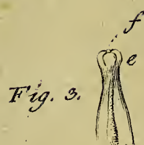

Fig. 3.

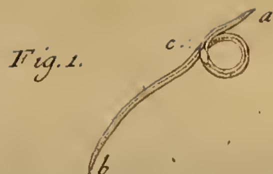
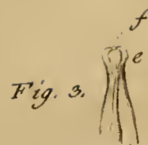
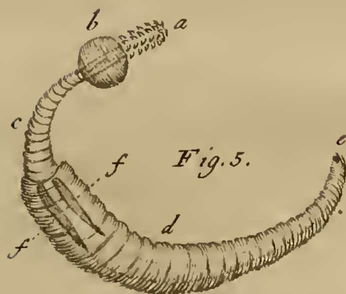

Fig.1.
a
b
c

Fig.2.
a
d
c

Fig. 3.
f
e

b
a
c
Fig.5.
f
e
d
f

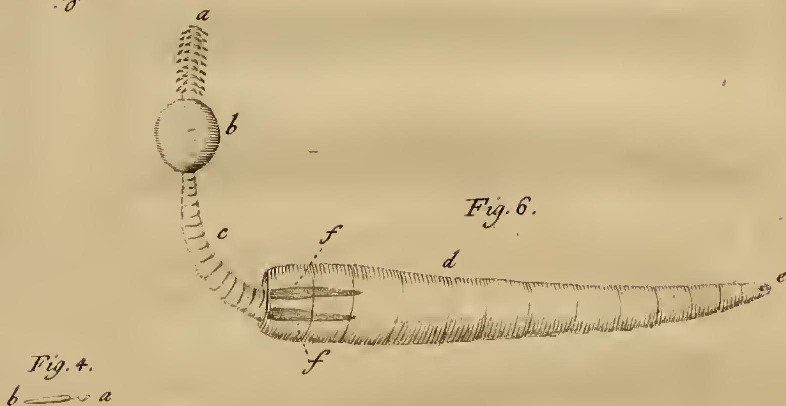
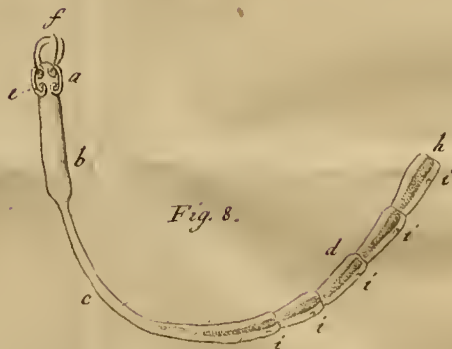
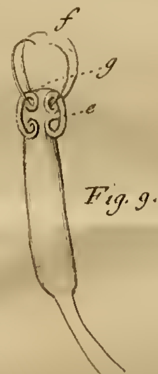
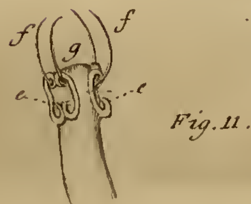

a
b
Fig.6.
c
f
d
e
f

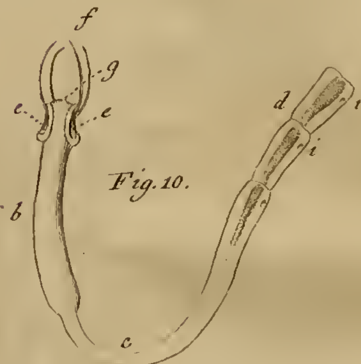
Fig.4.
b a

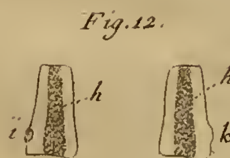

a
b
Fig.7.
c

f
e
a
b
h
i
Fig.8.
i
d
i
c
i
i

f
g
e
Fig.9.

f
g
f
e
e
Fig.11.

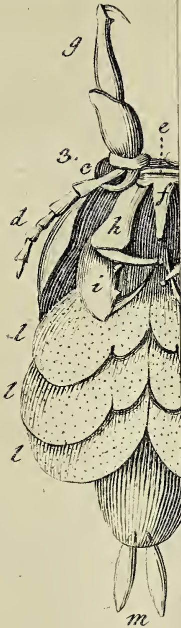

f
g
e
e
d
i
i
Fig.10.
b
c

Fig.12.
h
h
i
k

Tab. V.

Fig. 1.

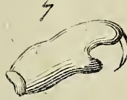

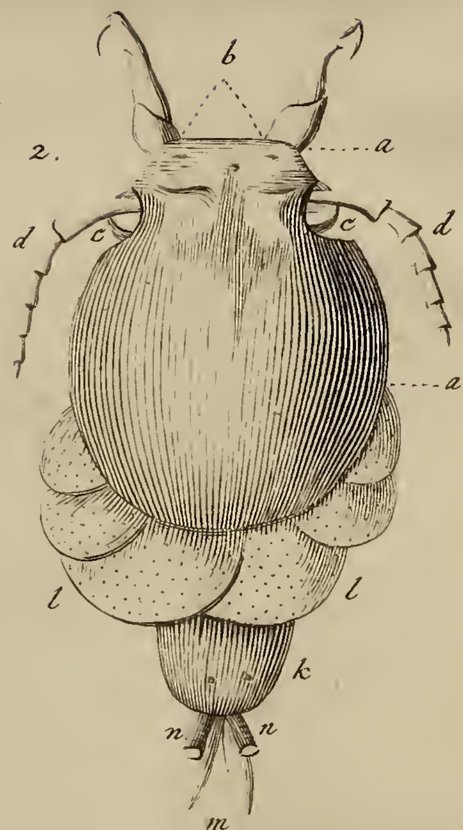

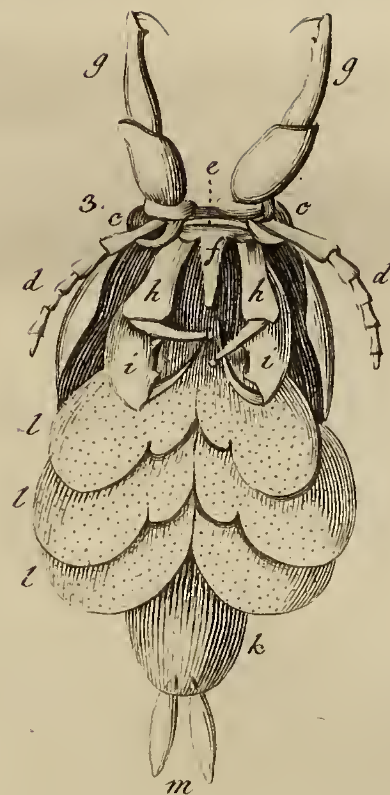

Fig. 1.

Caligus Crassus.

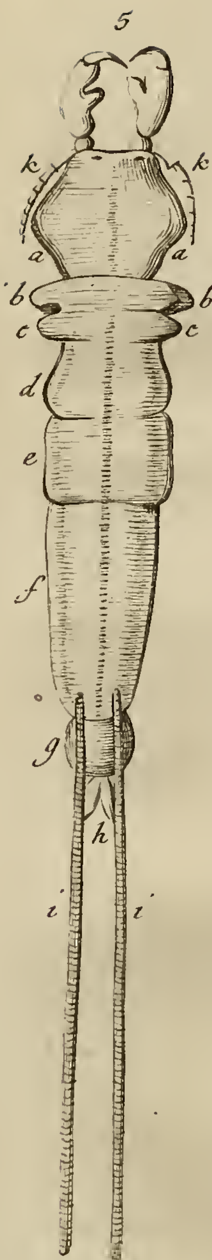

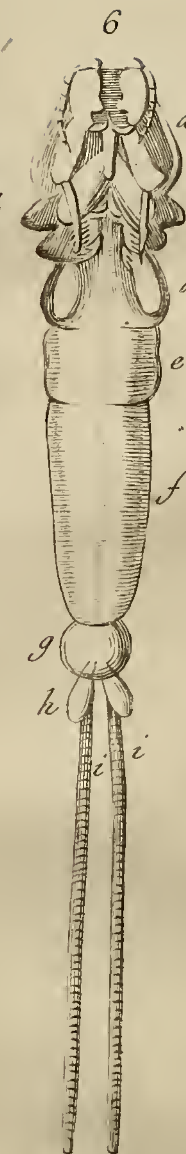

Caligus Oblongus.

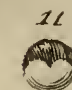

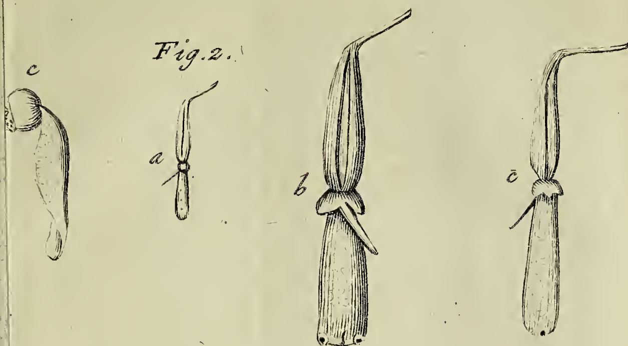

P. Abildgaard del:

Fig. 2.
c
a
b
c

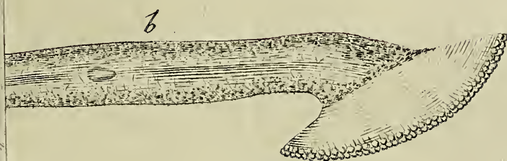
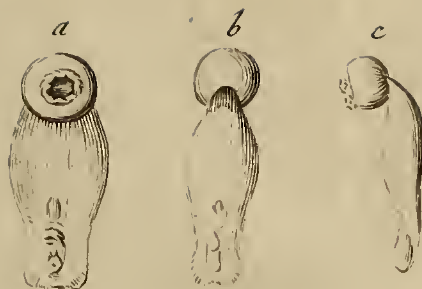
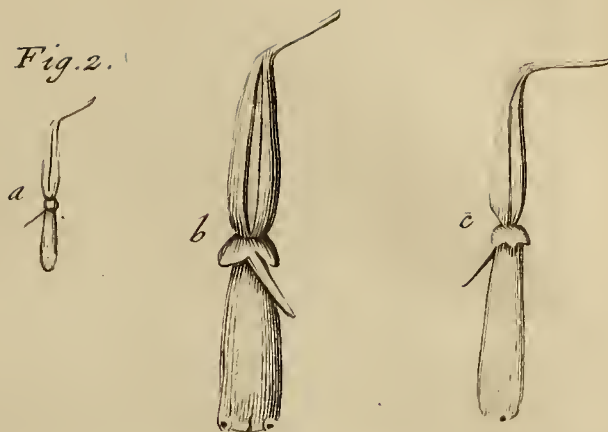

Fig. 3.
b

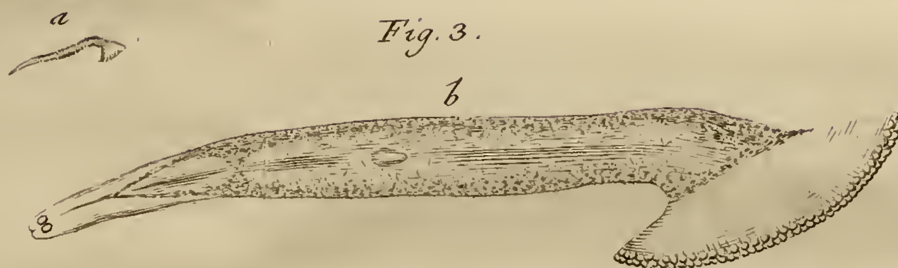

Fig. 4.
a
c
d
e

Tab. VI.

Fig. 1.

P. Abildgaard del:

Tab. VII.

halæna saccharalis.

Fig. 1

Phalæna ſaccharalis.

Fig. 1

N. Goſſÿpii.

Fig. 3.

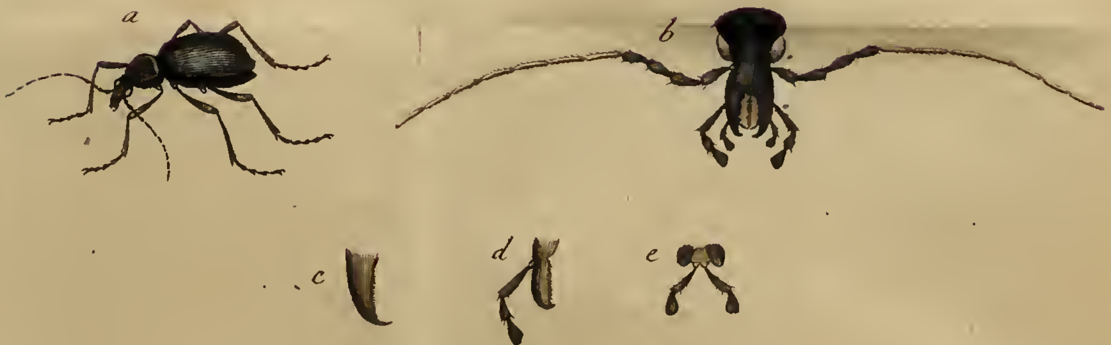
Zÿgæna Pugione

Fig. 2

Cÿchrÿs.

Fig. 4.

C.F.M. del. et f.

Tab. VIII.

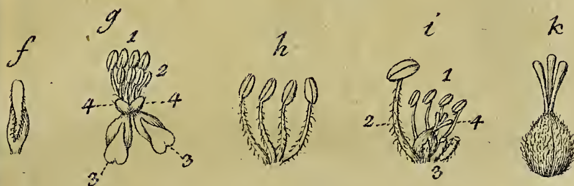

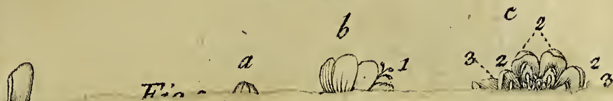
Tab. VIII.

Tab. IX.

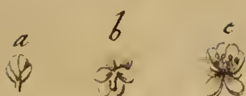

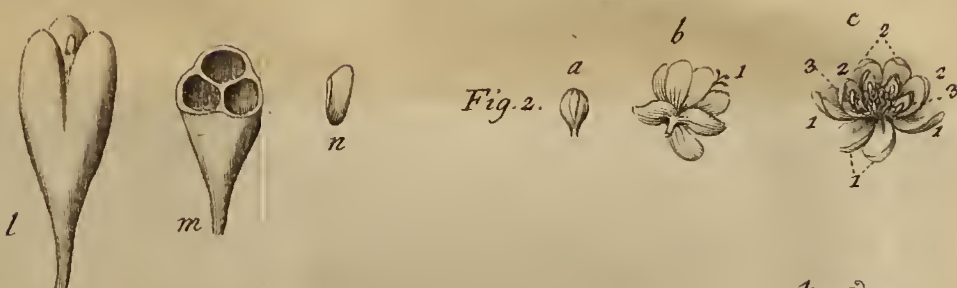
Tab. IX.

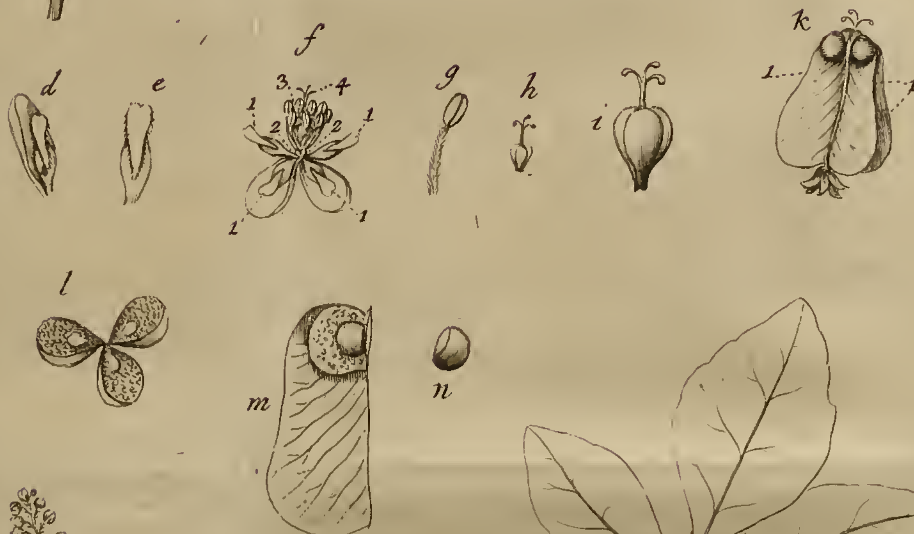
Paullinia

Seriana

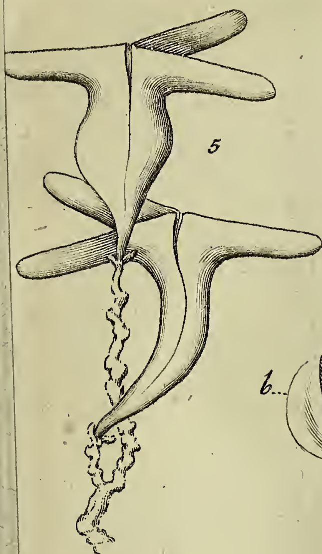
Paullinia barbadensis

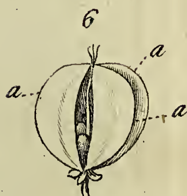
Schumacher del.

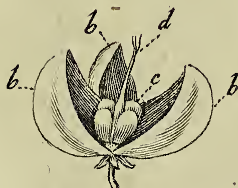

2.a

2.b

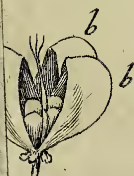

3

5

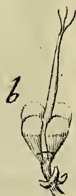

6
a
a
a

b
d
b
c
b

e
f

b
b

8
a

b

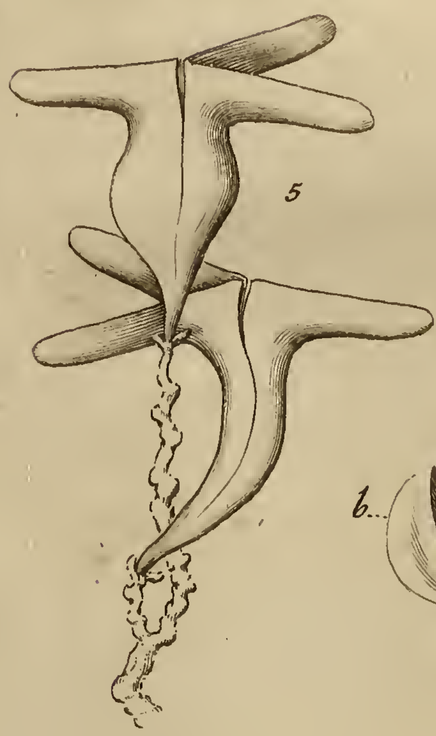

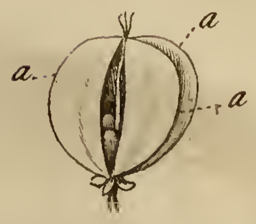

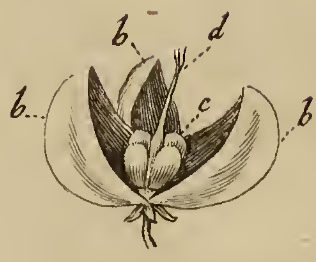

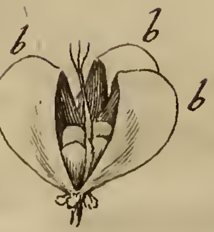

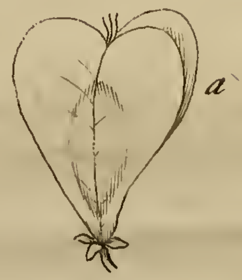

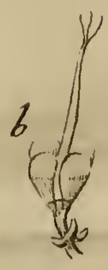

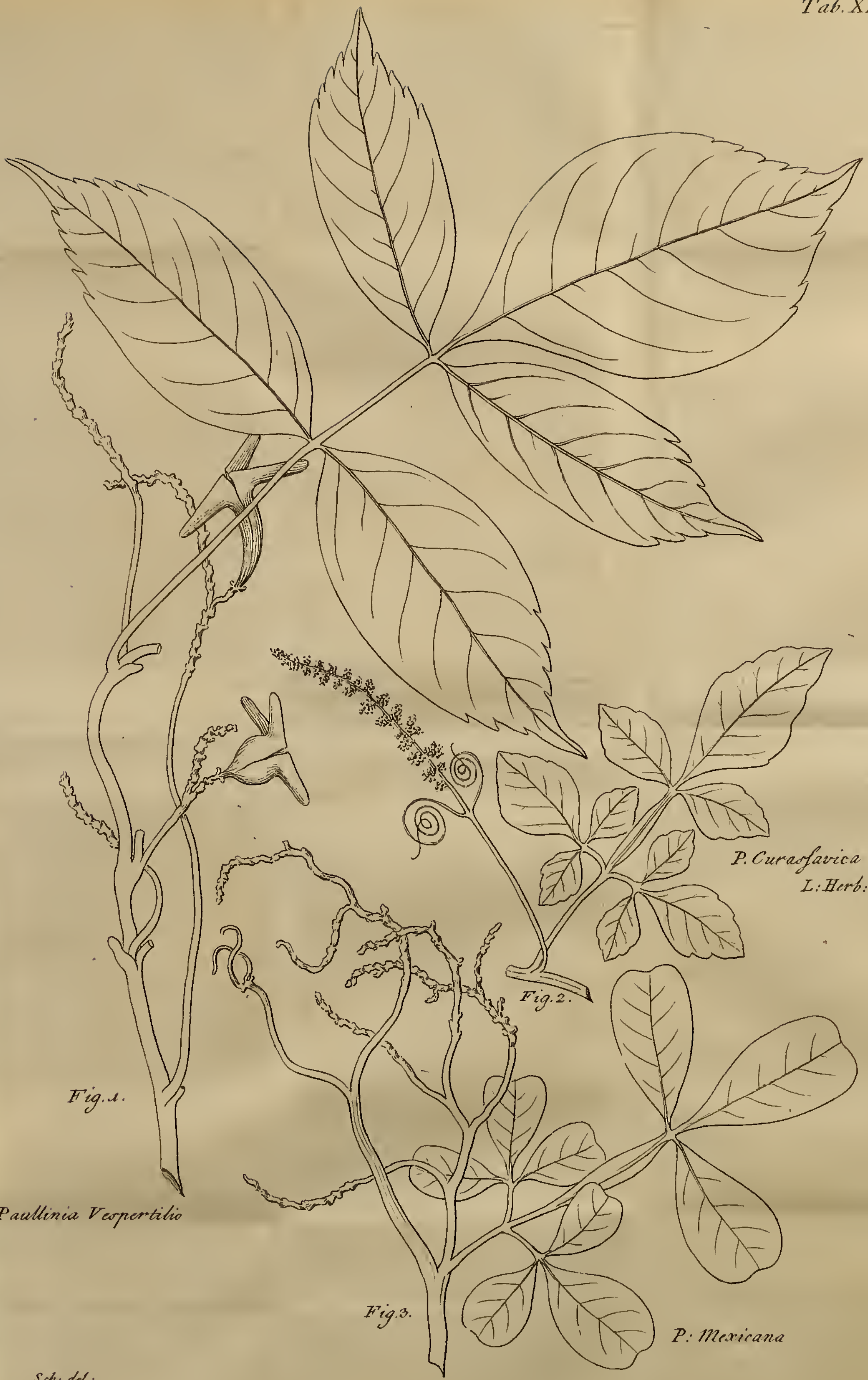

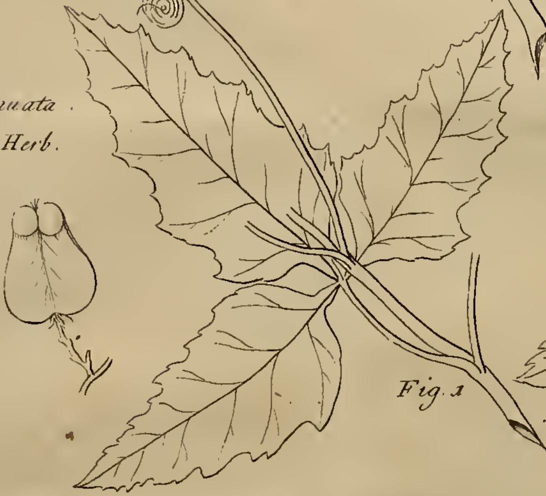
Sc. del.

Fig. 1.
Paullinia Vespertilio
P. Curassavica
L: Herb:
Fig. 2.
Fig. 3.
P: Mexicana
Sch: del:

cai

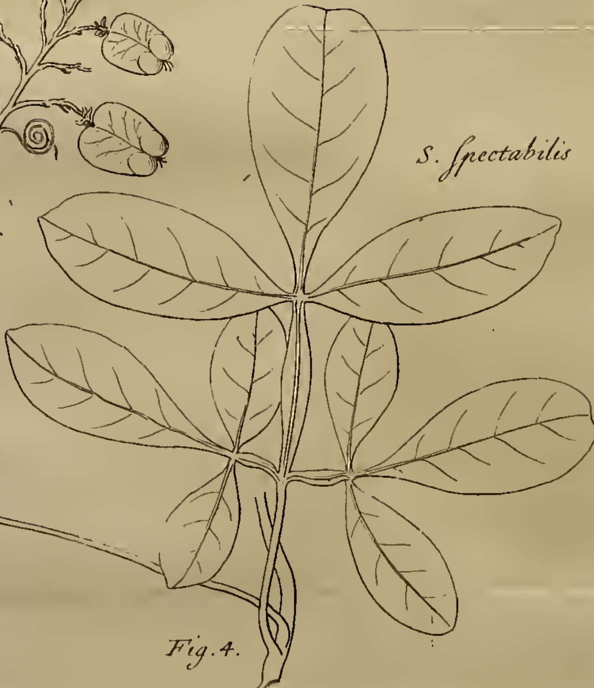
Tab. XII.

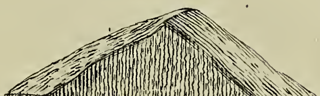

Sch: del:

Tab. XIII.

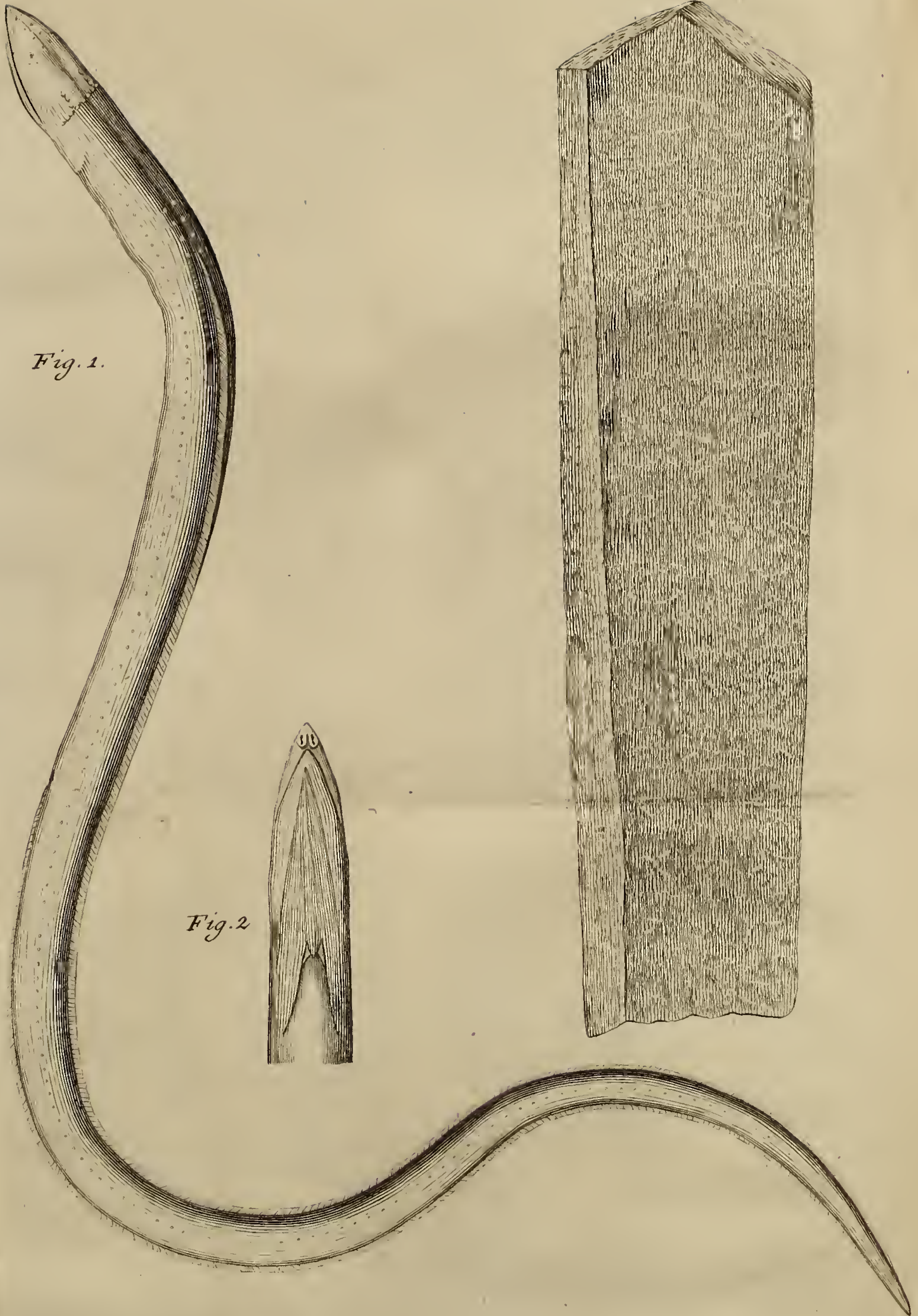

Fig. 1. 2. *Cæcula pteryjgera.*